

T.C.
BAŞBAKANLIK
GÜNEYDOĞU ANADOLU PROJESİ
BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI

**GAP ALANINDAKİ
TARIM İŞLETMELERİNİN
EKONOMİK ANALİZİ;
KISA, ORTA VE UZUN VADEDEKİ
KREDİ İHTİYACININ ARAŞTIRILMASI**

II. CİLT
TARIM İŞLETMELERİNİN EKONOMİK ANALİZİ

TÜRKİYE BİLİMSEL VE TEKNİK ARAŞTIRMA KURUMU

TÜBİTAK

**GAP ALANINDAKİ TARIM İŞLETMELERİNİN EKONOMİK
ANALİZİ; KISA, ORTA VE UZUN VADEDEKİ KREDİ
İHTİYACININ ARAŞTIRILMASI**

II. CİLT

TARIM İŞLETMELERİNİN EKONOMİK ANALİZİ

T. C. BAŞBAKANLIK GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI DOKÜMANTASYON MERKEZİ	
YER NO	76-A
DEMİRBAŞ NO	4910

**Bu Çalışma TÜBİTAK-Tarım ve Ormancılık Araştırma Grubu Tarafından
Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü Öğretim Üyesi
Prof.Dr. Oğuz Yurdakul'a yaptırılmıştır.**

**T. C.
BAŞBAKANLIK
GAP
BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI
DOKÜMANTASYON MERKEZİ
No : _____**

PROJEDE GÖREV ALANLAR

Proje Sorumlusu

Prof.Dr. Oğuz YURDAKUL, Ç.Ü. Ziraat Fakültesi

Araştırmacılar

Doç.Dr. Şinasi AKDEMİR, Ç.Ü. Ziraat Fakültesi

Yrd.Doç.Dr. Faruk EMEKSİZ, Ç.Ü. Ziraat Fakültesi

Prof.Dr. Onur ERKAN, Ç.Ü. Ziraat Fakültesi

Yrd.Doç.Dr. M.Enver ORHAN, Ç.Ü. Ziraat Fakültesi

Yardımcı Araştırmacılar

Ar.Gör. Turan BİNİCİ, Ç.Ü. Ziraat Fakültesi

Ar.Gör. Aykut GÜL, Ç.Ü. Ziraat Fakültesi

Ar.Gör. S.Adem HATIRLI, Ç.Ü. Ziraat Fakültesi

Yrd.Doç.Dr. Bahri KARLI, H.Ü. Ziraat Fakültesi

Ar.Gör. Necat ÖREN, Ç.Ü. Ziraat Fakültesi

Ar.Gör. Haydar ŞENGÜL, Ç.Ü. Ziraat Fakültesi

Bu çalışmada Ali Rıza Keskin, Yrd.Doç.Dr. Mithat Direk, Ar. Gör. İbrahim Yılmaz, Ar.Gör. Cuma Akbay, Vecdi Demircan, Mustafa Gamgam, Ar.Gör. Belgin Hanta, Ar.Gör. Seda Ekinci ve Ar.Gör. Müge Kantar'ın bilimsel, Sabahat Tara, Ayşe Esen, Sultan Başer ve Yusuf Özkaynak'ın teknik hizmetlerinden de yararlanılmıştır.

İÇİNDEKİLER

Cilt I

GAP İLLERİNDE TARIMSAL GİRDİ VE KREDİ KULLANIMI

	<u>Sayfa No</u>
ÖNSÖZ	I
İÇİNDEKİLER	II
ÖZ	VIII
ABSTRACT	VIII
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Önemi	1
1.2. Araştırmanın Amacı	5
2. MATERYAL ve YÖNTEM	7
2.1. Materyal	7
2.2. Yöntem	7
2.2.1. Araştırma Alanı, Köy ve İşletme Seçiminde Uygulanan Yöntem	7
2.2.2. Verilerin Bilgisayarda Değerlendirilmesinde Uygulanan Yöntem	20
2.2.3. Verilerin Analizinde Uygulanan Yöntem	22
3. GAP İLLERİNDE VE ADANA'DA ARAZI VE GİRDİ KULLANIMI	23
3.1. Adıyaman İlinde Arazi ve Girdi Kullanımı	23
3.2. Diyarbakır İlinde Arazi ve Girdi Kullanımı	29
3.3. Gaziantep İlinde Arazi ve Girdi Kullanımı	35
3.4. Mardin İlinde Arazi ve Girdi Kullanımı	41
3.5. Şanlıurfa İlinde Arazi ve Girdi Kullanımı	46
3.6. Adana İlinde Arazi ve Girdi Kullanımı	52
3.7. GAP İllerinde ve Adana'da Bazı Girdilerin Kullanımının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi	57
4. GAP İLLERİNDE KREDİ KURULUŞLARININ YAPISI VE KREDİ KULLANIMI	59
4.1. T.C. Ziraat Bankası	59
4.1.1. T.C. Ziraat Bankası Tarımsal Kredileri	59
4.1.1.1. Kısa Vadeli Tarımsal Krediler	59
4.1.1.2. Orta ve Uzun Vadeli Tarımsal Krediler	64
4.1.1.3. İdari ve Kamuni Takipteki Tarımsal Krediler	72
4.1.1.4. Genel Değerlendirme	77
4.2. Tarım Kredi Kooperatifleri	81
4.2.1. Tarım Kredi Kooperatifleri Tarımsal Kredileri	81
4.2.1.1. Kısa Vadeli Tarımsal Krediler	81
4.2.1.2. Orta Vadeli Tarımsal Krediler	83
4.2.1.3. İdari ve Kamuni Takipteki Krediler	84
4.2.2. Tarım Kredi Kooperatiflerinin Ortak Sayısı, Kooperatif Sayısı ve Özkaynak Durumu	84
4.2.3. Tarım Kredi Kooperatiflerine Tahsis Olunan Plasmanlar	86
4.2.4. Genel Değerlendirme	86
4.3. Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri	90
4.3.1. Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinin Yapısı, Amaçları ve Çalışma Konuları	90
4.3.2. Ülke Genelinde Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri	90

4.3.3. GAP Bölgesinde Faaliyet Gösteren Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri	95
4.3.3.1. Teşkilat Yapısı	95
4.3.3.2. Tarımsal Girdi Dağıtımı	97
4.4. Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO).....	100
4.5. Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu (TSEK).....	103

Cilt II

TARIM İŞLETMELERİNİN EKONOMİK ANALİZİ

5. GAP ALANINDAKİ İŞLETMELERİN EKONOMİK ANALİZİ.....	1
5.1. İşletmelerin Sosyo-Ekonomik Yapısı.....	1
5.1.1. İşletme Arazisi	1
5.1.1.1. İşletme Arazisi Büyüklükleri ve Arazi Çeşitleri	1
5.1.1.2. İşletme Arazisi Sulama Durumu	3
5.1.1.3. İşletme Arazisi Tasarruf Şekli	5
5.1.2. İşletmelerde Nüfus ve İşgücü	6
5.1.2.1. İşletmelerde Nüfus Yapısı	6
5.1.2.2. İşletmelerde Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı	8
5.1.2.3. İşletme Nüfusunun Eğitim Durumu	8
5.1.2.4. İşletmelerde İşgücü Varlığı ve Kullanım Durumu	15
5.1.2.4.1. İşletmelerde Aile İşgücü Varlığı	15
5.1.2.4.2. İşletmelerde Aile İşgücü Kullanımı	15
5.1.2.4.3. İşletmelerde İşgücü Kullanımı	17
5.1.2.4.4. İşletmelerde Dekara İşgücü Kullanımı	19
5.1.3. Sermaye	20
5.1.3.1. Aktif Sermaye	21
5.1.3.1.1. Arazi Sermayesi	21
5.1.3.1.2. Arazi İslahı Sermayesi	21
5.1.3.1.3. Bina Sermayesi	24
5.1.3.1.4. Bitki Sermayesi	24
5.1.3.1.5. Alet-Makina Sermayesi	25
5.1.3.1.6. Hayvan Sermayesi	26
5.1.3.1.7. Döner Sermaye	26
5.1.3.2. Pasif Sermaye	27
5.1.3.2.1. Kira ve Ortak Arazi Sermayesi	27
5.1.3.2.2. Borçlar	28
5.1.3.2.3. Özsermaye	38
5.2. İşletmelerde Üretim Tekniği ve Üretim Ekonomisi	30
5.2.1. Bitkisel Üretim	30
5.2.1.1. İşletmelerde Yetiştirilen Ürünler.....	30
5.2.1.2. Üretim Tekniği.....	33
5.2.1.2.1. Sulu Pamuk Üretim Tekniği	35
5.2.1.2.2. Kuruda Buğday ve Arpa Üretim Tekniği.....	36
5.2.1.2.3. Kuruda Mercimek Üretim Tekniği	36
5.2.1.3. Ürünlerin Verim Düzeyleri	37
5.2.1.4. Ürünlerde Üretim Girdileri Kullanma Durumu	40
5.2.1.4.1. Pamukta Dekara Kullanılan Girdiler.....	40
5.2.1.4.2. Buğdayda Dekara Kullanılan Girdiler.....	41
5.2.1.4.3. Arpada Dekara Kullanılan Girdiler.....	41
5.2.1.4.4. Mercimekte Dekara Kullanılan Girdiler.....	42
5.2.1.4.5. Şeker Pancarında Dekara Kullanılan Girdiler.....	43

5.2.1.4.6. Sebze Dekara Kullanılan Girdiler.....	43
5.2.1.4.7. Tütünde Dekara Kullanılan Girdiler.....	44
5.2.1.4.8. Ayçiçeğinde Dekara Kullanılan Girdiler.....	44
5.2.1.4.9. Antepfıstığında ve Bağda Dekara Kullanılan Girdiler.....	44
5.2.1.5. Üretim Girdilerini Temin Yerleri ve Temin Şekilleri	45
5.2.1.5.1. Tohumluk Temin Yerleri ve Temin Şekilleri	45
5.2.1.5.2. Gübre Temin Yerleri ve Temin Şekilleri	47
5.2.1.5.3. Tarım İlaacı Temin Yerleri ve Temin Şekilleri	49
5.2.1.6. Üretim Maliyetleri.....	51
5.2.1.6.1. Pamuk Üretim Maliyeti	51
5.2.1.6.2. Buğday Üretim Maliyeti	52
5.2.1.6.3. Arpa Üretim Maliyeti	52
5.2.1.6.4. Mercimek Üretim Maliyeti	54
5.2.1.6.5. Tütün Üretim Maliyeti	56
5.2.1.6.6. Ayçiçeği Üretim Maliyeti	56
5.2.1.6.7. Şeker Pancarı Üretim Maliyeti	56
5.2.1.6.8. Sebzelerde Üretim Maliyeti.....	56
5.2.2. Hayvansal Üretim	59
5.2.2.1. İşletmelerde Hayvan Varlığı	59
5.2.2.2. Üretim Girdileri Temin Yerleri ve Şekilleri	60
5.2.2.3. Hayvancılık Değişen Masrafları	62
5.2.2.3.1. Süt İnekçiliği Değişen Masrafları	62
5.2.2.3.2. Koyunculuk Değişen Masrafları	63
5.2.2.3.3. Keçicilik Değişen Masrafları	64
5.2.2.3.4. İş Hayvanları Değişen Masrafları	66
5.3. İşletmelerde Kredi Kullanımı.....	67
5.3.1. İncelenen İşletmelerde Kredi Kullanımı	67
5.3.2. Kredi Kaynakları	69
5.3.3. Kullanılan Kredilerde Vade ve Faiz Oranları	73
5.3.4. Alınan Kredilerin Ürünlere Göre Kullanımı	74
5.3.5. İşletmelerde Ziraat Bankasından Kredi Kullanma Durumu	81
5.3.5.1. Ziraat Bankasından Kredi Kullanma Yaygınlığı	81
5.3.5.2. Ziraat Bankasından Kredi Kullanma Sıklığı	83
5.3.5.3. Ziraat Bankasından Kredi Kullanmamanın Nedenleri	84
5.3.5.4. İşletmelerde Yetersizliği Duyulan Kredi Çeşitleri	92
5.3.6. İncelenen İşletmelerde Kooperatifleşme	92
5.3.7. İşletmelerde Son Beş Yılda Yapılan Yatırımlar	97
5.3.8. İşletmelerde Son Beş Yılda Yapılan Sermaye Satışları	104
5.3.9. İşletmelerde Yatırım Eğilimleri	108
5.4. İşletmelerin Ekonomik Faaliyet Sonuçları	115
5.4.1. Gayrisafı Üretim Değeri	115
5.4.2. Değişen Masraflar	117
5.4.3. Brüt Kâr	119
5.4.4. Gayrisafı Hasıla	121
5.4.5. İşletme Masrafları	123
5.4.6. Saf Hasıla	126
5.4.7. Rantabilite	128
5.4.8. Tarımsal Gelir	130
5.4.9. Tarım Dışı Gelir ve Aile Geliri	132
5.5. Tarım Ürünlerinde Pazarlama Yapısı ve Sorunları	134
5.5.1. Ürünlerin Değerlendirilmesi ve Pazarlama Oranları	134
5.5.1.1. Bitkisel Ürünlerin Değerlendirilmesi	134
5.5.1.2. Hayvansal Ürünlerin Değerlendirilmesi	139

5.5.1.3. Pazarlama Oranları	144
5.5.2. Pazarlama Kanalları ve Aracılar	145
5.5.2.1. Bitkisel Ürünlerde Pazarlama Kanalları ve Aracılar	145
5.5.2.2. Hayvansal Ürünlerde Pazarlama Kanalları ve Aracılar	155
5.5.3. Teslim Yerleri	161
5.5.3.1. Bitkisel Ürünlerde Teslim Yerleri	161
5.5.3.2. Hayvansal Ürünlerde Teslim Yerleri	165
5.5.4. Ürün Bedelinin Ödenme Şekilleri	165
5.5.5. Pazarlama Hizmetleri	166
5.5.6. Pazarlama Masrafları	173
5.6. GAP Alanında Hayvancılık İşletmelerinin Ekonomik Analizi	175
5.6.1. İşletmelerin Sosyo-Ekonomik Yapısı	175
5.6.1.1. İşletme Arazisi ve Ürün Ekişileri	175
5.6.1.2. İşletmelerde Nüfus ve İşgücü	175
5.6.1.2.1. İşletmelerde Nüfus Yapısı	175
5.6.1.2.2. İşletmelerde Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı	176
5.6.1.2.3. İşletmelerde Nüfusun Eğitim Durumu	176
5.6.1.2.4. İşletmelerde İşgücü Varlığı ve Kullanma Durumu	177
5.6.1.2.4.1. İşletmelerde Aile İşgücü Varlığı ve Kullanımı	177
5.6.1.2.4.2. İşletmelerde Yabancı İşgücü Varlığı ve Kullanımı	177
5.6.1.3. Sermaye	178
5.6.1.3.1. Aktif Sermaye	178
5.6.1.3.1.1. Hayvan Sermayesi	178
5.6.1.3.2. Pasif Sermaye	179
5.6.2. Hayvansal Üretim	179
5.6.2.1. İşletmelerde Hayvan Varlığı	179
5.6.2.2. Hayvansal Ürünlerde Verim Düzeyi	180
5.6.2.3. Hayvansal Üretimde Yem Girdisinin Temin Yerleri ve Temin Şekilleri	180
5.6.3. İşletmelerin Ekonomik Faaliyet Sonuçları	181
5.6.3.1. Gayrisafi Üretim Değeri	181
5.6.3.2. Değişen Masraflar	182
5.6.3.3. Brüt Kâr	184
5.6.3.4. Gayrisafi Hasıla	185
5.6.3.5. İşletme Masrafları	185
5.6.3.6. Saf Hasıla	186
5.6.3.7. Rantabilite	186
5.6.3.8. Tarımsal Gelir	187
5.6.3.9. Tarım Dışı Gelir ve Aile Geliri	187
5.6.4. Hayvansal Ürünlerin Değerlendirilmesi	187
6. ADANA İLİ SULANAN ALANLARDAKİ TARIM İŞLETMELERİNİN EKONOMİK ANALİZİ	189
6.1. İşletmelerin Sosyo-Ekonomik Yapısı	189
6.1.1. İşletme Arazisi	189
6.1.1.1. İşletme Arazi Genişlikleri	189
6.1.1.2. Arazi Mülkiyet ve Kullanma Şekilleri	189
6.1.1.3. Arazi Sulama Durumu	190
6.1.1.4. İşletmelerde Arazi Parsel Sayısı ve Parsel Büyüklüğü	190
6.1.2. İşletmelerde Nüfus ve İşgücü	191
6.1.2.1. İşletmelerde Nüfus Yapısı	191
6.1.2.2. İşletmelerde Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı	191
6.1.2.3. İşletmecilerin Eğitim Düzeyi	192
6.1.2.4. İşletmelerde İşgücü Varlığı ve Kullanım Durumu	192

6.1.2.4.1. İşletmelerde Aile İşgücü Varlığı ve Kullanımı	192
6.1.2.4.2. İşletmelerde İşgücü Kullanımı	193
6.1.2.4.3. İşletmelerde Dekara İşgücü Kullanımı	194
6.1.3. Sermaye	195
6.1.3.1. Aktif Sermaye	195
6.1.3.1.1. Arazi Sermayesi	195
6.1.3.1.2. Bina Sermayesi	195
6.1.3.1.3. Alet-Makina Sermayesi	197
6.1.3.1.4. Hayvan Sermayesi	197
6.1.3.1.5. Döner Sermaye	197
6.1.3.2. Pasif Sermaye	198
6.1.3.2.1. Kira ve Ortak Arazi Sermayesi	198
6.1.3.2.2. Borçlar	198
6.1.3.2.3. Özsermaye	198
6.2. İşletmelerde Üretim Tekniği ve Üretim Ekonomisi	199
6.2.1. Bitkisel Üretim	199
6.2.1.1. İşletme Arazisinde Yetiştirilen Ürünlerin Alanı ve Verimleri	199
6.2.1.2. Bitkisel Ürünlerde Üretim Girdileri Kullanım Durumu	202
6.2.1.2.1. Pamukta Dekara Kullanılan Girdiler	202
6.2.1.2.2. Buğdayda Dekara Kullanılan Girdiler	203
6.2.1.2.3. Mısırdaki Dekara Kullanılan Girdiler	203
6.2.1.2.4. Soyada Dekara Kullanılan Girdiler	204
6.2.1.2.5. Karpuzda Dekara Kullanılan Girdiler	204
6.2.1.2.6. İkinci Ürün Mısırdaki Dekara Kullanılan Girdiler	205
6.2.1.2.7. İkinci Ürün Soyada Dekara Kullanılan Girdiler	205
6.2.1.3. Üretim Girdileri Temin Yerleri ve Şekilleri	206
6.2.1.3.1. Tohumluk Temin Yerleri ve Temin Şekilleri	206
6.2.1.3.2. Gübre Temin Yerleri ve Temin Şekilleri	208
6.2.1.4. Üretim Maliyetleri	209
6.2.1.4.1. Buğday Üretim Maliyeti	209
6.2.1.4.2. Pamuk Üretim Maliyeti	209
6.2.1.4.3. Mısır Üretim Maliyeti	210
6.2.1.4.4. Soya Üretim Maliyeti	210
6.2.1.4.5. Karpuz üretim Maliyeti	210
6.2.1.4.6. İkinci Ürün Mısır Üretim Maliyeti	211
6.2.1.4.7. İkinci Ürün Soya Üretim Maliyeti	211
6.3. İşletmelerde Kredi Kullanımı	213
6.3.1. İşletmelerde Kullanılan Kredi Miktarları ve Kredi Kaynakları	213
6.3.2. İşletmelerde Ziraat Bankasından Kredi Kullanma Durumu	216
6.3.3. İşletmelerde Ziraat Bankasından Kredi Kullanmamanın Nedenleri	218
6.3.4. İşletmelerde Kooperatifleşme Durumu	219
6.3.5. İşletmelerde Son Beş Yılda Yapılan Yatırımlar	220
6.3.6. İşletmelerde Son Beş Yılda Yapılan Sabit Sermaye Satışları	222
6.4. İşletmelerin Ekonomik Faaliyet Sonuçları	224
6.4.1. Gayrisafi Üretim Değeri	224
6.4.2. Değişen Masraflar	225
6.4.3. Brüt Kâr	226
6.4.4. Gayrisafi Hasıla	226
6.4.5. İşletme Masrafları	227
6.4.6. Saf Hasıla	227
6.4.7. Rantabilite	228
6.4.8. Tarımsal Gelir	229
6.4.9. Tarım Dışı Gelir ve Aile Geliri	230

GAP ALANINDA KREDİ İHTİYACININ BELİRLENMESİ

	<u>Sayfa No</u>
7. GAP ALANINDA KREDİ İHTİYACININ BELİRLENMESİ.....	1
7.1. GAP Alanında Sulu Tarıma Geçiş Nedeniyle İhtiyaç Duyulacak İşletme ve Yatırım Sermayesi	1
7.1.1. İşletme(Çevirme) Sermayesi	2
7.1.2. Yatırım Sermayesi	4
7.1.2.1. Donatım Sermayesi	4
7.1.2.2. Yapı ve Tesis Sermayesi	5
7.1.2.3. Arazi Edindirme Sermayesi	7
7.2. İşletmelerin Geleceğe Yönelik Kredi İhtiyaçları	12
7.2.1. Model İşletmelerde Büyüklük	13
7.2.2. Model İşletmelerde Üretim Deseni	15
7.2.3. Gelecekte Sulu Tarıma Geçişle Birlikte Model İşletmelerde Ortaya Çıkacak Sermaye İhtiyaçları	17
7.2.3.1. İşletme Sermayesi İhtiyacı	17
7.2.3.2. Ek Donatım Sermayesi İhtiyacı	21
7.2.3.3. Uzun Vadeli Yatırım Sermayesi İhtiyacı	23
7.2.4. Model İşletmelerin, Sermaye İhtiyaçlarına Özkaynak Katkıları	25
7.2.4.1. İşletme Sermayesi İhtiyaçlarına Özkaynak Katkısı ve Çevirme Kredisi İhtiyacı	25
7.2.4.2. Model İşletmelerde Orta ve Uzun Vadeli Kredi İhtiyaçları	28
7.3. Proje Koşullarda Model İşletmelerde Sermaye Birikimi	30
8. SONUÇ ve ÖNERİLER.....	40
8.1. GAP Alanı Tarım İşletmelerinin Yapısal ve Kredi Kullanımına İlişkin Başlıca Özellikleri	51
8.2. Tarımsal Kredilendirmede Sorunlar ve İyileştirme Önerileri	55

5. GAP ALANINDAKİ İŞLETMELERİN EKONOMİK ANALİZİ

5.1. İşletmelerin Sosyo-Ekonomik Yapısı

5.1.1. İşletme Arazisi

5.1.1.1. İşletme Arazisi Büyüklükleri ve Arazi Çeşitleri

GAP alanında sulanacak alandaki 123 tarım işletmesine, kuruda kalacak alandaki 78 tarım işletmesine olmak üzere toplam 201 tarım işletmesine anket uygulanarak bilgi toplanmıştır.

Sulanacak alandaki işletmeler 1-50, 51-100,101-250,251-1000 ve 1000 dekarдан büyük genişlik grupları şeklinde beş gruba ayrılarak; kuruda kalacak alandaki işletmeler 1-50, 51-100,101-250 ve 251-1000 dekar genişlik grupları şeklinde dört gruba ayrılarak incelenmiştir.

Sulanacak alandaki işletmelerden 1-50 dekar işletme genişlik grubunda 55; 51-100 dekar işletme genişlik grubunda 28; 101-250 dekar işletme genişlik grubunda 19; 251-1000 dekar işletme genişlik grubunda 16 ve 1000 dekarдан büyük işletme genişlik grubunda 5 adet işletmeye anket uygulanmıştır.

Kuruda kalacak alandaki işletmelerden 1-50 dekar işletme genişlik grubunda 27; 51-100 dekar işletme genişlik grubunda 16; 101-250 dekar işletme genişlik grubunda 26 ve 251-1000 dekar işletme genişlik grubunda 9 adet işletmeye anket uygulanmıştır.

İncelenen bütün işletmelerin 1-50 dekar işletme genişlik grubunda 82; 51-100 dekar işletme genişlik grubunda 44; 101-250 dekar işletme genişlik grubunda 45 ve 251-1000 dekar işletme genişlik grubunda 25 ve 1000 dekarдан büyük işletme genişlik grubunda 5 adet işletme mevcuttur(Çizelge 5.1).

Ortalama işletme arazi genişliği, sulanacak alandaki işletmelerde 201,37 dekar; kuruda kalacak alandaki işletmelerde 135,04 dekar ve GAP alanındaki işletmelerde 175,63 dekadır. Sulanacak alandaki ve kuruda kalacak alandaki işletmelerin arazi genişlik grupları itibariyle ortalama değerleri Çizelge 5.2'de verilmiştir.

İşletme genişlik gruplarına göre ortalama parsel sayıları, sulanacak alandaki işletmelerde 1,88 adet ile 7,60 adet; kuruda kalacak alandaki işletmelerde 3,04 adet ile 10,67 adet ve GAP alanındaki işletmelerde 2,25 adet ile 7,60 adet arasında olup, işletme genişlik grupları büyüdükçe işletme parsel sayısı da artmaktadır. Sulanacak alandaki işletmelerde ortalama parsel sayısı 2,88 adet; kuruda kalacak alandaki işletmelerde ortalama parsel sayısı 4,69 adet ve GAP alanındaki işletmelerde 3,58 adettir.

Çizelge 5.1. İşletme Sayıları ve Dağılımı

İşletme Grupları (da)	Sulanacak Alandaki İşletmeler		Kuruda Kalacak Alandaki İşletmeler		GAP Alanındaki İşletmeler	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
1-50	55	44,72	27	34,62	82	40,79
51-100	28	22,76	16	20,51	44	21,89
101-250	19	15,45	26	33,33	45	22,39
251-1000	16	13,01	9	11,54	25	12,44
1000+	5	4,06	-	-	5	2,49
Toplam	123	100,00	78	100,00	201	100,00

Çizelge 5.2. İşletme Arazi Büyüklükleri

İşletme Grupları (da)	Sulanacak Alandaki İşletmeler (da)	Kuruda Kalacak Alandaki İşletmeler (da)	GAP Alanındaki İşletmeler (da)
1-50	28,82	33,00	30,18
51-100	76,85	78,87	77,60
101-250	166,11	160,54	162,89
251-1000	513,94	467,33	497,16
1000+	1.940,20	-	1.940,20
Ortalama	201,37	135,04	175,63

İşletme genişlik gruplarına göre ortalama parsel genişlikleri sulanacak alandaki işletmelerde 15,33 dekar ile 255,29 dekar; kuruda kalacak alandaki işletmelerde 10,86 dekar ile 43,80 dekar ve GAP alanındaki işletmelerde 13,86 dekar ile 255,29 dekar arasında olup, işletme genişlik grupları büyüdükçe, işletme parsel genişliği de büyümektedir. Sulanacak alandaki işletmelerde ortalama parsel genişliği 69,92 dekar, kuruda kalacak alandaki işletmelerde 28,79 dekar ve GAP alanındaki işletmelerde 49,06 dekar hesaplanmıştır (Çizelge 5.3).

Sulanacak alandaki işletmeler, kuruda kalacak alandaki işletmelere göre, gerek işletme genişlik grupları gerekse işletmeler ortalaması olarak, işletme arazi büyüklükleri ve ortalama parsel genişlikleri daha fazla olmasına karşın ortalama parsel sayısı daha azdır.

Çizelge 5.3. İşletmelerde Parsel Sayıları ve Parsel Genişlikleri

İşletme Grupları (da)	Sulanacak Alandaki İşletmeler		Kuruda Kalacak Alandaki İşletmeler		GAP Alanındaki İşletmeler	
	Parsel Sayısı (Adet)	Parsel Genişliği (da)	Parsel Sayısı (Adet)	Parsel Genişliği (da)	Parsel Sayısı (Adet)	Parsel Genişliği (da)
1-50	1,88	15,33	3,04	10,86	2,25	13,86
51-100	2,30	33,41	3,94	20,02	2,91	26,67
101-250	4,42	37,58	4,81	33,38	4,64	35,11
251-1000	4,06	126,59	10,67	43,80	6,44	77,20
1000+	7,60	255,29	-	-	7,60	255,29
Ortalama	2,88	69,92	4,69	28,79	3,58	49,06

5.1.1.2. İşletme Arazisi Sulama Durumu

İşletmelerdeki araziler sulu ve kuru araziler şeklinde sınıflandırılarak işletme genişlik gruplarına göre incelenmiştir.

Sulanacak alandaki işletmeler ortalamasında, işletme arazisinin %53,71'ini sulu ve %46,29'unu kuru araziler oluşturmakta olup, işletme genişlik grupları itibariyle sulu arazi oranı %81,05 ile %39,69 arasında, kuru arazi oranı %18,95 ile %60,31 arasında değişmektedir (Çizelge 5.4).

Kuruda kalacak alandaki işletmeler ortalamasında, işletme arazisinin %6,49'unu sulu ve %93,51'ini kuru araziler oluşturmakta olup, işletme genişlik grupları itibariyle sulu arazi oranı %4,27 ile %7,13 arasında yükselmekte, kuru arazi oranı %95,73 ile %92,87 arasında düşmektedir (Çizelge 5.5).

GAP alanındaki işletmeler ortalamasında, işletme arazisinin %39,62'ini sulu ve %60,38'ini kuru araziler oluşturmakta olup, işletme genişlik grupları itibariyle sulu arazi oranı %53,74 ile %34,62 arasında, kuru arazi oranı %46,26 ile %65,38 arasında değişmektedir (Çizelge 5.6).

Çizelge 5.4. Sulanacak Alandaki İşletmelerde Sulu ve Kuru Arazi Miktarı

İşletme Grupları (da)	Sulu Arazi		Kuru Arazi		Toplam	
	Alan (da)	%	Alan (da)	%	Alan (da)	%
1-50	23,36	81,05	5,46	18,95	28,82	100,00
51-100	50,56	65,79	26,30	34,21	76,85	100,00
101-250	118,84	71,54	47,26	28,46	166,11	100,00
251-1000	282,69	55,00	231,25	45,00	513,94	100,00
1000+	770,00	39,69	1170,20	60,31	1940,20	100,00
Ortalama	108,16	53,71	93,21	46,29	201,37	100,00

Çizelge 5.5. Kuruda Kalacak Alandaki İşletmelerde Sulu ve Kuru Arazi Miktarı

İşletme Grupları (da)	Sulu Arazi		Kuru Arazi		Toplam	
	Alan (da)	%	Alan (da)	%	Alan (da)	%
1-50	1,41	4,27	31,59	95,73	33,00	100,00
51-100	4,06	5,15	74,81	94,85	78,87	100,00
101-250	10,77	6,71	149,77	93,29	160,54	100,00
251-1000	33,33	7,13	434,00	92,87	467,33	100,00
Ortalama	8,76	6,49	126,28	93,51	135,04	100,00

Çizelge 5.6. GAP Alanındaki İşletmelerde Sulu ve Kuru Arazi Miktarı

İşletme Grupları (da)	Sulu Arazi		Kuru Arazi		Toplam	
	Alan (da)	%	Alan (da)	%	Alan (da)	%
1-50	16,22	53,74	13,96	46,26	30,18	100,00
51-100	33,26	42,86	44,35	57,14	77,60	100,00
101-250	56,40	34,62	106,49	65,38	162,89	100,00
251-1000	192,92	38,80	304,24	61,20	497,16	100,00
1000+	770,00	39,69	1170,20	60,31	1940,20	100,00
Ortalama	69,59	39,62	106,04	60,38	175,63	100,00

5.1.1.3. İşletmelerde Arazi Tasarruf Şekli

İşletme arazilerini mülk, kiracılık ve ortaklıkla işletilen araziler oluşturmaktadır.

Sulanacak alandaki işletmelerde işletme genişlik gruplarına göre işletme arazileri içinde mülk arazilerin payı %64,61 ile %93,82; kiracılıkla işletilen arazilerin payı %14,05 ile %4,26 ve ortaklıkla işletilen arazilerin payı %1,03 ile %31,13 arasında değişmektedir. Bütün işletmeler ortalamasına göre işletme arazisi içinde mülk araziler %80,52; kiracılıkla işletilen araziler %6,40 ve ortaklıkla işletilen araziler %13,08 paya sahiptir (Çizelge 5.7).

Kuruda kalacak alandaki işletmelerde işletme genişlik gruplarına göre işletme arazileri içinde mülk arazilerin payı %74,92 ile %100,00; kiracılıkla işletilen arazilerin payı sıfır ile %2,40 ve ortaklıkla işletilen arazilerin payı sıfır ile %25,08 arasında değişmektedir. Bütün işletmeler ortalamasına göre işletme arazisi içinde mülk araziler %83,09; kiracılıkla işletilen araziler %1,00 ve ortaklıkla işletilen araziler %15,91 paya sahiptir (Çizelge 5.8).

GAP alanındaki işletmelerde işletme genişlik gruplarına göre işletme arazileri içinde mülk arazilerin payı %68,09 ile %93,82; kiracılıkla işletilen arazilerin payı %2,82 ile %9,06 ve ortaklıkla işletilen arazilerin payı %1,03 ile %29,09 arasında değişmektedir. Bütün işletmeler ortalamasına göre işletme arazisi içinde mülk araziler %81,29; kiracılıkla işletilen araziler %4,79 ve ortaklıkla işletilen araziler %13,92 paya sahiptir (Çizelge 5.9).

Çizelge 5.7. Sulanacak Alandaki İşletmelerde Arazi Tasarruf Şekli

İşletme Grupları (da)	Mülk		Kira		Ortak		Toplam	
	Alan (da)	%	Alan (da)	%	Alan (da)	%	Alan (da)	%
1-50	22,66	78,63	4,05	14,05	2,11	7,32	28,82	100,00
51-100	58,70	76,38	10,26	13,35	7,89	10,27	76,85	100,00
101-250	140,84	84,79	12,21	7,35	13,05	7,86	166,11	100,00
251-1000	332,06	64,61	21,87	4,26	160,00	31,13	513,94	100,00
1000+	1820,20	93,82	100,00	5,15	20,00	1,03	1940,20	100,00
Ortalama	162,15	80,52	12,89	6,40	26,33	13,08	201,37	100,00

Çizelge 5.8. Kuruda Kalacak Alandaki İşletmelerde Arazi Tasarruf Şekli

İşletme Grupları (da)	Mülk		Kira		Ortak		Toplam	
	Alan (da)	%	Alan (da)	%	Alan (da)	%	Alan (da)	%
1-50	33,00	100,00	-	-	-	-	33,00	100,00
51-100	65,50	83,05	0,31	0,39	13,06	16,56	78,87	100,00
101-250	140,85	87,73	3,85	2,40	15,85	9,87	160,54	100,00
251-1000	350,11	74,92	-	-	117,22	25,08	467,33	100,00
Ortalama	112,21	83,09	1,35	1,00	21,49	15,91	135,04	100,00

Çizelge 5.9. GAP Alanındaki İşletmelerde Arazi Tasarruf Şekli

İşletme Grupları (da)	Mülk		Kira		Ortak		Toplam	
	Alan (da)	%	Alan (da)	%	Alan (da)	%	Alan (da)	%
1-50	26,02	86,23	2,73	9,06	1,42	4,71	30,18	100,00
51-100	61,23	78,91	6,56	8,45	9,81	12,64	77,60	100,00
101-250	140,84	86,46	7,38	4,53	14,67	9,01	162,89	100,00
251-1000	338,56	68,09	14,00	2,82	144,60	29,09	497,16	100,00
1000+	1820,20	93,82	100,00	5,15	20,00	1,03	1940,20	100,00
Ortalama	142,77	81,29	8,41	4,79	24,45	13,92	175,63	100,00

5.1.2. İşletmelerde Nüfus ve İşgücü

5.1.2.1. İşletmelerde Nüfus Yapısı

Sulanacak alandaki işletmelerde işletme genişlik gruplarına göre, işletme başına düşen aile nüfus sayısı 7,77 ile 12,75 kişi arasında değişmekte olup, bütün işletmeler ortalamasında 9,15 kişiden oluşmaktadır. İşletme genişlik gruplarına göre, aile nüfusu içinde erkek nüfusun payı %48,94 ile %55,14 arasında değişirken, kadın nüfusun payı %44,86 ile %51,06 arasında değişmektedir. Bütün işletmeler ortalamasında aile nüfusunun %52,13'ünü erkek nüfus %47,87'sini kadın nüfus oluşturmaktadır (Çizelge 5.10).

Kuruda kalacak alandaki işletmelerde işletme genişlik gruplarına göre, işletme başına düşen aile nüfus sayısı 6,87 ile 10,11 kişi arasında değişmekte olup, bütün işletmeler ortalamasında 8,72 kişiden oluşmaktadır. İşletme genişlik gruplarına göre, aile nüfusu içinde erkek nüfusun payı %46,50 ile %51,63 arasında değişirken, kadın nüfusun payı %48,37 ile %53,50 arasında değişmektedir. Bütün

işletmeler ortalamasında aile nüfusunun %48,28'ini erkek nüfus, %51,72'sini kadın nüfus oluşturmaktadır (Çizelge 5.11).

GAP Alanındaki işletmelerde işletme genişlik gruplarına göre, işletme başına düşen aile nüfus sayısı 7,88 ile 11,80 kişi arasında değişmekte olup, bütün işletmeler ortalamasında 8,99 kişiden oluşmaktadır. İşletme genişlik gruplarına göre aile nüfusu içinde erkek nüfusun payı %48,94 ile %51,65 arasında değişirken, kadın nüfusun payı %48,35 ile %51,06 arasında değişmektedir. Bütün işletmeler ortalamasında aile nüfusunun %50,67'sini erkek nüfus, %49,33'ünü kadın nüfus oluşturmaktadır (Çizelge 5.12).

Çizelge 5.10. Sulanacak Alandaki İşletmelerde Aile Nüfus Yapısı

İşletme Grupları (da)	Erkek		Kadın		Toplam	
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
1-50	4,14	53,35	3,62	46,65	7,77	100,00
51-100	4,52	49,62	4,59	50,38	9,11	100,00
101-250	5,63	55,14	4,58	44,86	10,21	100,00
251-1000	6,44	50,51	6,31	49,49	12,75	100,00
1000+	4,60	48,94	4,80	51,06	9,40	100,00
Ortalama	4,77	52,13	4,38	47,87	9,15	100,00

Çizelge 5.11. Kuruda Kalacak Alandaki İşletmelerde Aile Nüfus Yapısı

İşletme Grupları (da)	Erkek		Kadın		Toplam	
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
1-50	3,93	48,40	4,19	51,60	8,11	100,00
51-100	3,37	49,05	3,50	50,95	6,87	100,00
101-250	4,65	46,50	5,35	53,50	10,00	100,00
251-1000	5,22	51,63	4,89	48,37	10,11	100,00
Ortalama	4,21	48,28	4,51	51,72	8,72	100,00

Çizelge 5.12. GAP Alanındaki İşletmelerde Aile Nüfus Yapısı

İşletme Grupları (da)	Erkek		Kadın		Toplam	
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
1-50	4,07	51,65	3,81	48,35	7,88	100,00
51-100	4,08	49,40	4,19	50,60	8,28	100,00
101-250	5,07	50,25	5,02	49,75	10,09	100,00
251-1000	6,00	50,85	5,80	49,15	11,80	100,00
1000+	4,60	48,94	4,80	51,06	9,40	100,00
Ortalama	4,55	50,67	4,43	49,33	8,99	100,00

5.1.2.2. İşletmelerde Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

İşletmelerde aile nüfusu 0-14, 15-64, 65 ve daha yukarı yaş grupları şeklinde üç ayrı yaş grubuna ayrılarak incelenmiştir.

Sulanacak alandaki işletmeler ortalamasına göre 9,15 kişi olan aile nüfus sayısının %43,78'ini 0-14 yaş grubu; %54,04'ünü 15-64 yaş grubu; %2,18'ini 65 ve daha yukarı yaş grubu oluşturmaktadır. Bu oranlar işletme genişlik gruplarında farklılık göstermektedir (Çizelge 5.13).

Kuruda kalacak alandaki işletmeler ortalamasına göre 8,72 kişi olan aile nüfus sayısının %43,23'ünü 0-14 yaş grubu; %53,79'ünü 15-64 yaş grubu; %2,98'ini 65 ve daha yukarı yaş grubu oluşturmaktadır. Yaş grupları oranı işletme genişlik gruplarında farklılık göstermektedir (Çizelge 5.14).

GAP alanındaki işletmeler ortalamasına göre 8,99 kişi olan aile nüfus sayısının %43,60'ını 0-14 yaş grubu; %53,95'ini 15-64 yaş grubu; %2,45'ini 65 ve daha yukarı yaş grubu oluşturmaktadır. İşletme genişlik gruplarına göre 0-14 yaş grubunun payı %38,20 ile %49,83; 15-64 yaş grubunun payı %48,14 ile %59,52; 65 ve daha yukarı yaş grubunun payı sıfır ile %2,90 arasında değişiklik göstermektedir (Çizelge 5.15).

5.1.2.3. İşletme Nüfusunun Eğitim Durumu

Aile nüfusu içinde 7 ve daha yukarı yaşlardaki nüfusun eğitim durumu işletme genişlik gruplarına göre incelenmiştir.

Sulanacak alandaki tüm işletmeler ortalamasında nüfusun %30,14'ü okur-yazar olmayan; %60,30'u okur -yazar ve ilkökul; %9,29'u ortaokul ve lise; %0,27'si yüksek okulda okuyan veya mezun düzeyindedir. İşletme genişlik gruplarına göre bu oranlar değişiklik göstermektedir (Çizelge 5.16).

Kuruda kalacak alandaki tüm işletmeler ortalamasında nüfusun %30,18'i okur-yazar olmayan; %62,77'si okur-yazar ve ilkökul; %7,05'i ortaokul ve lisede okuyan veya mezun düzeyindedir. Bu grupta yüksek okulda okuyan veya mezun olmuş nüfusa rastlanmamıştır (Çizelge 5.17).

GAP alanındaki tüm işletmeler ortalamasında nüfusun %30,18'i okur-yazar olmayan; %61,18'i okur-yazar ve ilkökul; %8,50'si ortaokul ve lise; %0,14'ü yüksek okulda okuyan veya mezun olmuş düzeyindedir (Çizelge 5.18).

Çalışma Yılı	0-14		15-24		25-34		35-44		45-54		55-64		65+	
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
2011-2010	9.00	20.40	6.00	13.89	6.00	13.89	6.00	13.89	6.00	13.89	6.00	13.89	6.00	13.89
2012-2011	9.19	21.20	7.31	16.10	7.31	16.10	7.31	16.10	7.31	16.10	7.31	16.10	7.31	16.10
2013-2012	1.15	2.62	2.99	6.68	2.99	6.68	2.99	6.68	2.99	6.68	2.99	6.68	2.99	6.68
1-20	1.46	3.31	4.41	9.88	4.41	9.88	4.41	9.88	4.41	9.88	4.41	9.88	4.41	9.88
Çalışma (00)	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
Ortalama	0-14		15-24		25-34		35-44		45-54		55-64		65+	

Çizelge 5.17 2010-2013 Yılları Arasında İşletmelerde Yaşayan Nüfusun Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

Çalışma Yılı	0-14		15-24		25-34		35-44		45-54		55-64		65+	
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
2011-2010	9.01	20.19	6.01	13.89	6.01	13.89	6.01	13.89	6.01	13.89	6.01	13.89	6.01	13.89
2012-2011	9.10	20.11	7.06	15.93	7.06	15.93	7.06	15.93	7.06	15.93	7.06	15.93	7.06	15.93
2013-2012	6.09	13.86	6.09	13.86	6.09	13.86	6.09	13.86	6.09	13.86	6.09	13.86	6.09	13.86
2014-2013	9.20	20.30	7.08	15.96	7.08	15.96	7.08	15.96	7.08	15.96	7.08	15.96	7.08	15.96
2015-2014	1.08	2.40	1.24	2.75	1.24	2.75	1.24	2.75	1.24	2.75	1.24	2.75	1.24	2.75
2016-2015	2.28	5.01	3.53	7.88	3.53	7.88	3.53	7.88	3.53	7.88	3.53	7.88	3.53	7.88
Çalışma (00)	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
Ortalama	0-14		15-24		25-34		35-44		45-54		55-64		65+	

Çizelge 5.18 2010-2016 Yılları Arasında İşletmelerde Yaşayan Nüfusun Eğitim Durumuna Göre Ortalama Dağılımı

Çizelge 5.13. Sulanacak Alandaki İşletmelerde Aile Nüfusunun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

İşletme Grupları (da)	0-14		15-64		65+		Toplam	
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
1-50	2,79	35,91	4,82	62,03	0,16	2,06	7,77	100,00
51-100	4,56	50,00	4,37	47,92	0,19	2,08	9,11	100,00
101-250	4,26	41,76	5,68	55,69	0,26	2,55	10,21	100,00
251-1000	6,94	54,43	5,50	43,14	0,31	2,43	12,75	100,00
1000+	4,40	46,81	5,00	53,19	-	-	9,40	100,00
Ortalama	4,01	43,78	4,95	54,04	0,20	2,18	9,15	100,00

Çizelge 5.14. Kuruda Kalacak Alandaki İşletmelerde Aile Nüfusunun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

İşletme Grupları (da)	0-14		15-64		65+		Toplam	
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
1-50	3,48	42,91	4,41	54,38	0,22	2,71	8,11	100,00
51-100	3,12	45,42	3,44	50,07	0,31	4,51	6,87	100,00
101-250	4,38	43,80	5,31	53,10	0,31	3,10	10,00	100,00
251-1000	4,00	39,56	6,00	59,35	0,11	1,09	10,11	100,00
Ortalama	3,77	43,23	4,69	53,79	0,26	2,98	8,72	100,00

Çizelge 5.15. GAP Alanındaki İşletmelerde Aile Nüfusunun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

İşletme Grupları (da)	0-14		15-64		65+		Toplam	
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
1-50	3,01	38,20	4,69	59,52	0,18	2,28	7,88	100,00
51-100	4,02	48,55	4,02	48,55	0,24	2,90	8,28	100,00
101-250	4,33	42,91	5,47	54,21	0,29	2,88	10,09	100,00
251-1000	5,88	49,83	5,68	48,14	0,24	2,03	11,80	100,00
1000+	4,40	46,81	5,00	53,19	-	-	9,40	100,00
Ortalama	3,92	43,60	4,85	53,95	0,22	2,45	8,99	100,00

Çizelge 5.16. Sulanacak Alandaki İşletmelerde Aile Nüfusunun Eğitim Durumu

İşletme Grupları (da)	Eğitim Düzeyi									
	1		2		3		4		Toplam	
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
1-50	1,64	25,51	4,10	63,76	0,69	10,76	-	-	6,43	100,00
51-100	2,41	34,43	4,40	62,86	0,15	2,14	0,04	0,57	7,00	100,00
101-250	2,16	26,31	5,00	60,90	1,00	12,18	0,05	0,61	8,21	100,00
251-1000	4,06	38,74	5,24	50,00	1,12	10,69	0,06	0,57	10,50	100,00
1000+	2,40	30,77	4,40	56,41	1,00	12,82	-	-	7,80	100,00
Ortalama	2,24	30,14	4,48	60,30	0,69	9,29	0,02	0,27	7,42	100,00

1: Okur-yazar olmayan;

2: Okur-yazar ve ilkokul;

3: Ortaokul ve Lise;

4: Yüksekokul.

Çizelge 5.17. Kuruda Kalacak Alandaki İşletmelerde Aile Nüfusunun Eğitim Durumu

İşletme Grupları (da)	Eğitim Düzeyi									
	1		2		3		4		Toplam	
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
1-50	2,19	33,39	3,74	57,01	0,63	9,60	-	-	6,56	100,00
51-100	1,62	30,57	3,31	62,45	0,37	6,98	-	-	5,31	100,00
101-250	2,35	28,80	5,31	65,07	0,50	6,13	-	-	8,15	100,00
251-1000	2,33	26,57	6,11	69,67	0,33	3,76	-	-	8,78	100,00
Ortalama	2,14	30,18	4,45	62,77	0,50	7,05	-	-	7,09	100,00

1: Okur-yazar olmayan;

2: Okur-yazar ve ilkokul;

3: Ortaokul ve Lise;

4: Yüksekokul

Çizelge 5.18. GAP Alanındaki İşletmelerde Aile Nüfusunun Eğitim Durumu

İşletme Grupları (da)	Eğitim Düzeyi									
	1		2		3		4		Toplam	
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
1-50	1,82	28,04	3,99	61,48	0,68	10,48	-	-	6,48	100,00
51-100	2,12	33,28	4,00	62,80	0,23	3,61	0,02	0,31	6,37	100,00
101-250	2,27	27,75	5,18	63,33	0,71	8,68	0,02	0,24	8,18	100,00
251-1000	3,44	34,82	5,56	56,28	0,84	8,50	0,04	0,40	9,88	100,00
1000+	2,40	30,77	4,40	56,41	1,00	12,82	-	-	7,80	100,00
Ortalama	2,20	30,18	4,46	61,18	0,62	8,50	0,01	0,14	7,29	100,00

1: Okur-yazar olmayan;

2: Okur-yazar ve ilkököl;

3: Ortaokul ve Lise;

4: Yükseköğretim

5.1.2.4. İşletmelerde İşgücü Varlığı ve Kullanım Durumu

5.1.2.4.1. İşletmelerde Aile İşgücü Varlığı

İşletmelerde aile işgücü varlığı, aile nüfusunun cinsiyeti ve yaş grupları dikkate alınarak Erkek İşgücü Birimi (EİB) katsayıları toplamı şeklinde hesaplanmıştır. İşletme genişlik gruplarına göre işletme birimine düşen aile işgücü değerleri Çizelge 5.19'da verilmiştir.

İşletmeler ortalamasına göre aile işgücü varlığı, sulanacak alandaki işletmelerde 5,45 EİB; kuruda kalacak alandaki işletmelerde 5,21 EİB ve GAP alanındaki işletmelerde 5,36 EİB'dir. İşletme genişlik grupları itibarıyla aile işgücü varlığı, sulanacak alandaki işletmelerde 4,96 EİB ile 6,69 EİB arasında; kuruda kalacak alandaki işletmelerde 3,89 EİB ile 6,62 EİB arasında ve GAP alanındaki işletmelerde 4,57 EİB ile 6,67 EİB arasında değişmektedir.

Çizelge 5.19. İşletmelerde Mevcut Aile İşgücü

İşletme Grupları (da)	Sulanacak Alandaki İşletmeler (EİB)	Kuruda Kalacak Alandaki İşletmeler (EİB)	GAP Alanındaki İşletmeler (EİB)
1-50	5,02	4,86	4,97
51-100	4,96	3,89	4,57
101-250	6,36	5,90	6,09
251-1000	6,69	6,62	6,67
1000+	5,60	-	5,60
Ortalama	5,45	5,21	5,36

EİB: Erkek İşgücü Birimi

Bütün işletme genişlik grupları itibarıyla sulanacak alandaki işletmeler aile işgücü varlığı, kuruda kalacak alandaki işletmeler aile işgücü varlığından daha fazladır.

5.1.2.4.2. İşletmelerde Aile İşgücü Kullanımı

İşletmelerdeki aile işgücü, işletme içindeki işlerde, işletme dışı tarımsal işlerde ve tarım dışı işlerde çalışmaktadır.

Sulanacak alandaki bütün işletmeler ortalamasına göre 290,97 gün aile işgücü kullanılmakta olup, bunun %63,12'si işletme içinde %15,30'u işletme dışı tarımsal işlerde ve %21,58'i tarım dışı işlerde çalışmaktadır.

İşletme genişlik gruplarına göre, işletmede kullanılan aile işgücünün toplam kullanılan aile işgücüne oranı %52,54 ile %100,00 arasında değişmekte, işletme genişlik grupları büyüdükçe, işletme dışı tarımsal işlerde kullanılan aile işgücü oranı düşmekte, tarım dışı işlerde kullanılan aile işgücü oranı sıfır ile %31,78 arasında değişmektedir (Çizelge 5.20).

Çizelge 5.20 Sulanacak Alandaki İşletmelerde Aile İşgücü Kullanımı ve Oranı

İşletme Grupları (da)	İşletme İçi İşler		İşletme Dışı Tarımsal İşler		Tarım Dışı İşler		Toplam	
	Gün	%	Gün	%	Gün	%	Gün	%
1- 50	167,04	52,56	65,80	20,70	84,96	26,73	317,80	100,00
51-100	251,04	75,92	52,96	16,01	26,67	8,06	330,69	100,00
101- 250	174,75	68,60	18,95	7,44	61,05	23,96	254,75	100,00
251-1000	145,66	68,23	-	-	67,84	31,78	213,47	100,00
1000+	161,60	100,00	-	-	-	-	161,60	100,00
Ortalama	183,67	63,12	44,51	15,30	62,79	21,58	290,97	100,00

Kuruda kalacak alandaki bütün işletmeler ortalamasına göre 323,41 gün aile işgücü kullanılmakta olup, bunun %68,15'i işletme içinde, %4,99'u işletme dışı tarımsal işlerde ve %26,86'sı tarım dışı işlerde çalışmaktadır.

İşletme genişlik gruplarına göre, toplam kullanılan aile işgücü içinde, işletmede kullanılan aile işgücünün payı %61,25 ile %98,12 arasında değişmekte; işletme dışı tarımsal işlerde kullanılan aile işgücünün payı %1,89 ile %7,52 arasında değişmekte ve Tarım dışı işlerde kullanılan aile işgücünün payı sıfır ile %36,64 arasında değişmektedir (Çizelge 5.21).

Çizelge 5.21. Kuruda Kalacak Alandaki İşletmelerde Aile İşgücü Kullanımı ve Oranı

İşletme Grupları (da)	İşletme İçi İşler		İşletme Dışı Tarımsal İşler		Tarım Dışı İşler		Toplam	
	Gün	%	Gün	%	Gün	%	Gün	%
1-50	201,31	64,05	23,70	7,52	89,26	28,40	314,28	100,00
51-100	162,99	61,25	5,63	2,12	97,50	36,64	266,11	100,00
101- 250	231,77	64,79	18,08	5,05	107,88	30,16	357,73	100,00
251-1000	346,87	98,12	6,67	1,89	-	-	353,53	100,00
Ortalama	220,40	68,15	16,15	4,99	86,86	26,86	323,41	100,00

GAP alanındaki bütün işletmeler ortalamasına göre 303,56 gün aile işgücü kullanılmakta olup, bunun %64,96'sı işletme içinde, %11,04'ü işletme dışı tarımsal işlerde ve %23,76'sı tarım dışı işlerde çalışmaktadır.

İşletme genişlik grupları büyüdükçe toplam kullanılan aile işgücü içinde, işletmede kullanılan aile işgücünün payı %56,27 ile %100,00 arasında yükselmekte; işletme dışı tarımsal işlerde kullanılan aile işgücü payı %16,46 ile sıfır arasında düşmekte ve Tarım dışı işlerde kullanılan aile işgücü payı sıfır ile %28,04 arasında değişmektedir (Çizelge 5.22).

Çizelge 5.22. GAP Alanındaki İşletmelerde Aile İşgücü Kullanımı ve Oranı

İşletme Grupları (da)	İşletme İçi İşler		İşletme Dışı Tarımsal İşler		Tarım Dışı İşler		Toplam	
	Gün	%	Gün	%	Gün	%	Gün	%
1-50	178,19	56,27	52,11	16,46	86,36	27,27	316,66	100,00
51- 100	218,29	71,18	35,35	11,53	52,02	17,29	306,66	100,00
101- 250	207,70	66,09	18,44	5,87	88,11	28,04	314,25	100,00
251-1000	218,09	82,64	2,40	0,91	43,40	16,45	263,89	100,00
1000+	161,60	100,00	-	-	-	-	161,60	100,00
Ortalama	197,17	64,96	33,51	11,04	72,13	23,76	303,56	100,00

5.1.2.4.3. İşletmelerde İşgücü Kullanımı

İşletmelerde kullanılan işgücü; aile işgücünden, daimi yabancı işgücünden ve geçici yabancı işgücünden karşılanmaktadır.

Sulanacak alandaki işletmeler ortalamasına göre 664,27 gün işgücü kullanılmakta olup, bunun %27,65'ini aile işgücü, %5,78'ini daimi yabancı işgücü ve %66,57'sini geçici yabancı işgücü oluşturmaktadır. İşletme genişlik grupları büyüdükçe kullanılan işgücü içinde aile işgücünün payı düşmekte; daimi yabancı işgücünün ve geçici yabancı işgücünün payı, yükselmektedir(Çizelge 5.23).

Kuruda kalacak alandaki işletmeler ortalamasına göre, 289,06 gün işgücü kullanılmakta olup, bunun %76,25'ini aile işgücü, %1,60'ını daimi yabancı işgücü ve %22,15'ini geçici yabancı işgücü oluşturmaktadır. İşletme genişlik gruplarında, kullanılan işgücü içinde aile işgücünün payı %63,93 ile 86,98 arasında değişmekte; 101-250 dekar işletme genişlik grubu dışında daimi yabancı işgücü kullanılmamakta ve geçici yabancı işgücünün payı %13,02 ile %32,25 arasında değişmektedir (Çizelge 5.24).

GAP alanındaki işletmeler ortalamasına göre, 518,66 gün işgücü kullanılmakta olup, bunun %38,16'sını aile işgücü; %4,87'sini daimi yabancı işgücü ve %56,97'sini geçici yabancı işgücü oluşturmaktadır. İşletme genişlik gruplarına göre kullanılan işgücü içinde aile işgücünün payı %70,51 ile %3,90 arasında düşerken , geçici yabancı işgücünün payı %29,49 ile %88,56 arasında yükselmekte ve daimi yabancı işgücünün payı sıfır ile %10,04 arasında değişmektedir (Çizelge 5.25).

Cizelge 5.23.Sulanacak Alandaki İşletmelerde İşgücü Kullanımı

İşletme Grupları(da)	Aile İşgücü		Daimi Yabancı İşgücü		Geçici Yabancı İşgücü		Toplam	
	Gün	%	Gün	%	Gün	%	Gün	%
1- 50	167,04	63,52	-	-	95,93	36,48	262,97	100,00
51- 100	251,06	56,19	22,22	4,97	173,52	38,84	446,80	100,00
101- 250	174,75	21,46	15,79	1,94	623,84	76,60	814,38	100,00
251-1000	145,66	12,43	141,25	12,06	88463	75,51	1.171,54	100,00
1000+	161,60	3,90	312,00	7,54	3666,00	88,56	4139,60	100,00
Ortalama	183,67	27,65	38,37	5,78	442,23	66,57	664,27	100,00

Cizelge 5.24.Kuruda Kalacak Alandaki İşletmelerde İşgücü Kullanımı

İşletme Grupları(da)	Aile İşgücü		Daimi Yabancı İşgücü		Geçici Yabancı İşgücü		Toplam	
	Gün	%	Gün	%	Gün	%	Gün	%
1- 50	201,31	86,98	-	-	30,13	13,02	231,44	100,00
51- 100	162,99	83,99	-	-	31,06	16,01	194,05	100,00
101- 250	231,77	63,93	13,85	3,82	116,93	32,25	362,55	100,00
251-1000	346,87	82,90	-	-	71,56	17,10	418,43	100,00
Ortalama	220,40	76,25	4,62	1,60	64,04	22,15	289,06	100,00

Cizelge 5.25.GAP Alanındaki İşletmelerde İşgücü Kullanımı

İşletme Grupları (da)	Aile İşgücü		Daimi Yabancı İşgücü		Geçici Yabancı İşgücü		Toplam	
	Gün	%	Gün	%	Gün	%	Gün	%
1- 50	178,19	70,51	-	-	74,53	29,49	252,72	100,00
51- 100	218,29	61,88	13,95	3,95	120,51	34,16	352,75	100,00
101- 250	207,70	37,54	14,67	2,65	330,96	59,81	553,33	100,00
251-1000	218,09	24,22	90,40	10,04	591,92	65,74	900,41	100,00
1000+	161,60	3,90	312,00	7,54	3666,00	88,56	4139,60	100,00
Ortalama	197,92	38,16	25,27	4,87	295,47	56,97	518,66	100,00

5.1.2.4.4. İşletmelerde Dekara İşgücü Kullanımı

İşletmede kullanılan işgücü, işletme arazi genişliğine bölünerek dekara işgücü kullanımı hesaplanmıştır. Dekara kullanılan işgücü saat cinsinden verilmiştir.

Sulanacak alandaki işletmeler genişlik gruplarına göre, 1;50 dekar işletme genişlik grubunda 73,00 saat; 51-100 dekar işletme genişlik grubunda 46,51 saat; 101-250 dekar işletme genişlik grubunda 39,22 saat; 251-1000 dekar işletme genişlik grubunda 18,23 saat ; 1000 dekardan büyük işletme genişlik grubunda 17,07 saat ve bütün işletmeler ortalamasında 26,39 saat dekara işgücü kullanılmaktadır.

Dekara kullanılan işgücünün, aile işgücünden karşılanan payı, işletme genişlik grupları büyüdükçe %63,52 oranından %3,90 oranına azalırken, yabancı işgücünden karşılanan payı %36,48 oranından %96,10 oranına artmaktadır. Bütün işletmeler ortalamasında aile işgücünün payı %27,65 iken yabancı işgücünün payı %72,35'dir.

Küçük işletme genişlik gruplarında dekara kullanılan işgücünün diğer işletme genişlik gruplarından büyük olmasının nedeni, bu işletmelerde çeşitli sebzeler, kavun-karpuz ve pamuk gibi fazla işgücü talep eden ürünlere, işletme arazileri içinde daha fazla yer verilmiş olması gösterilebilir (Çizelge 5.26).

Kuruda kalacak alandaki işletmeler genişlik gruplarına göre dekara kullanılan işgücü 56,10 saat ile 7,16 saat arasında değişmektedir; bütün işletmeler ortalamasında, dekara kullanılan 17,12 saat işgücünün, %76,25'i aile işgücünden %23,75'i yabancı işgücünden karşılanmaktadır (Çizelge 5.27).

Bütün işletme genişlik gruplarında dekara kullanılan işgücü miktarı, sulanacak alandaki işletmelerde, kuruda kalacak alandaki işletmelerden daha fazladır. Bu fazlalığın nedeni, işletme arazisi içinde sulanan arazi oranının, sulanacak alandaki işletmelerde, kuruda kalacak alandaki işletmelerden daha fazla olması gösterilebilir.

GAP alanındaki işletmelerde dekara kullanılan işgücü, 1-50 dekar ile 251-1000 dekar işletme genişlik grubu arasında 64,83 saat ile 14,49 saat arasında düşmekte; 1000 dekardan büyük işletme genişlik grubunda 17,07 saat ve bütün işletmeler ortalamasında 23,62 saat işgücü kullanılmaktadır.

İşletme genişlik grupları büyüdükçe, dekara kullanılan işgücü içinde aile işgücünün payı %70,51'den, %3,90'a düşerken, yabancı işgücünün payı %29,49'dan %96,10'a yükselmektedir. Bütün işletmeler ortalamasına göre dekara

kullanılan işgücünün %38,16'si aile işgücünden, %61,84'ü yabancı işgücünden karşılanmaktadır(Çizelge 5.28).

Çizelge 5.26.Sulanacak Alandaki İşletmelerde Dekara İşgücü Kullanımı

İşletme Grupları(da)	Aile İşgücü		Yabancı İşgücü		Toplam	
	Saat	%	Saat	%	Saat	%
1- 50	46,37	63,52	26,63	36,48	73,00	100,00
51- 100	26,14	56,19	20,37	43,81	46,51	100,00
101-250	8,42	21,46	30,80	78,54	39,22	100,00
251-1000	2,27	12,43	15,96	87,57	18,23	100,00
1000+	0,67	3,90	16,40	96,10	17,07	100,00
Ortalama	7,29	27,65	19,10	72,35	26,39	100,00

Çizelge 5.27.Kuruda Kalacak Alandaki İşletmelerde Dekara İşgücü Kullanımı

İşletme Grupları(da)	Aile İşgücü		Yabancı İşgücü		Toplam	
	Saat	%	Saat	%	Saat	%
1- 50	48,80	86,98	7,30	13,02	56,10	100,00
51-100	16,53	83,99	3,15	16,01	19,68	100,00
101- 250	11,55	63,93	6,52	36,07	18,07	100,00
251-1000	5,94	82,90	1,22	17,10	7,16	100,00
Ortalama	13,05	76,25	4,07	23,75	17,12	100,00

Çizelge 5.28.GAP Alanındaki İşletmelerde Dekara İşgücü Kullanımı

İşletme Grupları(da)	Aile İşgücü		Yabancı İşgücü		Toplam	
	Saat	%	Saat	%	Saat	%
1- 50	45,71	70,51	19,12	29,49	64,83	100,00
51-100	22,50	61,88	13,86	38,12	36,36	100,00
101- 250	10,20	37,54	16,97	62,46	27,17	100,00
251-1000	3,51	24,22	10,98	75,78	14,49	100,00
1000+	0,67	3,90	16,40	96,10	17,07	100,00
Ortalama	9,01	38,16	14,61	61,84	23,62	100,00

5.1.3. Sermaye

İşletme sermayesi, sermayenin fonksiyonlarına göre sınıflandırılması esas alınarak aktif sermaye ve pasif sermaye şeklinde iki ana grupta incelenmiştir.

5.1.3.1. Aktif Sermaye

İncelenen işletmelerde aktif sermaye unsurlarından arazi, arazi ıslahı, bina, bitki, alet-makine, hayvan ve döner işletme sermayelerine rastlanılmış ve bu sermaye unsurları toplanarak aktif sermaye hesaplanmıştır.

Sulanacak alandaki işletmeler ortalaması 776.278.000 TL kuruda kalacak alandaki işletmeler ortalaması 497.406.000 TL ve GAP alanındaki işletmeler ortalaması 668.059.000 TL aktif sermaye bulunmaktadır (Çizelge 5.29-5.30-5.31).

5.1.3.1.1. Arazi Sermayesi

İşletme birimine düşen arazi sermayesi, sulanacak alandaki işletmeler ortalaması 575.356.000 TL kuruda kalacak alandaki işletmeler ortalaması 219.024,000 TL ve GAP alanındaki işletmeler ortalaması 437.078.000 TL'dir.

İşletme genişlik grupları büyüdükçe, işletme birimine düşen arazi sermaye değeri yükseldiği gibi arazi sermayesinin aktif sermayeye oranı da yükselmektedir. İşletme genişlik grupları ortalaması olarak arazi sermayesinin aktif sermayeye oranı, sulanacak alandaki işletmelerde %74,12; kuruda kalacak alandaki işletmelerde %44,03 ve GAP alanındaki işletmelerde %65,42'dir.

5.1.3.1.2. Arazi Islahı Sermayesi

Arazi ıslahı sermayesini, işletmedeki sulama ve kurutma tesisatı, çeşitli koruma inşaatları ve toprak verimini artırmak için yapılan bütün yapıların değerleri oluşturmaktadır.

Sulanacak alandaki işletmeler ortalaması 34.513.000 TL arazi ıslahı sermayesi bulunmakta olup, arazi ıslahı sermayesinin aktif sermayeye oranı %4,45'dir. İşletme genişlik grupları itibariyle arazi ıslahı sermayesinin aktif sermayeye oranı %1,75 ile %7,06 arasında değişmektedir (Çizelge 5.29).

Kuruda kalacak alandaki işletmeler ortalaması 6.141.000 TL arazi ıslahı sermayesi bulunmakta olup, arazi ıslahı sermayesinin aktif sermayeye oranı %1,23'dür. İşletme genişlik grupları itibariyle arazi ıslahı sermayesinin aktif sermayeye oranı sıfır ile %5,63 arasında değişmektedir (Çizelge 5.30).

GAP alanındaki işletmeler ortalaması 23.503.000 TL arazi ıslahı sermayesi bulunmakta olup, arazi ıslahı sermayesinin aktif sermayeye oranı %3,52'dir. İşletme genişlik grupları itibariyle arazi ıslahı sermayesinin aktif sermayeye oranı %1,75 ile %5,04 arasında değişmektedir (Çizelge 5.31).

Çizelge 5.29. Sulanacak Alandaki İşletmelerde Aktif Sermaye (1000 TL)

İşletme Grupları (da)	Arazi		Arazi Islahı		Bina		Bitki		Alet-Makina		Hayvan		Döner Sermaye		Toplam	
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%
1-50	105.711	53,11	5.982	3,01	47.357	23,79	5.714	2,87	21.486	10,79	9.152	4,60	3.641	1,83	199.043	100,00
51-100	213.926	58,39	12.963	3,54	42.588	11,62	7.037	1,92	67.181	18,34	17.076	4,66	5.615	1,53	366.386	100,00
101-250	558.842	68,11	57.895	7,06	78.952	9,62	737	0,09	96.074	11,71	13.424	1,64	14.580	1,77	820.504	100,00
251-1000	1.303.375	76,04	119.381	6,96	90.535	5,28	-	-	145.728	8,50	26.206	1,53	28.945	1,69	1.714.171	100,00
1000+	5.520.200	87,83	110.000	1,75	186.320	2,96	2.000	0,03	310.060	4,93	42.600	0,68	114.239	1,82	6.285.419	100,00
Ortalama	575.356	74,12	34.513	4,45	62.456	8,04	4.341	0,56	70.930	9,14	15.129	1,95	13.552	1,74	776.278	100,00

Çizelge 5.30. Kuruda Kalacak Alandaki İşletmelerde Aktif Sermaye (1000 TL)

İşletme Grupları (da)	Arazi		Arazi Islahı		Bina		Bitki		Alet-Makina		Hayvan		Döner Sermaye		Toplam	
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%
1-50	69.263	27,76	14.037	5,63	52.133	20,89	63.837	25,58	25.471	10,21	22.078	8,85	2.727	1,09	249.545	100,00
51-100	113.563	26,48	-	-	57.673	13,45	193.984	45,23	50.938	11,88	9.118	2,13	3.647	0,85	428.921	100,00
101-250	302.185	53,49	3.846	0,68	59.513	10,53	117.615	20,82	60.302	10,67	16.538	2,93	4.929	0,87	564.929	100,00
251-1000	615.556	54,72	-	-	56.667	4,85	330.722	28,32	92.556	7,93	61.078	5,23	11.091	0,95	1.167.669	100,00
Ortalama	219.024	44,03	6.141	1,23	56.253	11,31	139.254	28,00	50.046	10,06	22.073	4,44	4.615	0,93	497.406	100,00

Çizelge 5.31. GAP Alanındaki İşletmelerde Aktif Sermaye (1000 TL)

İşletme Grupları (da)	Arazi		Arazi Islahı		Bina		Bitki		Alet-Makina		Hayvan		Döner Sermaye		Toplam	
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%
1-50	93.854	43,56	8.602	3,99	48.911	22,70	24.622	11,43	22.782	10,57	13.357	6,20	3.344	1,55	215.472	100,00
51-100	176.581	45,32	8.140	2,09	48.201	12,37	76.599	19,66	61.137	15,69	14.115	3,62	4.883	1,25	389.655	100,00
101-250	410.551	61,02	26.667	3,96	67.720	10,06	68.267	10,15	75.406	11,21	15.223	2,26	9.005	1,34	672.838	100,00
251-1000	1.055.760	69,58	76.404	5,04	78.343	5,16	119.060	7,85	126.586	8,34	38.760	2,55	22.518	1,48	1.517.430	100,00
1000+	5.520.200	87,83	110.000	1,75	186.320	2,96	2.000	0,03	310.060	4,93	42.600	0,68	114.239	1,82	6.285.419	100,00
Ortalama	437.078	65,42	23.503	3,52	60.049	8,99	56.696	8,49	62.826	9,40	17.824	2,67	10.084	1,51	668.059	100,00

5.1.3.1.3. Bina Sermayesi

Sulanacak alandaki işletmelerde, ortalama 62.456.000 TL bina sermayesi bulunmaktadır. Bina sermayesinin aktif sermayeye oranı, işletme genişlik grupları büyüdükçe %23,79 ile %2,96 arasında düşmekte, bütün işletmeler ortalamasında %8,04'dür (Çizelge 5.29).

Kuruda kalacak alandaki işletmelerde, ortalama 56.253.000 TL bina sermayesi bulunmaktadır. Bina sermayesinin aktif sermayeye oranı, işletme genişlik grupları büyüdükçe %20,89 ile %4,85 arasında düşmekte bütün işletmeler ortalamasında %11,31'dir (Çizelge 5.30).

GAP alanındaki işletmelerde, ortalama 60.049.000 TL bina sermayesi bulunmaktadır. Bina sermayesinin aktif sermayeye oranı, işletme genişlik grupları büyüdükçe %22,70 ile %2,96 arasında düşmekte bütün işletmeler ortalamasında %8,99'dur (Çizelge 5.31).

5.1.3.1.4. Bitki Sermayesi

Bitki sermayesi meyveli ağaçlar meyvesiz ağaçlar, bağ omcaları, toprakta bulunan bitkiler ve tarla demirbaşı değerlerinden oluşmaktadır.

Sulanacak alandaki işletmelerde, ortalama 4.341.000 TL bitki sermayesi bulunmakta olup, bitki sermayesinin aktif sermayeye oranı, işletme genişlik gruplarına göre %0,03 ile %2,87 arasında değişmekte ve bütün işletmeler ortalaması %0,56'dır (Çizelge 5.29).

Kuruda kalacak alandaki işletmelerde, ortalama 139.254.000 TL bitki sermayesi bulunmakta olup, işletme genişlik gruplarında bitki sermayesinin aktif sermayeye oranı %45,23 ile %20,82 arasında değişmekte ve bütün işletmeler ortalaması %28,00'dir (Çizelge 5.30).

Kuruda kalacak alandaki işletmelerde, sulanacak alandaki işletmelere göre, bitki sermayesi hem mutlak değer olarak, hem de bitki sermayesinin aktif sermayeye oranı yönünden daha fazla değerlere sahiptir. Bunun nedeni kuruda kalacak alandaki işletmelerde antepfıstığı ve bağ alanlarının daha geniş olması ve işletme arazisi içindeki paylarının daha yüksek olmasıdır.

GAP alanındaki işletmelerde ortalama 56.696.000 TL bitki sermayesi bulunmakta olup, işletme genişlik gruplarına göre bitki sermayesinin aktif sermayeye oranı %19,66 ile %0,03 arasında değişmekte bütün işletmeler ortalamasında %8,49 olmaktadır (Çizelge 5.31).

5.1.3.1.5. Alet-Makina Sermayesi

Sulanacak alandaki işletmelerde ortalama alet-makina sermayesi değeri 70.930.000 TL olup, işletme grupları büyüdükçe, işletme birimine düşen alet-makina sermaye değeri 21.486.000 TL ile 310.060.000 TL arasında artmaktadır. Alet-makina sermayesinin aktif sermayeye oranı, 1-50 dekar işletme genişlik grubu hariç, işletme genişlik grupları büyüdükçe %18,34 ile %4,93 arasında azalmakta, bütün işletmeler ortalamasında %9,14 olmaktadır (Çizelge 5.29).

Kuruda kalacak alandaki işletmelerde ortalama 50.046.000 TL'lik alet-makina sermayesi bulunmakta olup, işletme genişlik grupları büyüdükçe işletme birimine düşen alet-makina sermayesi 25.471.000 TL ile 92.556.000 TL arasında artmaktadır. Alet-makina sermayesinin aktif sermayeye oranı, işletme genişlik gruplarına göre %11,88 ile %7,93 arasında değişmekte, bütün işletmeler ortalamasında %10,06 olmaktadır (Çizelge 5.30).

GAP alanındaki işletmelerde ortalama 62.826.000 TL alet-makina sermayesi bulunmakta olup, işletme genişlik grupları büyüdükçe 22.782.000 TL ile 310.060.000 TL arasında artmaktadır. Alet-makina sermayesinin aktif sermayeye oranı, işletme genişlik grupları büyüdükçe 1-50 dekar işletme genişlik grubu hariç %15,69 ile %4,93 arasında azalmakta ve bütün işletmeler ortalamasına göre %9,40 olmaktadır (Çizelge 5.31).

İncelenen işletmelerde alet-makina varlığı, traktör, romörk, pulluk, gübre dağıtıcısı, mibzer ve kültüvatör adeti olarak belirlenmiştir. İşletmelerde ayrıca alet-makina varlığına dahil edilmeyen motopomp, merdane, pülverizatör, sırt pompası, batöz, diskaro, su tankı, çayır biçme makinası ve at arabası gibi alet-makinalara da rastlanılmıştır.

GAP alanındaki işletmelerde ortalama olarak, 0,51 adet traktör; 0,48 adet romörk; 0,59 adet pulluk; 0,11 adet gübre dağıtıcısı; 0,33 adet mibzer ve 0,50 adet kültüvatör bulunmaktadır. İşletme genişlik grupları itibarıyla işletme birimine düşen alet-makina adeti yükselmektedir. Bu yükselme traktörde 0,24 ile 1,80 arasında; romörkte 0,28 ile 1,60 arasında; pullukta 0,25 ile 3,20 arasında; gübre dağıtıcısında 0,06 ile 0,80 arasında; mibzerde 0,08 ile 2,00 arasında ve kültüvatörde 0,25 ile 1,80 arasındadır (Çizelge 5.32).

Çizelge 5.32. GAP Alanındaki İşletmelerde Alet-Makina Varlığı (Adet)

İşletme Grupları (da)	Traktör	Romörk	Pulluk	Gübre Dağıtıcısı (fırfır)	Mibzer	Kültivatör
1-50	0,24	0,28	0,25	0,06	0,08	0,25
51-100	0,56	0,44	0,58	0,07	0,21	0,53
101-250	0,60	0,58	0,64	0,13	0,42	0,62
251-1000	0,88	0,80	1,12	0,20	0,84	0,80
1000+	1,80	1,60	3,20	0,80	2,00	1,80
Ortalama	0,51	0,48	0,59	0,11	0,33	0,50

5.1.3.1.6. Hayvan Sermayesi

Hayvan sermayesinin hesaplanmasında işletmede mevcut büyükbaş hayvanlar, küçükbaş hayvanlar ve iş hayvanları değerleri toplanmıştır.

Sulanacak alandaki işletmelerde ortalama 15.129.000 TL hayvan sermayesi bulunmakta olup, bu sermaye işletme genişlik gruplarında 9.152.000 TL ile 42.600.000 TL arasında değişmektedir. Hayvan sermayesinin aktif sermayeye oranı, işletme genişlik gruplarına göre %4,66 ile %0,68 arasında değişmekte, bütün işletmeler ortalamasında %1,95 olmaktadır (Çizelge 5.29).

Kuruda kalacak alandaki işletmelerde ortalama 22.073.000 TL hayvan sermayesi bulunmakta olup, bu sermaye işletme genişlik gruplarında 9.118.000 TL ile 61.078.000 TL arasında değişmektedir. Hayvan sermayesinin aktif sermayeye oranı, işletme genişlik gruplarına göre %8,85 ile %2,13 arasında değişmekte, bütün işletmeler ortalamasında %4,44 olmaktadır (Çizelge 5.30).

GAP alanındaki işletmelerde ortalama 17.824.000 TL hayvan sermayesi bulunmakta olup, bu sermaye işletme genişlik gruplarında 13.357.000 TL ile 42.600.000 TL arasında yükselmektedir. Hayvan sermayesinin aktif sermayeye oranı, işletme genişlik gruplarına göre %6,20 ile %0,68 arasında düşme eğiliminde olup, işletmeler ortalaması %2,67'dir (Çizelge 5.31).

5.1.3.1.7. Döner Sermaye

Sulanacak alandaki işletmeler ortalaması 13.552.000 TL döner sermaye değeri, işletme genişlik grupları büyüdükçe 3.641.000 TL ile 114.239.000 TL arasında yükselmektedir. Döner sermayenin aktif sermayeye oranı, işletme genişlik

grupları büyüdükçe %1,83 ile %1,53 arasında değişmekte, bütün işletmeler ortalamasında %1,74 olmaktadır (Çizelge 5.29).

Kuruda kalacak alandaki işletmeler ortalaması 4.615.000 TL döner sermaye mevcut olup, işletme genişlik grupları büyüdükçe işletme birimine düşen döner sermaye 2.727.000 TL ile 11.091.000 TL arasında yükselmektedir. Döner sermayenin aktif sermayeye oranı, işletme genişlik grupları büyüdükçe %1,09 ile %0,85 arasında değişmekte, bütün işletmeler ortalamasında %0,93 olmaktadır (Çizelge 5.30).

GAP alanındaki işletmelerde ortalama 10.084.000 TL döner sermaye bulunmakta olup, işletme genişlik grupları büyüdükçe 3.344.000 TL ile 114.239.000 TL arasında yükselmektedir. Döner sermayenin aktif sermayeye oranı, işletme genişlik grupları büyüdükçe %1,25 ile %1,82 arasında değişmekte, bütün işletmeler ortalamasında %1,51 olmaktadır (Çizelge 5.31).

5.1.3.2. Pasif Sermaye

Pasif sermaye; kiracılık veya ortaklıkla işletilen arazilerin değeri, borçlar ve öz sermaye değerleri şeklinde incelenmiştir.

5.1.3.2.1. Kira ve Ortak Arazi Sermayesi

Sulanacak alandaki işletmelerde, işletme birimine düşen kiracılık veya ortaklıkla işletilen arazi sermayesi değeri, işletme genişlik grupları büyüdükçe 22.911.000 TL ile 560.000.000 TL arasında yükselmektedir. Bütün işletmeler ortalamasına göre kira ve ortak arazi sermayesi 118.911.000 TL'dir. Kira ve ortak arazi sermayesinin pasif sermayeye oranı işletme genişlik grupları büyüdükçe %25,12 ile %8,91 arasında değişmekte, bütün işletmeler ortalamasında %15,32 olmaktadır (Çizelge 5.33).

Kuruda kalacak alandaki işletmelerde, işletme birimine düşen kiracılık ve ortaklıkla işletilen arazi sermayesi değeri, işletme genişlik grupları büyüdükçe sıfır ile 191.111.000 TL arasında yükselmektedir. Bütün işletmeler ortalamasına göre kira ve ortak arazi sermayesi değeri 39.922.000 TL'dir. Kira ve ortak arazi sermayesinin pasif sermayeye oranı işletme genişliklik grupları büyüdükçe %4,71 ile %16,37 arasında artmakta, bütün işletmeler ortalamasında %8,03 olmaktadır (Çizelge 5.34).

GAP alanındaki işletmelerde, işletme birimine düşen kiracılık ve ortaklıkla işletilen arazi sermayesi değeri işletme genişlik grupları büyüdükçe 15.458.000 TL

ile 560.000.000 TL arasında yükselmektedir. Bütün işletmeler ortalamasında, kira ve ortak arazi sermaye değeri 88.258.000 TL'dir. Kira ve ortak arazi sermayesinin pasif sermayeye oranı işletme genişlik grupları büyüdükçe %7,18 ile %22,70 arasında değişmektedir. Bu oran bütün işletmeler ortalamasında %13,21'dir (Çizelge 5.35).

5.1.3.2.2. Borçlar

Sulanacak alandaki işletmelerde, işletme birimine düşen borç miktarı işletme genişlik gruplarına göre 40.000 TL ile 4.204.000 TL arasında değişmekte olup bütün işletmeler ortalamasında 2.160.000 TL'dir. Borçların pasif sermayeye oranı, işletme genişlik gruplarına göre sıfır ile %1,15 arasında değişmektedir. Bütün işletmeler ortalamasında bu oran %0,28'dir (Çizelge 5.33).

Kuruda kalacak alandaki işletmelerde, işletme birimine düşen borç miktarı işletme genişlik gruplarına göre 128.000 TL ile 5.843.000 TL arasında değişmekte, bütün işletmeler ortalamasında 2.583.000 TL'dir. Borçların pasif sermayeye oranı %0,03 ile %1,03 arasında değişmektedir. Bütün işletmeler ortalamasında bu oran %0,52'dir (Çizelge 5.34).

GAP alanındaki işletmelerde, işletme birimine düşen borç miktarı işletme genişlik grupları büyüdükçe 40.000 TL ile 3.929.000 TL arasında değişmekte olup, bütün işletmeler ortalamasında 2.324.000 TL'dir. Borçların aktif sermayeye oranı, işletme genişlik gruplarına göre sıfır ile %0,69 arasında değişmekte, bütün işletmeler ortalamasında %0,35 olmaktadır (Çizelge 5.35).

5.1.3.2.3. Öz Sermaye

Sulanacak alandaki işletmelerde, işletme birimine düşen öz sermaye değeri işletme genişlik grupları büyüdükçe 174.484.000 TL ile 5.725.379.000 TL arasında yükselmekte bütün işletmeler ortalamasında 655.208.000 TL'dir. Öz sermayenin pasif sermayeye oranı, işletme genişlik gruplarında %74,75 ile %91,09 arasında değişmektedir. Bu oran bütün işletmeler ortalamasında %84,40'dır (Çizelge 5.33).

Kuruda kalacak alandaki işletmelerde, işletme birimine düşen öz sermaye değeri, işletme genişlik grupları büyüdükçe 248.715.000 TL ile 973.767.000 TL arasında yükselmekte olup, bütün işletmeler ortalamasında 454.901.000 TL'dir. Öz sermayenin pasif sermayeye oranı, işletme genişlik grupları büyüdükçe %99,67 ile %83,39 arasında düşmektedir. Bütün işletmeler ortalamasında bu oran %91,45'dir (Çizelge 5.34).

GAP alanındaki işletmelerde, işletme birimine düşen öz sermaye değeri işletme genişlik grupları büyüdükçe 198.631.000 TL ile 5.725.379.000 TL arasında yükselmekte, bütün işletmeler ortalamasında 577.477.000 TL'dir. Öz sermayenin pasif sermayeye oranı, işletme genişlik gruplarına göre %77,14 ile %92,18 arasında değişmektedir. Bu oran bütün işletmeler ortalamasında %86,44'dür (Çizelge 5.35).

Çizelge 5.33.Sulanacak Alandaki İşletmelerde Pasif Sermaye (1000 TL)

İşletme Grupları(da)	Kira-Ortak Arazi		Borçlar		Öz Sermaye		Toplam	
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%
1-50	22.911	11,51	1.649	0,83	174.484	87,66	199.043	100,00
51-100	52.185	14,24	4.204	1,15	309.997	84,61	366.386	100,00
101-250	118.105	14,39	1.311	0,16	701.088	85,45	820.504	100,00
251-1000	430.625	25,12	2.169	0,13	1.281.377	74,75	1.714.171	100,00
1000+	560.000	8,91	40	-	5.725.379	91,09	6.285.419	100,00
Ortalama	118.911	15,32	2.160	0,28	655.208	84,40	776.278	100,00

Çizelge 5.34.Kuruda Kalacak Alandaki İşletmelerde Pasif Sermaye (1000 TL)

İşletme Grupları(da)	Kira-Ortak Arazi		Borçlar		Öz Sermaye		Toplam	
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%
1-50	-	-	830	0,33	248.715	99,67	249.545	100,00
51-100	20.219	4,71	128	0,03	408.575	95,26	428.922	100,00
101-250	41.169	7,29	5.843	1,03	517.917	91,68	564.929	100,00
251-1000	191.111	16,37	2.791	0,24	973.767	83,39	1.167.669	100,00
Ortalama	39.922	8,03	2.583	0,52	454.901	91,45	497.406	100,00

Çizelge 5.35.GAP Alanındaki İşletmelerde Pasif Sermaye (1000 TL)

İşletme Grupları(da)	Kira-Ortak Arazi		Borçlar		Öz Sermaye		Toplam	
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%
1-50	15.458	7,18	1.383	0,64	198.631	92,18	215.472	100,00
51-100	40.291	10,34	2.687	0,69	346.677	88,97	389.655	100,00
101-250	73.653	10,95	3.929	0,58	595.256	88,47	672.838	100,00
251-1000	344.400	22,70	2.393	0,16	1.170.637	77,14	1.517.430	100,00
1000+	560.000	8,91	40	0,00	5.725.379	91,09	6.285.419	100,00
Ortalama	88.258	13,21	2.324	0,35	577.477	86,44	668.059	100,00

5.2. İşletmelerde Üretim Tekniği ve Üretim Ekonomisi

5.2.1. Bitkisel Üretim

5.2.1.1. İşletmelerde Yetiştirilen Ürünler

Sulanacak alandaki işletmeler ortalamasına göre ekiliş alanının %33,19'unda buğday, %8,28'inde arpa, %9,66'sında mercimek, %40,04'ünde pamuk, %3,94'ünde antepfıstığı, %1,90'ında nadas ve %1,00'den az ise nohut, susam, tütün, şekerpancarı, kavun-karpuz, ikinci ürün acur, çeşitli sebzeler, bağ, çeşitli meyveler ve kavak yetiştirilmektedir. İşletme genişlik grupları itibariyle ekiliş alanının ürünlere göre dağılımı Çizelge 5.36'da verilmiştir.

Kuruda kalacak alandaki işletmeler ortalamasına göre, ekiliş alanının %22,06'sında buğday, %30,77'sinde arpa, %11,52'sinde mercimek, %1,57'sinde pamuk, %1,38'inde ayçiçeği, %2,13'ünde tütün, %1,12'sinde kavun-karpuz, %11,12'sinde antepfıstığı, %6,73'ünde antepfıstığı +bağ, %9,96'sında nadas ve %1,00'den az ise mısır, nohut, fiğ, susam, çeşitli sebzeler, bağ ve çeşitli meyveler yetiştirilmektedir. İşletme genişlik grupları itibariyle ekiliş alanının ürünlere göre dağılımı Çizelge 5.37'de verilmiştir.

Çizelge 5.36. Sulanacak Alanlardaki İşletmelerde Ürünlere Göre Ekiliş Alanları ve Oranları

Ürünler	İşletme Grupları(da)											
	1-50		51-100		101-250		251-1000		1000+		Ortalama	
	Alan(da)	%	Alan(da)	%	Alan(da)	%	Alan(da)	%	Alan(da)	%	Alan(da)	%
Buğday	10,66	35,22	21,30	26,44	63,63	37,95	131,87	25,66	760,20	39,18	67,41	33,19
Arpa	0,46	1,52	7,15	8,88	1,05	0,63	39,38	7,66	240,00	12,37	16,82	8,28
Mercimek	1,12	3,70	2,96	3,67	16,32	9,73	47,50	9,24	240,00	12,37	19,62	9,66
Nohut	-	-	2,78	3,45	-	-	-	-	-	-	0,61	0,30
Pamuk	10,39	34,32	33,67	41,79	78,42	46,76	270,00	52,54	540,00	27,83	81,31	40,04
Susam	-	-	-	-	-	-	3,12	0,61	-	-	0,41	0,20
Tütün	-	-	0,19	0,24	-	-	-	-	-	-	0,04	0,02
Ş.Pancarı	0,54	1,78	2,96	3,67	-	-	-	-	-	-	0,89	0,44
Kavun-Karpuz	0,98	3,24	-	-	-	-	-	-	-	-	0,45	0,22
Acur(2.Ürün)	1,46	4,82	3,70	4,59	1,58	0,94	-	-	-	-	1,72	0,85
Ç.Sebzeler	2,98	9,84	0,67	0,83	0,26	0,16	0,19	0,04	-	-	1,57	0,77
Antepfıstığı	0,54	1,78	2,74	3,40	4,21	2,51	-	-	160,00	8,25	8,00	3,94
Bağ	0,27	0,89	-	-	-	-	-	-	-	-	0,12	0,06
Ç.Meyveler	0,34	1,12	-	-	0,11	0,07	-	-	-	-	0,17	0,08
Kavak	0,21	0,69	-	-	-	-	-	-	-	-	0,10	0,05
Nadas	0,32	1,06	2,44	3,03	2,11	1,26	21,87	4,26	-	-	3,85	1,90
Toplam	30,27	100,00	80,56	100,00	167,69	100,00	513,93	100,00	1.940,20	100,00	203,09	100,00

Çizelge 5.37. Kuruda Kalacak Alandaki İşletmelerde Ürünlere Göre Ekiliş Alanları ve Oranları

Ürünler	İşletme Grupları(da)									
	1-50		51-100		101-250		251-1000		Ortalama	
	Alan(da)	%	Alan(da)	%	Alan(da)	%	Alan(da)	%	Alan(da)	%
Buğday	14,78	44,79	21,62	27,42	46,12	28,72	42,22	9,03	29,79	22,06
Arpa	5,15	15,61	16,25	20,61	37,58	23,41	207,22	44,34	41,55	30,77
Mısır	0,11	0,33	-	-	-	-	-	-	0,04	0,03
Mercimek	3,85	11,67	13,06	16,56	13,12	8,17	62,22	13,31	15,56	11,52
Nohut	-	-	1,69	2,14	0,73	0,45	-	-	0,59	0,44
Fiğ	-	-	-	-	-	-	1,11	0,24	0,13	0,10
Pamuk	-	-	-	-	6,35	3,95	-	-	2,12	1,57
Susam	-	-	1,12	1,42	-	-	-	-	0,23	0,17
Ayçiçeği	-	-	2,81	3,56	-	-	11,11	2,38	1,86	1,38
Tütün	2,81	8,52	-	-	5,73	3,57	-	-	2,88	2,13
Kavun-Karpuz	0,30	0,91	2,50	3,17	2,69	1,68	-	-	1,51	1,12
Ç. Sebzeler	-	-	0,31	0,39	0,62	0,39	-	-	0,27	0,20
Antepfıstığı	2,96	8,97	9,25	11,73	21,27	13,25	43,33	9,27	15,01	11,12
A. Fıstığı + Bağ	1,11	3,36	-	-	6,85	4,27	55,67	11,91	9,09	6,73
Bağ	1,04	3,15	1,56	1,98	-	-	-	-	0,68	0,50
Ç. Meyveler	0,52	1,58	0,31	0,39	0,08	0,05	-	-	0,27	0,20
Nadas	0,37	1,12	8,38	10,63	19,42	12,10	44,44	9,51	13,45	9,96
Toplam	33,00	100,00	78,86	100,00	160,56	100,00	467,32	100,00	135,03	100,00

GAP alanındaki bütün işletmeler, ortalama ekiliş alanının %29,90'ında buğday, %14,95'inde arpa, %10,21'inde mercimek, %28,63'ünde pamuk, %6,07'sinde antepfıstığı, %2,00'sinde antepfıstığı+bağ, %4,29'unda nadas ve yüzde birin altında ise mısır, nohut, fiğ, susam, ayçiçeği, tütün, şeker pancarı, kavun-karpuz, ikinci ürün acur, çeşitli sebzeler, bağ, çeşitli meyveler ve kavak yetiştirilmektedir (Çizelge 5.38).

5.2.1.2. Üretim Tekniği

Son yıllarda günümüzün modern tarım teknikleri ülke genelinde kısmen de olsa uygulanmakla birlikte, halen bölgede bazı bitkilerin yetiştiriciliğinde daha çok geleneksel tarımsal yöntemler uygulamanın yaygın olduğu söylenebilir. Toplam tarla arazisinin %90'nına yakın kısmında kuru tarım yapılmakta ve bu arazide nadaslı tarım ağırlık taşımaktadır. Genellikle kuru tarım yapılan arazilerde hububat-nadas-hububat, hububat-nadas-mercimek münavebesi yaygındır. Ayrıca, ülke genelinde uygulanan "Nadas Alanlarını Daraltma Projesi" ve mercimek ihracatının artması sonucu, Bölgede mercimek üretimi ve ekim alanları artmış; tarla tarımında kimyasal gübre kullanımının daha yaygın olarak kullanılmasıyla nadas alanı daralmıştır. Bunun sonucu olarak son yıllarda hububat-mercimek-hububat münavebe yöntemi de yaygın hale gelmiştir. Sulu tarım yapılan alanlarda ise pamuk ilk sırayı almakta ve pamuk ekimi üst üste yapılmaktadır. Küçük tarım işletmelerindeki sulu alanlarda, daha çok çeşitli sebze tarımı ve ikinci ürün yetiştiriciliğine yer verilmektedir.

Bölgede genel olarak makinalı tarım hakimdir. Traktörün fazla girmediği yerlerde ise hayvan çeki gücü kullanılmaktadır. Kuru koşullardaki tarla tarımında toprak işlemede pulluk çok az kullanılmakta ve daha çok kültivatör kullanılmaktadır. Sulu tarla tarımında toprak işlemede ise pulluk kullanılmaktadır.

Bölgede ekim işleri mibzer veya elle yapılmaktadır. Makinalaşmanın yaygın olduğu yörelerde mibzerle ekim yaygın olmasına karşın, yine de ekim yöntemi ürünlere göre değişmektedir.

Bölgede sulanan arazilerin tamamında kimyasal gübre kullanılmaktadır. Ortaklıkla işletilen arazilerde kullanılan gübre miktarının daha az olduğu izlenmektedir.

Bölgede sulanan alanın az olması ve sulu tarım tekniğinin yeni yeni gelişme göstermesinden dolayı, bölge hastalık ve zararlılar yönünden oldukça temiz kabul edilebilir.

Çizelge 5.38. GAP Alanındaki İşletmelerde Ürünlere Göre Ekiliş Alanları ve Oranları

Ürünler	İşletme Grupları(da)											
	1-50		51-100		101-250		251-1000		1000+		Ortalama	
	Alan(da)	%	Alan(da)	%	Alan(da)	%	Alan(da)	%	Alan(da)	%	Alan(da)	%
Buğday	12,00	38,49	21,42	26,80	53,51	32,71	99,60	20,03	760,20	39,18	52,82	29,90
Arpa	1,99	6,38	10,53	13,17	22,16	13,55	99,80	20,07	240,00	12,37	26,42	14,95
Mısır	0,04	0,13	-	-	-	-	-	-	-	-	0,01	0,01
Mercimek	2,01	6,45	6,72	8,41	14,47	8,85	52,80	10,62	240,00	12,37	18,04	10,21
Nohut	-	-	2,37	2,97	0,42	0,26	-	-	-	-	0,60	0,34
Fiğ	-	-	-	-	-	-	0,40	0,08	-	-	0,05	0,03
Pamuk	7,01	22,48	21,14	26,45	36,78	22,48	172,80	34,76	540,00	27,83	50,58	28,63
Susam	-	-	0,42	0,53	-	-	2,00	0,40	-	-	0,34	0,19
Ayçiçeği	-	-	1,05	1,31	-	-	4,00	0,80	-	-	0,72	0,41
Tütün	0,92	2,95	0,12	0,15	3,31	2,02	-	-	-	-	0,14	0,65
Ş.Pancarı	0,36	1,15	1,86	2,33	-	-	-	-	-	-	0,55	0,31
Kavun-Karpuz	0,76	2,44	0,93	1,16	1,56	0,95	-	-	-	-	0,86	0,49
Acur(2. Ürün)	0,99	3,18	2,33	2,92	0,67	0,41	-	-	-	-	1,05	0,59
Ç. Sebzeler	2,01	6,45	0,53	0,66	0,47	0,29	0,12	0,02	-	-	1,06	0,60
Antepfıstığı	1,33	4,27	5,16	6,46	14,07	8,60	15,60	3,14	160,00	8,25	10,72	6,07
A.Fıstığı + Bağ	0,36	1,15	-	-	3,96	2,42	20,04	4,03	-	-	3,53	2,00
Bağ	0,52	1,67	0,58	0,73	-	-	-	-	-	-	0,34	0,19
Ç. Meyveler	0,40	1,28	0,12	0,15	0,09	0,06	-	-	-	-	0,21	0,12
Kavak	0,14	0,45	-	-	-	-	-	-	-	-	0,06	0,03
Nadas	0,34	1,09	4,65	5,82	12,11	7,40	30,00	6,03	-	-	7,58	4,29
Toplam	31,18	100,00	79,93	100,00	163,58	100,00	497,16	100,00	1.940,20	100,00	176,68	100,00

Bölgede önemli ölçüde yetiştiriciliği yayılan ürünlerde uygulanan üretim teknikleri aşağıda incelenmiştir:

5.2.1.2.1. Sulu Pamuk Üretim Tekniği

- Tohumluk: Sulu koşullarda monokültür tarım şeklinde yapılan pamukta tohumluk olarak Sayar 311, Nazilli 04, Halep, Deltapine ve Caroline Queen çeşitleri kullanılmaktadır. Dekara 6-8 kg tohumluk atılmaktadır.

- Derin sürüm: Sonbaharda kasım ayında soklu pullukla derin sürüm yapılarak arkasından 1 kültüvatör çekilmekte ve tarla kışa bırakılmaktadır.

- İlkbahar Sürümü: Yağış durumuna göre toprak tavlı iken mart ayı içerisinde bir kültüvatör çekilmektedir.

- Tav Sulaması: Tavlı toprağa ekim yapabilmek için, tarla tavalara ayrılmakta ve sulanmaktadır.

- Taban Gübrelmesi: Dekara 10 kg N ve 10 kg P gelecek şekilde gübre atma makinası (firfir) ile taban gübresi verilmektedir.

- Ekim Öncesi Toprak İşleme: Gübre atıldıktan sonra 2 defa diskaro ve 2-3 defa tapan çekilmekte ve tohum yatağı hazırlanmaktadır.

- Ekim: Ekim genellikle tavlı toprağa yapılmakta ve ekimde çekili pamuk mibzeri kullanılmaktadır.

- Tava Yapma: Pamuk sulamasında genellikle tava usulü sulama sistemi uygulandığından ekimden sonra elle tava yapılmaktadır.

- Sulama: Mayıs ayı ortasından başlayarak Ağustos ayı sonuna kadar 8-10 günde bir sulama (ortalama 9-12 defa sulama) yapılmaktadır.

- Üst Gübreleme: Haziran ayı ortasında dekara 5-6 kg N gelecek şekilde üst gübreleme yapılmaktadır.

- Çapalama ve Seyreltme: Çıkışlar tamamlandıktan sonra ilk el çapası ile birlikte seyreltme de yapılmakta, daha sonra ikinci el çapası yapılmaktadır.

- İlaçlama: Genelde ilaçlama yapılmamaktadır. Bazen 1 defa ilaçlama yapan üreticiye rastlanmaktadır.

- Hasat: Eylül ortasından itibaren 1. ci el toplama, ekimin ikinci yarısında II. ci el toplama yapılarak hasat işi gerçekleşmektedir.

- Çubuk Toplama: Hasattan sonra pamuk çubukları elle toplanmakta ve yakacak olarak kullanılmaktadır.

5.2.1.2.2. Kuruda Buğday ve Arpa Üretim Tekniği

Tohumluk: Buğday tarımında tohumluk olarak yerli çeşitlerden yöresel ismi Mersiniye ve Beyaziye olan çeşitler, sertifikalı çeşitlerden Dicle 74, Diyarbakır 81, Balcalı 84 çeşitleri, arpa tarımında ise genellikle iki sıralı yerli çeşitler kullanılmaktadır.

- Derin Sürüm: Ekim ayı sonuna doğru soklu pullukla yapılmaktadır.

- Gübreleme: Ekimle birlikte veriliyorsa kombine mibzerlerle, ekimden önce veriliyorsa gübre serpme makinasıyla (firfir) dekara 6-8 kg N ve 5-6 kg fosfor düşecek şekilde uygulanmaktadır.

- Tapan: Toprak iyice ufalandıktan sonra 1 veya 2 tapan çekilerek tohum yatağı sıkıştırılmaktadır.

- Ekim: Ekim çoğunlukla tahıl mibzeri ile yapılmaktadır.

- Üst Gübreleme: Şubat ayında dekara 5 kg N düşecek şekilde, gübre serpme makinası (firfir) ile yapılmaktadır.

- Yabancı Ot Mücadelesi: Yaygın bir yabancı ot mücadelesinin yapıldığı söylenemez. Yabancı ot mücadelesi mart ayı başlarında, geniş yapraklı yabancı otlara karşı 2-4 D tipi ilaç uygulaması şeklinde yapılmaktadır.

- Hasat: Arpa hasadı mayıs ayı ikinci yarısında, buğday hasadı haziran ayı başında başlamakta, haziran ayı ortasında bitmektedir.

5.2.1.2.3. Kuruda Mercimek Üretim Tekniği

- Tohumluk: Bölgede genellikle kırmızı mercimek yetiştirilmekte ve mibzerle ekimde dekara 10-12 kg, elle ekimde 15-20 kg tohumluk kullanılmaktadır.

- İlk Sürüm: Temmuz-Eylül ayları arasında genellikle kültivatörle yapılmaktadır.

- Ekim: Elle veya tahıl mibzeriyle yapılmaktadır.

- Silindir (lov) Çekme: Toprak tavının az olduğu durumlarda, hasadı tırpan veya biçerdövere uygun hale getirmek için ekimden sonra silindir çekilmektedir.

- Yabancı ot Mücadelesi: Yabancı ot mücadelesi elle yapılmakla birlikte, son yıllarda ilaçla mücadelede artış görülmektedir.

- Hasat: Hasat genellikle elle ve tırpanla yapılmaktadır. Biçerdöverle hasat az bir alanda uygulanmaktadır. Elle veya tırpanla hasat edilen ürün birkaç gün sonra batözle harmanlanmaktadır.

5.2.1.3. Ürünlerin Verim Düzeyleri

Sulanacak alandaki işletmelerde yetiştirilen bazı önemli bitkisel ürünlerin dekara verim durumları Çizelge 5.39'da verilmiştir.

Çizelge 5.39. Sulanacak Alandaki İşletmelerde Bitkisel Ürünlerin Dekara Verimleri (Kg/da)

İşletme Grupları (da)	Pamuk	Buğday	Arpa	Mercimek	Şeker Pancarı	Sebzeler	Antepfıstığı
1-50	253,04	349,96	180,00	165,00	4.000,00	2.087,40	-
51-100	220,67	346,91	284,25	90,00	4.250,00	3.425,00	17,00
101-250	245,92	265,00	90,00	111,50	-	4.000,00	13,00
251-1000	249,67	193,60	184,00	143,75	-	3.600,00	-
1000+	262,50	282,80	233,67	157,50	-	-	-
Ortalama	244,72	301,75	224,05	131,31	4.125,00	2.618,70	14,58

İşletme genişlik gruplarına göre pamukta dekara verim 220,67 kg ile 262,50 kg arasında değişmekte olup, bütün işletmeler ortalamasında 244,72 kg'dır.

İşletme genişlik gruplarına göre buğdayda dekara verim 193,60 kg ile 349,96 kg arasında değişmekte olup, bütün işletmeler ortalamasında 301,75 kg'dır.

İşletme genişlik gruplarına göre arpada dekara verim 90,00 kg ile 284,25 kg arasında değişmekte olup, bütün işletmeler ortalamasında 224,05 kg'dır.

İşletme genişlik gruplarına göre mercimekte dekara verim 90,00 kg ile 165,00 kg arasında değişmekte olup, bütün işletmeler ortalamasında 131,31 kg'dır.

Şeker pancarı yetiştiren işletmelerde dekara verim 4000,00 kg ile 4.250,00 kg arasında değişmekte olup, işletmeler ortalamasında 4.125,00 kg'dır.

İşletme genişlik gruplarına göre çeşitli sebzeler için dekara ortalama verim 2.087,40 kg ile 4.000,00 kg arasında değişmekte olup, bütün işletmeler ortalamasında 2.618,70 kg'dır.

Antepfıstığı yetiştirilen işletmelerde dekara verim 13,00 kg ile 17,00 kg arasında değişmekte olup bütün işletmelerde 14,58 kg'dır.

Kuruda kalacak alandaki işletmelerde yetiştirilen bazı önemli bitkisel ürünlerin dekara verimleri Çizelge 5.40'da verilmiştir.

Çizelge 5.40. Kuruda Kalacak Alandaki İşletmelerde Bitkisel Ürünlerin Dekara Verimleri (Kg/da)

İşletme Grupları (da)	Buğday	Arpa	Mercimek	Tütün	Ayçiçeği	Antepfıstığı	Bağ
1-50	191,36	198,42	90,00	58,75	-	37,75	868,25
51-100	137,36	124,36	75,17	-	48,50	24,00	-
101-250	197,95	145,22	72,22	57,67	-	42,86	-
251-1000	83,40	64,00	33,67	-	20,00	41,67	-
Ortalama	172,69	138,78	69,04	58,29	39,00	35,43	868,25

İşletme genişlik gruplarına göre buğdayda dekara verim 83,40 kg ile 197,95 kg arasında değişmekte olup, bütün işletmeler ortalamasında 172,69 kg'dır.

İşletme genişlik gruplarına göre arpada dekara verim 64,00 kg ile 198,42 arasında değişmekte olup, bütün işletmeler ortalamasında 138,78 kg'dır.

Mercimekte dekara verim, işletme genişlik grupları büyüdükçe 90,00 kg ile 33,67 kg arasında azalmakta, bütün işletmeler ortalaması 69,04 kg olmaktadır.

Tütün yetiştirilen işletmelerde dekara verim 58,75 kg ile 57,67 kg arasında değişmekte olup, işletmeler ortalaması 58,29 kg'dır.

Ayçiçeği yetiştirilen işletmelerde dekara verim 20,00 kg ile 48,50 kg arasında değişmekte olup, işletmeler ortalaması 39,00 kg'dır.

İşletme genişlik gruplarına göre antepfıstığında dekara verim 24,00 kg ile 42,86 kg arasında değişmekte, bütün işletmeler ortalamasında 35,43 kg olmaktadır.

Bağ alanlarında dekara ortalama verim 868,25 kg'dır.

Sulanacak alandaki işletmelerde kuruda kalacak alandaki işletmelere göre, buğday, arpa ve mercimekte dekara verim, hem işletme genişlik gruplarında hem de işletmeler ortalamasında daha yüksektir.

Antepfıstığı alanlarında dekara verim, tesisin yaşına bağlı olarak önemli ölçüde değiştiği gibi periyodisite nedeniyle de yıllara göre değişmektedir.

Tesis döneminde olan bağ alanlarında dekara verim çok düşük olmaktadır.

GAP alanındaki işletmelerde yetiştirilen önemli bitkisel ürünlerin dekara verimleri Çizelge 5.41'de verilmiştir.

Çizelge 5.41. GAP Alanındaki İşletmelerde Bitkisel Ürünlerin Dekara Verimleri (Kg/da)

İşletme Grupları (da)	Pamuk	Buğday	Arpa	Mercimek	Tütün	Ayçiçeği	Şeker Pancarı	Sebzeler	Antep-fıstığı	Bağ
1-50	253,04	274,11	193,81	112,50	58,75	-	4.000,00	2.087,40	18,88	708,60
51-100	220,67	229,56	191,68	80,11	160,00	48,50	4.250,00	2.628,80	22,44	-
101-250	234,27	223,59	142,32	84,31	57,67	-	-	2.395,70	39,13	-
251-1000	249,67	156,87	106,86	77,70	-	20,00	-	3.600,00	41,67	-
1000+	262,50	282,80	233,67	157,50	-	-	-	-	-	-
Ortalama	242,35	237,74	164,00	91,68	71,00	39,00	4.125,00	2.358,20	27,28	708,60

GAP alanındaki işletmelerde, işletme genişlik gruplarına göre dekara verim pamukta 220,67 kg ile 262,50 kg arasında değişmekte, işletmeler ortalamasında 242,35 kg; buğdayda 156,87 kg ile 282,80 kg arasında değişmekte, işletmeler ortalamasında 237,74 kg; mercimekte 77,70 kg ile 157,50 kg arasında değişmekte, işletmeler ortalamasında 91,68 kg; tütünde 57,67 kg ile 160,00 kg arasında değişmekte, işletmeler ortalamasında 71,00 kg; ayçiçeğinde 20,00 kg ile 48,50 kg arasında değişmekte, işletmeler ortalamasında 39,00 kg; şeker pancarında 4.000,00 kg ile 4.250, 00 kg arasında değişmekte, işletmeler ortalamasında 4.125,00 kg; sebzelerde 2.087,40 kg ile 3.600,00 kg arasında değişmekte, işletmeler ortalamasında 2.358,20 kg; antepfıstığında 18,88 kg ile 41,67 kg arasında artmakta, işletmeler ortalamasında 27,28 kg ve bağda işletmeler ortalaması 708,60kg olmaktadır (Çizelge 41).

5.2.1.4. Ürünlerde Üretim Girdileri Kullanma Durumu

İncelenen alandaki işletmelerde üretilen önemli bitkisel ürünlerin bir dekarında kullanılan işgücü saat cinsinden, alet-makina saat cinsinden, tohum kg cinsinden, gübre saf azot ve saf fosfor olarak kg cinsinden ve sulama sayısı adet olarak belirlenmiştir.

Önemli bitkisel ürünlerde dekara girdi kullanımı, sulanacak alandaki işletmeler ortalaması, kuruda kalacak alandaki işletmeler ortalaması ve GAP alanındaki işletmeler ortalaması şeklinde fiziksel değerler olarak incelenmiştir.

5.2.1.4.1. Pamukta Dekara Kullanılan Girdiler

Gap alanında pamuk tarımı yalnız sulu koşullarda yapılmaktadır. Pamuk üretilen işletmeler ortalaması olarak pamukta dekara 62,31 saat işgücü; 1,94 saat makina gücü; 5,62 kg tohum; 15,52 kg azot; 8,15 kg fosfor kullanılmakta ve 6,94 adet sulama yapılmaktadır(Çizelge 5.42).

Çizelge 5.42. Pamukta Dekara Kullanılan Girdi Miktarları

İşletme Grupları Ort.	İşgücü (Saat)	Alet-Makina (Saat)	Tohum (kg)	Azot (kg)	Fosfor (kg)	Sulama Sayısı (Adet)
GAP Alanındaki İşletmeler	62,31	1,94	5,62	15,52	8,15	6,94

5.2.1.4.2. Buğdayda Dekara Kullanılan Girdiler

Sulanacak alandaki işletmeler ortalaması olarak buğdayda dekara 2,12 saat işgücü; 0,68 saat makina gücü; 23,51 kg tohum; 10,97 kg azot; 5,71 kg fosfor kullanılmakta ve 1,08 adet sulama yapılmaktadır.

Kuruda kalacak alandaki işletmeler ortalaması olarak buğdayda dekara 6,03 saat işgücü; 0,59 saat makina gücü; 21,61 kg tohum; 9,17 kg azot; 5,71 kg fosfor kullanılmakta ve 0,13 adet sulama yapılmaktadır.

GAP alanındaki işletmeler ortalaması olarak buğdayda dekara 4,06 saat işgücü; 0,64 saat makina gücü; 22,57 kg tohum; 10,08 kg azot; 5,71 kg fosfor kullanılmakta 0,61 adet sulama yapılmaktadır (Çizelge 43).

Çizelge 43. Buğdayda Dekara Kullanılan Girdi Miktarları

İşletme Grupları Ort.	İşgücü (Saat)	Alet-Makina (Saat)	Tohum (kg)	Azot (kg)	Fosfor (kg)	Sulama Sayısı (Adet)
Sulanacak Alandaki İşletmeler	2,12	0,68	23,51	10,97	5,71	1,08
Kuruda Kalacak Alandaki İşletmeler	6,03	0,59	21,61	9,17	5,71	0,13
GAP Alanındaki İşletmeler	4,06	0,64	22,57	10,08	5,71	0,61

Kuruda kalacak alandaki işletmelerde, sulanacak alandaki işletmelere göre buğdayda dekara işgücü kullanımı üç katı fazla olmasına karşın makina gücü kullanımı biraz daha azdır. Bunun nedeni kuruda kalacak alandaki işletmelerde yaygın olarak buğday hasadının elle yapılması, sulanacak alandaki işletmelerde ise biçerdöverlerle yapılmasıdır.

5.2.1.4.3. Arpada Dekara Kullanılan Girdiler

Sulanacak alandaki işletmeler ortalaması olarak arpada dekara 2,19 saat işgücü; 0,79 saat makina gücü; 20,48 kg tohum; 8,51 kg azot; 5,80 kg fosfor kullanılmakta ve 0,14 adet sulama yapılmaktadır.

Kuruda kalacak alandaki işletmeler ortalaması olarak arpada dekara 4,90 saat işgücü; 0,56 saat makina gücü; 20,11 kg tohum; 8,06 kg azot; 5,69 kg fosfor kullanılmakta ve 0,08 adet sulama yapılmaktadır.

GAP alanındaki işletmeler ortalaması olarak arpada dekara 4,10 saat işgücü; 0,63 saat makina gücü; 20,22 kg tohum; 8,19 kg azot; 5,72 kg fosfor kullanılmakta ve 0,10 adet sulama yapılmaktadır (Çizelge 5.44).

Çizelge 5.44. Arpada Dekara Kullanılan Girdi Miktarları

İşletme Grupları Ort.	İşgücü (Saat)	Alet-Makina (Saat)	Tohum (kg)	Azot (kg)	Fosfor (kg)	Sulama Sayısı (Adet)
Sulanacak Alandaki İşletmeler	2,19	0,79	20,48	8,51	5,80	0,14
Kuruda Kalacak Alandaki İşletmeler	4,90	0,56	20,11	8,06	5,69	0,08
GAP Alanındaki İşletmeler	4,10	0,63	20,22	8,19	5,72	0,10

Kuruda kalacak alandaki işletmelerde sulanacak alandaki işletmelere göre arpada dekara işgücü kullanımı iki kat fazla, makina gücü kullanımı biraz daha azdır. Bunun nedeni buğday da olduğu gibi kuruda kalacak işletmelerde geleneksel olarak arpa hasadının elle yapılması, sulanacak alandaki işletmelerde ise hasadın biçerdöver ile yapılmasıdır.

5.2.1.4.4. Mercimekte Dekara Kullanılan Girdiler

Sulanacak alandaki işletmeler ortalaması olarak, mercimekte dekara 11,68 saat işgücü; 0,55 saat makina gücü; 13,19 kg tohum; 2,00 kg azot; 2,31 kg fosfor kullanılmakta ve 0,06 adet sulama yapılmaktadır.

Kuruda kalacak alandaki işletmeler ortalaması olarak, mercimekte dekara 11,08 saat işgücü; 0,55 saat makina gücü; 17,46 kg tohum; 4,86 kg azot ve 5,13 kg fosfor kullanılmaktadır.

Sulanacak ve kuruda kalacak alanlardaki mercimek üretilen alanlarda, gerek sulama yönünden gerekse kullanılan işgücü ve alet-makina gücü miktarı yönünden bir ayrıcalık görülmemektedir. Bu nedenle sulanacak alandaki ve kuruda kalacak alandaki birim mercimek alanlarında kullanılan alet makina gücü miktarı aynı iken, kullanılan işgücü miktarı birbirine çok yakın bulunmaktadır.

GAP alanındaki işletmeler ortalaması olarak, mercimekte dekara 11,30 saat işgücü; 0,55 saat makina gücü; 15,91 kg tohum; 3,82 kg azot; 4,10 kg fosfor kullanılmakta ve 0,02 adet sulama yapılmaktadır (Çizelge 5.45).

Çizelge 5.45. Mercimekte Dekara Kullanılan Girdi Miktarları

İşletme Grupları Ort.	İşgücü (Saat)	Alet-Makina (Saat)	Tohum (kg)	Azot (kg)	Fosfor (kg)	Sulama Sayısı (Adet)
Sulanacak Alandaki İşletmeler	11,68	0,55	13,19	2,00	2,31	0,06
Kuruda Kalacak Alandaki İşletmeler	11,08	0,55	17,46	4,86	5,13	-
GAP Alanındaki İşletmeler	11,30	0,55	15,91	3,82	4,10	0,02

5.2.1.4.5. Şeker Pancarında Dekara Kullanılan Girdiler

GAP alanında şeker pancarı yetiştirilen işletmeler ortalaması olarak, şeker pancarında dekara 42,78 saat işgücü; 1,44 saat makina gücü; 0,98 kg tohum; 14,85 kg azot; 13,65 kg fosfor kullanılmakta ve 5,25 adet sulama yapılmaktadır (Çizelge 5.46).

Çizelge 5.46. Şeker Pancarında Dekara Kullanılan Girdi Miktarları

İşletme Grupları Ort.	İşgücü (Saat)	Alet-Makina (Saat)	Tohum (kg)	Azot (kg)	Fosfor (kg)	Sulama Sayısı (Adet)
GAP Alanındaki İşletmeler	42,78	1,44	0,98	14,85	13,65	5,25

5.2.1.4.6. Sebze Dekara Kullanılan Girdiler

GAP alanında sebze üretilen işletmeler ortalaması olarak, çeşitli sebze dekara 227,68 saat işgücü; 4,80 saat makina gücü; 12,50 kg tohum; 33,31 kg azot; 15,97 kg fosfor kullanılmakta ve 20,65 adet sulama yapılmaktadır (Çizelge 5.47).

Çizelge 5.47. Sebze Dekara Kullanılan Girdi Miktarları

İşletme Genişlik Grupları Ortalaması	İşgücü (Saat)	Alet-Makina (Saat)	Tohum (kg)	Azot (kg)	Fosfor (kg)	Sulama Sayısı (Adet)
GAP Alanındaki İşletmeler	227,68	4,80	12,50	33,31	15,97	20,65

5.2.1.4.7. Tütünde Dekara Kullanılan Girdiler

GAP alanında tütün üretilen işletmeler ortalaması olarak, tütünde dekara 254,07 saat işgücü; 0,84 saat makina gücü; 0,10 kg tohum ve 0,06 kg azot kullanılmaktadır (Çizelge 5.48).

Çizelge 5.48. Tütünde Dekara Kullanılan Girdi Miktarları

İşletme Grupları Ort.	İşgücü (Saat)	Alet-Makina (Saat)	Tohum (kg)	Azot (kg)
GAP Alanındaki İşletmeler	254,07	0,84	0,10	0,06

5.2.1.4.8. Ayçiçeğinde Dekara Kullanılan Girdiler

GAP alanında ayçiçeği üretilen işletmeler ortalaması olarak, ayçiçeğinde dekara 6,20 saat işgücü; 0,43 saat makina gücü ve 1,00 kg tohum kullanılmaktadır (Çizelge 5.49).

Çizelge 5.49. Ayçiçeğinde Dekara Kullanılan Girdi Miktarları

İşletme Grupları Ort.	İşgücü (Saat)	Alet-Makina (Saat)	Tohum (kg)
GAP Alanındaki İşletmeler	6,20	0,43	1,00

5.2.1.4.9. Antepfıstığında ve Bağda Kullanılan Girdiler

GAP alanındaki işletmeler ortalaması, antepfıstığında dekara 15,34 saat işgücü; 1,21 saat makina gücü; 0,45 kg azot ve 0,07 kg fosfor kullanılmakta, bağda dekara 16,93 saat işgücü kullanılmaktadır (Çizelge 5.50).

Çizelge 5.50. Antepfıstığında ve Bağda Dekara Kullanılan Girdi Miktarları

İşletme Grupları Ortalaması	Antepfıstığı				Bağ
	İşgücü (Saat)	Alet-Makina (Saat)	Azot (Kg)	Fosfor (Kg)	İşgücü (Saat)
GAP Alanındaki İşl.	15,34	1,21	0,45	0,07	16,93

5.2.1.5. Üretim Girdilerini Temin Yerleri ve Temin Şekilleri

Bitkisel üretimde kullanılan çeşitli üretim girdisi tohum, kimyasal gübre ve tarımsal mücadele ilacının, işletmeciler tarafından nereden temin edildiği, temin edildiği yere göre değeri ile temin ediliş şekli, temin ediliş şekline göre değeri, işletme genişlik grupları ortalaması şeklinde incelenmiştir.

5.2.1.5.1. Tohumluk Temin Yerleri ve Temin Şekilleri

Sulanacak alandaki işletmeler ortalamasına göre, üretimde kullanılan 5.519.960 TL. tohumluk değerinin %34,47'si işletmeden; %42,55'i bayi veya tüccardan; %4,70'i kooperatiften; %8,46'sı TİGEM'den; %1,70'i TMO'dan ve %8,10'u diğer yerlerden (akraba, komşu vb.) temin edilmektedir (Çizelge 50). İşletme dışından temin edilen tohumluğun %71,22'si peşin ve %28,78'i kredili olarak satın alınmaktadır (Çizelge 5.51-5.52).

Kuruda kalacak alandaki işletmeler ortalaması üretimde kullanılan tohumluk değeri 3.407.050 TL'dir. Bu değer %55,36'sı işletmeden; %30,47'si bayi veya tüccardan; %0,37'si kooperatiften; %0,79'u TİGEM' den; %1,58'i TMO'dan ve %11,44'ü diğer yerlerden karşılanmaktadır. Kendi işletmesi dışındaki yerlerden temin edilen tohumluk değerinin %88,98'i peşin, %11,02'si kredili olarak satın alınmaktadır (Çizelge 5.51-5.52).

GAP alanındaki işletmeler ortalamasına göre, üretimde kullanılan tohumluk değeri 4.665.640 TL'dir. Bu değer %43,17'si kendi işletmesinden; %3,10'u bayi veya tüccardan; %3,11'i kooperatiften; %5,63'ü TİGEM'den; %66'sı TMO'dan ve %9,33'ü diğer yerlerden temin edilmektedir. Kendi işletmesi dışındaki yerlerden temin edilen tohumluk değerinin %76,35'i peşin ve %23,65'i kredili olarak satın alınmaktadır (Çizelge 5.51-5.52).

Çizelge 5.51. Temin Yerlerine Göre Tohum Değeri (1000 TL) ve Oranı

İşletme Grupları Ort.	Kendi İşletmesi		Bayi+ Tüccar		Kooperatif		TİGEM		TMO		Diğer		Toplam	
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%
Sulanacak Alandaki İşlt.	1.902,94	34,47	2.348,69	42,55	259,71	4,70	467,14	8,46	94,10	1,70	447,38	8,10	5.519,96	100,00
Kuruda Kalacak Alandaki İşlt.	1.886,23	55,36	1.038,20	30,47	12,46	0,37	26,87	0,79	53,66	1,58	389,63	11,44	3.407,05	100,00
GAP Alanındaki İşletmeler	1.967,62	43,17	1.777,52	38,10	144,89	3,11	262,88	5,63	77,31	1,66	435,42	9,33	4.665,64	100,00

TİGEM: Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü

TMO : Toprak Mahsulleri Ofisi

Çizelge 5.52. Temin Şekline Göre Tohum Değeri (1000 TL) ve Oranı

İşletme Grupları Ort.	Peşin		Kredili		Toplam	
	Değer	%	Değer	%	Değer	%
Sulanacak Alandaki İşlt.	2.576,13	71,22	1.040,90	28,78	3.617,03	100,00
Kuruda Kalacak Alandaki İşlt.	1.353,25	88,98	167,58	11,02	1.520,83	100,00
GAP Alanındaki İşlt.	2.060,07	76,35	637,98	23,65	2.698,05	100,00

5.2.1.5.2. Gübre Temin Yerleri ve Temin Şekilleri

Sulanacak alandaki işletmeler ortalamasına göre, üretimde kullanılan kimyasal gübrenin değeri 4.198.610 TL'dir. Bu değer %82,88'i bayi veya tüccardan; 11,83'ü kooperatiften; %2,71'i TZDK'dan ve %2,58'i diğer yerlerden temin edilmektedir. Kimyasal gübrenin %59,25'i peşin olarak temin edilirken %40,75'i kredili olarak satın alınmaktadır.

Kuruda kalacak alandaki işletmeler ortalaması, üretimde kullanılan kimyasal gübre değeri 1.879.940 TL'dir Kullanılan gübrenin %87,89'u bayi veya tüccardan; %5,98'i kooperatiften; %2,41'i TZDK'dan ve %3,73'ü diğer yerlerden temin edilmektedir. Temin şekline göre gübre bedelinin %78,68'i peşin ve %21,32'si kredili olarak satın alınmaktadır.

GAP alanındaki işletmeler ortalaması, üretim de kullanılan kimyasal gübre değeri 3.189.700 TL'dir Bu değer %84,37'si bayi veya tüccardan; %10,09'u kooperatiften; %2,62' TZDK'dan ve %2,92'si diğer yerlerden temin edilmektedir. Temin edilen gübrenin %65,06'sı peşin ve %34,94'ü kredili olarak satın alınmaktadır (Çizelge 5.53-5.54).

Çizelge 5.53. Temin Yerlerine Göre Gübre Değeri (1000 TL) ve Oranı

İşletme Grupları Ortalaması	Bayi+ Tüccar		Kooperatif		TZDK		Diğer		Toplam	
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%
Sulanacak Alandaki İşletmeler	3.479,73	82,88	469,59	11,83	113,81	2,71	108,48	2,58	4.198,61	100,00
Kuruda Kalacak Alandaki İşletmeler	1.652,27	87,89	112,38	5,98	45,22	2,41	70,07	3,73	1.879,94	100,00
GAP Alanındaki İşletmeler	2.691,11	84,37	321,75	10,09	83,58	2,62	93,26	2,92	3.189,70	100,00

TZDK: Türkiye Zirai Donatım Kurumu

Çizelge 5.54. Temin Şekline Göre Gübre Değeri (1000 TL) ve Oranı

İşletme Grupları Ort.	Peşin		Kredili		Toplam	
	Değer	%	Değer	%	Değer	%
Sulanacak Alandaki İşlt.	2.463,48	59,25	1.694,19	40,75	4.157,67	100,00
Kuruda Kalacak Alandaki İşlt.	1.475,70	78,68	399,96	21,32	1.875,66	100,00
GAP Alanındaki İşlt.	2.059,60	65,06	1.106,02	34,94	3.165,62	100,00

5.2.1.5.3. Tarım İlacı Temin Yerleri ve Temin Şekilleri

Sulanacak alandaki işletmeler ortalaması olarak, üretimde kullanılan tarım ilacı değeri 1.914.400 TL'dir. Bu değer %78,04'ü bayi veya tüccardan; %21,23'ü TZDK'dan ve %0,05'i diğer yerlerden temin edilmektedir. Kullanılan tarım ilacının %88,04'ü peşin ve %11,96'sı kredili olarak satın alınmaktadır.

Kuruda kalacak alandaki işletmeler ortalaması olarak, üretimde kullanılan tarım ilacı değeri 175.600 TL olup, bu değer tamamı bayi ve tüccardan peşin olarak satın alınmaktadır.

GAP alanındaki işletmeler ortalamasına göre üretimde kullanılan tarım ilacının değeri 1.239.700 TL'dir. Bu değer %79,24'ü bayi veya tüccardan; %0,64'ü kooperatifden; %20,07'si TZDK'dan ve %0,05'i diğer yerlerden temin edilmektedir. Kullanılan tarım ilacının %88,70'i peşin ve %11,30'u kredili olarak satın alınmaktadır (Çizelge 5.55-5.56).

Çizelge 5.55. Temin Yerlerine Göre Tarım İlaçları Değeri (1000 TL) ve Oranı

İşletme Grupları Ortalaması	Bayi+ Tüccar		Kooperatif		TZDK		Diğer		Toplam	
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%
Sulanacak Alandaki İşletmeler	1.493,90	78,04	13,00	0,68	406,50	21,23	1,00	0,05	1.914,40	100,00
Kuruda Kalacak Alandaki İşletmeler	175,60	100,00	-	-	-	-	-	-	175,60	100,00
GAP Alanındaki İşletmeler	982,30	79,24	8,00	0,64	248,80	20,07	0,60	0,05	1.239,70	100,00

Çizelge 5.56. Temin Şekline Göre Tarım İlaçları Değeri (1000 TL) ve Oranı

İşletme Grupları Ort.	Peşin		Kredili		Toplam	
	Değer	%	Değer	%	Değer	%
Sulanacak Alandaki İşlt.	1.685,40	88,04	229,00	11,96	1.914,40	100,00
Kuruda Kalacak Alandaki İşlt.	175,60	100,00	-	-	175,60	100,00
GAP Alanındaki İşlt.	1.099,50	88,70	140,10	11,30	1.239,70	100,00

5.2.1.6. Üretim Maliyetleri

Sulanacak ve kuruda kalacak alanlardaki, önemli tek yıllık bitkisel ürünlerden pamuk, buğday, arpa, mercimek, tütün, ayçiçeği, şeker pancarı ve sebzelerde dekara üretim maliyetleri hesaplanmıştır.

Üretim maliyetleri arazi kirası, işçilik, tohum, gübre, ilaç, alet-makina kirası, su, taşıma, diğer masraflar, idari ücret ve masraflar faiz karşılığı olmak üzere 11 masraf unsuru şeklinde gruplandırılarak incelenmiştir.

Üretim masraf unsurlarından olan arazi kirası, işçilik ve alet-makina kira bedeli masrafları, fırsat maliyeti esasına göre; tohum, gübre, ilaç, taşıma ve diğer masraflar fiili gerçekleşme esasına göre; idari ücret karşılığı ve masraflar faiz karşılığı ise hesaplama sonucu bulunmuştur.

İdari ücret karşılığı (yönetim masrafı) hesaplamasında toplam masrafın %3'ü, masraflar faiz karşılığı hesaplanmasında arazi kira bedeli masrafı hariç toplam masrafa TC Ziraat Bankasının işletme kredilerine uyguladığı faiz oranının yarısı uygulanmıştır.

5.2.1.6.1. Pamuk Üretim Maliyeti

GAP alanında pamuk üretilen işletmeler ortalaması olarak, dekara pamuk üretim maliyeti 845.310 TL'dir. Bu üretim maliyetinin %19,70'ini arazi kirası; %33,30'unu işçilik; %1,71'ini tohum; %5,94'ünü gübre; %1,39'unu ilaç; %10,28'ini alet-makina kira bedeli; %4,17'sini su; %6,95'ini taşıma; %2,32'sini diğerleri;

%2,57'sini idari ücret karşılığı ve %11,67'sini masraflar faiz karşılığı oluşturmaktadır (Çizelge 5.57).

Dekara ortalama pamuk üretim maliyeti dekara ortalama pamuk verimine bölünerek, bir kg kütlü pamuk maliyeti 3.488 TL hesaplanmıştır.

5.2.1.6.2. Buğday Üretim Maliyeti

Sulanacak alandaki buğday üretilen işletmeler ortalaması olarak, dekara buğday üretim maliyeti 333.360 TL olmuştur. Buğday üretim maliyetinin %38,64'ü arazi kirası; %3,53'ü işçilik; %10,10'u tohum; %9,89'u gübre; %2,14'ü ilaç; %17,20'si alet-makina kira karşılığı; %1,81'i su; %4,56'sı taşıma; %0,57'si diğerleri; %2,65'i idari ücret karşılığı ve %8,91'i masraflar faiz karşılığıdır.

Kuruda kalacak alandaki buğday üretilen işletmeler ortalaması olarak, dekara buğday üretim maliyeti 259.140 TL'dir. Buğday üretim maliyeti içinde arazi kirası %29,15; işçilik %13,24; tohum %10,40; gübre %11,52; ilaç %0,82; alet-makina kira karşılığı %20,02; taşıma %1,94; idari ücret karşılığı %2,61 ve masraflar faiz karşılığı %10,30 paya sahip bulunmaktadır.

GAP alanında buğday üretilen işletmeler ortalaması olarak, dekara buğday üretim maliyeti 296.550 TL'dir. Bu üretim maliyetinin %34,53'ünü arazi kirası; %7,74'ünü işçilik; %10,23'ünü tohum; %10,60'ını gübre; %1,57'sini ilaç; %18,43'ünü alet-makina kira karşılığı; %1,02'sini su; %3,43'ünü taşıma; %0,32'sini diğerleri; %2,68'ini idari ücret karşılığı ve %9,50'sini masraflar faiz karşılığı oluşturmaktadır (Çizelge 5.58).

Bir kg buğday üretim maliyeti ortalama olarak, sulanacak alandaki işletmelerde 1.105 TL; kuruda kalacak alandaki işletmelerde 1.500 TL ve GAP alanındaki işletmelerde 1.247 TL hesaplanmıştır.

5.2.1.6.3. Arpa Üretim Maliyeti

Sulanacak alandaki arpa üretilen işletmeler ortalaması olarak, dekara arpa üretim maliyeti 257.530 TL'dir. Bu üretim maliyetinin %41,50'si arazi kirası; %4,67'si işçilik; %7,27'si tohum; %11,36'sı gübre; %0,57'si ilaç; %19,23'ü alet-makina kira bedeli; %0,83'ü su; %3,41'i taşıma; %2,66'sı idari ücret karşılığı ve %8,50'si masraflar faiz karşılığından oluşmaktadır.

Çizelge 5.57. Dekara Pamuk Üretim Maliyeti (1000 TL)

İşletme Grupları Ort.	Birim	Arazi Kirası	İşçilik	Tohum	Gübre	İlaç	Alet-Makina Kirası	Su	Taşıma	Diğer	İdari Ücret	Masraf Faiz Karşılığı	Toplam
GAP Alanındaki	TL	166,52	281,45	14,49	50,18	11,73	86,94	35,21	58,75	19,67	21,74	98,63	845,31
İşletmeler	%	19,70	33,30	1,71	5,94	1,39	10,28	4,17	6,95	2,32	2,57	11,67	100,00

Çizelge 5.58. Dekara Buğday Üretim Maliyeti (1000 TL)

İşletme Grupları Ort.	Birim	Arazi Kirası	İşçilik	Tohum	Gübre	İlaç	Alet-Makina Kirası	Su	Taşıma	Diğer	İdari Ücret	Masraf Faiz Karşılığı	Toplam
Sulanacak	TL	128,81	11,78	33,66	32,96	7,13	57,35	6,02	15,21	1,89	8,84	29,71	333,36
Alandaki İşlt.	%	38,64	3,53	10,10	9,89	2,14	17,20	1,81	4,56	0,57	2,65	8,91	100,00
Kuruda Kalacak	TL	75,54	34,31	26,94	29,85	2,12	51,89	-	5,03	-	6,77	26,69	259,14
Alandaki İşlt.	%	29,15	13,24	10,40	11,52	0,82	20,02	-	1,94	-	2,61	10,30	100,00
GAP Alanındaki	TL	102,39	22,95	30,33	31,42	4,65	54,64	3,04	10,16	0,95	7,82	28,20	296,55
İşletmeler	%	34,53	7,74	10,23	10,60	1,57	18,43	1,02	3,43	0,32	2,68	9,50	100,00

Kuruda kalacak alandaki arpa üretilen işletmeler ortalaması olarak, dekara arpa üretim maliyeti 206.230 TL'dir. Bu üretim maliyetinin %30,64'ünü arazi kirası; %13,36'sını işçilik; %9,73'ünü tohum; %13,15'ini gübre; %0,75'ini ilaç; %18,64'ünü alet-makina kira karşılığı; %1,04'ünü taşıma; %2,62'sini idari ücret karşılığı ve %10,07'sini masraflar faiz karşılığı oluşturmaktadır.

GAP alanındaki arpa üretilen işletmeler ortalaması olarak, dekara arpa üretim maliyeti 221.400 TL olup, bunun %34,38'ini arazi kirası; %10,37'sini işçilik; %8,88'ini tohum; %12,53'ünü gübre; %0,69'unu ilaç; %18,84'ünü alet-makina kira karşılığı; %0,28'ini su; %1,86'sını taşıma; %2,63'ünü idari ücret karşılığı ve %9,54'ünü masraflar faiz karşılığı oluşturmaktadır (Çizelge 5.59).

Bir kg arpa üretim maliyeti ortalama olarak, sulanacak alandaki işletmelerde 1.149 TL; kuruda kalacak alandaki işletmelerde 1.486 TL ve GAP alanındaki işletmelerde 1.350 TL hesaplanmıştır.

5.2.1.6.4. Mercimek Üretim Maliyeti

Sulanacak alandaki mercimek üretilen işletmeler ortalamasına göre, dekara mercimek üretim maliyeti 248.660 TL olup, bunun %40,63'ünü arazi kirası; %21,07'sini işçilik; %13,58'ini tohum; %2,76'sını gübre; %1,58'ini ilaç; %6,71'ini alet-makina kira karşılığı; %0,08'ini su; %2,30'unu taşıma; %2,66'sını idari ücret karşılığı ve %8,63'ünü masraflar faiz karşılığı oluşturmaktadır.

Kuruda kalacak alandaki mercimek üretilen işletmeler ortalamasına göre, dekara mercimek üretim maliyeti 255.860 TL olup, bunun %21,98'i arazi kirası; %27,35'i işçilik; %18,57'si tohum; %5,70'i gübre; %0,07'si ilaç; %10,62'si alet-makina kira karşılığı; %1,80'i taşıma; %2,58'i idari ücret ve %11,33'ü masraflar faiz karşılığı oluşturmaktadır.

GAP alanında mercimek üretilen işletmeler ortalamasına göre, dekara mercimek üretim maliyeti 253.240 TL'dir. Mercimek üretim maliyetinin %28,64'ünü arazi kirası; %25,11'ini işçilik; %16,79'unu tohum; %4,65'ini gübre; %0,61'ini ilaç; %9,22'sini alet-makina kira karşılığı; %0,03'ünü su; %1,98'ini taşıma; %2,61'ini idari ücret karşılığı ve %10,36'sını masraflar faiz karşılığı oluşturmaktadır (Çizelge 5.60).

Bir kg mercimek üretim maliyeti ortalama olarak, sulanacak alandaki işletmelerde 1.893 TL; kuruda kalacak alandaki işletmelerde 3.706 TL ve GAP alanındaki işletmelerde 2.762 TL hesaplanmıştır.

Çizelge 5.59. Dekara Arpa Üretim Maliyeti (1000 TL)

İşletme Grupları Ortalaması	Birim	Arazi Kirası	İşçilik	Tohum	Gübre	İlaç	Alet-Makina Kirası	Su	Taşıma	İdari Ücret	Masraf Faiz Karşılığı	Toplam
Sulanacak Alandaki İşletmeler	TL	106,87	12,03	18,71	29,25	1,48	49,52	2,14	8,79	6,86	21,88	257,53
	%	41,50	4,67	7,27	11,36	0,57	19,23	0,83	3,41	2,66	8,50	100,00
Kuruda Kalacak Alandaki İşletmeler	TL	63,19	27,55	20,07	27,12	1,54	38,44	-	2,15	5,40	20,77	206,23
	%	30,64	13,36	9,73	13,15	0,75	18,64	-	1,04	2,62	10,07	100,00
GAP Alanındaki İşletmeler	TL	76,11	22,96	19,67	27,75	1,52	41,72	0,63	4,11	5,83	21,10	221,40
	%	34,38	10,37	8,88	12,53	0,69	18,84	0,28	1,86	2,63	9,54	100,00

Çizelge 5.60. Dekara Mercimek Üretim Maliyeti (1000 TL)

İşletme Grupları Ortalaması	Birim	Arazi Kirası	İşçilik	Tohum	Gübre	İlaç	Alet-Makina Kirası	Su	Taşıma	İdari Ücret	Masraf Faiz Karşılığı	Toplam
Sulanacak Alandaki İşletmeler	TL	101,04	52,40	33,77	6,86	3,92	16,68	0,21	5,72	6,62	21,44	248,66
	%	40,63	21,07	13,58	2,76	1,58	6,71	0,08	2,30	2,66	8,63	100,00
Kuruda Kalacak Alandaki İşletmeler	TL	56,23	69,97	47,51	14,58	0,18	27,17	-	4,61	6,61	29,00	255,86
	%	21,98	27,35	18,57	5,70	0,07	10,62	-	1,80	2,58	11,33	100,00
GAP Alanındaki İşletmeler	TL	72,53	63,58	42,51	11,77	1,54	23,35	0,08	5,01	6,61	26,26	253,24
	%	28,64	25,11	16,79	4,65	0,61	9,22	0,03	1,98	2,61	10,36	100,00

5.2.1.6.5. Tütün Üretim Maliyeti

GAP alanında tütün üretilen işletmeler ortalaması olarak, dekara tütün üretim maliyeti 2.040.170 TL'dir. Bu maliyetin %6,10'unu arazi kirası; %65,93'ünü işçilik; %0,01'ini gübre; %0,21'ini ilaç; %4,14'ünü alet-makina kira karşılığı; %6,12'sini taşıma; %1,34'ünü diğerleri; %2,51'ini idari ücret karşılığı ve %13,64'ünü masraflar faiz karşılığı oluşturmaktadır (Çizelge 5.61).

Bir kg tütün üretim maliyeti ortalama olarak, 28.735 TL hesaplanmıştır.

5.2.1.6.6. Ayçiçeği Üretim Maliyeti

GAP alanında ayçiçeği üretilen işletmeler ortalaması olarak, dekara ayçiçeği üretim maliyeti 139.040 TL'dir. Bunun %22,70'ini arazi kirası; %25,99'unu işçilik; %0,22'sini tohum; %30,06'sını alet-makina kira karşılığı; %7,21'ini taşıma; %2,58'ini idari ücret karşılığı ve %11,24'ünü masraflar faiz karşılığı oluşturmaktadır (Çizelge 5.62).

Bir kg ayçiçeği üretim maliyeti ortalama olarak 3.565 TL hesaplanmıştır.

5.2.1.6.7. Şeker Pancarı Üretim Maliyeti

GAP alanında şeker pancarı üretilen işletmeler ortalaması olarak, dekara şeker pancarının üretim maliyeti 823.920 TL'dir. Üretim maliyetinin %25,03'ünü arazi kirası; %24,30'unu işçilik; %1,29'unu tohum; %6,79'unu gübre; %0,15'ini ilaç; %7,00'sını alet-makina kira karşılığı; %10,11'ini su; %11,76'sını taşıma; %0,08'ini diğerleri; %2,60'ını idari ücret karşılığı ve %10,89'unu masraflar faiz karşılığı oluşturmaktadır (Çizelge 5.63). Bir kg şeker pancarı üretim maliyeti ortalama olarak, 200 TL hesaplanmıştır.

5.2.1.6.8. Sebze Üretim Maliyetleri

Sebze Üretim maliyeti, çeşitli sebzeler için ortalama bir değer şeklinde hesaplanmıştır.

GAP alanında sebze üreten işletmeler ortalaması dekara sebze üretim maliyeti 2.772.840 TL'dir. Sebze Üretim maliyetinin %5,78'ini arazi kirası; %41,71'ini işçilik; %5,12'sini tohum; %3,52'sini gübre; %16,35'ini ilaç; %4,69'unu alet-makina kira karşılığı; %0,56'sını su; %4,87'sini taşıma; %1,20'sini diğerleri; %2,51'ini idari ücret karşılığı ve %13,69'unu masraflar faiz karşılığı oluşturmaktadır (Çizelge 5.64).

Çizelge 5.61. Dekara Tütün Üretim Maliyeti (1000 TL)

İşletme Grupları Ortalaması	Birim	Arazi Kirası	İşçilik	Tohum	Gübre	İlaç	Alet-Makina Kirası	Taşıma	Diğer	İdari Ücret	Masraf Faiz Karşılığı	Toplam
GAP Alanındaki	TL	124,37	1.345,00	-	0,22	4,28	84,43	124,79	27,39	51,32	278,37	2.040,17
İşletmeler	%	6,10	65,93	-	0,01	0,21	4,14	6,12	1,34	2,51	13,64	100,00

Çizelge 5.62. Dekara Ayçiçeği Üretim Maliyeti (1000 TL)

İşletme Grupları Ortalaması	Birim	Arazi Kirası	İşçilik	Tohum	Gübre	İlaç	Alet-Makina Kirası	Taşıma	Diğer	İdari Ücret	Masraf Faiz Karşılığı	Toplam
GAP Alanındaki	TL	31,56	36,14	0,30	-	-	41,80	10,03	-	3,59	15,62	139,04
İşletmeler	%	22,70	25,99	0,22	-	-	30,06	7,21	-	2,58	11,24	100,00

Çizelge 5.63. Dekara Şeker Pancarı Üretim Maliyeti (1000 TL)

İşletme Grupları Ortalaması	Birim	Arazi Kirası	İşçilik	Tohum	Gübre	İlaç	Alet-Makina Kirası	Su	Taşıma	Diğer	İdari Ücret	Masraf Faiz Karşılığı	Toplam
GAP Alanındaki	TL	206,25	200,19	10,65	55,93	1,25	57,65	83,33	96,92	0,63	21,38	89,75	823,92
İşletmeler	%	25,03	24,30	1,29	6,79	0,15	7,00	10,11	11,76	0,08	2,60	10,89	100,00

Çizelge 5.64. Sebzelelerde Dekara Üretim Maliyeti (1000 TL)

İşletme Grupları Ortalaması	Birim	Arazi Kirası	İşçilik	Tohum	Gübre	İlaç	Alet-Makina Kirası	Su	Taşıma	Diğer	İdari Ücret	Masraf Faiz Karşılığı	Toplam
GAP Alanındaki	TL	160,12	1.156,50	141,92	97,59	453,32	129,97	15,60	135,13	33,31	69,71	379,63	2.772,84
İşletmeler	%	5,78	41,71	5,12	3,52	16,35	4,69	0,56	4,87	1,20	2,51	13,69	100,00

5.2.2. Hayvansal Üretim

5.2.2.1. İşletmelerde Hayvan Varlığı

İşletmelerdeki hayvan varlığına sığır, koyun, keçi ve iş hayvanları dahil edilmiştir.

Sulanacak alandaki işletme genişlik gruplarında, işletmeler büyüdükçe işletme birimine düşen sığır sayısı ve koyun sayısı artmaktadır. Bütün işletmeler ortalamasına göre işletmede 1,3 adet sığır; 10,7 adet koyun; 1,4 adet keçi ve 0,2 adet iş hayvanı bulunmaktadır (Çizelge 6.65).

Kuruda kalacak alandaki işletme genişlik gruplarında işletmeler büyüdükçe işletme birimine düşen sığır sayısı 1,0 ile 1,8 adet arasında artmakta, koyun sayısı 10,5 adet ile 53,4 adet arasında değişmektedir. Bütün işletmeler ortalamasına göre işletmede 1,2 adet sığır; 20,0 adet koyun; 1,6 adet keçi ve 0,2 adet iş hayvanı mevcuttur (Çizelge 5.66).

GAP alanındaki işletmelerde işletme genişlik grupları büyüdükçe işletme birimine düşen hayvan sayısı, sığır 1,0 adet ile 3,6 adet arasında artmakta; koyun 9,7 adet ile 42,4 adet arasında değişmekte; keçi 0,3 adet ile 2,7 adet arasında değişmekte ve iş hayvanı 0,2 ile sıfır arasında azalmaktadır. Bütün işletmeler ortalaması işletme birimine düşen hayvan sayısı sığır 1,3 adet, koyun 14,3 adet keçi 1,5 adet ve iş hayvanı 0,2 adettir(Çizelge 5.67).

Çizelge 5.65. Sulanacak Alandaki İşletmelerde Hayvan Varlığı (Adet)

İşletme Grupları(da)	Sığır	Koyun	Keçi	İş Hayvanı
1-50	1,0	5,3	1,3	0,2
51-100	1,0	13,8	3,0	0,3
101-250	1,5	8,5	0,5	0,1
251-1000	1,9	16,9	0,4	-
1000+	3,6	42,4	-	-
Ortalama	1,3	10,7	1,4	0,2

Çizelge 5.66. Kuruda Kalacak Alandaki İşletmelerde Hayvan Varlığı (Adet)

İşletme Grupları(da)	Sığır	Koyun	Keçi	İş Hayvanı
1-50	1,0	19,9	1,8	0,2
51-100	1,1	16,8	2,2	0,1
101-250	1,3	10,5	1,7	0,2
251-1000	1,8	53,4	-	0,3
Ortalama	1,2	20,0	1,6	0,2

Çizelge 5.67. GAP Alanındaki İşletmelerde Hayvan Varlığı (Adet)

İşletme Grupları(da)	Sığır	Koyun	Keçi	İş Hayvanı
1-50	1,0	10,1	1,4	0,2
51-100	1,0	14,9	2,7	0,2
101-250	1,4	9,7	1,2	0,1
251-1000	1,8	30,0	0,3	0,1
1000+	3,6	42,4	-	-
Ortalama	1,3	14,3	1,5	0,2

5.2.2.2. Üretim Girdilerini Temin Yerleri ve Şekilleri

Hayvansal üretim girdilerinden en önemli girdi olan yem girdisinin hangi kaynaklardan ve ne şekilde temin edildiği incelenmiştir.

Sulanacak alandaki işletmeler ortalamasına göre hayvanlara yedirilen yemin değeri 2.985.900 TL'dir. Bu yemin %16,67'si kendi işletmesinden; %34,25'i bayi veya tüccardan; %3,01'i yem fabrikalarından; %45,75'i köydeki komşulardan ve %0,32'si diğer yerlerden temin edilmektedir.

Kuruda kalacak alandaki işletmeler ortalamasına göre hayvanlara yedirilen yemin değeri 4.855.800 TL'dir. Hayvanlara yedirilen yemin %26,38'i kendi işletmesinden; %40,29'u bayi veya tüccardan; %1,02'si yem fabrikasından; %30,98'i köydeki komşulardan ve %1,33'ü diğer yerlerden temin edilmektedir.

GAP alanındaki işletmeler ortalamasına göre hayvanlara yedirilen yemin değeri 3.711.500 TL'dir. Bu yemin %21,60'ı kendi işletmesinden; %37,32'si bayi veya tüccardan; %2,00'si yem fabrikasından; %38,24'ü köydeki komşulardan ve %0,85'i diğer yerlerden temin edilmektedir (Çizelge 5.68).

Çizelge 5.68. Temin Yerlerine Göre Yem Değeri (1000 TL) ve Oranı

İşletme Grupları Ortalaması	Kendi İşletmesi		Bayi+ Tüccar		Yem Fabrikası		Komşu		Diğer		Toplam	
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%
Sulanacak Alandaki İşletmeler	497,80	16,67	1.022,70	34,25	89,80	3,01	1.366,10	45,75	9,50	0,32	2.985,90	100,00
Kuruda Kalacak Alandaki İşletmeler	1.280,90	26,38	1.956,50	40,29	49,40	1,02	1.504,30	30,98	64,70	1,33	4.855,80	100,00
GAP Alanındaki İşletmeler	801,70	21,60	1.385,00	37,32	74,10	2,00	1.419,70	38,24	31,00	0,85	3.711,50	100,00

Sulanacak alandaki işletmeler ortalamasına göre, işletme dışından temin edilen yemin %99,08'i peşin, %0,92'si kredili olarak satın alınırken; kuruda kalacak işletmelerde bu oran peşin %97,28, kredili %2,72; GAP alanındaki işletmelerde peşin %98,22 ve kredili %1,78 oranı şeklindedir (Çizelge 5.69).

Çizelge 5.69. Temin Şekline Göre Yem Değeri (1000 TL) ve Oranı

İşletme Grupları Ort.	Peşin		Kredili		Toplam	
	Değer	%	Değer	%	Değer	%
Sulanacak Alandaki İşlt.	2.465,30	99,08	22,80	0,92	2.488,10	100,00
Kuruda Kalacak Alandaki İşlt.	3.477,50	97,28	97,40	2,72	3.574,90	100,00
GAP Alanındaki İşlt.	2.858,10	98,22	51,70	1,78	2.909,80	100,00

5.2.2.3. Hayvancılık Değişen Masrafları

Bugüne kadar ülkemizde hayvancılık konusunda yapılan çeşitli araştırmalarda, hayvancılık üretim masraflarının %80'inden fazlasını değişen masrafların oluşturduğu ortaya konmuştur. Hayvansal üretim ile ilgili sabit masraflara ilişkin verileri toplamak oldukça güçtür. Bu nedenlerden dolayı üretim masrafları hakkında fikir vereceği kabul edilerek değişen masraflar incelenmiştir.

Hayvancılık değişen masrafları, hayvancılığa yer verilen işletmelerde "hayvancılık üretim şubeleri değişen masrafları" şeklinde ve "hayvan başına düşen değişen masraflar" şeklinde incelenmiştir.

5.2.2.3.1. Süt İnekciliği Değişen Masrafları

Sulanacak alandaki işletmeler ortalamasına göre süt inekciliği değişen masrafı 3.465.200 TL'dir. Bu masrafın %92,23'ünü yem; %0,76'sını geçici yabancı işçilik; %4,59'unu veteriner ve ilaç; %1,45'ini pazarlama ve %0,97'sini diğer değişen masraflar oluşturmaktadır.

Kuruda kalacak alandaki işletmeler ortalamasına göre süt inekciliği değişen masrafı 2.763.200 TL'dir. Bu masrafın %92,70'ini yem; %0,10'unu geçici yabancı işçilik; %4,87'sini veteriner ve ilaç; %1,58'ini pazarlama ve %0,74'ünü diğer değişen masraflar oluşturmaktadır.

GAP alanındaki işletmeler ortalamasına göre süt inekciliği değişen masrafı 3.170.000 TL'dir. Bu masrafın %92,40'ını yem; %0,52'sini geçici yabancı işçilik; %4,69'unu veteriner ve ilaç; %1,50'sini pazarlama ve %0,88'ini diğer değişen masraflar oluşturmaktadır (Çizelge 5.70).

Çizelge 5.70. Süt İnekçiliği Değişen Masrafları (1000 TL)

İşletme Grupları Ortalaması	Birim	Yem	Yabancı İşçilik	Veteriner ve İlaç	Pazarlama	Diğer	Toplam
Sulanacak	(TL)	3.195,90	26,50	159,10	50,20	33,50	3.465,20
Alandaki İslt.	%	92,23	0,76	4,59	1,45	0,97	100,00
Kuruda Kalacak	(TL)	2.566,20	2,80	134,90	43,80	20,60	2.769,20
Alandaki İslt.	%	92,70	0,10	4,87	1,58	0,74	100,00
GAP Alanındaki	(TL)	2.929,20	16,50	148,80	47,50	28,00	3.170,00
İşletmeler	%	92,40	0,52	4,69	1,50	0,88	100,00

Süt inekçiliğinde hayvan başına düşen değişen masraf, sulanacak alandaki işletmeler ortalaması 1.082.880 TL; kuruda kalacak alandaki işletmeler ortalaması 1.064.690 TL. ve GAP alanındaki işletmeler ortalaması 1.056.670 TL'dir (Çizelge 5.71).

Çizelge 5.71. Süt İnekçiliğinde Hayvan Başına Düşen Değişen Masraflar(1000 TL)

İşletme Grupları Ortalaması	Yem	Yabancı İşçilik	Veteriner ve İlaç	Pazarlama	Diğer	Toplam
Sulanacak Alandaki İşletmeler	998,72	8,28	49,72	15,69	10,47	1.082,88
Kuruda Kalacak Alandaki İşletmeler	987,00	1,08	51,88	16,85	7,92	1.064,69
GAP Alanındaki İşletmeler	976,40	5,50	49,60	15,83	9,33	1.056,67

5.2.2.3.2. Koyunculuk Değişen Masrafları

Sulanacak alandaki işletmeler ortalamasına göre, koyunculuk değişen masrafı 4.887.600 TL olup, bunun %86,56'sını yem; %3,39'unu geçici yabancı işçilik; %7,87'sini veteriner ve ilaç; %0,85'ini pazarlama ve %1,33'ünü diğer değişen masraflar oluşturmaktadır.

Kuruda kalacak alandaki işletmeler ortalamasına göre, koyunculuk değişen masrafı 7.534.000 TL olup, bunun %80,50'sini yem; %0,91'ini geçici yabancı işçilik; %10,37'sini veteriner ve ilaç; %1,39'unu pazarlama ve %6,83'ünü diğer değişen masraflar oluşturmaktadır.

GAP alanındaki işletmeler ortalamasına göre, koyunculuk değişen masrafı 6.195.600 TL olup, bunun %82,92'sini yem; %1,90'ını geçici yabancı işçilik; %9,37'sini veteriner ve ilaç; %1,17'sini pazarlama ve %4,64'ünü diğer değişen masraflar oluşturmaktadır (Çizelge 5.72).

Çizelge 5.72. Koyunculuk Değişen Masrafları (1000 TL)

İşletme Grupları Ort.	Birim	Yem	Yabancı İşçilik	Veteriner ve İlaç	Pazarlama	Diğer	Toplam
Sulanacak	(TL)	4.230,90	165,90	384,50	41,40	64,80	4.887,60
Alandak İşlt.	%	86,56	3,39	7,87	0,85	1,33	100,00
Kuruda Kalacak	(TL)	6.065,40	68,70	781,20	104,40	514,30	7.534,00
Alandaki İşlt.	%	80,50	0,91	10,37	1,39	6,83	100,00
GAP Alanındaki	(TL)	5.137,60	117,90	580,60	72,50	287,00	6.195,60
İşletmeler	%	82,92	1,90	9,37	1,17	4,64	100,00

Koyun başına düşen değişen masraf, sulanacak alandaki işletmeler ortalaması 163.460 TL; kuruda kalacak alandaki işletmeler ortalaması 207.550 TL ve GAP alanındaki işletmeler ortalaması 187.750 TL'dir (Çizelge 5.73).

Çizelge 5.73. Koyunculukta Hayvan Başına Düşen Değişen Masraflar (1000 TL)

İşletme Grupları Ortalaması	Yem	Yabancı İşçilik	Veteriner ve İlaç	Pazarlama	Diğer	Toplam
Sulanacak Alandaki İşletmeler	141,50	5,55	12,86	1,38	2,17	163,46
Kuruda Kalacak Alandaki İşletmeler	167,09	1,89	21,52	2,88	14,17	207,55
GAP Alanındaki İşletmeler	155,68	3,57	17,59	2,20	8,70	187,75

5.2.2.3.3. Keçicilik Değişen Masrafları

Sulanacak alandaki işletmeler ortalamasına göre keçicilik değişen masrafı 951.500 TL olup, bu masrafın %81,20'si yem; %2,47'si geçici yabancı işçilik;

%12,98'i veteriner ve ilaç; %2,20'si pazarlama ve %1,15'i diğer değişen masraflardan oluşmaktadır.

Kuruda kalacak alandaki işletmeler ortalamasına göre keçicilik değişen masrafı 1.340.800 TL olup, bu masrafın %87,98'i yem; %3,84'ü veteriner ve ilaç; %0,09'u pazarlama ve %8,09'u diğer değişen masraflardan oluşmaktadır.

GAP alanındaki işletmeler ortalamasına göre keçicilik değişen masrafı 1.120.200 TL olup, bu masrafın %84,72'si yem; %1,19'u geçici yabancı işçilik; %8,24'ü veteriner ve ilaç; %1,10'u pazarlama ve %4,75'i diğer değişen masraflardan oluşmaktadır (Çizelge 5.74).

Çizelge 5.74. Keçicilik Değişen Masrafları (1000 TL)

İşletme Grupları Ort.	Birim	Yem	Yabancı İşçilik	Veteriner ve İlaç	Pazarlama	Diğer	Toplam
Sulanacak	(TL)	772,60	23,50	123,50	20,90	10,90	951,50
Alandaki İşlt.	%	81,20	2,47	12,98	2,20	1,15	100,00
Kuruda Kalacak	(TL)	1.179,60	-	51,50	1,20	108,50	1.340,80
Alandaki İşlt.	%	87,98,	-	3,84	0,09	8,09	100,00
GAP Alanındaki İşlt.	(TL)	949,00	13,30	92,30	12,40	53,20	1.120,20
	%	84,72	1,19	8,24	1,10	4,75	100,00

Keçicilikte hayvan başına düşen değişen masraf; sulanacak alandaki işletmeler ortalaması 102.310 TL; kuruda kalacak alandaki işletmeler ortalaması 148.980 TL ve GAP alanındaki işletmeler ortalaması 121.760 TL'dir(Çizelge 5.75).

Çizelge 5.75. Keçicilikte Hayvan Başına Düşen Değişen Masraflar (1000 TL)

İşletme Grupları Ortalaması	Yem	Yabancı İşçilik	Veteriner ve İlaç	Pazarlama	Diğer	Toplam
Sulanacak Alandaki İşletmeler	83,08	2,53	13,28	2,25	1,17	102,31
Kuruda Kalacak Alandaki İşletmeler	131,07	-	5,72	0,13	12,06	148,98
GAP Alanındaki İşletmeler	103,15	1,45	10,03	1,35	5,78	121,76

5.2.2.3.4. İş Hayvanları Değişen Masrafları

Sulanacak alandaki işletmeler ortalamasına göre iş hayvanları değişen masrafları 687.200 TL olup, bu masrafın %90,26'sını yem masrafı; %9,09'unu veteriner ve ilaç masrafı; %0,65'ini diğer değişen masraflar oluşturmaktadır.

Kuruda kalacak alandaki işletmeler ortalamasına göre iş hayvanları değişen masrafları 1.160.700 TL'dir. Bu masrafın %97,90'ı yem; %1,91'i veteriner ve ilaç; %0,19'u diğer değişen masraflar oluşturmaktadır.

GAP alanındaki işletmeler ortalamasında iş hayvanları değişen masrafları 857.700 TL olup bu masrafın %93,98'ini yem masrafı; %5,60'ını veteriner ve ilaç masrafı; %0,42'sini diğer değişen masraflar oluşturmaktadır (Çizelge 5.76).

Çizelge 5.76. İş Hayvanları Değişen Masrafları (1000 TL)

İşletme Grupları Ortalaması	Birim	Yem	Veteriner ve İlaç	Diğer	Toplam
Sulanacak Alandaki İşletmeler	(TL)	620,30	62,50	4,40	687,20
	%	90,26	9,09	0,65	100,00
Kuruda Kalacak Alandaki İşletmeler	(TL)	1.136,30	22,20	2,20	1.160,70
	%	97,90	1,91	0,19	100,00
GAP Alanındaki İşletmeler	(TL)	806,10	48,00	3,60	857,70
	%	93,98	5,60	0,42	100,00

İş hayvanı başına düşen değişen masrafların değeri, sulanacak alandaki işletmeler ortalamasında 3.436.000 TL; kuruda kalacak alandaki işletmeler ortalamasında 5.803.500 TL ve GAP alanındaki işletmeler ortalamasında 4.288.500 TL'dir (Çizelge 5.77).

Çizelge 5.77. İş Hayvanlarında Hayvan Başına Değişen Masraflar (1000 TL)

İşletme Grupları Ortalaması	Yem	Veteriner ve İlaç	Diğer	Toplam
Sulanacak Alandaki İşletmeler	3.101,33	312,33	22,34	3.436,00
Kuruda Kalacak Alandaki İşletmeler	5.681,62	110,85	11,03	5.803,50
GAP Alanındaki İşletmeler	4.030,33	240,16	18,01	4.288,50

5.3. İşletmelerde Kredi Kullanımı

5.3.1. İncelenen İşletmelerde Kredi Kullanımı

Proje ile sulanacak ve sulama dışı kalacak şekilde iki ayrı alan olarak incelenen GAP Bölgesinde 1991-92 üretim döneminde, incelenen 201 işletmeden 87'sinin kredi kullandığı saptanmıştır. Diğer bir ifadeyle işletmelerin yaklaşık %57'si kredi kullanmamıştır. İşletmelerin kredi kullanma durumu, bölgenin sulanacak ve sulanmayacak alanlarında önemli farklılıklar göstermektedir. Sulanacak alanlarda kredi kullanma oranı sulanmayacak alanlara göre daha yüksektir. Sulanacak alanlarda incelenen 123 işletmeden 57'si, sulanmayacak alanlarda ise incelenen 78 işletmenin 30'u kredi kullanmışlardır. Kredi kullanma oranı sulanacak alanlarda %46,3, sulanmayacak alanlarda %38,5, bölgenin sulanacak ve sulanmayacak alanlarının tamamında %43,3'tür. Çukurova Bölgesinde incelenen sulanan alanda bu oran %62 olarak bulunmuştur. Bu oranla kıyaslandığında GAP Bölgesinde sulanacak alanlarda bile kredi kullanmanın fazlaca yaygın olmadığı öne sürülebilir. Durum işletme büyüklük gruplarına göre incelendiğinde büyük işletmelerde kredi kullanımının daha yaygın olduğu görülür. Örneğin sulanacak alanlarda 250 dekarдан büyük işletmelerde incelenen işletmelerin %75'inden fazlası kredi kullanmıştır.

GAP Bölgesinde kredi kullanan işletmelerde işletme başına 1991-92 üretim döneminde yaklaşık 21 milyon TL kredi kullanılmıştır. Bunun önemli bir bölümü nakdi olarak alınmıştır. Kullanılan kredinin yaklaşık %19'u aynı %81'i ise nakdi kredidir. Bölgede sulanacak alanda işletme başına (kredi kullanan) kullanılan kredi sulanmayacak alanlardaki ortalamanın yaklaşık 2,6 katı kadardır. Sulanacak alanlarda ortalama 26,7 milyon TL, sulanmayacak alanlarda 10,3 milyon TL kredi kullanılmıştır.

Çukurova Bölgesi ile karşılaştırıldığında GAP Bölgesi sulanacak alanlarında, kredi kullanan işletmelerin kullandıkları ortalama kredi miktarının Çukurova Bölgesindeki kredi kullanan işletmeler ortalamasının oldukça üzerinde, buna karşılık kredi kullanma yaygınlığının Çukurova Bölgesinde daha yüksek düzeyde olduğu söylenebilir. Çukurova Bölgesinde bu ortalama 9,6 milyon TL olarak saptanmıştı. Ancak GAP bölgesi sulanacak alanlarındaki ortalamanın Çukurova bölgesine göre oldukça yüksek olması ihtiyatla değerlendirilmelidir. Çünkü Çukurova Bölgesinde incelenen işletmelerde en büyük genişlik grubu 201-500 dekar iken, GAP Bölgesi sulanacak alanlarında 251-1000 dekar ve 1000 dekarдан büyük işletme gruplarına da yer verilmiştir. Böylece GAP Bölgesinde incelenen ortalama işletme genişliği, Çukurovada incelenen işletmelerin ortalama genişliğinden büyük olmaktadır. İşletme genişliği ile işletme başına düşen ortalama

kredi miktarı arasında genellikle doğru yönde bir ilişki vardır. Bu ilişki GAP Bölgesinde ve Çukurova Bölgesinde de benzer şekilde saptanmıştır.

Bölgede kredi kullanan işletmelerde işletme başına ortalama kredi miktarı ve alınan kredinin aynı-nakdi olarak alınış biçimi Çizelge 5.78-5.79 ve 5.80' de verilmiştir. Bölgede kredi kullanımıyla ilgili olarak bir diğer önemli özellik de aynı-nakdi şeklindeki kredi kullanımının işletme gruplarına göre farklılıklar göstermesidir. Küçük işletme gruplarında, hem sulanacak hem de sulanmayacak alanlarda aynı kredi kullanım oranı, büyük işletme gruplarına göre daha yüksektir.

Çizelge 5.78. Sulanacak Alanlarda Kredi Kullanan İşletmelerde
İşletme Başına Ortalama Kredi Miktarları (1000 TL)

İşletme Grupları(da)	Aynı		Nakdi		Toplam	
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%
1-50	4.161,3	56,0	3.272,7	44,0	7.434,0	100,0
51-100	2.271,4	12,6	15.685,7	87,3	17.957,1	100,0
101-250	4.100,0	13,9	25.500,0	86,1	29.600,0	100,0
251-1000	7.928,6	5,3	70.857,1	94,7	150.214,3	100,0
1000+	19.550,0	30,1	45.500,0	69,9	65.050,0	100,0
Ortalama	5.228,9	19,6	21.484,2	80,4	26.713,1	100,0

Çizelge 5.79. Sulanmayacak Alanlarda Kredi Kullanan İşletmelerde
İşletme Başına Ortalama Kredi Miktarları (1000 TL)

İşletme Grupları(da)	Aynı		Nakdi		Toplam	
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%
1-50	1.502,5	31,3	3.300,0	68,7	4.802,5	100,0
51-100	1.233,3	18,4	5.460,0	81,6	6.693,3	100,0
101-250	1.835,4	12,8	12.500,0	87,2	14.335,4	100,0
251-1000	960,0	7,1	12.600,0	92,9	13.560,0	100,0
Ortalama	1.518,3	14,8	8.746,0	85,2	10.264,3	100,0

Çizelge 5.80. GAP Bölgesinde Kredi Kullanan İşletmelerde
İşletme Başına Ortalama Kredi Miktarları (1000 TL)

İşletme Grupları(da)	Ayni		Nakdi		Toplam	
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%
1-50	3.330,4	50,4	3.281,3	49,6	6.611,7	100,0
51-100	2.088,2	13,1	13.881,2	86,9	15.969,4	100,0
101-250	2.864,8	13,5	18.409,1	86,5	21.273,9	100,0
251-1000	5.025,0	9,7	46.583,3	90,3	51.608,3	100,0
1000+	19.550,0	30,1	45.500,0	69,9	65.050,0	100,0
Ortalama	3.949,4	18,8	17.091,7	81,2	21.041,1	100,0

5.3.2. Kredi Kaynakları

İncelenen işletmelerin kullandıkları kredilerin başlıca kaynakları, örgütlenmiş kredi kaynakları olarak T.C. Ziraat Bankası ve kooperatifler, örgütlenmemiş kredi kaynakları olarak da tüccar ve şahıslardır. Tüccarlar ürün alım satımı, ilaç ve gübre bayiliği gibi asli ticari faaliyetlerinin yanında üreticilere kredi de sağlamaktadırlar. Şahıslar, bölgede tefeci yada faizci olarak da adlandırılan kişilerle, üreticilerin akraba ve komşularını kapsamaktadır.

Bölgede 1991-92 üretim döneminde kullanılan kredinin önemli bir bölümü şahıslardan sağlanmıştır. Şahısların kullanılan kredi içindeki payı yaklaşık %41'dir. Şahısları sırasıyla %32 ile Ziraat Bankası, %20 ile tüccarlar, %7,6 ile kooperatifler izlemektedir. Kooperatiflerin payının düşük olması bölgedeki kooperatifleşme düzeyinin geri olmasının doğal bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Kullanılan kredilerin kaynaklarına göre dağılımı Çizelge 5.81-5.82 ve 5.83'de verilmiştir. Çizelgeden de anlaşılacağı gibi küçük işletme gruplarında işletmeler daha çok şahıslar ve kooperatiflerden kredi kullanırlarken büyük işletme gruplarında işletmeler, tüccar ve Ziraat Bankasından kredi kullanmaktadırlar.

Bölgede kullanılan kredinin kaynaklarına göre dağılımı kendi içerisinde sulanacak ve sulanmayacak alanlara göre incelendiğinde önemli farklılıkların

olduğu görülebilir (Çizelge 5.81 ve 5.82) . Sulanacak alanlarda kullanılan kredilerin %66'sı şahıs ve tüccarlardan sağlanırken sulanmayacak alanlarda %67'si Ziraat Bankası ve kooperatiflerden sağlanmaktadır. Sulanacak alanlarda kredi kullanan işletmelerin ortalaması olarak kullanılan kredinin, sulanmayacak alanda kredi kullanan işletmeler ortalamasınının 2,6 katı olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bölgede, şahıs ve tüccarların örgütlenmiş kredi kaynaklarına göre kredi sistemi içinde daha önemli bir ağırlığa sahip olduğu görülebilir. Çukurova Bölgesinde incelenen sulanan alanda, Ziraat Bankası ve kooperatifler gibi örgütlenmiş kredi kaynaklarının payı yarından biraz fazla olarak saptanmıştır (%52,8).

Bölgede, sulanacak ve sulanmayacak alanların ortak bir özelliği olarak, küçük işletme grubundaki işletmeler çoğunlukla şahıslar ve kooperatiflerden kredi sağlamaya yönelirken, büyük işletme gruplarındaki işletmelerin Ziraat Bankası ve tüccarlara yöneldiği söylenebilir. Çukurova bölgesinde de işletmecilerin benzer davranışlar gösterdikleri saptanmıştır.

Bölgede, örgütlenmemiş kredi kaynaklarının ağırlıkta olması, üreticilerin kredi kullanma konusunda yeterli ölçüde bilinçli olmamaları kredinin işletmeye maliyetinin ağır olmasına rağmen şahıs ve tüccarlardan kredi almanın kolay olması, teminat yetersizliği gibi nedenlere bağlanabilir. Bunların yanında bölgede dinsel inanışları nedeniyle faizle kredi almaktan kaçınanlar için, tüccar ve şahısların, ürün (genellikle pamuk) hayvan veya otomobil gibi mal ticareti görünümünde, gerçekte kredi sayılabilecek uygulamalarda bulunmaları, kredi sistemi içindeki önemlerini artıran önemli bir etmendir. Uygulama en genel hatlarıyla şöyledir. Paraya ihtiyacı olan üretici tüccar veya şahıstan gerçek değerinin oldukça üzerinde bir fiyattan, otomobil veya hayvan satın almakta, bunu satın aldığı fiyatın çok daha altında bir fiyatla satmaktadır. Böylelikle, borç alış verişi yapılmakta, mal bu işleme sadece göstermelik olarak aracılık etmekte olaya ticari bir alış veriş görüntüsü kazandırmaktadır. Gerçekte söz konusu mal ortada gözükmemekte, el değiştirmemektedir. Örneğin tüccardan otomobil 250 milyona satın alınmış yine aynı tüccara aynı otomobil 150 milyon TL ye satılmış kabul edilmektedir. Bu işlemde otomobili satın alan (otomobili kullanmamakta, hatta böyle bir otomobil gerçekte var olmayabilir) 150 milyon kredi almış buna karşılık 6-10 aylık bir süre için 100 milyon TL faiz ödemiş olmaktadır.

GAP-Kredi Çalışması
Cilt 2, Sayfa 71

Çizelge 5.81. Sulanacak Alanlarda Kullanılan Kredilerin Kaynaklarına Göre Dağılımı(1000 TL)

İşletme Grupları(da)	Ziraat Bankası		Kooperatifler		Tüccarlar		Şahıslar		Toplam	
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%
1-50	454,5	6,1	2.879,5	38,7	486,3	6,5	3.613,6	48,7	7.434,0	100,0
51-100	4.607,1	25,7	1.992,9	11,1	1.500,0	13,9	8.857,1	49,3	17.957,1	100,0
101-250	12.500,0	42,2	1.550,0	5,2	5.050,0	17,1	10.500,0	35,5	29.600,0	100,0
251-1000	4.500,0	5,7	-	-	33.571,4	42,6	40.714,3	51,7	78.785,7	100,0
1000+	45.050,0	69,3	-	-	-	-	20.000,0	30,7	65.050,0	100,0
Ortalama	7.214,0	27,0	1.872,8	7,0	5.810,5	21,8	11.815,8	44,2	26.713,1	100,0

Çizelge 5.82. Sulanmayacak Alanlarda Kullanılan Kredilerin Kaynaklarına Göre Dağılımı (1000 TL)

İşletme Grupları(da)	Ziraat Bankası		Kooperatifler		Tüccarlar		Şahıslar		Toplam	
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%
1-50	180,0	3,7	1.400,0	29,2	432,5	9,0	2.790,0	58,1	4.802,5	100,0
51-100	2.233,3	33,4	460,0	6,9	-	-	4.000,0	59,7	6.693,3	100,0
101-250	8.558,3	59,7	1.468,7	10,3	2.141,7	14,9	2.166,7	15,1	14.335,4	100,0
251-1000	12.560,0	92,6	-	-	-	-	1.000,0	7,4	13.560,0	100,0
Ortalama	5.800,0	56,5	1.100,2	10,7	1.000,8	9,8	2.363,3	23,0	10.264,3	100,0

GAP-Kredi Çalışması
Cilt 2, Sayfa 72

Çizelge 5.83. GAP Bölgesinde Kullanılan Kredilerin Kaynaklarına Göre Dağılımı (1000 TL)

İşletme Grupları(da)	Ziraat Bankası		Kooperatifler		Tüccarlar		Şahıslar		Toplam	
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%
1-50	368,8	5,6	2.417,2	36,5	469,5	7,1	3.363,2	50,8	6611,7	100,0
51-100	4.188,2	26,2	1.722,4	10,8	2.058,8	12,9	8.000,0	50,1	15.969,4	100,0
101-250	10.350,0	48,7	1.505,7	7,1	3.463,6	16,3	5.954,5	27,9	21,273,8	100,0
251-1000	7.858,3	15,2	-	-	19.583,3	38,0	24.166,7	46,8	51.608,3	100,0
1000+	45.050,0	69,3	-	-	-	-	20.000,0	30,7	65.050,0	100,0
Ortalama	6.726,4	32,0	1.606,4	7,6	4.152,0	19,7	8.556,3	40,7	21.041,1	100,0

5.3.3. Kullanılan Kredilerde Vade ve Faiz Oranları

İncelenen işletmelerde, kullanılan kredi için vade, kredinin alındığı zaman ile geri ödendiği zaman arasında geçen süreyi ifade etmektedir. Faiz oranı da; yıllık faiz oranı değil, vade sonunda ödenen faizin ana paraya oranlanmasıyla hesaplanan o dönem için geçerli olan faiz oranıdır. Kullanılan krediler için vade, kredi kaynaklarına göre Çizelge 5.84'de, faiz oranları da Çizelge 5.85'de verilmiştir.

Kullanılan kredilerde vade, GAP Bölgesinde proje ile sulanacak ve sulanmayacak alanlarda pek önemli farklılıklar göstermezken, kredi kaynaklarına göre farklılıklar göstermektedir. GAP Bölgesi genelinde Ziraat Bankasından kullanılan kredilerde vade ortalama olarak 11,5 ay, kooperatiflerden kullanılan kredilerde 9,4 ay, tüccar ve şahıslardan alınan kredilerde ise 8 ay olarak bulunmuştur. Tüccar ve şahıslardan alınan kredinin vadesinin, banka ve kooperatiflere göre daha kısa olması büyük ölçüde tüccar ve şahıslardan alınan kredilerin faiz yükünün ağır olması nedeniyle bu yükten kaçınmak isteyen üreticilerin tüccar ve şahıslardan daha kısa süreli kredi almalarına bağlanabilir. Benzer durum Çukurova Bölgesinde incelenen alanda da saptanmıştır.

Bölgede kullanılan kredilerin bütün kredi kaynakları için vadesi 1 yılın altında olan kısa vadeli kredilerdir. Kredilerin vade açısından bu özelliği ilginç bir özelliktir. Üreticiler cari işletme giderlerini karşılamada çektikleri nakit ya da işletme sermayesi eksikliğinden kaynaklanan sıkıntılarını hafifletmede krediye başvurmaktadırlar. Nakit sıkıntısına yol açan en önemli cari giderler yabancı işçilik (özellikle pamukta toplama, çapa ve sulama işlerinde) gübre, akaryakıt giderleridir. Özellikle yabancı işçilik giderleri, işletmeler üzerinde önemli baskılar oluşturmaktadır. Bu durum bölgede kendisine özgü ilginç uygulamalara yol açmaktadır. Örneğin Şanlıurfa'da pamuk yetiştiriciliğinde oldukça yaygın olan ekimden hasata kadar tüm işçiliğin ürünün %30'u karşılığında anlaşılan aileye verilmesi, Diyarbakır yöresinde pamuk sulama işçiliğinin %8-12 oranında ürün karşılığı sakalara verilmesi gibi. Böylelikle üreticiler yabancı işgücü giderlerinin ödenmesini hasat sonuna erteleyerek hem nakit baskısını hafifletmekte, hem de ödemeyi verimle ilişkilendirerek işçiliğin daha titiz ve özenli yapılmasını teşvik etmektedirler.

Bir yıldan daha uzun vadeli kredi kullanımının hemen hemen yok denecek kadar az olması, işletmelerin yapısal anlamda iyileştirilmesi ve geliştirilmesi bakımından oldukça ciddi bir sorun olarak değerlendirilebilir. İşletmelerin büyük bir çoğunluğunda, kısa vadeli kredi kullanma kronik bir hal alarak neredeyse zorunluluk durumu yaratmaktadır.

Çizelge 5.84. Kredi Kaynaklarına Göre, Kullanılan Kredilerde Ortalama Vade (Ay)

	Ziraat Bankası	Kooperatifler	Tüccarlar	Şahıslar
Sulanacak Alanlarda	11,7	9,2	8,1	7,5
Sulanmayacak Alanlarda	11,3	10,2	7,8	9,1
Tüm GAP Alanında	11,5	9,4	8,0	8,0

Bölgede Ziraat Bankasından ortalama 11,5 ay vadeyle kullanılan kredilere üreticilerin %47,9 oranında faiz ödedikleri saptanmıştır. Üreticiler, diğer kredi kaynaklarından kooperatiflerden ortalama 9,4 ay vade için %45,2 tüccarlardan 8 ay vade için %63,6 , şahıslardan 8 ay vade için %72,2 faiz oranıyla kredi kullanmışlardır. Ziraat Bankasında kredilerin yıllık faiz oranları kullanılan işletme kredilerinin aynı, nakdi, ve belirli bir limitin altında veya üstünde olmasına bağlı olarak %34 ile %50 arasında değişmektedir. Kooperatifler ise Ziraat Bankasının uyguladığı faiz oranlarına %2-4 puan ekleyerek kredi kullanılmaktadır. Bu nedenle kooperatiflerden sağlanan krediler için ortalama faiz oranı Ziraat Bankası faiz oranının üzerindedir. Tüccarlar ve şahıslardan sağlanan kredilerde ortalama 8 ay vade için saptanan %63,6 ve %72,2 oranlarda faiz ödenmesi oldukça yüksek bir oran olarak kabul edilebilir (Çizelge 5.85).

Çizelge 5.85. Kredi Kaynaklarına Göre, Kullanılan Kredilerde Ortalama Faiz Oranları (%)*

	Ziraat Bankası	Kooperatifler	Tüccarlar	Şahıslar
Sulanacak Alanlarda	45,7	45,1	67,6	77,8
Sulanmayacak Alanlarda	49,8	45,6	54,6	61,6
Tüm GAP Alanında	47,9	45,2	63,6	72,2

(*) Faiz Oranları yıllık değil, vade sonunda ödenen oranlardır.

5.3.4. Alınan Kredilerin Ürünlere Göre Kullanımı

Bölgede incelenen işletmelerde 1991-92 üretim döneminde kullanılan kredilerin hemen hemen tamamı bitkisel üretimde kullanılmıştır. Kullanılan kredilerin ürünlere göre dağılımı Çizelge 5.86-5.87 ve 5.88'de verilmiştir. Çizelgeden de anlaşılacağı gibi, alınan kredinin yaklaşık %45'i yalnızca pamuk

üretimi için kullanılmıştır. İşletmelerde çoğunlukla tek ürün yerine birden fazla ürün yetiştirildiğinden bu nitelikteki işletmelerde alınan kredinin ne kadarının hangi üründe kullanıldığını saptamak oldukça güçtür. Bu güçlük nedeniyle birden fazla ürün için kullanılan ancak, ürünlere özgülenmesi olanaksız olan krediler "genel" başlığı altında toplanarak verilmiştir. Bu nitelikteki kredilerin alınan krediler içindeki payı %46,4'tür. Bölge ortalaması olarak sadece buğday için kullanılan kredilerin oranı %6,1 Antepfıstığı için %1,9 ve arpa için %0,8'dir. Genel amaçlı kullanılan krediler içinde pamuğun da bulunduğu dikkate alındığında pamuğun bölgede en çok kredi ihtiyacı olan ve en çok kredi kullanılan ürün olduğu söylenebilir.

Bölgenin proje ile sulanmayacak alanlarında, alınan kredinin kullanıldığı ürünler içinde antepfıstığı (%11,7) buğday (%9,6) önemli paylara sahiptirler. Bu ürünler de dahil birden fazla ürün için genel amaçlı kullanılan kredilerin oranı %76,6'dır.

Sulanacak alanlarda arazilerin gelecekte proje ile sulanacak olmasına rağmen üreticilerin projenin tamamlanmasını beklemeden kendi olanaklarıyla, kuyu açarak ya da nehirde pompajla sulama yapmaları oldukça yaygındır. Bu yüzden bölgenin sulanacak alanlarında pamuk yetiştiriciliği giderek önem kazanmaktadır. Bunun bir sonucu olarak sulanacak alanlarda alınan kredinin, en yüksek oranda kullanıldığı ürün pamuktur. Sadece pamuk üretiminde kullanılan kredinin payı %53,4'tür. Pamuğu %5,4 ile buğday izlemektedir. Sulanacak alanlarda, pamuk dahil birden fazla ürün için genel amaçlı kullanılan kredilerin oranı ise %40,3'tür.

Çizelge 5.86. Sulanacak Alanlarda, Alınan Kredinin, Kullanıldığı Ürünlere Göre Dağılımı (1000 TL)

İşletme Grupları(da)	Pamuk		Buğday		Arpa		Genel		Toplam	
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%
1-50	1.918,1	25,8	1.447,7	19,5	-	-	4.068,2	54,7	7.434,0	100,0
51-100	8.428,6	46,9	2.571,4	14,3	321,4	1,8	6.635,7	37,0	17.957,1	100,0
101-250	20.675,0	69,8	375,0	1,3	-	-	8.550,0	28,9	29.600,0	100,0
251-1000	61.357,1	77,9	-	-	-	-	17.428,6	22,1	78.785,7	100,0
1000+	4.250,0	6,5	2.400,0	3,7	2.400,0	3,7	56.000,0	86,1	65.050,0	100,0
Ortalama	14.271,0	53,4	1.424,6	5,4	247,4	0,9	10.770,2	40,3	26.713,1	100,0

Çizelge 5.87. Sulanmayacak Alanlarda, Alınan Kredinin, Kullanıldığı Ürünlere Göre Dağılımı (1000 TL)

İşletme Grupları(da)	Pamuk		Buğday		Arpa		A.Fıstığı		Genel		Toplam	
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%
1-50	-	-	1.122,5	23,4	-	-	1.700,0	35,4	1.980,0	41,2	4.802,5	100,0
51-100	-	-	-	-	-	-	-	-	6.693,0	100,0	6.693,3	100,0
101-250	545,0	3,8	1.530,0	10,7	-	-	-	-	12.260,0	85,5	14.335,4	100,0
251-1000	-	-	-	-	-	-	3.800	28,0	9.760,0	72,0	13.560,0	100,0
Ortalama	218,0	2,1	986,2	9,6	-	-	1.200,0	11,7	7.860,2	76,6	10.264,3	100,0

Çizelge 5.88. GAP Bölgesinde, Alınan Kredinin, Kullanıldığı Ürünlere Göre Dağılımı (1000 TL)

İşletme Grupları(da)	Pamuk		Buğday		Arpa		A.Fıstığı		Genel		Toplam	
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%
1-50	1.318,7	19,9	1.346,1	20,4	-	-	531,2	8,0	3.415,6	51,7	6.611,7	100,0
51-100	6.941,2	43,5	2.117,6	13,3	264,7	1,6	-	-	6.645,9	41,6	15.969,0	100,0
101-250	9.695,0	45,6	1.005,0	4,7	-	-	-	-	10.574,0	49,7	21.274,0	100,0
251-1000	35.792,0	69,3	-	-	-	-	1.583,3	3,1	14.233,0	27,6	51.608,0	100,0
1000+	4.250,0	6,5	2.400,0	3,7	2.400,0	3,7	-	-	56.000,0	86,1	65.050,0	100,0
Ortalama	9.425,2	44,8	1.273,4	6,1	162,1	0,8	413,8	1,9	9.766,7	46,4	21.041,0	100,0

Bir proje bölgesi için oluşturulacak özel kredi politikaları için, bölgenin üretim deseni, ürünlerin kullanılan krediler içindeki payları yeterli kredinin sağlanması konusuna ışık tutarken, ürünlerin yetiştirme özelliklerine bağlı olarak kredi talebinin aylara göre dağılımı da zamanında kredi sağlama konusunda oldukça yararlı bir yol göstericidir. Başarılı bir kredi uygulaması için sağlanacak kredinin yeterli ve zamanında olması gerekmektedir. Bu iki koşul birlikte gerçekleşmelidir. Özellikle tarımsal üretimde işlemlerin ertelenemez olması nedeniyle bu iki koşuldan herhangi birindeki aksaklık kredi uygulamalarının başarısını olumsuz etkilemektedir.

Bölgede kredi kaynaklarına göre alınan kredinin aylara dağılımı da incelenmiş, elde edilen bulgular Çizelge 5.89-5.90 ve 5.91'de verilmiştir. Buna göre kredi talebinin en yoğun olduğu aylar sulanan ürünlerin (özellikle pamuk) toprak hazırlığı, taban gübreleme ve ekim işlerinin yapıldığı şubat, mart, nisan aylarıyla, kışlık ekimlerin (tahıl ve baklagiller), toprak hazırlığı, taban gübreleme ve ekim işlemlerinin yapıldığı ekim kasım aylarıdır. Mayıs, haziran, temmuz ve ağustos ayları kredi talebinin en az olduğu aylardır. Temmuz ve ağustos ayları kışlık ekilen ürünlerin hasadı sonucu ürün satışlarından işletmelere kısmen de olsa nakit girişlerinin gerçekleştiği aylardır.

Aylara göre kredi alımlarının, kredi kaynakları açısından incelendiğinde; Ziraat Bankasından kredi taleplerinin en yoğun olduğu aylar aralık, ocak, mart ve nisan aylarıdır. Bu dört ayda Ziraat Bankasından alınan toplam kredinin yaklaşık %67'si alınmaktadır. Kooperatifler açısından en kritik aylar ekim, kasım, aralık, şubat ve nisan aylarıdır. Tüccarlardan en yoğun kredi alımı ekim ve şubat aylarında, şahıslardan ise benzer şekilde ekim ve mart aylarında gerçekleşmektedir.

Çizelge 5.89. Sulanacak Alanlarda Alınan Kredinin Kaynaklarına Göre ve Alınan Aylarla Dağılımı (%)

Kredi Kaynağı	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haz.	Tem.	Ağus.	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Toplam
Ziraat Bankası	28,7	5,1	17,9	19,9	-	0,3	-	-	6,5	5,7	-	15,9	100,0
Kooperatifler	2,2	30,9	3,1	20,7	2,1	-	-	-	4,7	7,5	10,9	17,9	100,0
Tüccarlar	16,2	53,4	7,2	11,7	-	-	0,2	-	-	11,3	-	-	100,0
Şahıslar	-	1,3	24,3	17,3	1,9	1,3	9,4	-	1,5	18,9	18,9	5,2	100,0
Ortalama	9,7	14,2	18,2	17,0	1,2	0,7	4,9	-	2,5	13,8	10,5	7,3	100,0

Çizelge 5.90. Sulanmayacak Alanlarda Alınan Kredinin Kaynaklarına Göre ve Alınan Aylara Dağılımı (%)

Kredi Kaynağı	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haz.	Tem.	Ağus.	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Toplam
Ziraat Bankası	-	-	-	32,1	-	19,2	12,9	-	6,6	11,9	17,3	-	100,0
Kooperatifler	-	4,2	-	-	-	-	32,2	-	21,2	21,2	21,2	-	100,0
Tüccarlar	-	-	0,7	-	22,2	-	-	-	11,1	57,1	8,9	-	100,0
Şahıslar	-	27,1	18,9	5,4	12,2	-	-	18,8	-	17,6	-	-	100,0
Ortalama	-	6,9	4,7	17,5	6,2	9,8	10,0	4,5	7,3	20,8	12,3	-	100,0

GAP-Kredi Çalışması
Cilt 2, Sayfa 80

Kredi Kaynağı	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haz.	Tem.	Ağus.	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Toplam
Ziraat Bankası	19,6	3,5	12,2	23,8	-	6,3	4,1	-	6,6	7,6	5,4	10,9	100,0
Kooperatifler	1,6	24,1	2,3	15,5	1,5	-	8,2	-	8,9	11,0	13,5	13,4	100,0
Tüccarlar	14,1	46,4	6,4	10,2	2,9	-	0,1	-	1,5	17,2	1,2	-	100,0
Şahıslar	-	3,5	23,8	16,3	2,8	1,2	8,5	1,6	1,4	18,9	17,3	4,7	100,0
Ortalama	8,0	13,0	15,9	17,1	2,0	2,2	5,8	0,8	3,3	15,0	10,8	6,1	100,0

Çizelge 5.91. GAP Bölgesinde Alınan Kredinin Kaynaklarına Göre ve Alınan Aylara Dağılımı (%)

Kredi Kaynağı	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haz.	Tem.	Ağus.	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Toplam
Ziraat Bankası	19,6	3,5	12,2	23,8	-	6,3	4,1	-	6,6	7,6	5,4	10,9	100,0
Kooperatifler	1,6	24,1	2,3	15,5	1,5	-	8,2	-	8,9	11,0	13,5	13,4	100,0
Tüccarlar	14,1	46,4	6,4	10,2	2,9	-	0,1	-	1,5	17,2	1,2	-	100,0
Şahıslar	-	3,5	23,8	16,3	2,8	1,2	8,5	1,6	1,4	18,9	17,3	4,7	100,0
Ortalama	8,0	13,0	15,9	17,1	2,0	2,2	5,8	0,8	3,3	15,0	10,8	6,1	100,0

5.3.5. İşletmelerde Ziraat Bankasından Kredi Kullanma Durumu

5.3.5.1. Ziraat Bankasından Kredi Kullanma Yaygınlığı

GAP bölgesinde proje yatırımlarına karşılık sağlanacak faydanın artırılmasında etkin bir tarımsal kredi sisteminin gereği ilgili kesimlerce kabul edilen bir gerçektir. Böyle bir sistem örgütlenmiş kredi kaynakları üzerinde yükselmelidir. Tarım sektörünün finansmanında oldukça önemli bir yeri ve rolü olan Ziraat Bankasına böyle bir görevde önemli işlevler düşmektedir.

Gelecekte böyle bir işlevi üstlenmeye aday olan bankanın bugünkü durumunun incelenmesi, geleceğe yönelik alınabilecek önlemlere ışık tutacaktır. Bu amaçla öncelikle, bölgedeki üreticilerle Ziraat Bankası ilişkilerinin bir göstergesi olarak incelenen işletmelerde, herhangi bir yılda Ziraat Bankasından kredi kullanıp kullanmadığı araştırılarak Ziraat Bankasından kredi kullanma yaygınlığı ortaya konmuştur.

GAP bölgesinde, incelenen işletmelerin yaklaşık %22'si çeşitli yıllarda Ziraat bankasından kredi kullandıklarını bildirmişlerdir (Çizelge 5.94). Bölgenin proje ile sulanacak ve sulanmayacak alanlarında bu oran birbirine yakındır. Sulanacak alanlarda Ziraat Bankasıyla kredi ilişkileri olan üreticilerin oranı %21, sulanmayacak alanlarda %23'tür. Bu oranlar Çukurova'da incelenen sulanan alanda bulunan oranla karşılaştırıldığında (Çukurova'da bu oran %35 olarak bulunmuştur) bölgede Ziraat Bankasından kredi kullanmanın fazla yaygın olmadığı söylenebilir.

Ziraat Bankasından kredi kullanma yaygınlığı işletme genişlik gruplarına göre incelendiğinde gerek sulanacak alanlarda gerekse de sulanmayacak alanlarda aynı özellik göze çarpmaktadır. Bu özellik, işletme genişlik grubu arttıkça Ziraat Bankasından kredi kullanma oranı da büyümektedir. Örneğin sulanacak alanlarda incelenen 1000 dekardan büyük işletmelerin tamamı Ziraat Bankasıyla şu veya bu ölçüde kredi ilişkileri içerisindeydi.

Benzer durum Çukurova bölgesinde incelenen alan için de saptanmıştır.

Çizelge 5.92. Sulanacak Alanlarda İşletmelerin Ziraat Bankasından
Kredi Kullanma Durumu

İşletme Grupları(da)	Kredi Kullananlar		Kredi Kullanmayanlar		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
1-50	6	10,9	49	89,1	55	100,0
51-100	3	10,7	25	89,3	28	100,0
101-250	6	31,6	13	68,4	19	100,0
251-1000	6	37,5	10	62,5	16	100,0
1000+	5	100,0	-	-	5	100,0
Toplam	26	21,1	97	78,9	123	100,0

Çizelge 5.93. Sulanmayacak Alanlarda İşletmelerin Ziraat Bankasından
Kredi Kullanma Durumu

İşletme Grupları(da)	Kredi Kullananlar		Kredi Kullanmayanlar		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
1-50	3	11,1	24	88,9	27	100,0
51-100	2	12,5	14	87,5	16	100,0
101-250	8	30,8	18	69,2	26	100,0
251-1000	5	55,6	4	44,4	9	100,0
Toplam	18	23,1	60	76,9	78	100,0

Çizelge 5.94. GAP Bölgesinde İşletmelerin Ziraat Bankasından
Kredi Kullanma Durumu

İşletme Grupları(da)	Kredi Kullananlar		Kredi Kullanmayanlar		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
1-50	9	11,0	73	89,0	82	100,0
51-100	5	11,4	39	88,6	44	100,0
101-250	14	31,1	31	68,9	45	100,0
251-1000	11	44,0	14	56,0	25	100,0
1000+	5	100,0	-	-	5	100,0
Toplam	44	21,9	157	78,1	201	100,0

5.3.5.2. Ziraat Bankasından Kredi Kullanma Sıklığı

GAP bölgesinde Ziraat Bankası ile kredi alımı şeklinde ilişkisi olan üreticilerin hangi sıklıkta kredi aldıkları araştırılmış, elde edilen sonuçlar çizelge 5.95-5.96 ve 5.97'de sunulmuştur. Buna göre Ziraat Bankasıyla kredi ilişkisi olan 44 işletmeden 20'si (%45,5) her yıl, 13'ü (%29,5) 2 veya 3 yılda bir, 11'i (%25) daha uzun aralıklarla kredi kullandıklarını bildirmişlerdir. Bu sonuçlar Çukurova Bölgesinde incelenen alanla karşılaştırıldığında, Çukurova Bölgesinde, üreticilerin Ziraat Bankasıyla kredi ilişkilerinin hem daha yaygın hem de daha sık olması bakımından görece olarak daha canlı olduğu söylenebilir.

Bölgede Ziraat Bankasından her yıl kredi kullanma oranının düşük olması ihtiyaç duymamadan çok, her yıl kredi alamamadan kaynaklanmaktadır. Bunda üreticilerin krediyi geri ödemede yeteri kadar özenli davranmamaları nedeniyle kredi borçlarının olması, bunun da her yıl kredi almayı engellemesi önemli rol oynamaktadır.

Çizelge 5.95. Sulanacak Alanlarda Ziraat Bankasından Kredi Kullanan İşletmelerde Kredi Kullanma Sıklığı

İşletme Grupları(da)	A		B		C		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
1-50	4	66,7	-	-	2	33,3	6	100,0
51-100	-	-	3	100,0	-	-	3	100,0
101-250	3	50,0	-	-	3	50,0	6	100,0
251-1000	2	33,3	2	33,3	2	33,3	6	100,0
1000+	2	40,0	3	60,0	-	-	5	100,0
Toplam	11	42,3	8	30,8	7	26,9	26	100,0

Çizelge 5.96. Sulanmayacak Alanlarda Ziraat Bankasından Kredi Kullanan İşletmelerde Kredi Kullanma Sıklığı

İşletme Grupları(da)	A		B		C		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
1-50	1	33,3	1	33,1	1	33,3	3	100,0
51-100	1	50,0	1	50,0	-	-	2	100,0
101-250	5	62,5	1	12,5	2	25,0	8	100,0
251-1000	2	40,0	2	40,0	1	20,0	5	100,0
Toplam	9	50,0	5	27,8	4	22,2	18	100,0

Çizelge 5.97. GAP Bölgesinde Ziraat Bankasından Kredi Kullanan İşletmelerde Kredi Kullanma Sıklığı

İşletme Grupları(da)	A		B		C		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
1-50	5	55,6	1	11,1	3	33,3	9	100,0
51-100	1	20,0	4	80,0	-	-	5	100,0
101-250	8	57,1	1	7,1	5	35,7	14	100,0
251-1000	4	36,4	4	36,4	3	27,3	11	100,0
1000+	2	40,0	3	60,0	-	-	5	100,0
Toplam	20	45,5	13	29,5	11	25,0	44	100,0

A: Her yıl kredi kullanma

B: 2-3 yılda bir kredi kullanma

C: Daha uzun aralıklarla kredi kullanma

5.3.5.3. Ziraat Bankasından Kredi Kullanmamanın Nedenleri

GAP Bölgesinde incelenen 201 işletmeden 157'si (%78,1) Ziraat Bankası ile kredi ilişkisinin olmadığını bildirmiştir. Bu işletmelerin Ziraat Bankasından kredi kullanmama nedenleri araştırılarak elde edilen bulgular Çizelge 5.98-5.99 ve 5.100'de sunulmuştur.

Çizelgede yer verilen Ziraat Bankasından kredi kullanmama nedenleri arasında, diğer nedenler başlığı altında gruplandırılan nedenler dışında ilk sırada yer alan neden teminat yetersizliğidir. D harfiyle ifade edilen teminat yetersizliği GAP Bölgesi genelinde incelenen, Ziraat Bankasıyla kredi ilişkisi olmayan 157 üretici arasından 38'i tarafından, Ziraat Bankasından kredi alamama nedeni olarak gösterilmiştir. Bölgenin sulanacak ve sulanmayacak alanlarının ikisinde de, teminat yetersizliği en önemli neden olarak gösterilmiştir. Çukurova Bölgesinde incelenen alanda da Ziraat Bankasından kredi kullanmama nedenleri arasında teminat yetersizliği ilk sırada yer almıştır.

Gerçekten Ziraat Bankasından kredi kullanımının yaygınlaşması önündeki en önemli engelin, krediler için verilmesi gereken teminat ile ilgili sorunlar olduğu söylenebilir. Çizelge 5.100'de diğer nedenler başlığı altında gösterilen nedenler arasında teminat ile ilgili pek çok neden geçmektedir. Örneğin; tapunun hisseli olması, veraset ve intikal işlemleri ile ilgili sorunlar, kadastro çalışmalarının yetersizliği, kiraya ve ortağa arazi işleme, arazinin reformdan sağlanması gibi. Diğer nedenler başlığı altında bu ve benzeri nedenlerle teminat konusuyla ilişkilendirilebilecek üretici sayısı 27'dir. Bu sayı teminat yetersizliğini neden

gösteren 38 üretici ile birleştirildiğinde, teminat ile doğrudan ya da dolaylı olarak sorunları yüzünden Ziraat Bankasından kredi alamayanların oranı tüm kredi kullanmayanlar içinde %41'e ulaşmaktadır. Bu sorun özellikle küçük işletmelerde daha da yaygın ve etkilidir. Örneğin, teminat yetersizliğini öne sürerek bankadan kredi alamayanların oranı 1-50 ve 51-100 dekar işletme genişlik grubunda sırasıyla %26,0 ve %38,5 iken 101-250 ve 251-1000 dekar işletme genişlik gruplarında bu oranlar sırasıyla %9,7 ve %7,1'dir. 1000 dekardan büyük işletmelerde örnekleme kapsamı içinde görüşülen tüm işletmelerin Ziraat Bankasıyla çeşitli sıklıklarda kredi ilişkilerinin olduğu saptanmıştır.

Esasen bölgede çiftçilerin kredi kullanımını konusunda bilinçsiz olmaları, sahip oldukları olanak ve haklardan habersiz olmaları, formaliteleri bilmemeleri bürokrasi karşısında ürkek ve ezik olmaları, sorunu daha da ağırlaştırıcı etmenlerdir.

Bölgede, diğer kaynaklardan kredi kullandıkları için Ziraat Bankasından kredi kullanmadıklarını ya da kullanamadıklarını bildirenlerin oranı %9,6 dır (15 kişi). Diğer kaynaklardan kasit büyük bir oranda Tarım Kredi Kooperatifleri ve şahıslardır. Doğal olarak Tarım Kredi Kooperatifleri üyesi olanlar kooperatiflerden kredi kullandıklarından bankadan kredi kullanamamaktadırlar.

Önem sırasına göre bankadan kredi kullanmamanın diğer nedenleri olarak, faiz oranını yüksek bulma (13 kişi, %8,3) , işlemleri uzun bulma (9 kişi %5,7), krediye ihtiyaç duymadığını bildirme (9 kişi %5,7), şimdiye kadar sözü edilen nedenlerden birden fazlasını neden olarak öne sürme (6 kişi %3,8) sayılabilir.

Ayrıca, çizelgede yer verilen nedenler dışında kalan çok çeşitli nedenler, diğer başlığı altında toplanarak verilmiştir. Bu başlık altında toplanan nedenleri öne sürerek Ziraat Bankasından kredi kullanmadıklarını bildiren üretici sayısı 67'dir. Bu sayı Ziraat Bankasından kredi kullanmayanların %42,7'sini kapsamaktadır. Diğer nedenler arasında en önemli payı dinsel inanışları nedeniyle kredi kullanmayanlar oluşturmaktadır (18 kişi, %11,5). Daha önce sözü edilen teminatla dolaylı ilişkili olan nedenler önemli bir grubu oluşturmaktadır. Önceki yıllardan alınan kredilerin geri ödenmemesi yüzünden borçlu olma, ödeyememe kaygısı, krediyi yetersiz bulma, banka personeliyle ilişkilerinin iyi olmaması, işlemleri bilmeme, diğer nedenler başlığı altında gösterilen nedenler arasındadır. Kredilerin yetersiz olduğu, formalitelerin özellikle teminatla ilgili olanlarının zor ve uzun olduğu kredi alanlar ve almayanlar arasında önemli yakınma konusu olduğu saptanmıştır. Üreticiler özellikle ikraz birimleri saptanırken bölgedeki yaygın teknik uygulamaların göz önünde bulundurulmadan saptandığını ileri sürmektedirler. Böylece belirlenen kredi limitlerinin ihtiyacı karşılamada yetersiz kaldığı görüşündedirler.

Bölgede krediye ihtiyaç duymama ve dinsel inanışlar ve başka kaynaklardan kredi kullanma yüzünden kredi kullanmayanların oranı bankadan kredi kullanmayanlar toplamı içinde %27'lik bir pay almaktadır. Bu gruptakiler bir kenara bırakıldığında geriye kalan %73'lük kesim potansiyel olarak Ziraat Bankasının kredi müşterisi olmaya adaydır. Özellikle teminat konusunda getirilecek yasal ve uygulama kolaylıkları, uygulamada hızlı ve etkin bir işleyişin kazandırılması, bu potansiyelin değerlendirilmesine olumlu katkılarda bulunacaktır.

Çizelge 5.98. Sulanacak Alanlarda Ziraat Bankasından Kredi Kullanmayan İşletmelerin Kredi Kullanmama Nedenleri

İşletme Grupları (da)	A		B		C		D		E		F		G		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
1-50	3	6,1	3	6,1	4	8,2	12	24,5	5	10,2	18	36,7	4	8,2	49	100,0
51-100	1	4,0	1	4,0	1	4,0	11	44,0	3	12,0	7	28,0	1	4,0	25	100,0
101-250	1	7,7	2	15,4	2	15,4	2	15,4	2	15,4	4	30,8	-	-	13	100,0
251-1000	1	10,0	1	10,0	1	10,0	1	10,0	1	10,0	4	40,0	1	10,0	10	100,0
Toplam	6	6,2	7	7,2	8	8,2	26	26,8	11	11,3	33	34,0	6	6,2	97	100,0

A: Krediye İhtiyaç duymama B: İşlemleri uzun C: Faizi yüksek D: Teminat yetersizliği

E: Başka kaynaklardan kredi kullanma F: Diğer nedenler

G: Birden fazla neden öne sürme

Çizelge 5.99. Sulanmayacak Alanlarda Ziraat Bankasından Kredi Kullanmayan İşletmelerin Kredi Kullanmama Nedenleri

İşletme Grupları (da)	A		B		C		D		E		F		G		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
1-50	1	4,2	1	4,2	-	-	7	29,2	2	8,3	13	54,2	-	-	24	100,0
51-100	-	-	-	-	3	21,4	4	28,6	-	-	7	50,0	-	-	14	100,0
101-250	1	5,6	1	5,6	2	11,1	1	5,6	2	11,1	11	61,1	-	-	18	100,0
251-1000	1	25,0	-	-	-	-	-	-	-	-	3	75,0	-	-	4	100,0
Toplam	3	5,0	2	3,3	5	8,3	12	20,0	4	6,7	34	56,7	-	-	60	100,0

A: Krediye İhtiyaç duymama B: İşlemleri uzun C: Faizi yüksek D: Teminat yetersizliği

E: Başka kaynaklardan kredi kullanma F: Diğer nedenler

G: Birden fazla neden öne sürme

Çizelge 5.100. GAP Bölgesinde Ziraat Bankasından Kredi Kullanmayan İşletmelerin Kredi Kullanmama Nedenleri

İşletme Grupları (da)	A		B		C		D		E		F		G		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
1-50	4	5,5	4	5,5	4	5,5	19	26,0	7	9,6	31	42,5	4	5,5	73	100,0
51-100	1	2,6	1	2,6	4	10,3	15	38,5	3	7,7	14	35,9	1	2,6	39	100,0
101-250	2	6,5	3	9,7	4	12,9	3	9,7	4	12,9	15	48,4	-	-	31	100,0
251-1000	2	14,3	1	7,1	1	7,1	1	7,1	1	7,1	7	50,0	1	7,1	14	100,0
Toplam	9	5,7	9	5,7	13	8,3	38	24,2	15	9,6	67	42,7	6	3,8	157	100,0

A: Krediyeye İhtiyaç duymama   B: İşlemleri uzun   C: Faizi yüksek   D: Teminat yetersizliği
E: Başka kaynaklardan kredi kullanma   F: Diğer nedenler   G: Birden fazla neden öne sürme

Bölgede sulanacak, sulanmayacak ve bölgenin geneli için Ziraat Bankası yanında ya da Ziraat Bankası dışında diğer kaynaklara kredi almak üzere başvuranların başvurma nedenleri Çizelge 5.101-5.102 ve 5.103'de verilmiştir.

Çizelge 103'e göre bu nedenler arasında ilk sırayı Ziraat Bankasının verdiği kredileri yetersiz bulma nedeni almaktadır. Bölgede Ziraat Bankası yanında veya bankanın dışındaki kredi kaynaklarına başvuran 55 kişiden 21'i (%38,2) diğer kredi kaynaklarına başvuru nedeni olarak banka kredilerinin yetersizliğini öne sürmüşlerdir. Bu durum bölgenin hem sulanacak hem de sulanmayacak alanları için geçerlidir. Durum işletme grupları açısından incelendiğinde, büyük işletmelerde banka kredilerinin yetersizliği, küçük işletmelere göre daha fazla oranda yakınma konusu olduğu söylenebilir. Yaklaşık %13 oranıyla teminat yetersizliği nedenler arasında ikinci sırayı almaktadır. Teminatın yetersiz olması dolaylı olarak kredi yetersizliği ile ilişkilendirilebilir. Birden fazla neden gösterenlerin oranı %12,7, Ziraat Bankası personeliyle ilişkilerinin iyi olmadığını neden gösterenlerin oranı %7,3 ve kredi faizini yüksek bulanların oranı %7,3'tür. Geriye kalan yaklaşık %22'lik kesim teminat gösterememe, alışkanlık ve kolaylık gibi nedenlerle diğer kaynaklara başvurduklarını bildirmişlerdir.

Çizelge 5.101. Sulanacak Alanlarda İşletmecilerin Ziraat Bankası Dışında Diğer Kredi Kaynaklarına Başvurma Nedenleri

İşletme Grupları (da)	A		B		C		D		E		F		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
1-50	2	14,3	4	28,6	1	7,1	1	7,1	3	21,4	3	21,4	14	100,0
51-100	2	28,6	2	28,6	2	28,6	-	-	1	14,3	-	-	7	100,0
101-250	5	71,4	1	14,3	1	14,3	-	-	-	-	-	-	7	100,0
251-1000	2	25,0	-	-	-	-	1	12,5	3	37,5	2	25,0	8	100,0
1000+	1	100,0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100,0
Toplam	12	32,4	7	18,9	4	10,8	2	5,4	7	18,9	5	13,5	37	100,0

A: Z.B. Kredileri Yetersiz B: Teminat Yetersizliği C: Z.B.Personeliyle İlişkileri İyi Değil

D: Z.B. Kredi Faizi Yüksek E: Diğer Nedenler F: Birden Fazla Neden Gösterme

Çizelge 5.102. Sulanmayacak Alanlarda İşletmecilerin Ziraat Bankası Dışında Diğer Kredi Kaynaklarına Başvurma Nedenleri

İşletme Grupları (da)	A		B		C		D		E		F		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
1-50	2	50,0	-	-	-	-	1	50,0	1	25,0	-	-	4	100,0
51-100	1	25,0	-	-	-	-	1	50,0	1	25,0	1	25,0	4	100,0
101-250	4	50,0	-	-	-	-	-	-	3	37,5	1	12,5	8	100,0
251-1000	2	100,0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	100,0
Toplam	9	50,0	-	-	-	-	2	11,1	5	27,8	2	11,1	18	100,0

A: Z.B. Kredileri Yetersiz B: Teminat Yetersizliği C: Z.B.Personeliyle İlişkileri İyi Değil

D: Z.B. Kredi Faizi Yüksek E: Diğer Nedenler F: Birden Fazla Neden Gösterme

Çizelge 5.103. GAP Bölgesinde İşletmecilerin Ziraat Bankası Dışında Diğer Kredi Kaynaklarına Başvurma Nedenleri

İşletme Grupları (da)	A		B		C		D		E		F		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
1-50	4	22,2	4	22,2	1	5,6	2	11,1	4	22,2	3	16,7	18	100,0
51-100	3	27,3	2	18,2	2	18,2	1	9,1	2	18,2	1	9,1	11	100,0
101-250	9	60,0	1	6,7	1	6,7	-	-	3	20,0	1	6,7	15	100,0
251-1000	4	40,0	-	-	-	-	1	10,0	3	30,0	2	20,0	10	100,0
1000+	1	100,0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100,0
Toplam	21	38,2	7	12,7	4	7,3	4	7,3	12	21,8	7	12,7	55	100,0

A: Z.B. Kredileri Yetersiz B: Teminat Yetersizliği C: Z.B.Personeliyle İlişkileri İyi Değil
D: Z.B. Kredi Faizi Yüksek E: Diğer Nedenler F: Birden Fazla Neden Gösterme

5.3.5.4. İşletmelerde Yetersizliği Duyulan Kredi Çeşitleri

Bölgedeki tarım işletmelerinde şimdiki durumda (doğal yağış koşullarında) eksikliği duyulan kredi çeşitleri işletme büyüklük gruplarına göre 5.104'de verilmiştir.

Çizelgeden anlaşılacağı gibi bölge tarım işletmelerinde eksikliği en fazla duyulan kredi çeşidi işletme (çevirme) kredisidir. Tüm işletmelerin %74,6'sı işletme kredisine ihtiyaçları olduğunu bildirmişlerdir İkinci sırada donatım kredisine yer almaktadır. İşletmelerin %18'inin çeşitli tarım alet ve makineleri eksikliğini gidermek için krediye ihtiyaçları olduğu saptanmıştır. İşletmelerin %4,8'i sulama amaçlı su kuyusu tesisi için yapı ve tesis kredisine, %2,6'sı ise arazi edindirme kredisine ihtiyaç duymaktadırlar.

İşletmelerin eksikliğini duydukları kredi çeşidi işletme ve donatma kredileri için işletme büyüklüğüne göre önemli bir farklılık göstermezken, yapı ve tesis kredisinin 1000 dekadardan büyük işletmelerde, arazi edindirme kredisinin ise 100 dekadardan küçük işletmelerde oransal olarak daha fazla öneme sahip olduğu görülmektedir.

Çizelge 5.104. GAP Bölgesinde Şimdiki Durumda Yetersizliği Duyulan Kredi Çeşitleri

İşletme Grupları (da)	İşletme Kredisine		Donatma		Yapı ve Tesis		Arazi Ed.		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
1-50	59	77,7	11	14,5	3	3,9	3	3,9	76	100,0
51-100	36	73,4	9	18,4	2	4,1	2	4,1	49	100,0
101-250	31	72,1	10	23,3	2	4,6	-	-	43	100,0
251-1000	14	77,8	3	16,7	1	5,5	-	-	18	100,0
1000+	1	33,4	1	33,3	1	33,3	-	-	3	100,0
Toplam	141	74,6	34	18,0	9	4,8	5	2,6	189	100,0

5.3.6. İncelenen İşletmelerde Kooperatifleşme

Kooperatifler, Ziraat Bankasının yanında tarım sektörünün finansmanında önemli yere sahip, örgütlenmiş kredi kaynaklarından olması nedeniyle işletmelerin kooperatifleşme düzeyinin incelenmesinde yarar görülmüştür.

İncelenen 201 işletmenin 137'si (%68,2) herhangi bir tarımsal amaçlı kooperatife üye değildir. Kooperatifleşme oranı bölgenin sulanacak alanlarında, sulanmayacak alanlarına göre daha yüksektir. Sulanacak alanlarda incelenen işletmelerin %39'u kooperatif üyesiyken, sulanmayacak alanlarda bu oran %20 dolayındadır (Çizelge 5.105-5.106 ve 5.107). GAP Bölgesi kooperatifleşme açısından Çukurova Bölgesinde incelenen alanla kıyaslandığında oldukça geri düzeyde olduğu görülür. Çukurova'da kooperatifleşme oranı %65 olarak saptanmıştır.

DİE 1991 Genel Tarım Sayımı sonuçları da bu bulguyu desteklemektedir. Çalışmada tarımsal kooperatif bulunan yerleşmelerin toplam kırsal yerleşmelere oranı olarak ifade edilen kooperatifleşme oranı, Türkiye ortalaması %17,95, Adana ili %25,13, GAP kapsamındaki sekiz ilin ortalaması %2,69 olarak saptanmıştır(DİE, 1993). Bu durum bölgedeki kooperatifleşme düzeyinin düşük olmasının bir göstergesi olduğu gibi aynı zamanda da nedenidir. Bölgede kooperatif sayısının az olması yanında, eğitim düzeyinin geri olması, yerleşmelerin küçük ve dağınık olması, geleneksel tutumlar, pazarla bütünleşmenin yetersiz olması dayanışma ve işbirliğinin yerini ağalık, şeyhlik ve tefecilik gibi feodal kurumların doldurması ve benzeri faktörler kooperatifleşme oranını olumsuz yönde etkileyen diğer faktörler olarak gösterilebilir.

Bölgede incelenen işletmelerin %18,4'ü Tarım Kredi Kooperatifleri, %12,4'ü Tarım Satış Kooperatifleri üyesidir. %1'i ise tarım Reformu Kooperatifleri gibi diğer tarımsal amaçlı kooperatif üyesidirler. Sulanmayacak alanlarda Tarım Kredi Kooperatifleri üyeliği Tarım Satış Kooperatifleri üyeliğine göre daha yaygındır.

Çizelgelerin incelenmesiyle ortaya çıkan bir çarpıcı sonuç da küçük işletme gruplarında Tarım Kredi Kooperatifleri üyeliğinin, büyük işletme gruplarında ise Tarım Satış Kooperatifleri üyeliğinin yaygın olmasıdır. Tarım Kredi Kooperatifleri gübre, tohumluk, ilaç gibi aynı kredilerin kullanılmasında önemli işlevler üstlenmektedir. Daha önce de vurgulandığı gibi küçük işletme gruplarında aynı kredi kullanımı orta ve büyük işletme gruplarına göre daha yüksektir. Bunda, küçük işletme gruplarında Tarım Kredi Kooperatifi üyeliğinin yaygın olması başlıca etkili faktördür.

Çizelge 5.105. Sulanacak Alanlarda İşletmelerde Kooperatifleşme

İşletme Grupları (da)	Üye Olmayanlar		T.K. Koop Üyesi		T.S.Koop Üyesi		Diğer Tarımsal Koop. Üyesi		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
1-50	36	65,5	15	27,3	3	5,5	1	1,8	55	100,0
51-100	20	71,4	7	25,0	1	3,6	-	-	28	100,0
101-250	12	63,2	3	15,8	4	21,1	-	-	19	100,0
251-1000	5	31,3	1	6,3	10	62,5	-	-	16	100,0
1000+	2	40,0	-	-	3	60,0	-	-	5	100,0
Toplam	75	61,0	26	21,1	21	17,1	1	0,8	123	100,0

Çizelge 5.106. Sulanmayacak Alanlarda İşletmelerde Kooperatifleşme

İşletme Grupları (da)	Üye Olmayanlar		T.K. Koop Üyesi		T.S.Koop Üyesi		Diğer Tarımsal Koop. Üyesi		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
1-50	20	74,1	6	22,2	1	3,7	-	-	27	100,0
51-100	13	81,3	3	18,8	-	-	-	-	16	100,0
101-250	21	80,8	2	7,7	2	7,7	1	3,8	26	100,0
251-1000	8	88,9	-	-	1	11,1	-	-	9	100,0
Toplam	62	79,5	11	14,1	4	5,1	1	1,3	78	100,0

Çizelge 5.107. GAP Bölgesinde İşletmelerde Kooperatifleşme

İşletme Grupları (da)	Üye Olmayanlar		T.K. Koop Üyesi		T.S.Koop Üyesi		Diğer Tarımsal Koop. Üyesi		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
1-50	56	68,3	21	25,6	4	4,9	1	1,2	82	100,0
51-100	33	75,0	10	22,7	1	2,3	-	-	44	100,0
101-250	33	73,3	5	11,1	6	13,3	1	2,2	45	100,0
251-1000	13	52,0	1	4,0	11	44,0	-	-	25	100,0
1000+	2	40,0	-	-	3	60,0	-	-	5	100,0
Toplam	137	68,2	37	18,4	25	12,4	2	1,0	201	100,0

Bölgede incelenen işletmeler arasında kooperatifleşme oranı düşük olduğu gibi kooperatif üyesi olanlarda üyesi oldukları kooperatiflerle kredi ilişkilerinin de zayıf olduğu öne sürülebilir. Bölge geneli için incelenen işletmelerden kooperatif üyesi olanların ancak %42'si kooperatiflerden kredi kullanmışlardır. Bu oranın bu kadar düşük olmasında, asıl amacı kredi vermek olmayan ancak bir takım aynı krediler de verebilen Tarım Satış Kooperatifleri üyelerinin de yer alması rol oynamıştır. Sadece Tarım Kredi Kooperatifleri üyeleri arasında kooperatiflerden kredi alanların oranı %75 dolayındadır.

Kooperatif üyesi olup da Kooperatiflerden kredi kullanımı açısından bölgenin sulanacak ve sulanmayacak alanları arasında önemli farklılık vardır. Sulanacak alanlarda sulanmayacak alanlara göre daha büyük oranda kooperatif üyesi, kooperatiflerden kredi kullanmaktadır. Bu oran sulanacak alanlarda yaklaşık %46, sulanmayacak alanlarda ise %31 dir (Çizelge 5.108-5.109).

Bir diğer önemli özellik de, küçük işletme gruplarında, Tarım Kredi Kooperatifleri üyeliğinin yaygınlığına paralel olarak büyük işletme gruplarına göre, kooperatif üyesi olup da kooperatiflerden kredi kullananların oranı daha yüksektir. Örneğin 251 dekardan büyük işletmelerde, hem sulanacak hem de sulanmayacak alanlarda, kooperatif üyesi olup da o yıl kooperatiflerden kredi kullanan rastlanmamıştır. Kooperatif üyesi büyük işletmeler büyük bir çoğunlukla Tarım Satış Kooperatifleri üyesidirler.

Çizelge 5.108. Sulanacak Alanlarda Kooperatif Üyesi İşletmelerde Kooperatiflerden Kredi Kullanma Durumu

İşletme Grupları(da)	Kredi Kullananlar		Kredi Kullanmayanlar		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
1-50	14	73,7	5	26,3	19	100,0
51-100	6	75,0	2	25,0	8	100,0
101-250	2	28,6	5	71,4	7	100,0
251-1000	-	-	11	100,0	11	100,0
1000+	-	-	3	100,0	3	100,0
Toplam	22	45,8	26	54,2	48	100,0

Çizelge 5.109. Sulanmayacak Alanlarda Kooperatif Üyesi İşletmelerde Kooperatiflerden Kredi Kullanma Durumu

İşletme Grupları(da)	Kredi Kullananlar		Kredi Kullanmayanlar		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
1-50	2	28,6	5	71,4	7	100,0
51-100	1	33,3	2	66,7	3	100,0
101-250	2	40,0	3	60,0	5	100,0
251-1000	-	-	1	100,0	1	100,0
Toplam	5	31,3	11	68,7	16	100,0

Çizelge 5.110. GAP Bölgesinde Kooperatif Üyesi İşletmelerde Kooperatiflerden Kredi Kullanma Durumu

İşletme Grupları(da)	Kredi Kullananlar		Kredi Kullanmayanlar		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
1-50	16	61,5	10	38,5	26	100,0
51-100	7	63,6	4	36,4	11	100,0
101-250	4	33,3	8	66,7	12	100,0
251-1000	-	-	12	100,0	12	100,0
1000+	-	-	3	100,0	3	100,0
Toplam	27	42,2	37	57,8	64	100,0

5.3.7. İşletmelerde Son Beş Yılda Yapılan Yatırımlar

Tarım işletmelerinin mevcut üretim gücünün korunması ve üretim gücünün artırılması, geliştirilmesi açısından oldukça önemli olan yatırımlar aynı zamanda da işletmelerin finansman politikalarını da doğrudan etkilemektedir. Bu yüzden işletmelerin yatırımlarla ilgili davranışlarının incelenmesi kredi ihtiyaçlarının saptanması ve bölgeye özgü geliştirilecek kredi politikalarının oluşturulmasına yararlı katkılarda bulunacağı açıktır.

Bölgede incelenen 201 işletmeden 65'inin son beş yıl içerisinde çeşitli alanlara yatırım yaptıkları saptanmıştır (%32,3). Sayı olarak yatırım yapan işletmecilerin oranı bölgenin sulanacak alanlarından yaklaşık %36 (44 kişi), sulanmayacak alanlarında ise yaklaşık %27 (21 kişi)dir. Çukurova bölgesinde incelenen alanda bu oran %35 olarak bulunmuştur.

Bölge genelinde son beş yılda 1992 yılı fiyatlarıyla toplam 8,2 milyar TL yatırım yapılmıştır. İşletme başına ortalama yaklaşık olarak 126,3 milyon TL yatırım düşmektedir. Toplam yatırımlar içinde ilk sırayı %48,5'lik payla araziye yapılan yatırımlar almaktadır. Araziyi %41,4'lük payla alet-makine yatırımları izlemektedir. Bölge genelinde büyük bir çoğunluğu şehirde gayri menkul edinme, kamyon ve otomobil alımı gibi tarım dışı alanlara yapılan yatırımlar toplam yatırımlar içinde %9,3 lük bir pay almaktadır. Bölgede son beş yılda yapılan bu yatırımların büyük bir çoğunluğu öz kaynaklardan sağlanmıştır. Yatırımların öz kaynaklardan sağlanan kesiminin toplam yatırımlar içindeki payı %75,4'tür.

İncelenen işletmelerde son beş yılda yapılan yatırımlar; yatırım alanlarına, sulanacak ve sulanmayacak bölgelere göre dağılımı Çizelge 5.111-5.112 ve 5.113 verilmiştir.

Bölgenin proje ile sulanacak ve sulanmayacak alanlarında gerek yatırım miktarları gerekse de yapılan yatırımların bileşimi açısından önemli ölçüde farklılıkların olduğu söylenebilir. Yatırım yapan işletmelerin ortalaması olarak, işletme başına sulanacak alanlarda yaklaşık 147 milyon TL. yatırım düşerken sulanmayacak alanlarda 81 milyon TL (1992 yılı fiyatlarıyla) düşmektedir. Yapılan yatırımların bileşimi açısından, sulanacak alanlarda, arazi alımları yatırımları içinde en büyük payı alırken sulanmayacak alanlarda en büyük payı alet-makine yatırımları almaktadır (Çizelge 5.111-5.112). Arazi yatırımları payı sulanacak alanlarda yaklaşık %56, sulanmayacak alanlarda %20,5 tir. Alet-makine alımları sulanmayacak alanlarda %50 oranında pay alırken, sulanacak alanlarda %39 pay almaktadır. Sulanacak alanlarda arazi alımlarının toplam yatırımlar içinde böylesine

önemli bir paya sahip olmasının nedeni, sulama projelerinin tamamlanmasıyla sulanacak olan bu arazilerin gelecekte işletmeler için oldukça değerli bir üretim kaynağı olacağı düşüncesiyle şimdiden göreceli olarak daha ucuza sahip olma uğruna duydukları şiddetli arzulara bağlanabilir. Yatırımların bileşimi ile ilgili olarak ilginç olan diğer bir özellik de, sulanmayacak alanlarda yapılan yatırımlar arasında tarım dışına yapılan yatırımların hiç de küçümsenmeyecek bir oranda olmasıdır. Bu oran yaklaşık %30 dolayındadır. Tarım dışına yapılan yatırımlar daha çok kamyon, minibüs ve taksi gibi taşıma araçlarına yapılmaktadır. Tarım dışı ekonomik faaliyetler, yeteri kadar tarımsal gelir sağlamayan ve giderek üzerindeki nüfus baskısı artan işletmeler için çekici hale gelmektedir. Buna karşılık sulanacak alanlarda tarım dışına yapılan yatırımlar, toplam yatırımlar içinde ancak %4'lük bir pay almaktadır.

Çizelge 5.111. Sulanacak Alanlarda İşletmelerde Son Beş Yılda Yapılan Yatırımlar ve Finansman Kaynağı (1992 Fiyatlarıyla Milyon TL)

İşletme Grupları(da)	Arazi		Alet-Makina		Hayvancılık		Diğer Tarım Yat.		Tarım Dışı Yatırım		Toplam		Öz Kaynaklar		Yabancı Kaynaklar	
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%
1-50	368,5	58,2	87,9	13,9	6,6	1,0	-	-	170,0	26,9	633,0	100,0	390,3	61,7	242,7	38,3
51-100	190,0	28,0	488,0	72,0	-	-	-	-	-	-	678,0	100,0	586,0	86,4	92,0	13,6
101-250	450,0	43,6	582,3	56,4	-	-	-	-	-	-	1.032,0	100,0	842,3	81,6	190,0	18,4
251-1000	440,0	35,7	672,2	54,5	14,5	1,2	20,0	1,6	87	7,1	1.233,7	100,0	806,7	65,4	427,0	34,6
1000+	2.180,0	74,6	711,8	24,4	30,0	1,0	-	-	-	-	2.921,8	100,0	2239,8	76,7	682,0	23,3
Toplam	3.628,5	55,8	2.542,2	39,1	51,1	0,8	20,0	0,3	257,0	4,0	6.498,8	100,0	4.865,1	74,9	1.633,7	25,1

Çizelge 5.112. Sulanmayacak Alanlarda İşletmelerde Son Beş Yılda Yapılan Yatırımlar ve Finansman Kaynağı (1992 Fiyatlarıyla Milyon TL)

İşletme Grupları(da)	Arazi		Alet-Makina		Hayvancılık		Diğer Tarım Yat.		Tarım Dışı Yatırım		Toplam		Öz Kaynaklar		Yabancı Kaynaklar	
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%
1-50	-	-	224,2	42,8	-	-	-	-	300,0	57,2	524,2	100,0	474,7	90,6	49,5	9,4
51-100	-	-	42,5	39,5	-	-	-	-	65,0	60,5	107,5	100,0	95,5	88,8	12,0	11,2
101-250	350,0	40,98	404,0	47,3	-	-	-	-	100,0	11,7	854,0	100,0	527,0	61,7	327,0	38,3
251-1000	-	-	183,5	82,1	-	-	-	-	40,0	17,9	223,5	100,0	223,5	100,0	-	-
Toplam	350,0	20,5	854,2	50,0	-	-	-	-	505,0	29,5	1709,2	100,0	1320,7	77,3	388,5	22,7

Çizelge 5.113.GAP Bölgesinde İşletmelerde Son Beş Yılda Yapılan Yatırımlar ve Finansman Kaynağı (1992 Fiyatlarıyla Milyon TL.)

İşletme Grupları(da)	Arazi		Alet-Makina		Hayvancılık		Diğer Tarım Yat.		Tarım Dışı Yatırım		Toplam		Öz Kaynaklar		Yabancı Kaynaklar	
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%
1-50	368,5	31,8	312,1	27,0	6,6	0,6	-	-	470,0	40,6	1.157,2	100,0	865,0	74,8	292,2	25,2
51-100	190,0	24,2	530,5	67,5	-	-	-	-	65,0	8,3	785,5	100,0	681,5	86,8	104,0	13,2
101-250	800,0	42,1	986,3	52,3	-	-	-	-	100,0	5,3	1.886,3	100,0	1.369,3	72,6	517,0	27,4
251-1000	440,0	30,2	855,7	58,7	14,5	1,0	20,0	1,4	127,0	8,7	1.457,2	100,0	1.030,2	70,7	427,0	29,3
1000+	2.180,0	74,6	711,8	24,4	30,0	1,0	-	-	-	-	2921,8	100,0	2239,8	76,7	682,0	23,3
Toplam	3.978,5	48,5	3.396,4	41,4	51,1	0,6	20,0	0,2	762,0	9,3	8.208,0	100,0	6.185,8	75,4	2.022,2	24,6

Bölgede incelenen işletmelerde, işletmecilerin sahip oldukları üretim kaynaklarını daha etkin kullanabilmek için ihtiyaç duydukları üretim unsurlarının ne olduğuna dair görüşleri Çizelge 5.114-5.115 ve 5.116'da sunulmuştur. Çizelgelerden de anlaşılacağı gibi bölgenin hem sulanacak hem de sulanmayacak alanlarında üreticiler kaynaklarını etkin kullanmak için ihtiyaç duydukları üretim unsurları arasında nakit sermayenin ilk sırada yer aldığı görüşündedirler. Bölge ortalaması olarak görüşülen işletmecilerin yaklaşık yarısı bu görüştedir. İkinci sırada, alet-ekipman ihtiyacı gelmektedir. İşletmecilerin yaklaşık %12'si kaynaklarını etkin kullanmada alet-ekipmana ihtiyaç duyduklarını bildirmiştir. Üreticilerin yaklaşık %27'si başta nakit sermaye olmak üzere birden fazla unsurun gerekli olduğu görüşündedir. Görüşülen üreticilerin büyük bir oranının nakit sermayeyi kaynakları etkin kullanmada en önemli unsur olarak görmelerinin nedeni, nakit sermaye ile diğer unsurların kolaylıkla sağlanabileceğini düşünmeleridir. Benzer sonuçlar Çukurova Bölgesinde incelenen alanda da saptanmıştır.

Çizelge 5.114. Sulanacak Alanlarda İşletmecilerin Üretim Kaynaklarını Daha Etkin kullanabilmek İçin İhtiyaç Duydukları Üretim Unsurları

İşletme Grupları (da)	A		B		C		D		E		F		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
1-50	26	47,2	5	9,1	-	-	-	-	3	5,5	21	38,2	55	100,0
51-100	16	57,2	5	17,9	1	3,6	2	7,1	1	3,6	3	10,7	28	100,0
101-250	11	57,9	4	21,1	-	-	-	-	-	-	4	21,1	19	100,0
251-1000	5	31,3	2	12,5	-	-	5	31,3	1	6,3	3	18,8	16	100,0
1000+	1	20,0	1	20,0	-	-	2	40,0	1	16,7	-	-	5	100,0
Toplam	59	47,9	17	13,8	1	0,8	9	7,3	6	4,9	31	25,2	123	100,0

A: Nakit Sermaye B: Alet-Makina C: Kaliteli tohumluk D: Teknik bilgi E: Diğer F: Birden Fazla Unsur

Çizelge 5.115. Sulanmayacak Alanlarda İşletmecilerin Üretim Kaynaklarını Daha Etkin Kullanabilmek İçin İhtiyaç Duydukları Üretim Unsurları

İşletme Grupları (da)	A		B		C		D		E		F		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
1-50	16	59,3	3	11,1	-	-	-	-	1	3,7	7	25,9	27	100,0
51-100	9	56,3	1	6,3	-	-	-	-	1	6,3	5	31,3	16	100,0
101-250	11	42,3	3	11,5	-	-	2	7,7	2	7,7	8	30,8	26	100,0
251-1000	5	55,6	-	-	-	-	1	11,1	-	-	3	33,3	9	100,0
Toplam	41	52,6	7	9,0	-	-	3	3,8	4	5,1	23	29,5	78	100,0

A: Nakit Sermaye B: Alet-Makina C: Kaliteli tohumluk D: Teknik bilgi E: Diğer F: Birden Fazla Unsur

Çizelge 5.116. GAP Bölgesinde İşletmecilerin Üretim Kaynaklarını Daha Etkin kullanabilmek İçin İhtiyaç Duydukları Üretim Unsurları

İşletme Grupları (da)	A		B		C		D		E		F		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
1-50	42	51,2	8	9,8	-	-	-	-	4	4,9	28	34,1	82	40,8
51-100	25	56,8	6	13,6	1	2,3	2	4,5	2	4,5	8	18,2	44	21,9
101-250	22	48,8	7	15,6	-	-	2	4,4	2	4,4	12	26,7	45	22,4
251-1000	10	40,0	2	8,0	-	-	6	24,0	1	4,0	6	24,0	25	12,4
1000+	1	20,0	1	20,0	-	-	2	40,0	1	20,0	-	-	5	2,5
Toplam	100	49,8	24	11,9	1	0,5	12	6,0	10	5,0	54	26,9	201	100,0

A: Nakit Sermaye

B: Alet-Makina

C: Kaliteli tohumluk

D: Teknik bilgi

E: Diğer

F: Birden Fazla Unsur

5.3.8. İşletmelerde Son Beş Yılda Yapılan Sabit Sermaye Satışları

Tarım işletmelerinde, kimi zaman, arazi, alet-makina ve anaç hayvan gibi sabit varlıklardan satışlar yapılmaktadır. GAP Bölgesinde incelenen işletmelerin sabit varlıklarından son beş yıl içinde yaptıkları satışlar bunların bileşimi ve satış nedenleri işletmelerin yapısal gelişimi, finansal yapıları ve sorunları konusuna ışık tutacağı için incelenmiştir. Sonuçlar Çizelge 5.117-5.118 ve 5.119'da verilmiştir.

GAP Bölgesinde incelenen 201 işletmeden, 42'si sulanacak 18'i sulanmayacak alanlarda olmak üzere toplam 60 işletmenin (%29,9), son beş yılda sabit varlıklarından satışlar yapılmıştır. Bu satışlar, 1992 yılı fiyatlarıyla bölge ortalaması olarak yaklaşık 3,4 milyar TL. tutmaktadır. Bunun son beş yılda sabit varlıklarından satış yapan işletme başına düşen miktarı yaklaşık 56 milyon TL.dir. Bu değerler sulanacak alanda yaklaşık 63 milyon TL, sulanmayacak alanda 38 milyon TL dolayındadır.

Yapılan satışların bileşimi incelendiğinde en büyük payın %52,7 ile alet-makine satışlarının aldığı görülür. Alet-makina satışlarını %27,9 ile hayvan varlığından satışlar, %19,4 ile de arazi satışları izlemektedir. Bu sıralama bölgenin sulanacak ve sulanmayacak alanlarında aşağı yukarı aynıdır. Ancak arazi satışları sulanmayacak alanlarda %3,6 gibi oldukça önemsiz bir pay almaktadır. Aslında tarım işletmelerinde arazi, işletmecilerin satışına en son başvuracakları sabit varlıklardır. Bu durum GAP Bölgesi için de geçerlidir. Sulanacak alanlarda arazi satışları tutarını yükselten, 1000 dekardan büyük işletme grubundaki bir işletmede, yakından arazi almak için bir başka köyde ve daha verimsiz olan arazilerinin 500 milyon TL tutarındaki satışlarıdır. İşletmelerdeki hayvan varlığı, bölgede acil ihtiyaç duyulduğunda (örneğin, sağlık sorunları, borç ödeme, beklenmedik harcamalar v.d.) hemen nakite çevrilebilecek güvence kaynağı olarak görülmektedir. Satışların tutarı alet-makine satışlarının tutarından düşükse de, sayı olarak en fazla satılan, satışı en yaygın olan sabit varlıklardır.

Çizelge 5.117. Sulanacak Alanlarda İşletmelerde Son Beş Yılda Yapılan Sabit Sermaye Satışları (1992 Fiyatlarıyla Milyon TL)

İşletme Grupları(da)	Arazi		Alet-Makina		Hayvan		Toplam	
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%
1-50	128,0	13,2	498,0	51,4	343,6	35,4	969,6	100,0
51-100	-	-	468,0	79,7	119,3	20,3	587,3	100,0
101-250	-	-	207,0	73,1	76,0	26,9	283,0	100,0
251-1000	-	-	100,0	62,1	61,0	37,9	161,0	100,0
1000+	500,0	73,5	150,0	22,1	30,0	4,4	680,0	100,0
Toplam	628,0	23,4	1423,0	53,1	629,9	23,5	2680,9	100,0

Çizelge 5.118. Sulanmayacak Alanlarda İşletmelerde Son Beş Yılda Yapılan Sabit Sermaye Satışları (1992 Fiyatlarıyla Milyon TL)

İşletme Grupları(da)	Arazi		Alet-Makina		Hayvan		Toplam	
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%
1-50	-	-	110,0	88,4	14,5	11,6	124,5	100,0
51-100	24,8	42,9	-	-	33,0	57,1	57,8	100,0
101-250	-	-	245,0	66,2	125,0	33,8	370,0	100,0
251-1000	-	-	-	-	137,0	100,0	137,0	100,0
Toplam	24,8	3,6	355,0	51,5	309,5	44,9	689,3	100,0

Çizelge 5.119. GAP Bölgesinde İşletmelerde Son Beş Yılda Yapılan Sabit Sermaye Satışları (1992 Fiyatlarıyla Milyon TL)

İşletme Grupları(da)	Arazi		Alet-Makina		Hayvan		Toplam	
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%
1-50	128,0	11,7	608,0	55,6	358,1	32,7	1094,1	100,0
51-100	24,8	3,8	468,0	72,6	152,3	23,6	645,1	100,0
101-250	-	-	452,0	69,2	201,0	30,8	653,0	100,0
251-1000	-	-	100,0	33,6	198,0	66,4	298,0	100,0
1000+	500,0	73,5	150,0	22,1	30,0	4,4	680,0	100,0
Toplam	652,8	19,4	1.778,0	52,7	939,4	27,9	3.370,2	100,0

Son beş yılda işletmelerde yapılan sabit varlıkların satışında en etkili etmen işletmelerin karşılaştıkları nakit sıkıntıları olmuştur. Bölge genelinde incelenen işletmelerin yaklaşık %57'si işletmelerinden yaptıkları sabit varlıkların satışlarını, karşılaştıkları nakit sıkıntılarını gidermek için yaptıklarını bildirmişlerdir. Borç ödemek için satış yaptıklarını bildirenlerin oranı %26,7'dir. Son beş yılda işletmelerinden sabit varlık satışı yapanların ancak %13,3'ü eskiyen varlıklarını elden çıkarma, ya da eskiyenleri yenileme amacıyla yaptıklarını bildirmişlerdir.

Satış nedenlerinin önem sırası, bölgenin sulanacak ve sulanmayacak alanlarında değişmemesine rağmen, nakit sıkıntısı nedeniyle satışlar bölgenin sulanmayacak alanlarında ve küçük işletme gruplarında daha da büyük ağırlıktadır. Sulanmayacak alanlarda satışlara neden olarak sadece nakit sıkıntısı ve borç ödeme gibi doğrudan finansal nedenler gösterilmiştir. Bölgede son beş yılda işletmelerde yapılan sabit sermaye satışlarının nedenleri, sulanacak ve sulanmayacak alanlara göre Çizelge 5.120-5.121 ve 5.122'de verilmiştir.

Çizelge 5.120. Sulanacak Alanlarda İşletmelerde Son Beş Yılda Yapılan Sabit Sermaye Satışlarının Nedenleri

İşletme Grupları (da)	A		B		C		D		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
1-50	10	50,0	5	25,0	4	20,0	1	5,0	20	100,0
51-100	5	45,5	3	27,3	3	27,3	-	-	11	100,0
101-250	2	33,3	3	50,0	-	-	1	16,7	6	100,0
251-1000	1	50,0	1	50,0	-	-	-	-	2	100,0
1000+	-	-	2	66,7	1	33,3	-	-	3	100,0
Toplam	18	42,9	14	33,3	8	19,0	2	4,8	42	100,0

A: Nakit Sıkıntısı B: Borç Ödemek İçin C: Eskime, Yenileme D: Diğer Nedenler

Çizelge 5.121. Sulanmayacak Alanlarda İşletmelerde Son Beş Yılda Yapılan Sabit Sermaye Satışlarının Nedenleri

İşletme Grupları (da)	A		B		C		D		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
1-50	4	100,0	-	-	-	-	-	-	4	100,0
51-100	3	100,0	-	-	-	-	-	-	3	100,0
101-250	6	85,7	1	14,3	-	-	-	-	7	100,0
251-1000	3	75,0	1	25,0	-	-	-	-	4	100,0
Toplam	16	88,9	2	11,1	-	-	-	-	18	100,0

A: Nakit Sıkıntısı B: Borç Ödemek İçin C: Eskime, Yenileme D: Diğer Nedenler

Çizelge 5.122. GAP Bölgesinde İşletmelerde Son Beş Yılda Yapılan Sabit Sermaye Satışlarının Nedenleri

İşletme Grupları(da)	A		B		C		D		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
1-50	14	58,3	5	20,8	4	16,7	1	4,2	24	100,0
51-100	8	57,1	3	21,4	3	21,4	-	-	14	100,0
101-250	8	61,5	4	30,8	-	-	1	7,7	13	100,0
251-1000	4	66,7	2	33,3	-	-	-	-	6	100,0
1000+	-	-	2	66,7	1	33,3	-	-	3	100,0
Toplam	34	56,7	16	26,7	8	13,3	2	3,3	60	100,0

A: Nakit Sıkıntısı B: Borç Ödemek İçin C: Eskime, Yenileme D: Diğer Nedenler

5.3.9. İşletmelerde Yatırım Eğilimleri

Bölgede kredi kullanımı incelenirken, kullanılan kredilerin büyük bir çoğunluğunun kısa vadeli işletme kredileri oldukları saptanmıştır. Ülkemizde tarım işletmelerinin önemli yapısal sorunları olduğu bilinen bir gerçektir. İşletmelerin yapısal anlamda geliştirilmesi ve iyileştirilmesinde işletmelerde yapılacak yatırımların katkısı büyük olacaktır. Bölgede tarım işletmecilerin yatırım istekleri ve eğilimlerinin bazı özelliklerinin bilinmesi yatırımların kredilendirilmesine, özellikle orta ve uzun vadeli kredi ihtiyaçlarının saptanmasına, kredi politikalarının oluşturulmasına olumlu katkılarda bulunabilir. Bu amaçla işletmeler yatırım yapma isteği, yatırım yapmak istedikleri alanlar ve miktarları, yatırım yapma nedenleri açısından incelenmiştir.

Bölgede işletmecilerin yakın gelecekte yatırım yapma konusunda istekli olup olmadıkları sorusuna verdikleri cevaplar sulanacak ve sulanmayacak alanlara göre Çizelge 5.123-5.124 ve 5.125'de verilmiştir. Alınan cevaplara göre Bölgede incelenen 201 işletmeden 70'i (%34,8) yakın bir gelecekte yatırım yapma arzusunda olduğunu bildirmişlerdir. Bölgenin sulanacak alanlarında sulanmayacak alanlara göre ve büyük işletmelerde küçük işletme gruplarına göre yatırım arzusu daha güçlüdür. Genel olarak değerlendirildiğinde bölgede yatırım eğiliminin zayıf olduğu söylenebilir.

Çizelge 5.123. Sulanacak Alanlarda İşletmecilerin Yakın Gelecekte Yatırım Yapma İsteğinin Olup Olmadığı

İşletme Grupları(da)	Evet		Hayır		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
1-50	19	34,5	36	65,5	55	100,0
51-100	11	39,3	17	60,7	28	100,0
101-250	7	36,8	12	63,2	19	100,0
251-1000	8	50,0	8	50,0	16	100,0
1000+	3	60,0	2	40,0	5	100,0
Toplam	48	39,0	75	61,0	123	100,0

Çizelge 5.124. Sulanmayacak Alanlarda İşletmecilerin Yakın Gelecekte Yatırım Yapma İsteğinin Olup Olmadığı

İşletme Grupları(da)	Evet		Hayır		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
1-50	5	18,5	22	81,5	27	100,0
51-100	6	37,5	10	62,5	16	100,0
101-250	7	26,9	19	73,1	26	100,0
251-1000	4	44,4	5	55,6	9	100,0
Toplam	22	28,2	56	71,8	78	100,0

Çizelge 5.125. GAP Bölgesinde İşletmecilerin Yakın Gelecekte Yatırım Yapma İsteğinin Olup Olmadığı

İşletme Grupları(da)	Evet		Hayır		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
1-50	24	29,3	58	70,7	82	100,0
51-100	17	38,6	27	61,4	44	100,0
101-250	14	31,1	31	68,9	45	100,0
251-1000	12	48,0	13	52,0	25	100,0
1000+	3	60,0	2	40,0	5	100,0
Toplam	70	34,8	131	65,2	201	100,0

Bölgede görüşme yapılan işletmecilerin, eğer finansman sıkıntılan olmasaydı hangi alanlara hangi miktarlarda yatırım yaparlardı sorusuna verilen cevaplar Çizelge 5.126-5.127 ve 5.128'de özetlenerek sunulmuştur. Bu soruya Bölge genelinde incelenen 201 işletmeden 182'si yatırım yapma yönünde olumlu cevap vermiştir. Geriye kalan 19 işletme finansman sıkıntısı olmasa bile yatırım yapma konusunda isteksiz, mevcut durumlarını kabullenmiş, umutsuz ve atalet içinde olduklarını çeşitli biçimlerde ifade etmişlerdir. Finansman sıkıntısının olmaması halinde söz konusu işletmeciler toplam 34 milyar TL yatırım yapabileceklerini ifade etmişlerdir. Bu değer işletmelerde son beş yılda gerçekleştirilmiş yatırımların değerinin yaklaşık 4 katıdır. Bu da işletmecilerin yatırım eğilimlerini engelleyen en önemli etmenin finansman sıkıntısı olduğunu bir kez daha pekiştirmektedir. Bölge geneli için işletme başına istenen yatırım tutarı olarak yaklaşık 187 milyon TL düşmektedir. Bu değer sulanacak ve sulanmayacak alanlarda farklıdır. Sulanacak alanlarda işletmeler ortalaması yaklaşık 204 milyon TL. iken, sulanmayacak alanlarda 159 milyon TL. dolayındadır. Yapılacak yatırımların büyük bir bölümü araziye yapılmak istenmektedir. Bölge genelinde yapılmak istenen yatırımın %38,5'i araziye, %20,6'sı hayvancılığa (daha çok anaç hayvan alımına) %20,4'ü alet-makina alımına yapılmak istenmiştir. Bahçe tesisi, tavukçuluk, arıcılık gibi diğer tarımsal faaliyetler için yapılmak istenen yatırımların payı %9,3 tür. Tarım dışına yapılmak istenen yatırımların toplam içindeki payı %7,4 gibi önemsiz sayılabilecek bir düzeydedir.

Bölgenin projeye sulanacak ve sulanmayacak alanları arasında yapılmak istenen yatırım miktarı açısından farklılıklar olduğu gibi, yapılmak istenen yatırımların bileşimi açısından da önemli farklılıklar vardır. Sulanacak alanlarda yatırım yapılmak istenen alan arasında arazi alımları en büyük payı alırken, sulanmayacak alanlarda en büyük payı hayvancılık almaktadır. Buradan sulanmayacak alanlarda arazinin marjinal verimliliğinin, sulanacak alanlara göre düşük olduğu, hayvancılığın sulanmayacak alanlarda tarımsal geliri artırıcı önemli bir olanak olarak değerlendirildiği sonucu çıkarılabilir. Özellikle bu alandaki küçük işletmelerde bu özellik daha da önem kazanmaktadır.

GAP-Kredi Çalışması
Cilt 2, Sayfa 111

Çizelge 5.126. Sulanacak Alanlarda İşletmecilerin Finansman Sıkıntısının Olmaması Durumunda Yapmak İstedikleri Yatırımlar (Milyon TL)

İşletme Grupları(da)	Arazi		Alet-Makina		Hayvancılık		Arazi Islahı		Diğer Tarımsal		Tarım Dışı		Toplam		İşletmeci Sayısı
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	
1-50	3.150,0	38,8	2.273,0	28,0	1980,0	24,4	-	-	-	-	720,0	8,8	8.123,0	100,0	52
51-100	2.960,0	39,3	620,0	8,2	686,0	9,1	125,0	1,7	3.000,0	39,8	150,0	2,0	7.541,0	100,0	27
101-250	1.985,0	63,3	720,0	23,0	70,0	2,2	160,0	5,1	-	-	200,0	6,4	3.135,0	100,0	18
251-1000	1.825,0	66,4	525,0	19,1	100,0	3,6	100,0	3,6	-	-	200,0	7,3	2.750,0	100,0	11
1000+	700,0	47,8	265,0	18,1	-	-	400,0	27,3	-	-	100,0	6,8	1.465,0	100,0	5
Toplam	10.620,0	46,1	4.403,0	19,1	2.836,0	12,3	785,0	3,4	3.000,0	13,0	1.370,0	6,0	23.014,0	100,0	113

Çizelge 5.127. Sulanmayacak Alanlarda İşletmecilerin Finansman Sıkıntısının Olmaması Durumunda Yapmak İstedikleri Yatırımlar (Milyon TL)

İşletme Grupları(da)	Arazi		Alet-Makina		Hayvancılık		Arazi Islahı		Diğer Tarımsal		Tarım Dışı		Toplam		İşletmeci Sayısı
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	
1-50	1.715,0	39,8	338,0	7,8	1.905,0	44,2	-	-	-	-	350,0	8,1	4.308,0	100,0	24
51-100	350,0	18,2	482,5	25,1	970,0	50,5	120,0	6,2	-	-	-	-	1.922,5	100,0	14
101-250	390,0	11,4	1.132,5	33,1	1.052,5	30,7	370,0	10,8	80,0	2,3	400,0	11,7	3.425,0	100,0	22
251-1000	-	-	570,0	43,8	250,0	19,2	-	-	80,0	6,2	400,0	30,8	1.300,0	100,0	9
Toplam	2.455,0	22,4	2.523,0	23,0	4.177,0	38,1	490,0	4,5	160,0	1,5	1.150,0	10,5	10.955,5	100,0	69

GAP-Kredi Çalışması
Cilt 2, Sayfa 112

Çizelge 5.128. GAP Bölgesinde İşletmecilerin Finansman Sıkıntısının Olmaması Durumunda Yapmak İstedikleri Yatırımlar (Milyon TL)

İşletme Grupları(da)	Arazi		Alet-Makina		Hayvancılık		Arazi Islahı		Diğer Tarımsal		Tarım Dışı		Toplam		İşletmeci Sayısı
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	
1-50	4.865,0	39,1	2.611,0	21,0	3.885,0	31,3	-	-	-	-	1.070,0	8,6	12.431,0	100,0	76
51-100	3.310,0	35,0	1.102,5	11,7	1.655,0	17,5	245,0	2,6	3.000,0	31,7	150,0	1,6	9.463,5	100,0	41
101-250	2.375,0	36,2	1.852,5	28,2	1.122,5	17,1	530,0	8,1	80,0	1,2	600,0	9,1	6.560,0	100,0	40
251-1000	1.825,0	45,1	1095,0	27,0	350,0	8,6	100,0	2,5	80,0	2,0	600,0	14,8	4.050,0	100,0	20
1000+	700,0	47,8	265,0	18,1	-	-	400,0	27,3	-	-	100,0	6,8	1.465,0	100,0	5
Toplam	13.075,0	38,5	6.926,0	20,4	7.013,5	20,6	1.275,0	3,8	3.160,0	9,3	2.520,0	7,4	33.969,5	100,0	182

Bölgede işletmecilerin, finansman sıkıntılarının olmaması halinde yapmak istedikleri yatırımların miktarı, alanları incelendikten sonra, yatırım yapma isteklerinin nedenleri de incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar Çizelge 5.129-5.130 ve 5.131'de verilmiştir. Yatırım yapma isteklerinin nedenleri beş başlık altında toplanmıştır. Bölge genelinde finansman sıkıntısının olmaması halinde yatırım yapma arzusu taşıdığı belirtilen 182 üreticiden 53'ü (%29,1) yetersiz olarak değerlendirdikleri işletmelerini büyütme amacıyla yatırım yapmak istediklerini ifade etmişlerdir.

İşletmelerinde, alet-makine, anaç hayvan gibi üretim faktörlerinin eksikliğini duyup da bu eksiklikleri giderme amacıyla yatırım yapmak isteyenlerin oranı işletmeyi büyütme isteyenlerin oranına yakındır. Bu oran %28,6 olarak saptanmıştır. İşletmelerinin bünyesinde yer almayıp, kârlı bulunan bazı tarımsal faaliyetlere işletmelerinde yer vermek isteyenlerin oranı %22'dir. Buna karşılık işletmelerinde yer alan ve kârlı bulunan faaliyetlerini genişletme isteyenlerin oranı ise %10,4'tür. Çoğunlukla tarım dışı alanlardaki faaliyetleri kârlı buldukları için yatırım yapma isteyenleri kapsayan diğer nedenlerle yatırım yapmak isteyenlerin oranı yaklaşık %10 olarak bulunmuştur.

Finansman sıkıntısının olmaması halinde yatırım yapma isteklerinin nedenleri, bölgenin sulanacak ve sulanmayacak alanlarına göre incelendiğinde, sulanmayacak alanlarda yatırım yapma isteğinde olan üreticilerin büyük oranının (yaklaşık %35) işletmede olmayan kârlı bir tarımsal faaliyete işletmede yer vermek amacıyla yatırım yapmak istedikleri görülebilir. Bu faaliyet de daha önceden belirtildiği gibi hayvancılıktır. Sulanacak alanlarda ise üreticiler işletmelerini büyütme ve işletme donanımlarında duydukları eksiklikleri giderme eğilimindedirler.

Çizelge 5.129. Sulanacak Alanlarda İşletmecilerin Finansman Sıkıntısının Olmaması Durumunda Yatırım Yapma İsteklerinin Nedeni

İşletme Grupları (da)	A		B		C		D		E		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
1-50	16	30,8	18	34,6	8	15,4	3	5,8	7	13,5	52	100,0
51-100	10	37,0	9	33,3	6	22,2	1	3,7	1	3,7	27	100,0
101-250	8	44,4	8	44,4	-	-	1	5,6	1	5,6	18	100,0
251-1000	5	45,5	1	9,1	1	9,1	3	27,3	1	9,1	11	100,0
1000+	1	20,0	1	20,1	1	20,0	1	20,0	1	20,0	5	100,0
Toplam	40	35,4	37	32,7	16	14,2	9	8,0	11	9,7	113	100,0

Çizelge 5.130. Sulanmayacak Alanlarda İşletmecilerin Finansman Sıkıntısının Olmaması Durumunda Yatırım Yapma İsteklerinin Nedeni

İşletme Grupları(da)	A		B		C		D		E		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
1-50	8	33,3	2	8,3	10	41,7	2	8,3	2	8,3	24	100,0
51-100	2	14,3	2	14,3	8	57,1	2	14,3	-	-	14	100,0
101-250	2	36,4	8	36,4	6	11,6	3	13,6	3	13,6	22	100,0
251-1000	1	33,3	3	33,3	-	-	3	33,3	2	22,2	9	100,0
Toplam	13	18,8	15	21,7	24	34,8	10	14,5	7	10,1	69	100,0

Çizelge 5.131. GAP Bölgesinde İşletmecilerin Finansman Sıkıntısının Olmaması Durumunda Yatırım Yapma İsteklerinin Nedeni

İşletme Grupları(da)	A		B		C		D		E		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
1-50	24	31,6	20	26,3	18	23,7	5	6,6	9	11,8	76	100,0
51-100	12	29,3	11	26,8	14	34,1	3	7,3	1	2,4	41	100,0
101-250	10	25,0	16	40,0	6	15,0	4	10,0	4	10,0	40	100,0
251-1000	6	30,0	4	20,0	1	5,0	6	30,0	3	15,0	20	100,0
1000+	1	20,0	1	20,0	1	20,0	1	20,0	1	20,0	5	100,0
Toplam	53	29,1	52	28,6	40	22,0	19	10,4	18	9,9	182	100,0

A: İşletmeyi büyütmek   B: Eksikleri tamamlama   C: Kârlı faaliyetleri işletmeye dahil etme
D: İşletmenin kârlı faaliyetlerini genişletme   E: Diğer Nedenler

5.4. İşletmelerin Ekonomik Faaliyet Sonuçları

5.4.1. Gayrisafi Üretim Değeri

Sulanacak alandaki işletmelerde işletme birimine düşen gayrisafi üretim değeri, işletme genişlik grupları büyüdükçe 25.579.000 TL ile 1.118.391.000 TL arasında yükselmekte, bütün işletmeler ortalaması 133.827.000 TL olmaktadır.

İşletme genişlik grupları büyüdükçe, toplam gayrisafi üretim değeri içinde bitkisel gayrisafi üretim değerinin payı %81,54 ile %98,07 arasında yükselirken; hayvansal gayrisafi üretim değeri payı %18,46 ile %1,93 arasında düşmektedir. Bütün işletmeler ortalamasında, toplam gayrisafi üretim değerinin %94,70'ini bitkisel gayrisafi üretim değeri, %5,30'unu hayvansal gayrisafi üretim değeri oluşturmaktadır.

İşletme genişlik grupları büyüdükçe dekara düşen gayrisafi üretim değeri 887.540 TL ile 576.430 TL arasında düşmekte, bütün işletmeler ortalamasında ise 664.580 TL'dir (Çizelge 5.132).

Kuruda kalacak alandaki işletmelerde, işletme birimine düşen gayrisafi üretim değeri, işletme genişlik grupları büyüdükçe 17.784.000 TL ile 73.261.000 TL arasında yükselmekte, bütün işletmeler ortalaması 33.961.000 TL olmaktadır.

İşletme genişlik grupları büyüdükçe toplam gayrisafi üretim değeri içinde bitkisel gayrisafi üretim değerinin payı %58,19 ile %81,00 arasında, hayvansal gayrisafi üretim değerinin payı %19,00 ile %41,81 arasında değişmektedir. Bütün işletmeler ortalamasında, toplam gayrisafi üretim değerinin %70,45'ini bitkisel gayrisafi üretim değeri; %29,55'ini hayvansal gayrisafi üretim değeri oluşturmaktadır.

İşletme genişlik grupları büyüdükçe, dekara düşen gayrisafi üretim değeri 538.900 TL ile 156.770 TL arasında düşmekte, işletmeler ortalaması 251.490 TL olmaktadır (Çizelge 5.133).

GAP alanındaki işletmelerde işletme birimine düşen gayrisafi üretim değeri, işletme genişlik grupları büyüdükçe 23.044.000 TL ile 1.118.391.000 TL arasında yükselmekte, bütün işletmeler ortalaması 95.073.000 TL olmaktadır.

İşletme genişlik grupları büyüdükçe, toplam gayrisafi üretim değeri içinde, bitkisel gayrisafi üretim değerinin payı %75,76 ile %98,07 arasında yükselirken, hayvansal gayrisafi üretim değerinin payı %24,33 ile %1,93 arasında düşmektedir. Bütün işletmeler ortalamasında, toplam gayrisafi üretim değerinin %91,34'ünü

bitkisel gayrisafi üretim değeri; %8,66'sını hayvansal gayrisafi üretim değeri oluşturmaktadır.

İşletme genişlik gruplarına göre dekara düşen gayrisafi üretim değeri 475.450 TL ile 763.550 TL arasında değişmekte, bütün işletmeler ortalaması 541.330 TL olmaktadır (Çizelge 5.134).

Çizelge 5.132. Sulanacak Alandaki İşletmelerde Unsurlarına Göre Gayrisafi Üretim Değeri ve Dekara Gayrisafi Üretim Değeri(1000 TL)

İşletme Grupları(da)	Bitkisel GSÜD		Hayvansal GSÜD		Toplam GSÜD		Dekara GSÜD
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer
1-50	20.857	81,54	4.723	18,46	25.579	100,00	887,54
51-100	49.973	87,26	7.293	12,74	57.266	100,00	745,17
101-250	115.439	94,40	6.848	5,60	122.287	100,00	736,18
251-1000	337.095	96,89	10.819	3,11	347.915	100,00	676,96
1000+	1.096.855	98,07	21.536	1,93	1.118.391	100,00	576,43
Ortalama	126.735	94,70	7.092	5,30	133.827	100,00	664,58

Çizelge 5.133. Kuruda Kalacak Alandaki İşletmelerde Unsurlarına Göre Gayrisafi Üretim Değeri ve Dekara Gayrisafi Üretim Değeri(1000 TL)

İşletme Grupları(da)	Bitkisel GSÜD		Hayvansal GSÜD		Toplam GSÜD		Dekara GSÜD
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer
1-50	10.348	58,19	7.436	41,81	17.784	100,00	538,90
51-100	16.006	73,64	5.727	26,36	21.734	100,00	275,57
101-250	36.191	81,00	8.490	19,00	44.680	100,00	278,31
251-1000	43.314	59,12	29.947	40,88	73.261	100,00	156,77
Ortalama	23.927	70,45	10.034	29,55	33.961	100,00	251,49

Çizelge 5.134. GAP Alanındaki İşletmelerde Unsurlarına Göre Gayrisafi Üretim Değeri ve Dekara Gayrisafi Üretim Değeri(1000 TL)

İşletme Grupları(da)	Bitkisel GSÜD		Hayvansal GSÜD		Toplam GSÜD		Dek. GSÜD
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer
1-50	17.438	75,76	5.606	24,33	23.044	100,00	763,55
51-100	37.334	84,76	6.711	15,24	44.045	100,00	567,59
101-250	69.651	89,93	7.796	10,07	77.447	100,00	475,45
251-1000	231.334	92,89	17.705	7,11	249.039	100,00	500,92
1000+	1.096.855	98,07	21.536	1,93	1.118.391	100,00	576,43
Ortalama	86.839	91,34	8.234	8,66	95.073	100,00	541,33

5.4.2. Değişen Masraflar

Sulanacak alandaki işletmelerde işletme birimine düşen değişen masraflar işletme genişlik grupları büyüdükçe 13.787.000 TL ile 380.835.000 TL arasında yükselerek bütün işletmeler ortalamasında 47.332.000 TL'dir.

İşletme genişlik gruplarına göre bitkisel üretim değişen masraflarının toplam değişen masraflardaki payı %83,40 ile %97,94 arasında yükselmekte; hayvansal üretim değişen masraflarının payı ise %16,60 ile %2,06 arasında düşmektedir. Bütün işletmeler ortalamasına göre, toplam değişen masraflar içinde bitkisel üretim değişen masrafları payı %92,90; hayvansal üretim değişen masrafları payı %7,10'dur.

İşletme genişlik gruplarında dekara değişen masraf 478.380 TL ile 191.950 TL arasında düşme eğilimi gösterirken, bütün işletmeler ortalamasında 235.050 TL'dir (Çizelge 5.135).

Kuruda kalacak alandaki işletmelerde işletme birimine düşen değişen masraflar , işletme genişlik grupları büyüdükçe 9.919.000 TL ile 39.763.000 TL arasında yükselerek bütün işletmeler ortalamasında 17.966.000 TL olmaktadır.

İşletme genişlik gruplarına göre toplam değişen masraflar içinde bitkisel üretim değişen masraflarının payı %50,94 ile %80,98 arasında değişmekte; hayvansal üretim değişen masraflarının payı ise %49,06 ile %19,02 arasında değişmektedir. Bütün işletmeler ortalamasına göre, toplam değişen masraflar içinde bitkisel üretim değişen masraflarının payı %67,78 ve hayvansal üretim değişen masraflarının payı %32,22'dir.

İşletme genişlik gruplarına göre dekara düşen değişen masraf 300.580 TL ile 85.090 TL arasında düşmekte ve bütün işletmeler ortalaması 133.040 TL olmaktadır(Çizelge 5.136).

GAP alanındaki işletmelerde işletme birimine düşen değişen masraflar işletme genişlik grupları büyüdükçe 12.528.000 TL ile 380.836.000 TL arasında yükselmekte bütün işletmeler ortalaması 35.936.000 TL olmaktadır..

İşletme genişlik grupları büyüdükçe, toplam değişen masraflar içinde bitkisel üretim değişen masraflarının payı %75,04 ile %97,94 arasında yükselirken hayvansal üretim değişen masraflarının payı %24,96 ile %2,06 arasında düşmektedir. Bütün işletmeler ortalamasına göre, toplam değişen masraflar içinde bitkisel üretim değişen masrafları payı %88,03 ve hayvansal üretim değişen masrafları payı %11,97'dir.

İşletme genişlik gruplarına göre dekara değişen masraf 401.790 TL ile 155.790 TL arasında değişmekte, bütün işletmeler ortalaması 204.610 TL olmaktadır(Çizelge 5.137).

Çizelge 5.135. Sulanacak Alandaki İşletmelerde Unsurlarına Göre Değişen Masraflar ve Dekara Değişen Masraf (1000 TL)

İşletme Grupları(da)	Bitkisel Üretim Değişen Masrafı		Hayvansal Üretim Değişen Masrafı		Toplam Değişen Masraf		Dek.Değ. Masraf
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	
1-50	11.499	83,40	2.288	16,60	13.787	100,00	478,38
51-100	19.409	84,69	3.510	15,31	22.919	100,00	298,23
101-250	46.575	93,31	3.339	6,69	49.914	100,00	300,49
251-1000	93.163	94,44	5.490	5,56	98.653	100,00	191,95
1000+	372.976	97,94	7.860	2,06	380.835	100,00	196,29
Ortalama	43.970	92,90	3.362	7,10	47.332	100,00	235,05

Çizelge 5.136. Kuruda Kalacak Alandaki İşletmelerde Unsurlarına Göre Değişen Masraflar ve Dekara Değişen Masraf (1000 TL)

İşletme Grupları(da)	Bitkisel Üretim Değişen Masrafı		Hayvansal Üretim Değişen Masrafı		Toplam Değişen Masraf		Dek.Değ. Masraf
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	
1-50	5.053	50,94	4.866	49,06	9.919	100,00	300,58
51-100	6.968	56,72	5.317	43,28	12.285	100,00	155,76
101-250	18.039	80,98	4.236	19,02	22.275	100,00	138,75
251-1000	25.882	65,09	13.881	34,91	39.763	100,00	85,09
Ortalama	12.178	67,78	5.788	32,22	17.966	100,00	133,04

Çizelge 5.137. GAP Alanındaki İşletmelerde Unsurlarına Göre Değişen Masraflar ve Dekara Değişen Masraf (1000 TL)

İşletme Grupları(da)	Bitkisel Üretim Değişen Masrafı		Hayvansal Üretim Değişen Masrafı		Toplam Değişen Masraf		Dek.Değ. Masraf
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	
1-50	9.402	75,04	3.126	24,96	12.528	100,00	401,79
51-100	14.780	77,95	4.182	22,05	18.962	100,00	244,36
101-250	30.087	88,64	3.857	11,36	33.944	100,00	208,39
251-1000	68.942	89,01	8.511	10,99	77.453	100,00	155,79
1000+	372.976	97,94	7.860	2,06	380.836	100,00	196,29
Ortalama	31.633	88,03	4.303	11,97	35.936	100,00	204,61

5.4.3. Brüt Kâr

İşletme toplam brüt kârı, bitkisel üretim brüt kârı ile hayvansal üretim brüt kârından oluşmaktadır. Brüt kâr, gayrisafi üretim değerinden değişen masraflar çıkarılarak hesaplanmaktadır.

Sulanacak alandaki işletmelerde işletme birimine düşen toplam brüt kâr, işletme genişlik grupları büyüdükçe 11.792.000 TL ile 737.556.000 TL arasında yükselmekte ve bütün işletmeler ortalaması ise 86.494.000 TL'dir. Toplam brüt kâr içinde bitkisel üretim brüt kârının payı %79,35 ile %98,15 arasında yükselirken; hayvansal üretim brüt kârının payı %20,65 ile %1,85 arasında düşmektedir. Bütün işletmeler ortalamasında bitkisel üretim brüt kârının payı %95,69, hayvansal üretim brüt kârının payı %4,31'dir.

Dekara düşen brüt kâr değeri, 1-50 dekar işletme genişlik grubu ile 250-1000 dekar işletme genişlik grubu arasında, 409.160 TL ile 485.000 TL arasında yükselmekte; 1000 dekardan büyük işletme genişlik grubunda 380.140 TL ve bütün işletmeler ortalamasında 429.530 TL olmaktadır (Çizelge 5.138).

Kuruda kalacak alandaki işletmelerde işletme birimine düşen brüt kâr, işletme genişlik grupları büyüdükçe 7.866.000 TL ile 33.498.000 TL arasında yükselmektedir. Bütün işletmeler ortalaması ise 15.995.000 TL'dir.

İşletme genişlik gruplarına göre toplam brüt kâr içinde bitkisel üretim brüt kârının payı %52,04 ile %95,65 arasında değişirken, hayvansal üretim brüt kârının payı %4,35 ile %47,96 arasında değişmekte, bütün işletmeler ortalamasında bitkisel üretim brüt kârının payı %73,45; hayvansal üretim brüt kârının payı %26,55'dir.

Dekara düşen brüt kâr 1-50 dekar işletme genişlik grubunda 238.360 TL; 51-100 dekar işletme genişlik grubunda 119.800 TL; 101-250 dekar işletme genişlik grubunda 139.570 TL; 251-1000 dekar işletme genişlik grubunda 71.680 TL ve bütün işletmeler ortalamasında 118.450 TL'dir (Çizelge 5.139).

GAP alanındaki işletmelerde, işletme birimine düşen brüt kâr, işletme genişlik grupları büyüdükçe 10.515.000 TL ile 737.556.000 TL arasında yükselmekte bütün işletmeler ortalaması 59.136.000 TL olmaktadır. Dekara düşen brüt kâr değeri ise 267.010 TL ile 380.140 TL arasında değişmekte, bütün işletmeler ortalaması 336.710 TL olmaktadır.

İşletme genişlik grupları büyüdükçe toplam brüt kâr içinde bitkisel üretim brüt kârının payı %76,42 ile %98,15 arasında yükselmekte, hayvansal üretim brüt kârının payı %23,58 ile %1,85 arasında düşmektedir. Bütün işletmeler ortalamasına göre toplam brüt kar içinde bitkisel üretim brüt kârının payı %93,35, hayvansal üretim brüt kârının payı %6,65'dir (Çizelge 5.140).

Çizelge 5.138. Sulanacak Alandaki İşletmelerde Unsurlarına Göre Brüt Kâr ve Dekara Brüt Kâr (1000 TL)

İşletme Grupları(da)	Bitkisel Üretim Brüt Kârı		Hayvansal Üretim Brüt Kârı		Toplam Brüt Kâr		Dekara Brüt Kâr Değer
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	
1-50	9.357	79,35	2.435	20,65	11.792	100,00	409,16
51-100	30.565	88,99	3.783	11,01	34.347	100,00	446,94
101-250	68.864	95,15	3.509	4,85	72.373	100,00	435,69
251-1000	243.932	97,86	5.329	2,14	249.262	100,00	485,00
1000+	723.879	98,15	13.677	1,85	737.556	100,00	380,14
Ortalama	82.764	95,69	3.730	4,31	86.494	100,00	429,53

Çizelge 5.139. Kuruda Kalacak Alandaki İşletmelerde Unsurlarına Göre Brüt Kâr ve Dekara Brüt Kâr (1000 TL)

İşletme Grupları(da)	Bitkisel Üretim Brüt Kârı		Hayvansal Üretim Brüt Kârı		Toplam Brüt Kâr		Dekara Brüt Kâr
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer
1-50	5.295	67,32	2.571	32,68	7.866	100,00	238,36
51-100	9.038	95,65	411	4,35	9.449	100,00	119,80
101-250	18.152	81,01	4.254	18,99	22.406	100,00	139,57
251-1000	17.432	52,04	16.066	47,96	33.498	100,00	71,68
Ortalama	11.749	73,45	4.246	26,55	15.995	100,00	118,45

Çizelge 5.140. GAP Alanındaki İşletmelerde Unsurlarına Göre Brüt Kâr ve Dekara Brüt Kâr (1000 TL)

İşletme Grupları(da)	Bitkisel Üretim Brüt Kârı		Hayvansal Üretim Brüt Kârı		Toplam Brüt Kâr		Dekara Brüt Kâr
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer
1-50	8.036	76,42	2.479	23,58	10.515	100,00	337,24
51-100	22.555	89,92	2.528	10,08	25.083	100,00	323,23
101-250	39.564	90,95	3.940	9,05	43.503	100,00	267,01
251-1000	162.392	94,64	9.195	5,36	171.587	100,00	345,13
1000+	723.879	98,15	13.677	1,85	737.556	100,00	380,14
Ortalama	55.206	93,35	3.930	6,65	59.136	100,00	336,71

5.4.4. Gayrisafi Hasıla

İşletme gayrisafi hasılası, gayrisafi üretim değeri ile işletme dışı tarımsal gelir toplanarak bulunmuştur.

Sulanacak alandaki işletmelerde işletme birimine düşen gayrisafi hasıla değeri, işletme genişlik grupları büyüdükçe 29.483.000 TL ile 1.118.391.000 TL arasında yükselmekte, bütün işletmeler ortalaması 136.829.000 TL'dir. Gayrisafi hasıla değeri içinde gayrisafi üretim değerinin payı %86,76 ile %100,00 arasında yükselirken işletme dışı tarımsal gelirin payı %13,24 ile sıfır arasında düşmektedir. Bütün işletmeler ortalamasına göre, gayrisafi hasılanın %97,81'ini gayrisafi üretim değeri ve %2,19'unu işletme dışı tarımsal gelir oluşturmaktadır.

İşletme genişlik gruplarına göre, dekara gayrisafi üretim değeri 1.023.000 TL ile 576.430 TL arasında düşerek, bütün işletmeler ortalaması 679.490 TL'dir (Çizelge 5.141).

Kuruda kalacak alandaki işletmelerde işletme birimine düşen gayrisafi hasıla değeri, işletme genişlik grupları büyüdükçe 21.214.000 TL ile 76.817.000 TL arasında yükselmekte ve bütün işletmeler ortalaması ise 35.920.000 TL'dir.

İşletme genişlik gruplarına göre gayrisafi hasıla değeri içinde gayrisafi üretim değerinin payı %83,83 ile %99,14 arasında değişirken, işletme dışı tarımsal gelirin payı %0,86 ile %16,17 arasında değişmektedir. Bütün işletmeler ortalamasında gayrisafi üretim değerinin payı %94,55 ve işletme dışı tarımsal gelirin payı %5,45'dir.

Kuruda kalacak alandaki işletmelerde dekara düşen gayrisafi hasıla değeri, işletme genişlik grupları büyüdükçe 642.850 TL ile 164.370 TL arasında düşmekte, bütün işletmeler ortalamasında 266.000 TL'dir (Çizelge 5.142).

GAP alanındaki işletmelerde işletme birimine düşen gayrisafi hasıla değeri, işletme genişlik grupları büyüdükçe 26.793.000 TL ile 1.118.391.000 TL arasında yükselmekte, bütün işletmeler ortalaması 97.670.000 TL'dir.

İşletme genişlik grupları büyüdükçe gayrisafi hasıla değeri içinde gayrisafi üretim değerinin payı %86,01 ile %100,00 arasında yükselme gösterirken, işletme dışı tarımsal gelirin payı %13,99 ile sıfır arasında düşmektedir. Bütün işletmeler ortalamasında gayrisafi hasılanın %97,34'ünü gayrisafi üretim değeri %2,66'sını işletme dışı tarımsal gelir oluşturmaktadır.

İşletme genişlik gruplarına göre dekara düşen gayrisafi hasıla değeri 859.300 TL ile 483.520 TL arasında değişmekte, bütün işletmeler ortalaması, 556.110 TL'dir (Çizelge 5.143).

Çizelge 5.141. Sulanacak Alandaki İşletmelerde UNSURLARINA GÖRE GAYRISAFİ HASILA VE DEKARA GAYRISAFİ HASILA (1000 TL)

İşletme Grupları(da)	Gayrisafi Üretim Değeri		İşletme Dışı Tarımsal Gelir		Gayrisafi Hasıla		Dek.Gayrisafi Hasıla
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer
1-50	25.579	86,76	3.904	13,24	29.483	100,00	1023,00
51-100	57.266	94,80	3.141	5,20	60.407	100,00	785,93
101-250	122.287	98,56	1.784	1,44	124.071	100,00	746,92
251-1000	347.915	99,43	2.000	0,57	349.915	100,00	680,85
1000+	1.118.391	100,00	-	-	1.118.391	100,00	576,43
Ortalama	133.827	97,81	3.002	2,19	136.829	100,00	679,49

Çizelge 5.142. Kuruda Kalacak Alandaki İşletmelerde Unsurlarına Göre Gayrisafi Hasıla ve Dekara Gayrisafi Hasıla (1000 TL)

İşletme Grupları(da)	Gayrisafi Üretim Değeri		İşletme Dışı Tarımsal Gelir		Gayrisafi Hasıla		Dek.Gayrisafi Hasıla
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer
1-50	17.784	83,83	3.430	16,17	21.214	100,00	642,85
51-100	21.733	99,14	188	0,86	21.921	100,00	277,94
101-250	44.681	97,88	969	2,12	45.650	100,00	284,35
251-1000	73.261	95,37	3.556	4,63	76.817	100,00	164,37
Ortalama	33.961	94,55	1.959	5,45	35.920	100,00	266,00

Çizelge 5.143. GAP Alanındaki İşletmelerde Unsurlarına Göre Gayrisafi Hasıla ve Dekara Gayrisafi Hasıla (1000 TL)

İşletme Grupları(da)	Gayrisafi Üretim Değeri		İşletme Dışı Tarımsal Gelir		Gayrisafi Hasıla		Dek.Gayrisafi Hasıla
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer
1-50	23.044	86,01	3.749	13,99	26.793	100,00	859,30
51-100	44.045	95,57	2.042	4,43	46.087	100,00	593,90
101-250	77.447	98,33	1.314	1,67	78.761	100,00	483,52
251-1000	249.039	98,98	2.560	1,02	251.599	100,00	506,07
1000+	1.118.391	100,00	-	-	1.118.391	100,00	576,43
Ortalama	95.073	97,34	2.597	2,66	97.670	100,00	556,11

5.4.5. İşletme Masrafları

İşletme masrafları, sabit masraflar ile değişen masraflar toplanarak hesaplanmıştır.

Toplam sabit masraflara aile işgücü çalışma ücret karşılığı, daimi yabancı işçilik masrafı, tamir-bakım masrafları ve amortisman masrafları dahil edilmiştir.

Toplam değişen masraflar ise bitkisel üretim değişen masrafları ile hayvansal üretim değişen masrafları toplanarak hesaplanmıştır.

Sulanacak alandaki işletme genişlik gruplarında, işletme birimine düşen işletme masrafları 25.488.000 TL ile 449.491.000 TL arasında yükselmekte, bütün işletmeler ortalaması 69.489.000 TL'dir. 1-50 dekar işletme genişlik grubu hariç işletme genişlik grupları büyüdükçe, işletme masrafları içinde sabit masrafların payı %49,14 ile %15,27 arasında düşmekte, toplam değişen masrafların payı %50,86 ile

%84,73 arasında yükselmektedir. Bütün işletmeler ortalamasına göre işletme masraflarının %31,89'unu sabit masraflar ve %68,11'ini değişen masraflar oluşturmaktadır.

İşletme genişlik grupları büyüdükçe dekara düşen işletme masrafı 884.390 TL ile 231.670 TL arasında düşmekte, bütün işletmeler ortalaması 345.080 TL'dir (Çizelge 5.144).

Kuruda kalacak alandaki işletme genişlik gruplarında, işletme birimine düşen işletme masrafları 23.676.000 TL ile 72.009.000 TL arasında yükselmekte, bütün işletmeler ortalaması 36.200.000 TL'dir. İşletme masrafları içinde sabit masrafların payı %58,10 ile %44,78 arasında düşerken, değişen masrafların payı %41,90 ile %55,22 arasında yükselmektedir. Bütün işletmeler ortalamasında işletme masraflarının %50,37'sini sabit masraflar, %49,63'ünü değişen masraflar oluşturmaktadır.

İşletme genişlik grupları büyüdükçe dekara düşen işletme masrafları 717.450 TL ile 154.090 TL arasında düşmekte, bütün işletmeler ortalaması 268.070 TL'dir (Çizelge 5.145).

Bütün işletme genişlik gruplarında dekara düşen işletme masrafları, sulanacak alandaki işletmelerde, kuruda kalacak alandaki işletmelere göre daha fazladır.

Sulanacak alandaki işletmeler ortalamasında, işletme masraflarının yaklaşık 1/3'ünü sabit masraflar, 2/3'ünü değişen masraflar oluşturmakta, kuruda kalacak alandaki işletmeler ortalamasında ise işletme masraflarının yaklaşık yarısını sabit masraflar yarısını da değişen masraflar oluşturmaktadır.

GAP alanındaki işletme genişlik gruplarında, işletme birimine düşen işletme masrafları 24.898.000 TL ile 449.491.000 TL arasında yükselmekte, bütün işletmeler ortalaması 56.571.000 TL'dir. 1-50 dekar işletme genişlik grubu dışında işletme genişlik grupları büyüdükçe, işletme masrafları içinde sabit masrafların payı %50,61 ile %15,27 arasında düşmekte, değişen masrafların payı ise %49,39 ile %84,73 arasında yükselmektedir. Bütün işletmeler ortalamasında işletme masraflarının %36,48'ini sabit masraflar ve %63,52'sini değişen masraflar oluşturmaktadır.

İşletme genişlik grupları büyüdükçe dekara düşen işletme masrafları 798.520 TL ile 231.670 TL arasında düşmekte bütün işletmeler ortalaması 322.100 TL'dir (Çizelge 5.146).

Çizelge 5.144. Sulanacak Alandaki İşletmelerde Unsurlarına Göre İşletme Masrafları ve Dekara İşletme Masrafı (1000 TL)

İşletme Grupları(da)	Toplam Sabit Masraflar		Toplam Değişen Masraflar		İşletme Masrafları		Dekara İşletme Masrafı
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer
1-50	11.701	45,91	13.787	54,09	25.488	100,00	884,39
51-100	22.147	49,14	22.919	50,86	45.066	100,00	586,42
101-250	24.100	32,56	49.914	67,44	74.014	100,00	445,57
251-1000	41.934	39,83	98.453	70,17	140.587	100,00	273,55
1000+	68.655	15,27	380.836	84,73	449.491	100,00	231,67
Ortalama	22.157	31,89	47.332	68,11	69.489	100,00	345,08

Çizelge 5.145. Kuruda Kalacak Alandaki İşletmelerde Unsurlarına Göre İşletme Masrafları ve Dekara İşletme Masrafı (1000 TL)

İşletme Grupları(da)	Toplam Sabit Masraflar		Toplam Değişen Masraflar		İşletme Masrafları		Dekara İşletme Masrafı
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer
1-50	13.757	58,10	9.919	41,90	23.676	100,00	717,45
51-100	14.855	54,73	12.285	45,27	27.140	100,00	344,11
101-250	20.110	47,45	22.275	52,55	42.385	100,00	264,02
251-1000	32.247	44,78	39.762	55,22	72.009	100,00	154,09
Ortalama	18.234	50,37	17.966	49,63	36.200	100,00	268,07

Çizelge 5.146. GAP Alanındaki İşletmelerde Unsurlarına Göre İşletme Masrafları ve Dekara İşletme Masrafı (1000 TL)

İşletme Grupları(da)	Toplam Sabit Masraflar		Toplam Değişen Masraflar		İşletme Masrafları		Dekara İşletme Masrafı
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer
1-50	12.370	49,68	12.528	50,32	24.898	100,00	798,52
51-100	19.434	50,61	18.962	49,39	38.396	100,00	494,79
101-250	21.795	39,10	33.944	60,90	55.739	100,00	342,19
251-1000	38.446	33,17	77.453	66,83	115.899	100,00	233,12
1000+	68.655	15,27	380.836	84,73	449.491	100,00	231,67
Ortalama	20.635	36,48	35.936	63,52	56.571	100,00	322,10

5.4.6. Saf Hasıla

İşletmenin bütünü için hesaplanan saf hasıla, gayrisafi hasıla ile işletme masrafı arasındaki farkı ifade etmektedir.

Kullanılan kredi seviyesi ve kiralanan arazi miktarı yönünden birbirinden farklı olan işletmelerin ekonomik faaliyet sonuçlarını değerlendirmek ve karşılaştırmak için saf hasıla objektif bir göstergedir.

Saf hasıla borç faizi ve arazi kirasını içerdiğinden, işletmeler arası saf hasıla karşılaştırmasında işletmeler aynı baza getirilmiş olurlar.

Sulanacak alandaki işletmelerde genişlik grupları büyüdükçe, işletme birimine düşen saf hasıla 3.995.000 TL ile 668.900.000 TL arasında yükselmekte bütün işletmeler ortalaması 6.331.000 TL'dir.

Saf hasılanın gayrisafi hasılaya oranı, işletme genişlik grupları büyüdükçe %13,55 ile %59,82 arasında yükselmekte, bütün işletmeler ortalamasında bu oran %49,21'dir.

Dekara düşen saf hasıla, 1-50 dekar işletme genişlik grubu ile 251-1000 dekar işletme genişlik grubu arasında 138.620 TL ile 407.300 TL arasında yükselmekte; 1000 dekardan büyük işletme genişlik grubunda 344.760 TL ve bütün işletmeler ortalamasında 334.360 TL'dir (Çizelge 5.147).

Kuruda kalacak alandaki işletmeler genişlik gruplarına göre, işletme birimine düşen saf hasıla değeri 1-50 dekada -2.462.000 TL; 51-100 dekada -5.219.000 TL; 101-251 dekada 3.265.000 TL; 251-1000 dekada 4.807.000 TL ve bütün işletmeler ortalamasında -280.000 TL'dir (Çizelge 5.148).

GAP alanındaki işletmeler genişlik gruplarına göre, işletme birimine düşen saf hasıla 1.894.000 TL ile 668.900.000 TL arasında yükselmekte, bütün işletmeler ortalaması 41.099.000 TL'dir.

Saf hasılanın gayrisafi hasılaya oranı, işletme genişlik grupları büyüdükçe %7,07 ile %59,80 arasında yükselmekte, bütün işletmeler ortalamasında bu oran %42,08'dir.

Dekara düşen saf hasıla değeri, işletme genişlik grupları büyüdükçe 60.740 TL ile 344.760 TL arasında yükselmekte, bütün işletmeler ortalaması 234.000 TL'dir (Çizelge 5.149).

Çizelge 5.147. Sulanacak Alandaki İşletmelerde Saf Hasıla
ve Dekara Saf Hasıla (1000 TL)

İşletme Grupları(da)	Gayrisafı Hasıla		İşletme Masrafı		Saf Hasıla		Dek.Saf Hasıla
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer
1-50	29.483	100,00	25.488	86,45	3.995	13,55	138,62
51-100	60.407	100,00	45.066	74,60	15.341	25,40	199,62
101-250	124.071	100,00	74.014	59,65	50.057	40,35	301,35
251-1000	349.915	100,00	140.587	40,18	209.328	59,82	407,30
1000+	1.118.391	100,00	449.491	40,19	668.900	59,81	344,76
Ortalama	136.829	100,00	69.489	50,79	67.331	49,21	334,36

Çizelge 5.148. Kuruda Kalacak Alandaki İşletmelerde Saf Hasıla
ve Dekara Saf Hasıla (1000 TL)

İşletme Grupları(da)	Gayrisafı Hasıla		İşletme Masrafı		Saf Hasıla		Dek.Saf Hasıla
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer
1-50	21.214	100,00	23.676	111,61	-2.462	-11,61	-74,61
51-100	21.921	100,00	27.140	123,80	-5.219	-23,80	-66,17
101-250	46.650	100,00	42.385	90,86	3.265	9,14	20,34
251-1000	76.817	100,00	72.009	93,74	4.807	6,26	10,29
Ortalama	35.920	100,00	36.200	100,78	-280	-0,78	-2,07

Çizelge 5.149. GAP Alanındaki İşletmelerde Saf Hasıla
ve Dekara Saf Hasıla (1000 TL)

İşletme Grupları(da)	Gayrisafı Hasıla		İşletme Masrafı		Saf Hasıla		Dek.Saf Hasıla
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer
1-50	26.793	100,00	24.898	92,93	1.894	7,07	60,74
51-100	46.087	100,00	38.396	83,31	7.691	16,69	99,11
101-250	78.761	100,00	55.739	70,77	23.021	29,23	141,33
251-1000	251.599	100,00	115.899	46,06	135.701	53,94	272,95
1000+	1.118.391	100,00	449.491	40,20	668.900	59,80	344,76
Ortalama	97.670	100,00	56.571	57,92	41.099	42,08	234,00

5.4.7. Rantabilite

Rantabilite, bir üretim yılında işletmeden elde edilen kârın, işletmeye yatırılan sermayeye oranıdır.

İşletme kârı, saf hasıladan aktif sermayenin normal faiz karşılığı çıkartılarak elde edilmektedir. Bu kâr 100 ile çarpılıp aktif sermayeye bölüdüğü zaman işletmenin başarı derecesini ifade eden rantabilite oranı bulunmaktadır.

Sulanacak alandaki işletmelerde, işletme birimine düşen kâr 1-50 dekar işletme genişlik grubunda -5.957.000 TL; 51-100 dekarda -2.978.000 TL; 101-250 dekarda 9.032.000 TL; 251-1000 dekarda 123.620.000 TL; 1000 dekardan büyük işletme genişlik grubunda 354.630.000 TL ve bütün işletmeler ortalamasında 28.518.000 TL'dir. Eksi işaretli değerler zararı ifade etmektedir.

İşletme genişlik gruplarına göre rantabilite oranı 1-50 dekar işletme genişlik grubu ile 251-1000 dekar işletme genişlik grubu arasında %-2,99 ile %7,21 arasında yükselmekte, 1000 dekardan büyük işletme genişlik grubunda %5,64 ve bütün işletmeler ortalaması %3,67'dir (Çizelge 5.150).

Kuruda kalacak alandaki işletmelerde, işletme birimine düşen kâr, tüm işletme genişlik gruplarında eksi değer olduğundan zarar şeklinde olup, 1-50 dekar işletme genişlik grubunda -14.939.000 TL; 51-100 dekarda -26.665.000 TL; 101-250 dekarda -24.981.000 TL; 251-1000 dekarda -53.576.000 TL ve bütün işletmeler ortalamasında -25.150.000 TL'dir.

İşletme genişlik gruplarına göre rantabilite oranı, 1-50 dekarda %-5,98; 51-100 dekarda %-6,21; 101-250 dekarda %-4,42; 251-1000 dekarda %-4,58 ve bütün işletmeler ortalamasında %-5,05'dir (Çizelge 5.151).

GAP alanındaki işletmelerde, işletme genişlik grupları büyüdükçe işletme birimine düşen kâr -10.620.000 TL ile 354.630.000 TL arasında değişmekte olup, bütün işletmeler ortalaması 7.697.000 TL'dir. İşletme genişlik gruplarına göre rantabilite oranı %-4,12 ile %5,64 arasında yükselmekte olup, bütün işletmeler ortalaması %1,15'dir. 1-50 dekar ile 101-250 dekar arası işletme genişlik gruplarında zarar olduğu için rantabilite oranları eksi değerlidir (Çizelge 5.152).

Çizelge 5.150. Sulanacak Alandaki İşletmelerde Rantabilite

İşletme Grupları (da)	Saf Hasıla (1000 TL)	Aktif Sermaye Faiz Karşılığı (1000 TL)	Kâr (1000 TL)	Rantabilite %
1-50	3.995	9.952	-5.957	-2,99
51-100	15.341	18.319	-2.978	-0,81
101-250	50.057	41.025	9.032	1,10
251-1000	209.328	85.708	123.620	7,21
1000+	668.900	314.270	354.630	5,64
Ortalama	67.331	38.813	28.518	3,67

Çizelge 5.151. Kuruda Kalacak Alandaki İşletmelerde Rantabilite

İşletme Grupları (da)	Saf Hasıla (1000 TL)	Aktif Sermaye Faiz Karşılığı (1000 TL)	Kâr (1000 TL)	Rantabilite %
1-50	-2.462	12.477	-14.939	-5,98
51-100	-5.219	21.446	-26.665	-6,21
101-250	3.265	28.246	-24.981	-4,42
251-1000	4.807	58.383	-53.576	-4,58
Ortalama	-280	24.870	-25.150	-5,05

Çizelge 5.152. GAP Alanındaki İşletmelerde Rantabilite

İşletme Grupları (da)	Saf Hasıla (1000 TL)	Aktif Sermayenin Faiz Karşılığı (1000 TL)	Kâr (1000 TL)	Rantabilite %
1-50	1.894	10.773	-8.879	-4,12
51-100	7.691	19.482	-11.791	-3,02
101-250	23.021	33.641	-10.620	-1,57
251-1000	135.701	75.871	59.830	3,94
1000+	668.900	314.270	354.630	5,64
Ortalama	41.099	33.402	7.697	1,15

5.4.8. Tarımsal Gelir

İşletmecinin ve aile fertlerinin işletmede çalışma karşılıkları ile öz sermayenin getirisi olarak kabul edilen tarımsal gelir, işletme içi tarımsal gelir ve işletme dışı tarımsal gelir toplanarak hesaplanmıştır.

Sulanacak alandaki işletmeler genişlik gruplarında, işletme birimine düşen tarımsal gelir 9.087.000 TL ile 612.089.000 TL arasında yükselmekte, bütün işletmeler ortalaması 59.265.000 TL'dir. Tarımsal gelir içinde işletme içi tarımsal gelirin payı, işletme genişlik grupları büyüdükçe %57,05 ile %100,00 arasında yükselirken, işletme dışı tarımsal gelirin payı %42,95 ile sıfır arasında düşmektedir. Bütün işletmeler ortalamasına göre tarımsal gelirin %94,93'ünü işletme içi tarımsal gelir ve %5,07'sini işletme dışı tarımsal gelir oluşturmaktadır.

İşletme genişlik grupları büyüdükçe dekara düşen tarımsal gelir 236.380 TL ile 315.470 TL arasında değişmekte ve bütün işletmeler ortalaması 294.310 TL'dir (Çizelge 5.153).

Kuruda kalacak alandaki işletmeler genişlik gruplarında, işletme birimine düşen tarımsal gelir 808.000 TL ile 16.932.000 TL arasında değişmekte, bütün işletmeler ortalaması 6.627.000 TL'dir. Tarımsal gelir içinde işletme içi tarımsal gelirin payı %38,89 ile %87,41 arasında değişmekte ve işletme dışı tarımsal gelirin payı %61,11 ile %12,59 arasında değişmektedir. Bütün işletmeler ortalamasına göre tarımsal gelirin %70,44'ünü işletme içi tarımsal gelir ve %29,56'sını işletme dışı tarımsal gelir oluşturmaktadır.

İşletme genişlik grupları büyüdükçe dekara düşen tarımsal gelir 170.090 TL, 10.240 TL arasında değişmekte, bütün işletmeler ortalamasında 49.070 TL'dir (Çizelge 5.154).

GAP alanındaki işletmeler genişlik gruplarında, işletme birimine düşen tarımsal gelir 7.957.000 TL 612.089.000 TL arasında yükselmekte, bütün işletmeler ortalaması 38.838.000 TL'dir.

İşletme genişlik grupları büyüdükçe tarımsal gelir içinde, işletme içi tarımsal gelirin payı %52,88 ile %100,00 arasında artmakta, işletme dışı tarımsal gelirin payı %42,12 ile sıfır arasında düşmektedir. Bütün işletmeler ortalamasında, tarımsal gelirin %93,31'ini işletme içi tarımsal gelir ve %6,69'unu işletme dışı tarımsal gelir oluşturmaktadır.

İşletme genişlik gruplarında dekara düşen tarımsal gelir, 143.020 TL ile 315.470 TL arasında değişmekte ve bütün işletmeler ortalamasında 221.140 TL'dir (Çizelge 5.155).

Çizelge 5.153. Sulanacak Alandaki İşletmelerde Unsurlarına Göre Tarımsal Gelir ve Dekara Tarımsal Gelir (1000 TL)

İşletme Grupları(da)	İşletme İçi Tarımsal Gelir		İşletme Dışı Tarımsal Gelir		Toplam Tarımsal Gelir		Dekara Tarımsal Gelir
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer
1-50	5.184	57,05	3.903	42,95	9.087	100,00	315,30
51-100	15.025	82,71	3.141	17,29	18.166	100,00	236,38
101-250	42.863	96,00	1.784	4,00	44.667	100,00	268,78
251-1000	146.843	98,66	2.000	1,34	148.843	100,00	289,61
1000+	612.089	100,00	-	-	612.089	100,00	315,47
Ortalama	56.263	94,93	3.002	5,07	59.265	100,00	294,31

Çizelge 5.154. Kuruda Kalacak Alandaki İşletmelerde Unsurlarına Göre Tarımsal Gelir ve Dekara Tarımsal Gelir (1000 TL)

İşletme Grupları(da)	İşletme İçi Tarımsal Gelir		İşletme Dışı Tarımsal Gelir		Toplam Tarımsal Gelir		Dekara Tarımsal Gelir
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer
1-50	2.183	38,89	3.430	61,11	5.613	100,00	170,09
51-100	620	76,73	188	23,27	808	100,00	10,24
101-250	6.725	87,41	969	12,59	7.694	100,00	47,93
251-1000	13.376	79,00	3.556	21,00	16.932	100,00	36,23
Ortalama	4.668	70,44	1.959	29,56	6.627	100,00	49,07

Çizelge 5.155. GAP Alanındaki İşletmelerde Unsurlarına Göre Tarımsal Gelir ve Dekara Tarımsal Gelir (1000 TL)

İşletme Grupları(da)	İşletme İçi Tarımsal Gelir		İşletme Dışı Tarımsal Gelir		Toplam Tarımsal Gelir		Dekara Tarımsal Gelir
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer
1-50	4.208	52,88	3.749	42,12	7.957	100,00	255,20
51-100	9.665	82,56	2042	17,44	11.707	100,00	150,86
101-250	21.984	94,36	1.313	5,64	23.297	100,00	143,02
251-1000	98.795	97,47	2.560	2,53	101.355	100,00	203,86
1000+	612.089	100,00	-	-	612.089	100,00	315,47
Ortalama	36.241	93,31	2.597	6,69	38.838	100,00	221,14

5.4.9. Tarım Dışı Gelir ve Aile Geliri

Sulanacak alandaki işletmeler genişlik gruplarına göre, işletme birimine düşen aile geliri 16.422.000 TL ile 612.089.000 TL arasında yükselmekte ve bütün işletmeler ortalaması 64.651.000 TL'dir.

İşletme genişlik grupları büyüdükçe aile geliri içinde tarımsal gelirin payı %55,33 ile %100,00 arasında yükselmekte ve tarım dışı gelirin payı ise %44,67 ile sıfır arasında düşmektedir. Bütün işletmeler ortalamasında aile gelirinin %91,67'sini tarımsal gelir ve %8,33'ünü tarım dışı gelir oluşturmaktadır.

İşletme genişlik gruplarına göre dekara düşen aile geliri 569.810 TL ile 262.410 TL arasında değişmekte ve bütün işletmeler ortalaması 321.060 TL'dir (Çizelge 5.156).

Kuruda kalacak alandaki işletmeler genişlik gruplarına göre, işletme birimine düşen aile geliri 6.695.000 TL ile 16.932.000 TL arasında değişmekte ve bütün işletmeler ortalaması 12.067.000 TL'dir.

İşletme genişlik gruplarına göre aile geliri içinde tarımsal gelirin payı %12,07 ile %100,00 arasında değişmekte, tarım dışı gelirin payı %87,93 ile sıfır arasında değişmektedir. Bütün işletmeler ortalamasında aile gelirinin %54,92'sini tarımsal gelir ve %45,08'ini tarım dışı gelir oluşturmaktadır.

İşletme genişlik grupları büyüdükçe dekara düşen aile geliri 402.970 TL ile 36.230 TL arasında düşmekte ve bütün işletmeler ortalaması 89.360 TL'dir (Çizelge 5.157).

GAP alanındaki işletmeler genişlik gruplarına göre (1-50 dekar işletme genişlik grubu hariç) işletme genişlik grupları büyüdükçe işletme birimine düşen aile geliri 15.153.000 TL ile 612.089.000 TL arasında yükselmekte ve bütün işletmeler ortalaması 44.246.000 TL'dir.

İşletme genişlik grupları büyüdükçe, aile geliri içinde tarımsal gelirin payı %51,65 ile %100,00 arasında yükselmekte, tarım dışı gelirin payı %48,35 ile sıfır arasında düşmektedir. Bütün işletmeler ortalamasına göre aile gelirinin %87,78'ini tarımsal gelir ve %12,22'sini tarım dışı gelir oluşturmaktadır.

İşletme genişlik gruplarına göre dekara düşen tarımsal gelir 170.770 TL ile 494.100 TL arasında değişmekte ve bütün işletmeler ortalaması 251.930 TL'dir (Çizelge 5.158).

Çizelge 5.156. Sulanacak Alandaki İşletmelerde Unsurlarına Göre Aile Geliri ve Dekara Aile Geliri (1000 TL)

İşletme Grupları(da)	Tarımsal Gelir		Tarım Dışı Gelir		Aile Geliri		Dekara Aile Geliri
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer
1-50	9.087	55,33	7.334	44,67	16.422	100,00	569,81
51-100	18.166	90,08	2.000	9,92	20.166	100,00	262,41
101-250	44.647	91,30	4.251	8,70	48.899	100,00	294,37
251-1000	148.843	95,32	7.313	4,68	156.156	100,00	303,84
1000+	612.089	100,00	-	-	612.089	100,00	315,48
Ortalama	59.265	91,67	5.386	8,33	64.651	100,00	321,06

Çizelge 5.157. Kuruda Kalacak Alandaki İşletmelerde Unsurlarına Göre Aile Geliri ve Dekara Aile Geliri (1000 TL)

İşletme Grupları(da)	Tarımsal Gelir		Tarım Dışı Gelir		Aile Geliri		Dekara Aile Geliri
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer
1-50	5.613	42,21	7.684	57,79	13.298	100,00	402,97
51-100	808	12,07	5.888	87,93	6.695	100,00	84,89
101-250	7.694	61,99	4.717	38,01	12.411	100,00	77,31
251-1000	16.932	100,00	-	-	16.932	100,00	3623
Ortalama	6.627	54,92	5.440	45,08	12.067	100,00	89,36

Çizelge 5.158. GAP Alanındaki İşletmelerde Unsurlarına Göre Aile Geliri ve Dekara Aile Geliri (1000 TL)

İşletme Grupları(da)	Tarımsal Gelir		Tarım Dışı Gelir		Aile Geliri		Dekara Aile Geliri
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer
1-50	7.957	51,65	7.448	48,35	15.406	100,00	494,10
51-100	11.707	77,26	3.447	22,74	15.153	100,00	195,27
101-250	23.297	83,75	4.520	16,25	27.817	100,00	170,77
251-1000	101.355	95,59	4.680	4,41	106.035	100,00	213,28
1000+	612.089	100,00	-	-	612.089	100,00	315,48
Ortalama	38.838	87,78	5.407	12,22	44.246	100,00	251,93

5.5 Tarım Ürünlerinde Pazarlama Yapısı ve Sorunları

GAP bölgesinde anket yapılan 201 örnek tarım işletmesinde pazara yönelik olarak üretilen başlıca bitkisel ürünler buğday, arpa, mercimek, pamuk, antepfıstığı, sebze ve tütündür. Bu 7 ürünün ekim alanı, tüm işletmelerdeki toplam ekilen alanın %98'ini oluşturmaktadır. İşletmelerde küçük miktarlarda üretilen diğer bitkisel ürünler ise kavun-karpuz, üzüm, ayçiçeği, susam, şekerpancarı, meyve, kavak, fiğ ve mısırdır.

Örnek işletmelerde üretilen başlıca hayvansal ürünler; süt, peynir, yoğurt, tereyağı ile yapağı ve kıldır.

Bu bölümde 7 bitkisel ve 5 hayvansal ürünün pazarlama yapılan incelenerek, GAP bölgesinde tarım ürünleri pazarlama yapısı ortaya konulacaktır.

5.5.1. Ürünlerin Değerlendirilmesi ve Pazarlama Oranları

5.5.1.1. Bitkisel Ürünlerin Değerlendirilmesi

Buğday: İşletmelerde üretilen buğday aile tüketimi (öztüketim), tohumluk, hayvan yemi, işçilere verilen, satılan, satılmak üzere ayrılan ve diğer şekillerde kullanım olarak değerlendirilmektedir. Buğdayın değerlendirilme şekilleri işletme büyüklük grupları itibariyle mutlak ve oransal olarak Çizelge 5.159'da verilmiştir.

Çizelge 5.159. Buğdayın Değerlendirilmesi

İşletme Grupları (da)	Öztüketim	Tohum	Yem	İşçiye Ver.	Satılan	Satılacak	Diğer	Toplam
	(Ton)							
1-50	1.525,93	17,60	5,05	-	176,15	-	1,04	1.725,77
51-100	41,49	19,04	3,05	0,20	140,25	-	9,50	213,52
101-250	61,58	41,40	3,00	-	461,98	12,00	12,90	592,86
251-1000	30,55	39,91	3,20	18,40	302,20	-	2,00	396,26
1000+	28,50	75,00	-	-	966,50	-	-	1.070,00
Toplam	1.688,00	192,94	14,30	18,60	2.047,08	12,00	25,44	3.998,41
(%)								
1-50	88,42	1,02	0,29	-	10,21	-	0,06	100
51-100	19,43	8,92	1,43	0,09	65,68	-	4,45	100
101-250	10,39	6,98	0,51	-	77,92	2,02	2,18	100
251-1000	7,71	10,07	0,81	4,64	76,26	-	0,50	100
1000+	2,66	7,01	-	-	90,33	-	-	100
Ortalama	42,22	4,83	0,36	0,47	51,20	0,30	0,64	100

İşletmelerde üretilen buğdayın %51,5'u (satılan ve satılmak üzere depolanan) pazara arz edilirken, geriye kalan %48,5'u işletmede çeşitli şekillerde kullanılmaktadır. Burada en önemli kullanım şeklinin aile tüketimi olduğu görülmektedir. İşletmeler ortalaması olarak öztüketim oranı %42,22'dir. Bu oran işletmeler büyüdükçe azalmaktadır. Nitekim 1-50 dekar işletme grubunda öztüketim oranı %88,42, 1000 dekardan büyük işletmelerde ise %2,66'dır. İşletmelerde buğdayın %4,83'ü tohumluk olarak ayrılmaktadır. Bu oran farklı büyüklük gruplarında %1,02 ile %10,07 arasında değişmektedir. Hayvancılık faaliyetinin yer aldığı işletmelerde buğdayın %0,36'sı hayvan yemi olarak kullanılmaktadır. Ayrıca %0,47 oranında işçilere ücret karşılığı olarak verilmektedir. Bunların dışında buğdayın bölgede işletmeciler tarafından fakirlere bağış (zekat, fitre vb.) olarak verildiği saptanmıştır. Bu şekilde değerlendirilen ürünün payı %0,64'dür.

Arpa : İşletmelerde üretilen arpa öztüketim, tohumluk, hayvan yemi, işçilere verilen, satılan, satılmak üzere ayrılan ve diğer şekillerde kullanım olarak değerlendirilmektedir. Arpanın değerlendirilme şekilleri işletme büyüklük grupları itibarıyla mutlak ve oransal olarak Çizelge 5.160'da verilmiştir.

İşletmelerde arpa üretiminin %71,75'i pazara arz edilirken, %28,25'i işletmelerde çeşitli şekillerde kullanılmaktadır. Burada en önemli kullanım şeklinin hayvan yemi kullanımı olduğu görülmektedir. İşletmeler ortalaması olarak yem olarak kullanılan arpanın payı %16,42'dir. Özellikle 1-50 dekar işletme grubunda bu oranın %67,07'ye ulaşması dikkat çekmektedir. Arpanın %9,67'si tohumluk olarak ayrılmaktadır. Diğer kullanım şekilleri oldukça önemsizdir.

Çizelge 5.160. Arpanın Değerlendirilmesi

İşletme Grupları (da)	Öztüketi	Tohum	Yem	İşçiye Ver.	Satılan	Satılacak	Diğer	Toplam
	(Ton)							
1-50	0,90	4,00	22,64	-	5,50	-	0,72	33,76
51-100	0,17	10,16	15,20	-	63,36	-	3,71	92,60
101-250	2,80	11,30	36,70	-	58,68	2,00	4,14	115,62
251-1000	-	27,00	44,30	0,90	118,60	-	3,00	193,80
1000+	-	20,50	5,00	-	293,00	-	-	318,50
Toplam	3,87	72,96	123,85	0,90	539,14	2,00	11,57	754,28
(%)								
1-50	2,67	11,84	67,07	-	16,29	-	2,13	100
51-100	0,18	10,98	16,42	-	68,42	-	4,00	100
101-250	2,42	9,77	31,74	-	50,75	1,73	3,58	100
251-1000	-	13,93	22,86	0,46	61,20	-	1,55	100
1000+	-	6,44	1,57	-	91,99	-	-	100
Ortalama	0,51	9,67	16,42	0,12	71,48	0,27	1,53	100

Mercimek: İşletmelerde üretilen mercimek öztüketim, tohumluk, hayvan yemi, işçilere verilen, satılan ve diğer şekillerde kullanım olarak değerlendirilmektedir. Mercimeğin değerlendirilme şekilleri işletme büyüklük grupları itibarıyla mutlak ve oransal olarak Çizelge 5.161'de verilmiştir.

İşletmelerde üretilen mercimeğin %81,98'i pazara arz edilirken, %18,02'si işletmelerde değişik şekillerde kullanılmaktadır. En önemli kullanım alanı tohumluk olarak kullanımdır. Üretimin %10,92'si tohumluk olarak ayrılmaktadır. Ürünün %4,58'i işçilere verilmektedir. Öztüketim, yem ve diğer şekillerde kullanım oranları önemsizdir.

Çizelge 5.161. Mercimeğin Değerlendirilmesi

İşletme Grupları (da)	Öztüketim	Tohum	Yem	İşçiye Ver.	Satılan	Diğer	Toplam
	(Ton)						
1-50	0,10	1,49	0,25	-	13,15	-	14,99
51-100	0,15	1,16	0,30	0,02	18,36	-	19,99
101-250	0,32	8,58	-	-	42,84	7,90	59,63
251-1000	0,25	8,50	-	20,00	88,85	1,70	119,30
1000+	-	28,00	-	-	195,00	-	223,00
Toplam	0,82	47,73	0,55	20,02	358,19	9,60	436,91
(%)							
1-50	0,67	9,94	1,67	-	87,73	-	100
51-100	0,75	5,80	1,50	0,10	91,84	-	100
101-250	0,54	14,38	-	0,00	71,83	13,25	100
251-1000	0,21	7,12	-	16,76	74,48	1,42	100
1000+	-	12,56	-	-	87,44	-	100
Ortalama	0,19	10,92	0,13	4,58	81,98	2,20	100

Pamuk: İşletmelerde üretilen kütlü (ham) pamuk; öztüketim, tohumluk, işçilere verilen ve pazara arz olarak değerlendirilmektedir. Pamuğun değerlendirilme şekilleri işletme büyüklük grupları itibariyle mutlak ve oransal olarak Çizelge 5.162'de verilmiştir.

İşletmelerde üretilen kütlü pamuğun %87,02'si pazara arz edilmektedir. Geriye kalan %12,98 oranındaki ürünün çok büyük bölümü (%12,88) işçilere ücret olarak verilmektedir. Tohumluk ve öztüketim olarak kullanımlar önemsizdir.

Çizelge 5.162. Pamuğun Değerlendirilmesi

İşletme Grupları (da)	Öztüketim	Tohum	İşçiye Ver.	Satılan	Toplam
1-50	1,00	-	1,00	146,26	148,26
51-100	-	-	-	199,30	199,30
101-250	-	1,50	17,60	379,85	398,95
251-1000	-	-	294,75	786,75	1.081,50
1000+	-	-	15,00	706,00	721,00
Toplam	1,00	1,50	328,35	2.218,16	2.549,01
(%)					
1-50	0,67	-	0,67	98,65	100
51-100	-	-	-	100,00	100
101-250	-	0,38	4,41	95,21	100
251-1000	-	-	27,25	72,75	100
1000+	-	-	2,08	97,92	100
Ortalama	0,04	0,06	12,88	87,02	100

Antepfıstığı: Antepfıstığının değerlendirilme şekilleri işletme büyüklük grupları itibarıyla mutlak ve oransal olarak Çizelge 5.163'de verilmiştir.

Çizelge 5.163. Antepfıstığının Değerlendirilmesi

İşletme Grupları(da)	Öztüketim	Satılan	Toplam
1-50	0,21	4,23	4,44
51-100	0,12	9,70	9,82
101-250	0,07	9,25	9,32
251-1000	-	10,50	10,50
Toplam	0,40	33,68	34,08
(%)			
1-50	4,82	95,18	100
51-100	1,22	98,78	100
101-250	0,76	99,24	100
251-1000	-	100,00	100
Ortalama	1,19	98,81	100

İşletmelerde üretilen antepfıstığının %98,81'i pazara arz edilmekte, %1,19'u ise ailede tüketilmektedir.

Sebze: Sebzenin değerlendirilme şekilleri işletme büyüklük grupları itibariyle mutlak ve oransal olarak Çizelge 5.164'de verilmiştir.

İşletmelerde üretilen sebzelerin %95,44'ü pazara arz edilmektedir. Geriye kalan %4,56 oranındaki ürünün %2,83'ü ailede tüketilmekte, %0,03'ü tohumluk olarak değerlendirilmekte, %0,76'sı işçilere ücret olarak verilmekte ve %0,94'ü diğer şekillerde değerlendirilmektedir.

Çizelge 5.164. Sebzenin Değerlendirilmesi

İşletme Grupları (da)	Öztüketim	Tohum	İşçiye Ver.	Satılan	Diğer	Toplam
	(Ton)					
1-50	7,34	0,17	1,25	406,00	3,00	417,76
51-100	5,50	-	-	52,70	-	58,20
101-250	1,20	-	-	44,50	-	45,70
251-1000	1,00	-	2,80	5,00	2,00	10,80
Toplam	15,04	0,17	4,05	508,20	5,00	532,46
(%)						
1-50	1,76	0,04	0,30	97,18	0,72	100
51-100	9,45	-	-	90,55	-	100
101-250	2,63	-	-	97,37	-	100
251-1000	9,26	-	25,92	46,30	18,52	100
Ortalama	2,83	0,03	0,76	95,44	0,94	100

Tütün: İşletmelerde üretilen tütünün tamamı pazara arz edilerek değerlendirilmektedir.

5.5.1.2. Hayvansal Ürünlerin Değerlendirilmesi

Süt: Tarımsal üretimleri içerisinde hayvancılığa yer verilen işletmelerde, süt daha çok peynir ve yoğurda işlenerek satılmaktadır. Bu bakımdan, başlıca hayvansal ürünlerden olan sütün pazarlama oranı %4,31 (8.800 kg) gibi oldukça düşük düzeydedir. Diğer taraftan, büyük işletme gruplarında süt tamamen peynir ve yoğurda işlenerek satılırken küçük işletmelerde bir miktar süt satışına

rastlanmıştır. Ancak bu tür satışlar fazla olmayıp sadece birinci grup işletmelerde %13,54 ve ikinci grup işletmelerde %0,69 oranındadır (Çizelge 5.165).

Çizelge 5.165. Sütün Değerlendirilmesi

İşletme Grupları (da)	Öztüketim	İşçiye Ver.	Satılan	Diğer	Toplam
1-50	54.237	-	8.550	350	63.137
51-100	35.995	-	250	40	36.285
101-250	42.960	-	-	-	42.960
251-1000	44.460	1.200	-	100	45.760
1001+	15.050	800	-	-	15.850
Toplam	192.702	2.000	8.800	490	203.992
(%)					
1-50	85,90	-	13,54	0,55	100
51-100	99,20	-	0,69	0,11	100
101-250	100,00	-	-	-	100
251-1000	97,16	2,62	-	0,22	100
1001+	94,95	5,05	-	-	100
Ortalama	94,47	0,98	4,31	0,24	100

İşletmelerde, sütün satış dışında değerlendirilen miktarı toplam üretimin yaklaşık %95,69'una karşılık gelmektedir. Bu miktarın da tamamına yakın bölümünü öztüketim oluşturmaktadır. Ancak işletmeler genelinde %94,47 olarak görülen öztüketim oranı içerisine peynir, yoğurt ve tereyağına işlenen süt miktarı da dahil edilmiştir.

Bölgede sütün, işçilere aynı ücret karşılığı olarak verilmesi uygulaması pek yaygın değildir. Sütün bu şekilde değerlendirilen miktarı, toplam üretimin %0,98'ini oluşturduğu gibi, küçük işletmelerde bu tür bir değerlendirme şekline rastlanmamıştır. Ayrıca, toplam süt üretiminin yaklaşık %0,24'ü akraba ve diğer köylülere dağıtılmıştır.

Peynir: İşletmelerde süt üretiminin önemli bir bölümü peynire işlenerek değerlendirilmektedir. Hayvancılığa yer verilen işletmelerde sütün peynir olarak

değerlendirilmesi yaygın olmakla beraber, peynir yapımı genelde bireysel ve ilkel işletme koşullarında küçük miktarlar halinde gerçekleştirilmektedir.

İşletmelerde 18.363 kg olan peynir üretiminin yaklaşık %40'ı (7.343 kg) öztüketimde kullanılırken, geri kalan %60'ı pazara arz edilmektedir (Çizelge 5.166). Küçük işletme gruplarında peynirin işletmede tüketilen kısmı toplam üretimin büyük bir bölümünü oluştururken, büyük işletme gruplarında pazara arz oranı üretimin daha büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Örneğin birinci gruba giren işletmeler toplam peynir üretimlerinin %53,6'sını öztüketim amacıyla kullanırken, son grup işletmelerde bu oran %6,98'e düşmektedir.

Çizelge 5.166. Peynirin Değerlendirilmesi

İşletme Grupları(da)	Öztüketim	Satılan	Toplam
	(Kg)		
1-50	3.755	3.250	7.005
51-100	925	2.660	3.585
101-250	1.173	1.380	2.553
251-1000	1.430	2.930	4.360
1000+	60	800	860
Toplam	7.343	11.020	18.363
	(%)		
1-50	53,60	46,40	100
51-100	25,80	74,20	100
101-250	45,95	54,05	100
251-1000	32,80	67,20	100
1000+	6,98	93,02	100
Ortalama	39,99	60,01	100

Yoğurt: İşletmelerde sütün diğer önemli bir değerlendirme şekli yoğurt olarak değerlendirilmesidir. Yoğurt peynirden sonra en önemli süt ürünü olarak, yaygın bir şekilde tüketilmektedir. Yoğurdun ayran olarak tüketilmesi de oldukça yaygındır.

Bölgede hayvancılık daha çok küçük sürüler halinde ve ekstansif koşullarda yapılmaktadır. Üretim de çoğunlukla öztüketime yöneliktir. Örneğin işletmelerde üretilen 27.015 kg yoğurdun %57,51'i öztüketim amacıyla kullanılırken, pazara arz oranı ancak %42,49'dur (Çizelge 5.167).

Çizelge 5.167. Yoğurdun Değerlendirilmesi

İşletme Grupları(da)	Öztüketim	Satılan	Toplam
	(Kg)		
1-50	5.970	3.180	9.150
51-100	3.060	5.000	8.060
101-250	3.905	2.600	6.505
251-1000	2.000	-	2.000
1000+	600	700	1.300
Toplam	15.535	11.480	27.015
	(%)		
1-50	65,25	34,75	100
51-100	37,97	62,03	100
101-250	60,03	39,97	100
251-1000	100,00	-	100
1000+	46,15	53,85	100
Ortalama	57,51	42,49	100

Tereyağı: Bölgede yaygın olarak üretilen tereyağının önemli bir bölümü işletmelerde öztüketim amacıyla kullanılmaktadır. Örneğin görüülen işletmelerde toplam üretimi 1.805 kg olan tereyağının %70,63'ü işletmelerde tüketilirken, sadece %29,37'si pazara arz edilmiştir (Çizelge 5.168).

Çizelge 5.168. Tereyağının Değerlendirilmesi

İşletme Grupları(da)	Öztüketim	Satılan	Toplam
	(Kg)		
1-50	270	70	340
51-100	192	120	312
101-250	138	-	138
251-1000	575	40	615
1000+	100	300	400
Toplam	1.275	530	1.805
	(%)		
1-50	79,41	20,59	100
51-100	61,54	38,46	100
101-250	100,00	-	100
251-1000	93,50	6,50	100
1000+	25,00	75,00	100
Ortalama	70,63	29,37	100

Yapağı ve Kıl: Bölgede küçükbaş hayvancılığın bir yan ürünü olarak elde edilen yapağı ve kıl, işletmelerde öncelikle aile gereksinimlerinin karşılanmasında kullanılmaktadır. İhtiyaç fazlası yapağı ve kıl ise, doğrudan tüketiciye satılabildiği gibi komisyoncu ve tüccar aracılığıyla fabrikalara da satılabilmektedir.

İşletmelerde yapağı daha çok yatak, yorgan ve yastık yapımında dolgu maddesi olarak; kıl ise kilim vb. dokumalarda kullanılmaktadır. İşletmelerde bu şekilde öztüketim amacıyla kullanılan yapağı ve kıl üretimi toplam üretimin (3.240 kg) %47,01'ini oluşturmaktadır. Yapağı ve kılın pazara arz oranı %52,99'dur (Çizelge 5.169).

Çizelge 5.169. Yapağı ve Kılın Değerlendirilmesi

İşletme Grupları(da)	Öztüketim	Satılan	Toplam
	(Kg)		
1-50	443	487	930
51-100	416	340	756
101-250	236	158	394
251-1000	328	602	930
1000+	100	130	230
Toplam	1.523	1.717	3.240
(%)			
1-50	47,63	52,37	100
51-100	55,03	44,97	100
101-250	59,90	40,10	100
251-1000	35,27	64,73	100
1000+	43,48	56,52	100
Ortalama	47,01	52,99	100

5.5.1.3. Pazarlama Oranları

İşletmelerde üretilen tarım ürünlerinin, anket yapılan tarihe kadar satılan miktarları ile varsa henüz satılmamış ancak satılacak olan miktarları toplanarak pazar arz miktarları bulunmuştur. Pazar arzının üretim miktarına bölünmesiyle elde edilen pazarlama oranları Çizelge 5.170'de verilmiştir.

Buğdayda pazarlama oranı işletmeler ortalaması olarak %51,50'dir. 50 dekardan küçük işletmelerde buğdayın sadece %10,21'i; 1000 dekardan büyük işletmelerde ise %90,33'ü pazarlanmaktadır. Bölgede yapılan bir başka araştırmada buğdayın pazarlama oranı %68,7 olarak bulunmuştur(Yurdakul ve ark., 1990). Aradaki fark iki araştırmadaki örnekleme farklılığından kaynaklanmaktadır. Bu araştırmada örnekleme esas alınan ana kitleyi tüm tarım işletmeleri oluştururken, diğer araştırmada ağırlıklı olarak tahıl üretimi yapılan işletmeler ana kitleyi oluşturmuştur. Dolayısıyla tahıl ağırlıklı işletmelerde buğdayın pazarlama oranı daha yüksek bulunmuştur.

Çizelge 5.170. Bitkisel ve Hayvansal Ürünlerin Pazarlama Oranları (%)

Ürünler	İşletme Grupları (Dekar)					
	1-50	51-100	101-250	251-1000	1000+	Ortalama
Bitkisel Ürünler						
Buğday	10,21	65,68	79,94	76,26	90,33	51,50
Arpa	16,29	68,42	52,48	61,20	91,99	71,75
Mercimek	87,73	91,84	71,83	74,48	87,44	81,98
Pamuk	98,65	100,00	95,21	72,75	97,92	87,02
A.Fıstığı	95,18	98,78	99,24	100,00	-	98,81
Sebze	97,18	90,55	97,37	46,30	-	95,44
Tütün	100,00	100,00	100,00	100,00	-	100,00
Hayvansal Ürünler						
Süt	13,54	0,69	-	-	-	4,31
Peynir	46,40	74,20	54,05	67,20	93,02	60,01
Yoğurt	34,75	62,03	39,97	-	53,85	42,49
Tereyağ	38,46	-	6,50	75,00	-	29,37
Yapağı-Kıl	52,37	44,97	40,10	64,73	56,52	52,99

Arpada pazarlama oranı %71,75 olup, işletmeler büyüdükçe pazarlama oranı yükselmektedir. Diğer bitkisel ürünlerde pazarlama oranları mercimekte %81,98, pamukta %87,02, antepfıstığında %98,81, sebze %95,44 ve tütünde %100,00'dür. Bu ürünlerde genellikle işletme büyüklüğü ile pazarlama oranı arasında bir ilişki bulunmamaktadır.

Hayvansal ürünlerde pazarlama oranları bitkisel ürünlerdekine göre daha düşük düzeylerde olup, %4,31 (süt) ile %60,01 (peynir) arasında değişmektedir. Sütteki pazarlama oranı azlığı, sütün işletmelerde genellikle peynir ve yoğurda işlendikten sonra pazarlanmasından kaynaklanmaktadır. Çiğ süt olarak pazarlama bölgesinde pek yaygın değildir.

5.5.2. Pazarlama Kanalları ve Aracılar

5.5.2.1. Bitkisel Ürünlerde Pazarlama Kanalları ve Aracılar

Buğday: İncelenen işletmelerde pazarlanan buğdayın satış yerleri Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO), tüccarlar, fabrikalar ve diğer satış yerleri olarak belirlenmiştir. Satış yerlerinin önem dereceleri işletme büyüklük grupları itibariyle mutlak ve oransal olarak Çizelge 5.171'de verilmiştir.

Çizelge 5.171. Buğdayın Satış Yerleri

İşletme Grupları(da)	TMO	Tüccar	Fabrika	Diğer	Toplam
	<i>(Ton)</i>				
1-50	74,30	98,45	-	3,40	176,15
51-100	21,55	82,70	31,00	5,00	140,25
101-250	144,83	317,15	-	-	461,98
251-1000	120,00	182,20	-	-	302,20
1000+	500,00	466,50	-	-	966,50
Toplam	860,68	1.147,00	31,00	8,40	2.047,08
	<i>(%)</i>				
1-50	42,18	55,89	-	1,93	100
51-100	15,37	58,97	22,10	3,57	100
101-250	31,35	68,65	-	-	100
251-1000	39,71	60,29	-	-	100
1000+	51,73	48,27	-	-	100
Ortalama	42,04	56,03	1,51	0,41	100

Buğdayın en büyük alıcısı tüccarlardır. Üretici satışlarının %56,03'ü tüccarlara yapılmıştır. Tüccarlar hem kendi hesaplarına alım-satım yaparlar, hem de komisyoncu olarak faaliyet gösterirler. Bölgede tüccarların yoğun olarak faaliyet gösterdikleri yerler tahıl pazarlarıdır. GAP bölgesinde gerek bölgesel ve gerekse bölgeler arası tahıl ticaretinde büyük öneme sahip tahıl pazarları Diyarbakır, Şanlıurfa, Gaziantep ve Mardin(Kızıltepe)'de bulunmaktadır.

Buğdayın ikinci önemli alıcısı TMO'dur. TMO'nun üretici satışları içindeki payı %42,04' dür. GAP bölgesinde TMO'ya ait 7 Şube, 26 ajans ve 5 toplama ekibi mevcuttur. Kurum bu birimleri aracılığıyla alımlarını yürütmektedir. Kurum üretici dışında tüccarlardan da alım yapmaktadır. Alınan ürünler değişik sürelerde depolanarak iç ve dış pazarlara arz edilmektedir. Kurumun pazar payı yıldan yıla dalgalanma göstermekte olup, 1990 yılında %36 olarak gerçekleşmiştir.

Bölgede faaliyet gösteren un, irmik ve makarna fabrikaları bir diğer alıcı grubunu oluşturmaktadır. Bu gruba çeşitli büyüklükteki bulgur imalathaneleri de dahildir. Üretici satışlarının %1,51'i fabrikalara yapılmıştır.

İşletme büyüklüğü ile satış yeri (pazarlama kanalı) arasında bir ilişki saptanmamıştır.

Arpa: Üretici satışlarında arpanın satış yerleri TMO, tüccarlar ve diğer satış yerleri olarak belirlenmiştir. Bunların önem dereceleri işletme büyüklük grupları itibariyle Çizelge 5.172'de verilmiştir.

Çizelge 5.172. Arpanın Satış Yerleri

İşletme Grupları(da)	TMO	Tüccar	Diğer	Toplam
	(Ton)			
1-50	-	5,50	-	5,50
51-100	15,00	38,60	9,76	63,36
101-250	25,38	23,50	9,80	58,68
251-1000	95,00	16,60	7,00	118,60
1000+	203,00	90,00	-	293,00
Toplam	338,38	174,20	26,56	539,14
	(%)			
1-50	-	100,00	-	100
51-100	23,68	60,93	15,40	100
101-250	43,25	40,05	16,70	100
251-1000	80,10	14,00	5,90	100
1000+	69,28	30,72	-	100
Ortalama	62,76	32,31	4,93	100

Arpanın üreticiden en büyük alıcısı anket yapılan dönemde TMO'dur. Ofisin bölgedeki piyasa payı buğdayda da olduğu gibi yıldan yıla önemli değişime göstermekte olup, 1990 yılında %39 olarak gerçekleşmiştir. İncelenen işletmelerdeki üreticiler pazarladıkları arpanın %62,76'sını ofise satmışlardır. Diğer önemli alıcı tüccarlardır. Tüccarların payı ise %32,31'dir. %4,93 oranındaki ürün diğer alıcılara satılmıştır. Bu gruptaki alıcılar arasında yem fabrikaları ve diğer köylüler bulunmaktadır.

Mercimek: Mercimekte üretici satışlarının hemen hemen tamamı (%99,72) tüccarlara yapılmıştır. Sadece %0,28 oranındaki ürün diğer köylülere satılmıştır (Çizelge 5.173). Burada tüccar grubu içinde mercimeği işleyerek pazarlayan tüccarlar da bulunmaktadır.

Çizelge 5.173. Mercimeğin Satış Yerleri

İşletme Grupları(da)	Tüccar	Diğer	Toplam
	(Ton)		
1-50	13.15	-	13.15
51-100	18.36	-	18.36
101-250	41.84	-	42.84
251-1000	88.85	1,00	88.85
1000+	195.00	-	195.00
Toplam	357.19	1,00	358.19
	(%)		
1-50	100,00	-	100,00
51-100	100,00	-	100,00
101-250	97.67	2,33	100,00
251-1000	100,00	-	100,00
1000+	100,00	-	100,00
Ortalama	99.72	0.28	100,00

Tahıl ve baklagil pazarlama kanalları, benzer bir yapıya sahip olmaları nedeniyle bir bütün olarak incelendiğinde, bu ürün grubunda toptancı aşamasındaki başlıca araçların TMO, tüccarlar ve fabrikalar olduğu görülmektedir. Bunların dışında bölgede faaliyet gösteren Güneydoğu Tarım Satış Kooperatifleri Birliği (Güneydoğubirlik) bazı yıllarda baklagil pazarlama kanallarında bir aracı olarak yer almaktadır.

TMO, tahıl-baklagil, yağlı tohumlar ve diğer bazı tarım ürünleri piyasalarını düzenlemekle görevli bir kamu kuruluşudur. Faaliyetleri özellikle buğday ve arpa piyasalarında yoğunlaşmıştır. Ofisin GAP bölgesindeki buğday ve arpa alımları süreklilik arz etmekle birlikte, diğer tahıl ürünleri ile baklagillerde bir süreklilik yoktur. TMO'nun pazar payı üründen ürüne ve yıldan yıla değişmektedir.

Tüccarlar çok sayıda tahıl ve baklagil ürününde pazarlama kanallarında yer alan en büyük aracı durumundadır. Tüccarlar arasında sadece alım-satım yapanlar, alım-satım ve komisyonculuk yapanlar ve alım-satım ve ürün işleyen tüccarlar bulunmaktadır. Tüccarlar tarafından alınan ürünler genellikle kısa süre içerisinde pazarlanırlar. En önemli satış yerleri yöredeki un, irmik, makarna ve yem fabrikaları ile mercimek işleme tesisleri ve besicilerdir. Bir bölüm ürün diğer bölgelere gönderilmektedir.

Tahıl ve baklagilleri girdi olarak kullanan bölgedeki fabrikalar gerek doğrudan üreticiden alım yaparak, gerekse tüccarlardan alım yaparak pazarlama kanallarında yer alırlar.

Güneydoğubirlik görev verildiğinde devlet adına destekleme alımı yaparak bölgede baklagil pazarlama kanallarında yer almaktadır. Ancak alımlarda süreklilik yoktur. Örneğin 1985-90 döneminde sadece 3 yıl alım yapılmıştır. Bu dönemde alımı yapılan ürün miktarları genellikle çok küçük olup, birliğin pazar payı %1'in altında gerçekleşmiştir. Birlikçe alınan ürünler birliğin işleme tesislerinde işlenerek iç ve dış pazarlar arz edilmektedir.

Pamuk: İncelenen işletmelerde (kütlü) pamuk satış yerleri tüccar, Çukobirlik ve fabrikalar olarak belirlenmiştir. Satış yerlerinin önem dereceleri işletme büyüklük grupları itibariyle mutlak ve oransal olarak Çizelge 5.174'de verilmiştir.

Çizelge 5.174. Kütlü Pamuk Satış Yerleri

İşletme Grupları(da)	Tüccar	Çukobirlik	Fabrika	Toplam
	(Ton)			
1-50	102,10	44,16	-	146,26
51-100	125,40	73,90	-	199,30
101-250	175,85	162,00	42,00	379,85
251-1000	667,95	118,80	-	786,75
1000+	390,40	315,60	-	706,00
Toplam	1.461,70	714,46	42,00	2.218,16
(%)				
1-50	69,81	30,19	-	100,00
51-100	62,92	37,08	-	100,00
101-250	46,29	42,65	11,06	100,00
251-1000	84,90	15,10	-	100,00
1000+	55,30	44,70	-	100,00
Ortalama	65,90	32,21	1,89	100,00

Pamuğun üreticiden en büyük alıcısı tüccarlardır. Üretici satışları içinde tüccarların payı %65,90'dır. Bölgede tüccarların üreticiye üretim dönemi içerisinde aynı ve nakdi olarak avans vermesi oldukça yaygın bir uygulamadır. Bölgede işleme tesisleri kapasitesinin, üretim miktarına göre az olması nedeniyle, tüccarların satışları önemli oranda bölge dışına yapılmaktadır. Satışların bir bölümü de bölgedeki işleme tesislerine yapılmaktadır.

İkinci önemli alıcı Çukobirlik'tir. Üretici satışlarının %32,21'i kooperatife yapılmıştır. Birlik GAP bölgesinde 11 kooperatifinden sekizinde ortak üreticilerinden ve ortak olmayanlardan alım faaliyetlerini yürütmektedir. Bu kooperatiflerin buldukları yerler ve ortak sayıları Çizelge 5.175'de verilmiştir.

Çizelge 5.175. GAP Bölgesinde Kütlü Pamuk Alımı Yapan
Kooperatifler ve Ortak Sayıları

Kooperatifin Yeri	Ortak Sayısı *
Adıyaman	609
Diyarbakır	588
İslahiye(Gaziantep)	691
Nizip (Gaziantep)	716
Nusaybin(Mardin)	1.043
Kızıltepe(Mardin)	575
Şanlıurfa	493
Suruç(Şanlıurfa)	2.239

(*) 1991/92 Kampanyası sonu (31.7.1992) itibariyle

Kaynak: Çukobirlik Kayıtları

Çukobirlik'in alımları süreklilik arz etmekle birlikte, yıldan yıla önemli değişiklikler olmaktadır. Nitekim son yıllarda birliğin bölgedeki alım miktarı 56 ton ile 47.105 ton arasında değişmiştir (Çizelge 5.176). Buna paralel olarak, Çukobirlik'in bölgedeki pazar payı da dalgalanma göstermektedir.

Çizelge 5.176. Çukobirlik'in GAP Bölgesindeki Kütlü Pamuk
Alımları (Ton)

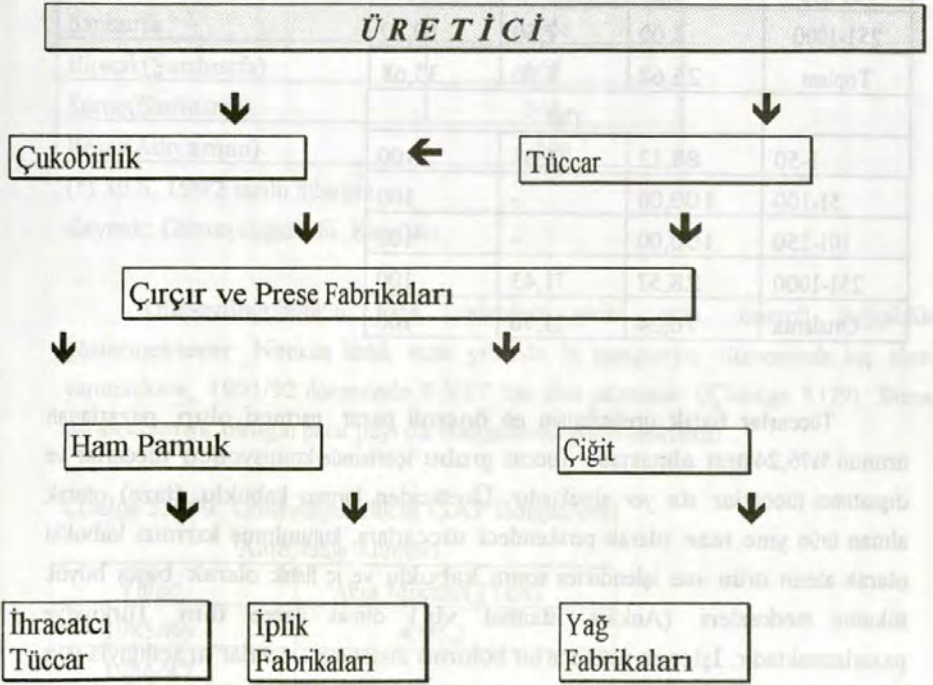
Yıllar	Ortak İçi	Ortak Dışı	Toplam
1987/88	33	23	56
1988/89	15,634	9,627	25,261
1989/90	9,518	209	9,727
1990/91	30,954	164	31,118
1991/92	28,627	18,478	47,105

Kaynak: Çukobirlik Kayıtları

Diğer bir alıcı bölgede faaliyet gösteren çırçır ve prese fabrikalarıdır. Üretici satışlarının %1,89'u fabrikalara yapılmıştır. Fabrikalar üreticilerin dışında ayrıca tüccarlardan da alım yaparlar.

GAP bölgesinde pamuk pazarlama kanalları şematik olarak Şekil 5.1'de gösterilmiştir(Yurdakul ve Direk, 1991).

Şekil 5.1. GAP Bölgesinde Pamuk Pazarlama Kanalları

Antepfıstığı: Antepfıstığı üreticileri ürünlerini tüccarlar ve kooperatif (Güneydoğubirlik) aracılığıyla pazarlamaktadır. Bu iki kanalın önem dereceleri, işletme büyüklük grupları itibariyle Çizelge 177'de verilmiştir.

Çizelge 5.177. Antepfıstığının Satış Yerleri

İşletme Grupları(da)	Tüccar	Kooperatif	Toplam
	(Ton)		
1-50	3,73	0,50	4,23
51-100	9,70	-	9,70
101-250	9,25	-	9,25
251-1000	3,00	7,50	10,50
Toplam	25,68	8,00	33,68
	(%)		
1-50	88,17	11,83	100
51-100	100,00	-	100
101-250	100,00	-	100
251-1000	28,57	71,43	100
Ortalama	76,24	23,76	100

Tüccarlar fıstık üreticilerinin en önemli pazar partneri olup, pazarlanan ürünün %76,24'ünü almaktadır. Tüccar grubu içerisinde komisyoncu tüccarlar ve dışsatımcı tüccarlar da yer almaktadır. Üreticiden kırmızı kabuklu (taze) olarak alınan ürün yine taze olarak perakendeci tüccarlara, kurutulmuş kırmızı kabuklu olarak alınan ürün ise işlendikten sonra kabuklu ve iç fıstık olarak başta büyük tüketim merkezleri (Ankara, İstanbul vb.) olmak üzere tüm Türkiye'ye pazarlanmaktadır. İşlenen fıstıkların bir bölümü dışsatımcı tüccarlar aracılığıyla yurt dışı pazarlara gönderilir. GAP bölgesi dışında fıstık üretimi yok denecek kadar az olduğundan, fıstık ticareti bu bölgede özellikle Gaziantep'te yoğunlaşmıştır. Gaziantep ve Nizip'te fıstık tüccarlarının faaliyet gösterdikleri fıstık pazarları bulunmaktadır.

İkinci önemli alıcı Güneydoğubirlik'tir. Üretici satışlarının %23,76'sı kooperatife yapılmıştır. Birlik GAP bölgesindeki 12 kooperatiften dokuzu aracılığıyla fıstık alımlarını yürütmektedir. Bu kooperatiflerin buldukları yerler ve ortak sayıları Çizelge 5.178'de verilmiştir.

Çizelge 5.178. GAP Bölgesinde Antepfıstığı Alımı Yapan
Kooperatifler ve Ortak Sayıları

Kooperatifin Yeri	Ortak Sayısı *
Gaziantep	4.682
Nizip (Gaziantep)	3.883
Arı (Gaziantep)	951
Hıyam (Gaziantep)	1.100
Araban (Gaziantep)	798
Şanlıurfa	1.616
Birecik (Şanlıurfa)	665
Suruç (Şanlıurfa)	368
Besni (Adıyaman)	1.300

(*) 30.6. 1992 tarihi itibarıyla

Kaynak: Güneydoğubirlik Kayıtları

Güneydoğubirlik'in fıstık alımları yıldan yıla önemli değişiklik göstermektedir. Nitekim birlik son yıllarda iki kampanya döneminde hiç alım yapmazken, 1991/92 döneminde 9.937 ton alım yapmıştır (Çizelge 5.179). Buna paralel olarak birliğin pazar payı da dalgalanma göstermektedir.

Çizelge 5.179. Güneydoğubirlik'in GAP Bölgesindeki
Antepfıstığı Alımları

Yıllar	Alım Miktarı (Ton)
1985/86	4.952
1986/87	-
1987/88	21
1988/89	57
1989/90	4.491
1990/91	-
1991/92	9.642

Kaynak: Güneydoğubirlik Kayıtları

Sebze: İncelenen işletmelerde pazarlanan sebzelerin satış yerleri Çizelge 5.180'de verilmiştir.

Çizelge 5.180. Sebze Satış Yerleri

İşletme Grupları(da)	Tüccar	Komisyoncu	Tüketici	Toplam
	(Ton)			
1-50	71,85	334,15	-	406,00
51-100	14,00	23,70	15,00	52,70
101-250	38,50	6,00	-	44,50
251-1000	-	-	5,00	5,00
Toplam	124,35	363,85	20,00	508,20
	(%)			
1-50	17,70	82,30	-	100
51-100	26,57	44,97	28,46	100
101-250	86,52	13,48	-	100
251-1000	-	-	100,00	100
Ortalama	24,47	71,60	3,93	100

Üreticilerin sebze satışlarının %71,60'ı komisyoncular aracılığıyla olmaktadır. İkinci önemli satış yeri tüccarlar olup, bunların toplam satışlar içindeki payı %24,47'dir. Komisyoncu ve tüccarlar üreticiden aldıkları ürünü genellikle bölgedeki perakendecilere pazarlamaktadır. Üretici satışlarının %3,93'ü ise doğrudan tüketicilere yapılmaktadır.

Sebze pazarlama kanallarında yukarıda belirtilen araçların dışında sadece bir sebze türünde kooperatif de yer almaktadır. Güneydoğubirlik bölgede Gaziantep yöresine has bir ürün olan kırmızı biberin piyasasına alıcı olarak girmektedir. Birliğin "tüm çöplü kırmızı biber" alımlarında önemli dalgalanmalar görülmektedir. Nitekim birlik son yıllarda 1987/88 döneminde hiç alım yapmazken, 1990/91 döneminde 2.006 ton alım yapmıştır (Çizelge 5.181).

Çizelge 5.181. Güneydoğubirlik'in GAP Bölgesindeki

Kırmızı Biber Alımları

Yıllar	Alım Miktarı (Ton)
1985/86	942
1986/87	392
1987/88	-
1988/89	231
1989/90	115
1990/91	2.006
1991/92	888

Tütün: İncelenen işletmelerde pazarlanan tütünün tamamı TEKEL'e satılmıştır.

5.5.2.2. Hayvansal Ürünlerde Pazarlama Kanalları ve Aracılar

Süt: İşletmelerde başlıca hayvansal ürün olan sütün hemen hepsi (%94,47'si) işletmelerde içme sütü olarak veya süt ürünlerine işlenerek değerlendirilmektedir. Toplam üretimin pazara arz edilen kısmı, %4,31'lik bölümdür.

İşletmelerde pazara arz edilen sütün %88,64'ü tüccarlara satılmaktadır. Bölgede süt üretiminin tüccar dışında diğer bir satış yeri tüketicilerdir. Ancak doğrudan tüketiciye satış yaygın bir satış şekli değildir. Bu şekildeki satışlar daha çok büyük tüketim merkezlerine yakın köylerden gelen üreticiler tarafından sokak sütçülüğü şeklinde yapılmaktadır. Pazara arz edilen sütün %11,36'sı, bu şekilde doğrudan tüketiciye satılmıştır (Çizelge 5.182).

Çizelge 5.182. İşletmelerde Sütün Satış Yerleri

İşletme Grupları(da)	Tüccar	Tüketici	Toplam
	(Kg)		
1-50	7.800	750	8.550
51-100	-	250	250
101-250	-	-	-
251-1000	-	-	-
1000+	-	-	-
Toplam	7.800	1000	8.800
	(%)		
1-50	91,23	8,77	100
51-100	-	100,0	100
101-250	-	-	100
251-1000	-	-	-
1000+	-	-	-
Ortalama	88,64	11,36	100

İşletmelerde öztüketim oranı oldukça yüksek olan çiğ sütün önemli bir bölümü peynire işlenmektedir. Süt ürünleri içerisinde peynir pazara arz oranı en yüksek olan üründür. Toplam peynir üretiminin yaklaşık %60,0'ı pazara arz edilmekte (11,020 kg) bunun da %82,30'u tüccarlar aracılığıyla

pazarlanmaktadır. Ayrıca doğrudan tüketicilere de satış yapılabilir. Bu şekilde yapılan satışlar, peynir arzının %17,70'ini oluşturmaktadır (Çizelge 5.183).

Çizelge 5.183. İşletmelerde Peynirin Satış Yerleri

İşletme Grupları(da)	Tüccar	Tüketici	Toplam
	(Kg)		
1-50	3.170	80	3.250
51-100	1.740	920	2.660
101-250	1.230	150	1.380
251-1000	2.930	-	2.930
1000+	-	800	800
Toplam	9.070	1.950	11.020
	(%)		
1-50	97,54	2,46	100
51-100	65,41	34,59	100
101-250	89,13	10,87	100
251-1000	100,00	-	100
1000+	-	100,00	100
Ortalama	82,30	17,70	100

Yoğurt: Bölgede satış miktarı en fazla olan hayvansal ürün yoğurttur. Yoğurt üretiminin başlıca satış yerlerini tüccar ve tüketiciler oluşturmaktadır. Tüccarlar, diğer hayvansal ürünlerde olduğu gibi yine en önemli alıcı grubunu oluşturmakla beraber, toplam alımlar içerisindeki payı diğer ürünlere göre düşüktür. Örneğin süt alımları içerisinde tüccarın payı %88,64, peynirde %82,30 iken, yoğurt için bu oran %52,09'dur. Yoğurt satışlarının geri kalan %47,91'lik bölümü doğrudan tüketicilere yapılmıştır. (Çizelge 5.184).

Çizelge 5.184. Yoğurdun Satış Yerleri

İşletme Grupları(da)	Tüccar	Tüketici	Toplam
	(Kg)		
1-50	2.180	1.000	3.180
51-100	1.200	3.800	5.000
101-250	2.600	-	2.600
251-100	-	-	-
1000+	-	700	700
Toplam	5,980	5,500	11.480
	(%)		
1-50	68,55	31,45	100
251-100	24,00	76,00	100
101-250	100,00	-	100
251-1000	-	-	-
1000+	-	100,00	100
Ortalama	52,09	47,91	100

Tereyağı: Bölgede satış amacıyla tereyağı üretimi pek yaygın değildir. Üretim, büyük ölçüde öztüketim amacıyla yapılmaktadır. Örneğin, kendileriyle görüşülen işletmeler toplam tereyağı üretimlerinin sadece %29,37'sini (530 kg) pazara arz etmişlerdir. Bu miktarın da %80,9'u doğrudan tüketicilere satılmıştır. Tereyağında diğer önemli bir alıcı grubunu tüccarlar oluşturmaktadır. Ancak söz konusu üründe tüccarların payı diğer hayvansal ürünlerin aksine %19,81 gibi düşük bir düzeydedir (Çizelge 5.185).

Çizelge 5.185. Tereyağının Satış Yerleri

İşletme Grupları(da)	Tüccar	Tüketici	Toplam
	(Kg)		
1-50	45	25	70
51-100	20	100	120
101-250	-	-	-
251-100	40	-	40
1000+	-	300	300
Toplam	105	425	530
	(%)		
1-50	64,29	35,71	100
51-100	16,67	83,33	100
101-250	-	-	-
251-1000	100,00	-	100
1000+	-	100,00	100
Ortalama	19,81	80,19	100

Yukarıda ürün bazında yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, bölgede süt ve mamülleri pazarlama kanallarında görev alan en önemli alıcı grubunu tüccarlar oluşturmaktadır. İşletmelerde, süt ve mamülleri üründen ürüne %19,81 ile %88,64 arasında değişen oranlarda tüccara satılmaktadır. Tüccar aracılığıyla yapılan satışlar dışında diğer önemli bir satış şeklini doğrudan tüketiciye yapılan satışlar oluşturmaktadır.

Bölgede TSEK'na ait işletmeler ile irili-ufaklı özel sektör pazarlamacıları da süt ve mamülleri piyasasında faaliyet göstermektedirler. Ancak, TSEK ile mandıra ve küçük ölçekli imalathanelerin çığ süt alımı içerisindeki payları oldukça düşüktür. Diğer taraftan söz konusu araçların çığ süt alımları genellikle büyük partiler halindedir ve belirli bölgelerde yoğunlaşmıştır. Bu bakımdan kendileriyle görüşülen işletmelerde bu kuruluşlara süt satışına rastlanmamıştır.

TSEK, süt ve mamülleri pazarlama kanallarında yer alan tek ve en önemli kamu kuruluşudur. TSEK, bölgede Diyarbakır ve Adıyaman işletmeleri ile süt toplama merkezleri aracılığıyla yaptığı süt destekleme alımlarıyla piyasada faaliyet göstermektedir.

Bölgede faaliyet gösteren kuruma ait işletmeler çoğunlukla çığ süt temininde güçlüklerle karşılaşmaktadırlar. Kapasite kullanımları düşüktür. Bunun

başlıca nedeni bölgede sütün pazar arzının az olmasıdır. Bölgedeki tarım işletmelerinde süt üretimi genellikle aile tüketimi için yapılmaktadır. Az miktardaki gereksinim fazlası ise peynir, yoğurt veya tereyağı olarak işlendikten sonra pazara sunulmaktadır. Üreticiler tarafından üretilen peynir ve tereyağ yerel pazarlarda pazarlanmaktadır (Gaziantep peynir pazarı gibi). Adıyaman ve Diyarbakır'daki Kuruma ait fabrikalar, TSEK fabrikalarının ülke genelinde işlediği ürün miktarı içerisinde çok düşük paya sahiptir. Örneğin, bu fabrikaların ülke genelinde TSEK'na ait 38 fabrikanın işlediği pastörize süt içerisindeki payı sadece %0,04, yoğurtta %0,7; feta peynirde ise %5'tir .

Bölgedeki süt ve süt mamülleri pazarlama kanalları kısa ve basittir. Çiğ süt satışı, çoğunlukla doğrudan üreticiler tarafından yapılır. İşletmelerden işleme tesisine süt taşıma işlemi çok az durumda birkaç üreticiyle birlikte gerçekleşmektedir.

Ceylanpınar tarım işletmesi, TSEK tesislerine süt sağlayan önemli bir kuruluştur. Bundan başka küçük ve orta ölçekli süt üreticileri de mandralara süt sağlamaktadırlar.

TSEK'in pazarlama ve işleme etkinlikleri kapsamındaki süt toplama merkezleri etkin bir şekilde çalışmamaktadır. TSEK fabrikaları süt gereksinimlerini kısmen süt toplama merkezlerinden karşıyorlarsa da, bu merkezler üreticilerin üretimi artırmak ve genişletmek açısından bir çabaya girmelerine etkide bulunamamıştır. Üreticilerin işleme ünitesi ile kurumlaşmış bir bağı olmaması, toplama merkezlerine getirilen süt miktarlarında dalgalanmalara neden olmaktadır.

Bölgede TSEK dışında özel sektör süt ve süt mamülleri pazarlamacıları olarak, küçük ölçekli süt mamülleri imalathaneleri, mandıralar, penir pazarları ve sokak sütçüleri faaliyet göstermektedir.

Mandıralar, küçük ölçekli imalathaneler ve özel üreticiler arasındaki satış ilişkileri genellikle belirli bir dönem için geçerli olan satış sözleşmeleri ile olmaktadır. Ancak bu sözleşmeler, piyasa koşullarının sık sık değişmesi nedeniyle genellikle kısa sürelidir.

Yapağı ve Kıl: İşletmelerde, küçükbaş hayvancılıkta bir yan ürün olarak elde edilen yapağı ve kıl yaklaşık yarısı (%52,99) pazara arz edilmektedir. Yapağı ve kıl üretiminde diğer hayvansal ürünlerde olduğu gibi en önemli alıcı grubunu tüccarlar oluşturmaktadır. Toplam yapağı ve kıl satışı (1.717 kg) içerisinde tüccarların payı %85,85'dir. Pazara arz edilen yapağı ve kıl üretiminin bir kısmı doğrudan son tüketicilere de yapılabilmektedir. Ancak, bu şekilde satılan miktar

fazla olmayıp toplam yapağı ve kıl satışının %14,15'ini oluşturmaktadır (Çizelge 5.186).

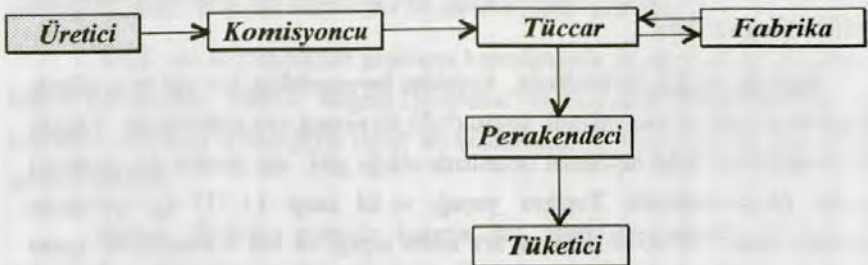
Çizelge 5.186. İşletmelerde Yapağı ve Kılın Satış Yerleri

İşletme Grupları(da)	Tüccar	Tüketici	Toplam
	(Kg)		
1-50	487	-	487
51-100	240	100	340
101-250	115	43	158
251-100	602	-	602
1000+	30	100	130
Toplam	1.474	2,43	1.717
	(%)		
1-50	100,00	-	100
51-100	70,59	29,41	100
101-250	72,78	27,22	100
251-1000	100,00	-	100
1000+	23,08	76,92	100
Ortalama	85,85	14,15	100

Bölgede yapağı üretimi, genellikle yastık, yorgan, döşek vb. yapımında kullanılmakta, kıl ise daha çok kilim vb. dokumalarda kullanılmaktadır.

Yapağı ve kıl pazarlamasında görev alan kişi ve kuruluş sayısı fazla olmayıp, pazarlama kanalı basit ve kısa bir yapıdadır. Bölgede yapağı ve kıl pazarlama kanallarında yer alan kişi ve kuruluşlar olarak, komisyoncu, tüccar ve fabrikalar sayılabilir. Bölgeyi temsilen Şanlıurfa'daki yapağı ve yün pazarlama kanalları Şekil 5.2'de şematik olarak gösterilmiştir.

Şekil 5.2. Şanlıurfa'da Yapağı ve Yün Pazarlama Kanalları

Şekilden görüldüğü gibi üreticiler satışları ya doğrudan tüketiciye ya da komisyoncular aracılığıyla tüccarlara yapmaktadır. Tüccarlar satın aldıkları yapıyı ve kılı perakendecilere ve fabrikalara satmaktadırlar.

5.5.3. Teslim Yerleri

Üreticiler satmış oldukları ürünleri alıcıya ya kendi işletmelerinde ya da işletme dışında alıcının alım yerlerinde (pazar yeri, TMO.... vb.) teslim ederler. Ürünün teslim yerinin bilinmesi pazarlamanın taşıma hizmetinin kim tarafından yerine getirildiğini, başka ifadeyle üreticilerin ürün pazarlamasında taşıma hizmetinin yerine getirilmesine ne ölçüde katıldığını göstermesi bakımından önemlidir. Bu nedenle, bu çalışmada ürünlerin teslim yerleri işletme genişlik grupları itibarıyla incelenmiştir.

5.5.3.1. Bitkisel Ürünlerde Teslim Yerleri

Buğday: Üreticiler satmış oldukları buğdayın %75,24'ünü işletme dışında alıcının alım yerlerinde, %24,76'sını işletmede teslim etmişlerdir (Çizelge 5.187). TMO'ya yapılan satışların tamamı ile tüccar ve fabrikalara yapılan satışların bir bölümünde ürün teslimi işletme dışında yapılmaktadır.

Çizelge 5.187. Buğdayın Teslim Yerleri

İşletme Grupları(da)	İşletme	İşletme Dışı	Toplam
	(Ton)		
1-50	18,60	157,55	176,15
51-100	21,00	119,25	140,25
101-250	37,00	424,98	461,98
251-100	51,30	250,90	302,20
1000+	379,00	587,50	966,50
Toplam	506,90	1.540,18	2.047,08
	(%)		
1-50	10,56	89,44	100
51-100	14,97	85,03	100
101-250	8,01	91,99	100
251-1000	16,98	83,02	100
1000+	39,21	60,79	100
Ortalama	24,76	75,24	100

Arpa: Üreticiler satmış oldukları arpanın %78,01'i işletme dışında, %21,99'u işletmede teslim etmişlerdir (Çizelge 5.188). İşletme büyüklüğü arttıkça işletmede teslim oranı azalmaktadır.

Çizelge 5.188. Arpanın Teslim Yerleri

İşletme Grupları(da)	İşletme	İşletme Dışı	Toplam
	(Ton)		
1-50	4,00	1,50	5,50
51-100	28,26	35,10	63,36
101-250	26,30	32,38	58,68
251-100	-	118,60	118,60
1000+	60,00	233,00	293,00
Toplam	118,56	420,58	539,14
	(%)		
1-50	72,73	27,27	100
51-100	44,60	55,40	100
101-250	44,82	55,18	100
251-1000	-	100,00	100
1000+	20,48	79,52	100
Ortalama	21,99	78,01	100

Mercimek: Buğday ve arpadan farklı olarak üreticilerin mercimek satışlarında ürünün büyük bölümü alıcıya işletmede teslim edilmektedir. İşletmede teslim edilen ürün oranı %65,52, işletme dışında teslim edilen ürün oranı ise %34,48'dir (Çizelge 5.189).

Çizelge 5.189. Mercimeğin Teslim Yerleri

İşletme Grupları(da)	İşletme	İşletme Dışı	Toplam
	<i>(Ton)</i>		
1-50	9,20	3,95	13,15
51-100	-	18,36	18,36
101-250	5,75	37,09	42,84
251-100	44,75	44,10	88,85
1000+	175,00	20,00	195,00
Toplam	234,70	123,49	358,19
	<i>(%)</i>		
1-50	69,96	30,04	100
51-100	-	100,00	100
101-250	13,42	86,58	100
251-1000	50,37	49,63	100
1000+	89,74	10,26	100
Ortalama	65,52	34,48	100

Pamuk: İşletmelerde pazarlanan pamuğun %60,08'i işletmede, %39,92'si işletme dışında teslim edilmiştir(Çizelge 5.190). İşletme dışında teslim, Çukobirlik'e yapılan satışlarda ve küçük oranda tüccara yapılan satışlarda görülmektedir.

Çizelge 5.190. Pamuğun Teslim Yerleri

İşletme Grupları(da)	İşletme	İşletme Dışı	Toplam
	<i>(Ton)</i>		
1-50	72,60	73,66	146,26
51-100	90,00	109,30	199,30
101-250	151,65	228,20	379,85
251-100	627,95	158,80	786,75
1000+	390,40	315,60	706,00
Toplam	1.332,60	885,56	2.218,16
	<i>(%)</i>		
1-50	49,64	50,36	100
51-100	45,16	54,84	100
101-250	39,92	60,08	100
251-1000	79,82	20,18	100
1000+	55,30	44,70	100
Ortalama	60,08	39,92	100

Antepfıstığı: Fıstık üreticilerinin kooperatife yaptıkları satışların tamamı ile tüccara yaptıkları satışların büyük bölümünde fıstık işletme dışında (%86,19) teslim edilmektedir(Çizelge 5.191). Sadece kimi tüccar satışlarında ürünün teslimi işletmede yapılmaktadır(%13,81).

Çizelge 5.191. Antepfıstığının Teslim Yerleri

İşletme Grupları(da)	İşletme	İşletme Dışı	Toplam
	(Ton)		
1-50	-	4,23	4,23
51-100	-	9,70	9,70
101-250	4,65	4,60	9,25
251-1000	-	10,50	10,50
Toplam	4,65	29,03	33,68
	(%)		
1-50	-	100,00	100
51-100	-	100,00	100
101-250	50,27	49,73	100
251-1000	-	100,00	100
Ortalama	13,81	86,19	100

Sebze: İşletmelerde pazarlanan sebzelerin %85,54'ü alıcıların alım yerlerinde, %14,46'sı işletmede teslim edilmiştir(Çizelge 5.192). İşletme dışı satış oranının yüksekliği, toptancı hallerinde komisyoncular aracılığıyla yapılan satışların fazlalığından kaynaklanmaktadır. Tüccar satışlarının sadece bir bölümünde ürün teslimi işletmede yapılmaktadır.

Çizelge 5.192. Sebzenin Teslim Yerleri

İşletme Grupları(da)	İşletme	İşletme Dışı	Toplam
	(Ton)		
1-50	56,00	350,00	406,00
51-100	14,00	38,70	52,70
101-250	3,50	41,00	44,50
251-1000	-	5,00	5,00
Toplam	73,50	434,70	508,20
	(%)		
1-50	13,79	86,21	100
51-100	26,57	73,43	100
101-250	7,87	92,13	100
251-1000	-	100,00	100
Ortalama	14,46	85,54	100

Tütün: İncelenen işletmelerde tütün satışlarının tamamı TEKEL'e yapıldığından, ürünün teslimi işletme dışında kurum alım yerlerinde yapılmaktadır.

5.5.3.2. Hayvansal Ürünlerin Teslim Yerleri

Bölgedeki işletmelerde, hayvansal üretim büyük ölçüde aile tüketimi(öztüketim) için yapılmaktadır. Bu bakımdan başlıca hayvansal ürünlerden süt ve süt mamülleri ile yapağı ve kıl üretimlerinin pazara arz oranı düşüktür. Az miktardaki gereksinim fazlası ise peynir, yoğurt veya tereyağı olarak işlendikten sonra pazara sunulmaktadır.

Bölgede hayvansal ürünlerin satışının hemen hepsi işletme dışında yapılmaktadır. Örneğin tereyağı ile yapağı ve kılın tamamı, peynirin ise %99,27 gibi tamamına yakın bir bölümünün satışı işletme dışında yapılmıştır. Süt ve yoğurt için bu oran yine % 94,32 ve %94,77 gibi oldukça yüksek düzeydedir (Çizelge 5.193). İşletmede teslim şeklindeki satışlar, sadece süt, yoğurt ve peynirde küçük oranlarda görülmektedir.

Hayvansal ürünlerde satış çeşitli tarihlerde ve küçük partiler halinde yapılmaktadır. Üreticiler, ürünleri genellikle kendi olanaklarıyla, en yakın tüketim merkezlerine götürerek satmaktadırlar. Üreticiler, işletmelerden pazara ürün taşıma işlemini çok az durumda birkaç üreticisiyle birlikte gerçekleştirmektedirler.

Çizelge 5.193. Hayvansal Ürünlerde Ürün Teslim Yerleri(%)

Ürünler	İşletmede	İşletme Dışında	Toplam
Süt	5,68	94,32	100
Peynir	0,73	99,27	100
Yoğurt	5,23	94,77	100
Tereyağı	-	100,00	100
Yapağı ve Kıl	-	100,00	100

5.5.4. Ürün Bedelinin Ödenme Şekilleri

İşletmelerde yapılan satışlarda ürün bedellerinin üreticiye ödenmesi peşin veya vadeli olabilmektedir. Ürün bedelinin ödenmesi, satış esnasında veya satışı izleyen birkaç hafta içerisinde yapılmışsa, ödeme şekli peşin olarak kabul edilmiştir. Ürün bedelinin tamamı veya bir bölümünün ödenmesi satış tarihinden 1 ay ve daha geç yapılmışsa, ödeme şekli vadeli olarak kabul edilmiştir. Buna göre, ödeme şekilleri ürünler ve işletme büyüklük grupları itibarıyla Çizelge 5.194'de verilmiştir.

Çizelge 5.194. Ürün Bedelinin Ödenmesi(%)

Ürünler	Ödeme Şekli	İşletme Grupları(da)					
		1-50	51-100	101-250	251-1000	1000+	Ortalama
Buğday	Peşin	100,0	88,9	93,6	97,4	100,0	97,4
	Vadeli	-	11,1	6,4	2,6	-	2,6
Arpa	Peşin	100,0	100,0	67,0	49,4	100,0	85,3
	Vadeli	-	-	33,0	50,6	-	14,7
Mercimek	Peşin	69,6	100,00	100,0	100,0	100,0	98,9
	Vadeli	30,4	-	-	-	-	1,1
Pamuk	Peşin	88,5	70,5	77,9	92,7	66,0	79,4
	Vadeli	11,5	29,5	22,1	7,3	34,0	20,6
A.Fıstığı	Peşin	88,2	100,00	100,0	100,0	100,0	98,5
	Vadeli	11,8	-	-	-	-	1,5

Sebze, tütün ve hayvansal ürünlerde ürün bedellerinin ödenmesi tamamen peşin yapıldığından Çizelgede bu ürünlere yer verilmemiştir.

İncelenen ürünlerin büyük bölümünde ürün bedelleri tamamen peşin veya tamamına yakın bölümü peşin olarak ödenmektedir. Vadeli ödeme şekli %20,6 ile pamukta ve %14,7 ile arpada göreceli olarak önem arz etmektedir.

5.5.5. Pazarlama Hizmetleri

Tarım ürünleri üretildikleri andan itibaren son tüketiciye ulaşıncaya kadar çeşitli pazarlama kademelerinden geçmekte ve genellikle üretildikleri işletmelerden çok daha uzakta ve farklı ürünlere işlenmiş olarak tüketime sunulmaktadır. Ürünlerin üretimden tüketime kadar içerisinde geçtikleri pazarlama kanalının her bir kademesinde farklı pazarlama hizmetleri farklı kişi ve kuruluşlarca yerine getirilmektedir. Pazarlama kanalının uzunluğu genellikle ürünün işleme derecesine bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Bununla beraber her ürünün pazarlama kanalı içerisinde yerine getirilen başlıca hizmetler toplama, işleme ve dağıtımdır.

Tahıl ve Baklagil: Bölgede tahıl ve baklagil ürünlerinin pazarlanması aşamasında üreticiler veya araçlar tarafından ilk yerine getirilen pazarlama hizmeti toplama hizmetidir. Toplama hizmeti, ürünlerin genellikle yörede "buğday pazarı" olarak adlandırılan yerde biraraya getirilmesiyle gerçekleştirilmektedir. Bu pazarda satışların yanısıra tartı, çuvallama, taşıma gibi hizmetler de sunulmaktadır.

Bölgede, tüccarlar tahıl ve baklagil pazarlama kanalında yer alan en önemli aracı grubunu oluşturmaktadır. Daha çok pazarlamanın ilk kademelerinde yoğun

faaliyette bulunan tüccarlar, üreticiden ya da bazı durumlarda olduğu gibi yerel toplayıcılardan aldıkları ürünleri tahıl ve baklagil işleme tesislerine satabildikleri gibi doğrudan iç ve dış tüketicilere de satabilmektedirler. Tüccarlar ürün alım işlemini, bazı yörelerde genellikle üreticilere avans vermek suretiyle yerine getirmektedirler. Şanlıurfa yöresinde yaygın olarak uygulanan bu alım şekli, çoğu kez üreticinin ürününü önceden düşük fiyatla satmasına neden olmaktadır.

Bölgede varolan pazarlama sistemi içerisinde, tüccar bizzat işletmeye giderek ürünü satın alabildiği gibi, üretici de ürününü pazara getirerek tüccara satabilmekte veya satılmak üzere komisyoncuya verebilmektedir. Her iki durumda da taşıma giderleri üreticiye aittir. Bazı durumlarda toplayıcı ürün toplama işlemini yerine getirmektedir.

Ürünler genellikle üretim alanlarından uzak yerlerde tüketime sunulduklarından, pazarlamanın her kademesinde bir taşıma hizmeti, çeşitli kişi ve kuruluşlarca yerine getirilmektedir. Taşıma hizmeti pazarlamanın ileriki aşamalarında nispeten uygun koşullarda yerine getirilirken, üretim yerinden pazar yerine taşınırken halen bazı yörelerde, kısa mesafedeki taşımalarda at arabası ve yük hayvanı bu amaçla kullanılmaktadır.

Bölgede, üreticiler genellikle arzı dağıtarak düzenli ve yüksek gelir elde etme amaçlı depolama olanaklarından yoksundur. Depolama hizmeti daha çok geniş finansman olanaklarına sahip kişi ve kuruluşlarca yerine getirilmektedir. Bunların sahip oldukları depolama olanakları, genellikle yeterli ve uygun koşullara sahip değildir. Bölgede çok az sayıda ve finansman sorunu nispeten az olan büyük üreticiler tarafından yerine getirilen depolama hizmeti daha sağlıklı ve ilkel koşullardadır. Ürünler çoğunlukla çuvalı veya yığma olarak depolanmakta ve çoğu kez evin bir odası bu amaçla kullanılmaktadır.

Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO), bölgede tahıl ve baklagil ürünleri piyasasını düzenlemek amacıyla, alım ve depolama gibi faaliyetlerde bulunmaktadır. Ancak, ofisin depolama olanakları, üretimin büyüklüğü karşısında yetersiz kalmaktadır. Ofis tarafından alınan ürünler değişik şekillerde depolanarak, iç ve dış pazarlara arz edilmektedir.

Bölgede dereceleme ve standardizasyon hizmeti, tahıl ve baklagil işletmecilerince yeterince bilinmemekte, alım-satım çoğunlukla dökme ürün şeklinde yapılmaktadır. Üreticilerce kullanılan tohumluklar standart olmayıp tüccarlardan veya kendi işletmelerinden temin ettikleri tohumluklardır. İlgili makamlarca dağıtılan tohumluklar ise yetersiz kalmaktadır. Dolayısıyla kullanılan tohumlukların yabancı tohum içeriği çok fazla, kaliteleri belirsizdir.

Fazlaca kompleks işleme tesis ve tekniklerini gerektirmeyen tahıl ve baklagil ürünlerinin işlenmesi için bölgede yeterli kapasitenin mevcut olduğu söylenebilir. İşlenmek üzere bölge dışına gönderilen ürün miktarı çok düşük düzeydedir. Buna karşın var olan işleme tesisleri genellikle küçük ölçekli ve basit teknolojiyle çalışmaktadır. Bölgede en yaygın sanayi düşük kapasiteli un fabrikalarıdır. Ayrıca buğdayı makarna ve bulgur, arpayı yem olarak değerlendirecek kuruluşlar mevcuttur. Baklagillerde ise mercimek kırma ve baklagil kalibrasyon tesisleri bulunmaktadır. Bu fabrikalar gereksindikleri hammaddeyi büyük ölçüde yöredeki tüccarlardan ve TMO'dan sağlamakla beraber, bazen bölge dışından da işlemek üzere ürün alabilmektedirler.

Bölgede özel sektör ve Güneydoğubirlik'e ait işleme tesislerinin büyük bölümü Gaziantep il sınırları içerisinde bulunmaktadır. Özellikle mercimek kırma tesisleri bakımından halen Türkiye'nin sahip olduğu en önemli işleme kapasitesi bu ilimizde bulunmaktadır. Yine bu il sınırları içerisinde bulunan baklagil kalibrasyon tesisleri, yöre nohut ve fasulye üretiminin temizlenmesi, ayıklanması, derecelenmesi ve çuvallar halinde ambalajlanması konularında önemli hizmetler vermektedir.

Kapasite kullanım oranları genellikle çok düşük olan bu işleme tesisleri bugün için işleme kapasitelerini, dışsatıma paralel olarak artırabilmektedirler. Sulamayla birlikte artacak üretime bağlı olarak bu oranların (özellikle tahıl işleme sanayiinde) yükselmesi beklenmektedir.

Bölgede üretilen tahıl ve baklagil ürünlerinin satışı işletmede veya yerel pazarlarda, dökme ya da çuvalı olarak yapılmaktadır. İşletme dışında ve dökme şeklindeki satışlar her iki ürün grubunda toplam satışların önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Örneğin pazara arz edilen buğday üretiminin %75,24'ü, arpa üretiminin %78,01'i işletme dışında teslim şeklinde satılmıştır. Mercimekte bu oran daha düşüktür. Ürünlerin çuvalı olarak satılması ise pek yaygın olmayıp, daha çok küçük miktardaki satışlar için geçerlidir.

Ürün satışlarında, daha önce belirtilen nedenlerle üreticilerin pazarlık gücü düşük, fiyat oluşumu üzerine etkileri yetersizdir. Pazarlama kolaylıkları ve depolama olanakları da yetersiz olan üreticiler, piyasada oluşan fiyatları kabullenmek zorunda kalmaktadır. Bölgede bu ürünler pazarını düzenlemekle görevli kuruluşlar, istikrarlı alım politikaları nedeniyle fiyat üzerine yeterince etki yapamamakta dolayısıyla bu konuda geniş finansman olanaklarına sahip tüccarlar daha etkili olmaktadır.

Diğer taraftan halen bölgede üretilen tarım ürünlerinin, talebe göre yurtiçi ve yurtdışı dağıtımlarının etkin bir şekilde yapılabileceği ulaşım ağı mevcut değildir. Mevcut karayolları toplama, işleme dağıtım hizmetlerinin her kademesinde

sıkça gereksinim duyulan taşımacılık için yetersiz ve trafik düzeni bozuktur. Köy-şehir irtibatı, genellikle uygun olmayan koşullarda sağlanmaktadır.

Endüstri Bitkileri: Bölgede yetiştirilen en önemli endüstri bitkisi pamuktur. Pamuk bir endüstri bitkisi olması nedeniyle, işleme derecesi yüksek, buna bağlı olarak da pazarlama kanalı uzundur.

Pamuk, bölgede iki veya üç seferde toplanmaktadır. Toplanan ürün toplama işçilerince çuvallara basılarak, tarlada veya işletme avlusunda biraraya getirilmektedir. Biraraya getirilen pamuklar ya işletmede ya da pazarda tartılarak satışı gerçekleştirilmektedir. Bölgede diğer pek çok ürünün aksine, pamuk satışları daha çok işletmede yapılmaktadır. İşletmede yapılan satışlar tüccarlara olmaktadır. Örneğin bölgede 1992/93 üretim sezonunda ham pamuğun %60,08'i işletmede teslim şeklinde satılmıştır. Satışı yapılan, pamuğun da en önemli alıcısı %65,90 ile tüccardır. Tüccar pamuğu genellikle işletmede çuvallar halinde ambalajlanmış olarak almakta ancak ürün bedelinden taşıma masraflarını düşerek üreticiye ödeme yapmaktadır.

Bölgede pamuk satışları genellikle hasattan hemen sonra yapılmaktadır. Üreticiler yeterli depolama olanaklarına sahip değildirler. Pamuğu depolayabilen az sayıdaki üreticiler ise nispeten geniş finansman olanaklarına sahip ve genellikle tüccar-çiğçilerdir. Depolama işlemi, çoğunlukla pamuğun satıldığı toplayıcı tüccarlar ve çırçır-prese fabrikaları tarafından yerine getirilmektedir.

Kütlü pamuğun tarladan işletmeye veya pazara taşınmasında daha çok römork kullanılmaktadır. Uzun mesafeli taşımalarda ise çoğunlukla kamyon kullanılmaktadır. Ayrıca, halen özellikle Şanlıurfa yöresinde küçük miktarlı ve kısa mesafeli taşımalarda at arabası da bu amaçla kullanılmaktadır.

Satış sırasında ürünlerin tartılması işlemi çuvallarla tek tek yapılabildiği gibi, römork veya kamyonlarla büyük kantarlar kullanılarak da yapılabilmektedir.

Pamuk satışında, üreticiler kütlü pamuk standartları konusunda yeterli bilgiye sahip olmayıp eksperlerin veya tüccarların belirledikleri kaliteleri kabul etmektedirler. Ancak, zaman zaman bu konuda taraflar arasında anlaşmazlıklar çıkabilmektedir.

Toplayıcı tüccarlar, kütlü alımlarında üreticiye avans vermek suretiyle de ürün tedariki yoluna gidebilmektedir. Bu durumda üretici ürününü avans aldığı tüccara satmak zorundadır. Çukobirlik üreticilere girdi ve kredi sağlamakta ise de üreticiler bunu genellikle bir yardım olarak görmektedirler. Dolayısıyla avans aldığı tüccara ürün teslimi sırasında üretici tüm borçlarını öderken, Çukobirlik'e olan borçlarının ürün tesliminde kesilmesine tepki gösterebilmektedirler.

Bölgede üreticilerin pamuk tüccarlarına ürünlerini hasattan önce satma uygulaması da görülmektedir. Alivre satış olarak adlandırabileceğimiz bu tür satışlarda, üretici henüz pamuk hasat edilmeden belli bir fiyat üzerinden ürününü tüccara satmakta ve parasını peşinen almaktadır. Önceden satmış olduğu ürünün hasadıyla beraber taahhüt edilen miktar, söz konusu tüccarın deposuna veya tüccar adına çırçır ve prese fabrikasına teslim edilebildiği gibi, tüccar tarafından işletmede de teslim alınabilmektedir. Alivre satışlara konu olan ürünler, genellikle birinci el (ilk hasat) pamuklar olup, ikinci el pamuklar daha çok taahhüt edilen yerler dışındaki alıcılara satılmaktadır. Pamuğu, bölge dışına göndererek satabilen az sayıdaki üreticilerin, ürünü daha iyi koşullarda satabildiği belirtilmektedir.

Ürün satışında, tahıl ve baklagillerde olduğu gibi üreticinin pazarlık gücü, fiyat oluşumuna etkisi yetersizdir. Finansman ve depolama olanakları kısıtlı olan üreticiler genellikle tüccarlar tarafından belirlenen fiyatları kabullenmek zorunda kalmaktadırlar. Bölgede pamuk ürününü ve üreticisini desteklemek amacıyla faaliyet gösteren tarım satış kooperatiflerinin ürün alımlarında zaman zaman ortaya çıkan tıkanıklıklar, tartı ve ekspertiz işlemlerinin uzaması ve çoğunluğa ödemelerin peşin yapılmaması üreticilerin birliklere ürün tesliminde caydırıcı bir etki yapmaktadır.

Endüstri bitkilerinde, ürünlerin üreticiden tüketiciye kadar izlediği yollar ve sunulan hizmetler, pazarlama zincirinin uzunluğu nedeniyle diğer ürünlere göre daha fazladır. Bu nedenle endüstri bitkilerinin toplam pazarlama marjı, diğer ürünlerden daha yüksektir. Endüstri bitkileri tarımsal sanayide girdi olarak kullanılmaları nedeniyle pazarlama hizmetleri içinde işleme faaliyeti önem kazanmaktadır. Yağlı tohumlu bitkiler işlenerek sıvı yağ ve küspeye ayrılmaktadır. Sıvı yağ insanlar tarafından tüketilirken, küspe yem sanayiinde hammadde olarak işlenerek karma yem elde edilebilmektedir. Endüstri bitkilerinde işleme hizmetlerinin bu nedenle artması, pazarlama kanallarının uzanmasına; sonuçta pazarlama marjlarının yükselmesine etki etmektedir. Endüstri bitkileri, Tarım Satış Kooperatifleri, sanayiciler, toptancılar ve perakendecilerin bulunduğu pazarlama kanallarında toplama, işleme ve dağıtım hizmetleri yerine getirilerek tüketicilere ulaştırılmaktadır.

Meyve ve Sebze: Bölgede meyve-sebze pazarlamasında toplama hizmeti genellikle üreticiler tarafından yerine getirilmektedir. Üreticiler ürünlerini toptancı pazar yerlerindeki araçlara getirerek ürünün bir merkezde toplanmasını sağlamış olmaktadır. Nadiren bu hizmet, aracı tüccar tarafından da yapılmaktadır. Buna bağlı olarak taşıma hizmetinin de bölgede önemli ölçüde, üretici tarafından yerine getirildiği söylenebilir. Taşımada at arabasından, traktöre ve kamyona kadar

değişen çok çeşitli taşıma araçları kullanılmaktadır. Pazar yerlerinde toplanan ürünler buradaki komisyoncu ve tüccarlar tarafından genellikle bölge içindeki perakendecilere satılmaktadır. Bazı ürünler ise bölge dışındaki araçlara sevk edilmektedir.

İleri düzeyde bir paketleme ve ambalajlama işlemi genellikle yapılmamaktadır. Ürünler sandık, kasa veya çuvalara konulmaktadır. Bazı ürünler dökme olarak pazarlanır. Sadece antepfıstığı işlendikten sonra daha küçük paketler haline getirilir.

Taze olarak tüketilen çoğu meyve-sebze türü hiç depolanmadan hızlı bir şekilde tüketicilere ulaştırılmaya çalışılır. Ancak satışın aynı gün içerisinde yapılmadığı durumlarda ürün satılincaya kadar bekletilir. Bu şekilde oluşan zorunlu depolama gereksinimi, çoğunlukla yaş meyve-sebze depolamasına hiç uygun olmayan koşullarda, hatta bazen açıkta yapılan depolamayla giderilmektedir. Bu durum pazarlama kayıplarının yükselmesine neden olmaktadır.

Antepfıstığı ve kuru üzüm gerek üreticiler gerekse araçlar tarafından değişen sürelerde depolanırlar. Üretici tarafından yapılan depolamada genellikle işletme veya evin bir bölümü kullanılırken tüccarlar depo yeri olarak genellikle bürolarına bitişik (birarada) bulunan binaları kullanırlar.

Dereceleme ve sınıflandırma genellikle üreticiler tarafından ürünün dış görünüşüne bakılarak yapılmaktadır. Bölgede meyve-sebzelerin objektif ölçütler dikkate alınarak dereceleme ve sınıflandırması yapılmamaktadır. Bu işlemi yapacak paketleme evleri bölgede mevcut değildir.

Hayvansal Ürünler: Bölgede hayvansal ürünler pazarlama zinciri kısa ve basittir. Ürünlerin büyük bölümü işletmede tüketilmektedir. Başlıca hayvansal ürünlerden süt, daha çok işletmelerde peynir ve yoğurda işlenerek satılmaktadır. Bu bakımdan süt olarak satış fazla olmayıp toplam süt üretiminin sadece %4,31'i bu şekilde pazara arz edilmektedir.

Ürünlerin pazara arz oranı düşük miktarlarda olduğundan TSEK, küçük ve orta ölçekli işleme tesisleri ve mandralara süt temini çoğunlukla üreticiler tarafından yapılmaktadır. Taşıma işleri üreticilerin sorumluluğundandır. Süt genellikle 25 litrelik kaplarda işleme tesislerine getirilir. Ürün günde yalnızca bir kez taşındığından yaz aylarında süt kalitesine ilişkin sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Çiğ sütün işletmelerden işleme tesislerine taşınması işlemi çok az durumda birkaç üreticiyle birlikte gerçekleştirilmektedir.

Bölgede üretilen sütün %94,47'si işletmelerde değerlendirilmektedir. Bu miktar işletmelerde süt olarak değerlendirilen kısmı içerdiği gibi sütün peynir, yoğurt ve tereyağına işlenerek değerlendirilen kısmını da içermektedir. İşletmelerde çiğ sütün peynir, yoğurt ve tereyağına işlenmesi genellikle yetersiz ve uygun olmayan geleneksel işletme koşullarında yapılmaktadır. Süt mamüllerinin pazara taşınması yine üretici olanaklarıyla gerçekleştirilmektedir. Kısa mesafeli taşımalarda at arabası, köy dolmuşları ve iş hayvanlarının bu amaçla kullanıldığı görülmektedir. Ancak bu tür taşımalar daha çok küçük partiler halinde yapılan satışlar için geçerlidir.

Süt mamüllerinin pazarlanması, bazı durumlarda toplayıcı tüccarlar aracılığıyla yapılmaktadır. Mamüllerin bir kısmı semt pazarlarına gönderilerek komisyoncular aracılığıyla satılmaktadır. Komisyoncular getirilen ürünleri tenekeleme ve tuzlama işleminden sonra bölge dışına da gönderebilmektedirler.

Sütün işlenmesi ile ilgili sanayi bölgede gelişmemiştir. Mevcut büyük ölçekli işleme tesisleri TSEK'a ait Diyarbakır ve Adıyaman'da bulunan işletmelerdir. Ayrıca özel sektöre ait küçük ölçekli mandıralar ve işleme tesisleri bulunmaktadır. İşleme ve ambalajlama hizmetlerinin önemli bir bölümü bu kuruluşlarca yerine getirilmekte ve yine bu kuruluşlarca dağıtım işlemi yapılmaktadır. Bu ürünlerin üreticilerden tüketicilere ulaştırılmasında içerisinden geçtikleri pazarlamanın her kademesinde sağlık koşullarına uygunluk büyük önem taşımaktadır. Bununla beraber ürünlerin taşınmasından işlenmesine ve dağıtımına kadar sunulan hizmetlerin uygun koşullarda yerine getirildiği söylenemez.

Bölgede süt ve mamülleri çeşitli kişi ve kuruluşlar aracılığıyla pazarlanabildiği gibi doğrudan tüketicilere de satış yapılabilmektedir. Bu şekildeki satışlar yine ürünün üretici olanaklarıyla pazara götürülerek yöresel pazarlarda satılması ya da sokak sütçülüğü şeklinde olmaktadır.

İşletmelerde ürünlerin paketlenmesi, ambalajlanması gelişmemiştir. Kuruluşlar da bu konuya yeterince önem vermemektedirler.

Bölgede diğer ürünlerde olduğu gibi hayvansal ürünler pazarlamasında da üreticilerin pazarlama kolaylıkları ve depolama olanaklarının olmayışından kaynaklanan sorunları bulunmaktadır. Ürünler bekletilmeden ve küçük partiler halinde satışa sunulmaktadır. Bu durum bir taraftan taşıma masraflarını yükseltirken, diğer taraftan üreticilerin pazarlık gücünü düşürmektedir. Üreticiler genellikle alıcı tarafından önerilen fiyatları kabullenmek durumunda kalmaktadır.

5.5.6. Pazarlama Masrafları

Bölgede bitkisel ürünlerin pazara arz edilen birim ürün miktarları için yapılan pazarlama masrafları, işletme genişlik gruplarına göre Çizelge 5.195'de verilmiştir.

Çizelge 5.195. İşletmelerde Pazara Arz Edilen Ürünlerde Pazarlama Masrafları

(1000 TL/Ton)

İşletme Grupları(da)	Buğday	Arpa	Mercimek	Pamuk	Antepfıstığı	Tütün
1-50	71,0	7,3	51,0	267,6	1.256,5	1.091,2
51-100	69,8	44,2	72,9	264,6	649,9	2.062,5
101-250	68,2	65,9	95,2	254,6	461,6	1.564,8
251-1000	79,7	54,2	36,2	98,0	311,4	-
1000+	46,3	43,1	8,7	264,8	-	-
Ortalama	59,9	47,8	30,7	204,0	568,9	1.424,2

Çizelgede görüldüğü gibi pazara arz edilen 1 ton ürün için en fazla masraf tütünde (1.424.200 TL) yapılmaktadır. Bunu 568.900 TL ile antepfıstığı, 204.000 TL ile pamuk izlemektedir. Tahıl ve baklagillerde ton başına yapılan pazarlama masrafları daha düşüktür. Örneğin, buğdayda 59.900 TL, arpada 47.800 TL. ve mercimekte 30.700 TL dir.

Ürünlerde birim başına yapılan pazarlama masraflarının en önemli belirleyicisi ürünün teslim yeridir. Çünkü pazarlama masrafları içerisinde en önemli masraf unsuru taşıma masrafıdır. Bu bakımdan, ürününü işletmede satan üreticinin yapmış olduğu masraf ile işletme dışında satan üreticinin yapmış olduğu masraf arasında büyük farklılıklar olacaktır. Pazarlama masrafları üzerine doğrudan etkili olan diğer faktör, ürünün satış yeridir. Eğer üretici ürününü TMO, TEKEL veya Tarım Satış Kooperatifine (Çukobirlik, Güneydoğubirlik vb) satmış ise pazarlama masraflarına stopaj vergisi, komisyon, hammaliye vb. kesintiler dahildir. Diğer taraftan üretici ürünü bu kuruluşlara götürürken bir de taşıma masrafı ödeyeceğinden toplam pazarlama masrafları daha da yüksek olacaktır. Ancak, üretici ürünü işletmede teslim şeklinde satmış ise alıcı (genellikle tüccar) söz konusu masrafları ürün fiyatından düşerek ürün bedelini üreticiye ödemektedir. Dolayısıyla üretici, ister ürünü işletmede tüccara satmış olsun, isterse işletme dışında TMO, TEKEL, Tarım Satış Koperatifi veya tüccara satmış olsun, her iki durumda da pazarlama masrafları üreticiye ait olmaktadır.

İşletmelerin söz konusu satış şekilleri üründen ürüne değişebildiği gibi pazara arz edilen ürün miktarına göre de değişebilmektedir. Bölgede her iki satış şekline rastlanmaktadır. Bu bakımdan çizelgede verilen değerler, ürünün satış yeri ve teslim yerine bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Örneğin tütün üretiminin tamamı işletme dışında TEKEL'e satıldığı için pazarlama masrafları içerisinde taşıma, stopaj ve diğer kesintiler dahil iken, pamuğun bir kısmı işletmede tüccara satıldığı için söz konusu masraflar toplam pazarlama masrafına dahil değildir. Ancak bu durumda söz konusu masraflar üreticiye ödenen fiyatlardan düşülmektedir. Bu bakımdan üretici her iki durumda da ürünlerin pazarlanmasından doğan bir bedel ödemektedir.

Pazarlama masrafları içerisinde en önemli unsuru taşıma oluşturmaktadır. Nitekim bölgede yapılan önceki çalışmalarda taşıma masrafının toplam pazarlama masrafları içindeki payı tahıl-baklagillerde %95,8, pamukta %44,4 olarak bulunmuştur. Diğer bazı masraf unsurları stopaj vergisi ve diğer kesintiler, işçilik ve çuval ücretidir.

5.6. GAP Alanındaki Hayvancılık İşletmelerinin Ekonomik Analizi

5.6.1. İşletmelerin Sosyo-Ekonomik Yapısı

5.6.1.1. İşletme Arazisi ve Ürün Ekilişleri

Gap alanındaki işletmeler arasında, işletme gelirlerinin çok önemli bir bölümünü veya tamamını hayvancılık gelirleri oluşturan 22 hayvancılık işletmesinde anket uygulanarak gerekli veriler ve bilgiler toplanmıştır.

İncelenen hayvancılık işletmelerinin 4'ünde arazi bulunmakta olup 18 işletmede hiç arazi yoktur. Arazisi olan işletmeler ortalamasına göre işletme başına 30,25 da arazi düşmekte olup, bu arazinin 16,00 dekarında arpa, 6,77 dekarında buğday ve 7,48 dekarında yonca üretilmektedir.(Çizelge 5.196).

Çizelge 5.196. Arazisi Olan Hayvancılık İşletmelerinde Ortalama İşletme Arazisi ve Ürün Ekilişleri

İşletmeler Ortalaması	Arpa	Buğday	Yonca	İşletme Arazisi
da	16,00	6,77	7,48	30,25
%	52,89	22,38	24,73	100,00

5.6.1.2. İşletmelerde Nüfus ve İşgücü

5.6.1.2.1. İşletmelerde Nüfus Yapısı

İncelenen işletmeler ortalamasına göre, işletme başına düşen aile nüfusu 8,51 kişidir. Bu nüfusun %51,94'ünü erkek nüfus ve %48,06'sını kadın nüfus oluşturmaktadır.(Çizelge 5.197).

Çizelge 5.197. İşletmelerde Aile Nüfus Sayısı ve Nüfusun Cinsiyete Göre Dağılımı

İşletmeler Ortalaması	Erkek	Kadın	Toplam
Kişi	4,42	4,09	8,51
%	51,94	48,06	100,00

5.6.1.2.2. İşletmelerde Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

İşletmelerdeki aile nüfusu 0-14, 15-64, 65 ve daha yukarı yaş grupları şeklinde üç ayrı yaş grubuna ayrılarak incelenmiştir.

Bütün işletmeler ortalaması olan 8,51 kişi aile nüfusunun %52,41'ini 0-14 yaş grubu, %47,59'unu 15-64 yaş grubu oluşturmakta olup, 65 ve daha yukarı yaş grubundan nüfus bulunmamaktadır(Çizelge 5.198).

Çizelge 5.198. İşletmelerde Aile Nüfusunun Eğitim Durumu

İşletmeler Ortalaması	0-14	15-64	65+	Toplam
Kişi	4,46	4,05	-	8,51
%	52,41	47,59	-	100,00

5.6.1.2. İşletmelerde Nüfusunun Eğitim Durumu

İşletmelerde aile nüfusu içinde 7 ve daha yukarı yaşlardaki nüfusun eğitim durumu incelenmiştir. Bu nüfusun eğitim düzeyi; okur-yazar olmayan; okur-yazar olan ve ilköğretim ortaokul ve lise; ilköğretim ortaokul ve lise ve üniversite mezunları olmak üzere 4 ayrı eğitim seviyesi şeklinde belirlenmiştir.

Bütün işletmeler ortalamasına göre aile nüfusunun %36,52'sini okur-yazar olmayan; %47,59'unu okur-yazar olan ve ilköğretim ortaokul ve lise; %12,12'sini ilköğretim ortaokul ve lise veya mezunlar oluşturmaktadır(Çizelge 5.199).

Çizelge 5.199. İşletmelerde Aile Nüfusunun Eğitim Durumu

İşletmeler Ortalaması	Eğitim Düzeyi			
	1	2	3	4
Kişi	3,11	3,69	0,36	0,14
%	36,52	47,59	5,45	2,12

1: Okur-yazar olmayan   2: Okur-yazar ve ilköğretim

3: Ortaokul ve lise   4: Yükseköğretim

5.6.1.2.4. İşletmelerde İşgücü Varlığı ve Kullanım Durumu

5.6.1.2.4.1. İşletmelerde Aile İşgücü Varlığı ve Kullanımı

İşletmelerde aile işgücü varlığı, aile nüfusunun cinsiyeti ve yaş grubu dikkate alınarak Erkek İşgücü Birimi (EİB) katsayıları toplanarak hesaplanmıştır. İncelenen hayvancılık işletmeleri ortalamasına göre işletme başına düşen aile işgücü varlığı 4,85 EİB olup, GAP alanındaki işletmeler ortalamasına göre daha azdır.

İşletmedeki aile işgücü kullanımı; işletme içi işlerde, işletme dışı tarımsal işlerde ve tarım dışı işlerde çalışılan gün sayıları şeklinde belirlenmiştir.

İncelenen işletmeler ortalamasına göre 596,32 gün aile işgücü kullanılmakta olup, bunun %93,41'i işletme içinde %2,44'ü işletme dışı tarımsal işlerde, %4,15'i tarım dışı işlerde çalışmaktadır (Çizelge 5.200).

Çizelge 5.200. İşletmelerde Aile İşgücü Kullanımı

İşletmeler Ortalaması	İşletme İçi İşler	İşletme Dışı Tarımsal İşler	Tarım Dışı İşler	Toplam
Gün	557,00	14,55	24,77	596,32
%	93,41	2,44	4,15	100,00

5.6.1.2.4.2. İşletmelerde Yabancı İşgücü Varlığı ve Kullanımı

İncelenen işletmelerin dört adedinde daimi yabancı işgücünden yararlanılmış olup, geçici yabancı işgücü kullanılmamıştır. Daimi yabancı işgücü kullanılan 4 işletmede ortalama 720,50 gün daimi yabancı işgücü kullanılmakta olup bu işletmelerde toplam işgücü kullanımı 1277,50 güne ulaşmaktadır (Çizelge 5.201).

Çizelge 5.201. Yabancı İşgücünden Yararlanılan İşletmelerde İşgücü Kullanımı

İşletmeler Ortalaması	Aile İşgücü	Daimi Yabancı İşgücü	Toplam
Gün	557,00	720,50	1277,50
%	43,60	56,40	100,00

5.6.1.3. Sermaye

İşletme sermayesi, sermayenin fonksiyonlarına göre sınıflandırılması esas alınarak incelenmiştir.

İşletmelerde aktif sermaye unsurlarından arazi, bina, alet-makina ve hayvan sermayelerine rastlanmış, arazi ıslahı ve bitki sermayelerine rastlanmamıştır.

İşletmelerde pasif sermaye; borçlar, borç faizleri ve öz sermaye şeklinde incelenmiştir.

5.6.1.3.1. Aktif Sermaye

İşletme başına ortalama 230.352.000 TL aktif sermaye düşmektedir. Aktif sermaye değeri, en az olan işletmede 68.430.000 TL, en fazla olan işletmede 962.910.000 TL'dir.

İncelenen işletmeler ortalamasına göre işletme başına düşen 230.352.000 TL'si aktif sermayenin; %5,43'ünü arazi sermayesi; %25,47'sini bina sermayesi; %1,05'ini alet-makina sermayesi %57,11'ini hayvan sermayesi ve %10,94'ünü döner işletme sermayesi oluşturmaktadır(Çizelge 5.202).

Çizelge 5.202. İşletmelerde Aktif Sermaye ve Unsurları(1000 TL)

	Arazi Sermayesi	Bina Sermayesi	Alet-Makina Sermayesi	Hayvan Sermayesi	Döner İşletme Sermayesi	Aktif Sermaye
en az	-	32.500	-	31.000	4.930	68.430
en fazla	60.000	330.600	-	474.000	98.310	962.910
ortalama	12.500	58.680	2.410	131.550	25.212	230.352
%	5,43	25,47	1,05	57,11	10,94	100,00

5.6.1.3.1.1. Hayvan Sermayesi

İncelenen işletmelerden 4 işletmede yalnız sığır; 3 işletmede sığır ve koyun; 6 işletmede koyun ve keçi; 9 işletmede yalnız koyun bulunmaktadır.

Bütün işletmeler ortalamasına göre 131.550.000 TL hayvan sermayesinin %45,00'ini sığırcılık; %53,34'ünü koyunculuk; %1,61'ini keçicilik ve %0,05'ini iş hayvanı sermayesi oluşturmaktadır. İşletmelerde, yalnız birinde bir adet iş hayvanı bulunmaktadır(Çizelge 5.203).

Çizelge 5.203.İşletmelerde Hayvan Sermayesi (1000 TL)

	Sığırcılık	Koyunculuk	Keçicilik	İş Hayvanı	Toplam
Ortalama	59.200	70.160	2.120	70	131.550
%	45,00	53,34	1,61	0,05	100,00

5.6.1.3.2. Pasif Sermaye

İncelenen işletmelerin tümünde kiracılık ve ortakçılık sistemine rastlanmamıştır. Bütün işletmeler ortalamasında pasif sermayenin %2,66'sını borçlar ve %97,34'ünü öz sermaye oluşturmaktadır.

5.6.2. Hayvansal Üretim

5.6.2.1. İşletmelerde Hayvan Varlığı

İşletmelerdeki hayvan varlığına sığır, koyun, keçi ve iş hayvanları dahil edilmiştir.

Bütün işletmeler ortalamasına göre işletme başına 5,05 adet sığır; 58,00 adet koyun; 3,00 adet keçi ve 0,05 adet iş hayvanı düşmektedir. Sığır bulunan işletmelerde en az 2, en fazla 40 adet sığır mevcut iken; koyun bulunan işletmelerde en az 20, en fazla 154 adet koyun mevcuttur. Keçi bulunan işletmelerde en az 1, en fazla 24 adet keçi bulunmaktadır. İşletmelerden yalnız birinde bir adet iş hayvanı bulunmaktadır(Çizelge 5.204).

Çizelge 5.204. İşletmelerde Hayvan Varlığı(Adet)

Hayvanın Cinsi	En Az	En Fazla	Ortalama
Sığır	2,00	40,00	5,05
Koyun	20,00	154,00	58,00
Keçi	1,00	24,00	3,00
İş Hayvanı	-	-	0,05

5.6.2.2. Hayvansal Ürünlerde Verim Düzeyi

İncelenen hayvancılık işletmeleri ortalamasına göre yetişkin hayvan başına elde edilen ürün miktarları Çizelge 10'da verilmiştir.

Sığırcılıkta inek başına ortalama 2811,35 kg süt; koyunculukta koyun başına 79,18 kg süt ve 2,41 kg yapağı; keçicilikte keçi başına 76,39 kg süt ve 0,95 kg kıl elde edilmektedir(Çizelge 5.205).

Çizelge 5.205. İşletmelerde Hayvan Başına Üretim Miktarı

Hayvancılık Üretim Faaliyetleri	Süt (kg)	Yapağı (kg)	Kıl (kg)
Sığırcılık	2811,35	-	-
Koyunculuk	79,18	2,41	-
Keçicilik	76,39	-	0,95

5.6.2.3. Hayvansal Üretimde Yem Girdisinin Temin Yerleri ve Temin Şekilleri

İncelenen hayvancılık işletmeleri ortalamasına göre işletme başına kullanılan yem değeri 40.280.000 TL'dir. Bu değer %6,93'ü işletme içinden; %89,13'ü tüccardan ve %3,94'ü komşulardan temin edilmektedir. İşletme dışından satın alınan 37.490.000 TL yem değerinin %98,05'i peşin şekilde satın alınırken, %1,95'i kredili olarak satın alınmaktadır(Çizelge 5.206 ve 5.207).

Çizelge 5.206. Temin Yerlerine Göre Yem Değeri ve Oranı

Birim	İşletme içi	Tüccar	Komşu	Toplam
1000 TL	2.790	35.900	1.590	40.280
%	6,93	89,13	3,94	100,00

Çizelge 5.207. Yem Satın Alma Şekilleri ve Oranları

Birim	Peşin	Kredili	Toplam
1000 TL	36.760	730	37.490
%	98,05	1,95	100,00

5.6.3. İşletmelerin Ekonomik Faaliyet Sonuçları

5.6.3.1. Gayrisafi Üretim Değeri

Hayvancılık işletmelerinde işletme birimine düşen gayrisafi üretim değeri 114.961.000 TL'dir. Bu değerın %98,90'ını hayvansal gayrisafi üretim değeri, %1,10'unu bitkisel gayrisafi üretim değeri oluşturmaktadır. Toplam gayrisafi üretim değeri içinde süt inekciliği üretim faaliyeti %43,39, koyunculuk üretim faaliyeti %53,52 ve keçicilik üretim faaliyeti %1,99 paya sahip bulunmaktadır(Çizelge 5.208).

Çizelge 5.208. Ortalama Göre Gayrisafi Üretim Değeri

Üretim Faaliyetleri	Hayvansal GSÜD		Bitkisel GSÜD		Toplam GSÜD	
	1000 TL	%	1000 TL	%	1000 TL	%
Süt İnekçiliği	49.882	43,39	-	-	49.882	43,39
Koyunculuk	61.524	53,52	-	-	61.524	53,52
Keçicilik	2.291	1,99	-	-	2.291	1,99
Bitkisel Üretim	-	-	1,264	1,10	1.264	1,10
Toplam	113.697	98,90	1,264	1,10	114.961	100,00

Hayvan başına ortalama hayvansal gayrisafi üretim değeri sığırcılıkta 9.877.000 TL; koyunculukta 1.060.000 TL ve keçicilikte 763.000 TL'dir.

Süt inekçiliği gayrisafi üretim değerinin %40,29'u süt ve süt ürünleri; %9,73'ü gübre ve %49,98'i yavru ve demirbaş artış değeri oluşturmaktadır.

Koyunculuk gayrisafi üretim değerinin %26,0'ünü süt ve süt ürünleri; %3,70'ini yapağı; %1,79'unu gübre ve %68,48'ini yavru ve demirbaş artış değeri oluşturmaktadır.

Keçicilik gayrisafi üretim değerinin %31,21'ini süt ve süt ürünleri; %1,75'ini kıl; %1,57'sini gübre ve %65,47'sini yavru ve demirbaş artış değeri oluşturmaktadır(Çizelge 5.209).

Çizelge 5.209. Hayvan Başına Hayvansal Gayrisafi Üretim Değeri

Üretim Faaliyetleri	Birim	Süt ve Süt Ürünleri	Yapağı	Kıl	Gübre	Yavru ve Demirbaş Artışı	Toplam
Süt	1000TL	3979	-	-	961	4937	9877
İnekciliği	%	40,29	-	-	9,73	49,98	100,00
Koyunculuk	1000TL	276	39	-	19	726	1060
	%	26,03	3,70	-	1,79	68,48	100,00
Keçicilik	1000TL	238	-	13	12	500	763
	%	31,21	-	1,75	1,57	65,47	100,00

5.6.3.2. Değişen Masraflar

İncelenen işletmeler ortalamasına göre işletme birimine düşen değişen masraf 50.425.000 TL olup, bu masrafın %98,75'ini hayvancılık değişen masrafları, %1,25'ini bitkisel üretim değişen masrafları oluşturmaktadır. Toplam değişen masraflar içinde üretim faaliyetlerinin değişen masraflar payı süt inekciliğinde %58,38; koyunculukta %38,82 ve keçicilikte %1,55'dir (Çizelge 5.210).

Çizelge 5.210. Ortalama Değişen Masraflar ve Oranları

Üretim Faaliyetleri	Hayvancılık Değişen Masrafı		Bitkisel Üretim Değişen Masraf		Toplam Değişen Masraf	
	1000 TL	%	1000 TL	%	1000 TL	%
Süt İnekciliği	29.438	58,38	-	-	29.438	58,38
Koyunculuk	19.572	38,82	-	-	19.572	38,82
Keçicilik	782	1,55	-	-	782	1,55
Bitkisel Üretim	-	-	633	1,25	633	1,25
Toplam	49.792	98,75	633	1,25	50.425	100,00

Süt inekciliği, koyunculuk ve keçicilik üretim faaliyetlerinden birine, ikisine veya üçüne birden yer verilen işletmelerde her üretim faaliyeti için hayvan başına düşen değişen masraflar işletmeler ortalaması olarak hesaplanmıştır.

Değişen masraflar; yem, veteriner ve ilaç, pazarlama ve diğer değişen masraflar şeklinde 4 masraf unsuru olarak incelenmiş olup, ayrıca yem masrafları; kaba yem, dane yem ve fabrika yemi masrafları şeklinde incelenmiştir.

Sığırcılıkta hayvan başına düşen 5.829.300 TL toplam değişen masrafın %82,04'ünü yem masrafı; %9,34'ünü veteriner ve ilaç masrafı; %6,75'ini pazarlama masrafı ve 1,87'sini diğer değişen masraflar oluşturmaktadır. Toplam değişen masraf içinde kaba yem masraf payı %14,88; dane yem masraf payı %66,45 ve fabrika yemi masraf payı %0,71'dir.

Koyunculukta hayvan başına düşen 337.440 TL toplam değişen masrafın %79,50'sini yem masrafı; %4,50'sini veteriner ve ilaç masrafı; %12,63'ünü pazarlama masrafı ve %3,37'sini diğer değişen masraflar oluşturmaktadır. Toplam değişen masrafın içinde kaba yem masrafı % 19,21; dane yem masrafı %21,36 ve fabrika yemi masrafı %38,93 paya sahip bulunmaktadır.

Keçicilikte hayvan başına 260.660 TL toplam değişen masraf düşmektedir. Toplam değişen masrafın % 72,89'unu yem masrafı; %3,84'ünü veteriner ve ilaç masrafı; %13,04'ünü pazarlama masrafı ve %10,23'ünü diğer değişen masraflar oluşturmaktadır. Toplam değişen masraf içinde kaba yem masrafı %16,63; dane yem masrafı %8,95 ve fabrika yemi masrafı %47,31 paya sahip bulunmaktadır(Çizelge 5.211).

Çizelge 5.211. Hayvancılık Şubelerinde Hayvan Başına Değişen Masraflar ve Oranı

Üretim Faaliyetleri	Birim	Yem				Veteriner ve ilaç	Pazarlama	Diğerleri	Toplam
		Kaba Yem	Dane Yem	Fabrika Yemi	Toplam				
Süt	1000 TL	867,32	3873,27	41,58	4782,17	544,55	393,66	108,92	5829,30
İnekciliği	%	14,88	66,45	0,71	82,04	9,34	6,75	1,87	100,00
Koyunculuk	1000 TL	64,83	72,06	131,38	268,27	15,17	42,62	11,38	337,44
	%	19,21	21,36	38,93	79,50	4,50	12,63	3,37	100,00
Keçicilik	1000 TL	43,33	23,33	123,33	189,89	10,00	34,00	26,67	260,66
	%	16,63	8,95	47,31	72,89	3,84	10,23	13,23	100,00

Hayvancılık işletmelerinde süt inekciliği koyunculuk ve keçicilikte, hayvan başına yapılan toplam değişen masraflar, bitkisel üretimin ağırlıkta olduğu kısmen hayvancılığa yer verilen GAP alanındaki işletmelere nazaran fazla olmuştur. Bu fazlalığın nedeni; değişen masrafların %72,89 ile %82,04'ünü oluşturan yem masraflarının, hayvancılık işletmelerinde tamamının veya çok büyük bir bölümünün işletme dışından karşılanması, bitkisel ağırlıklı işletmelerde işletme içinden karşılanmasıdır. Ayrıca hayvancılık işletmelerinde işçilik olarak aile işgücü, daimi yabancı işgücü çalıştırıldığı için değişen masraflar içinde işçilik masrafları bulunmamaktadır.

5.6.3.3. Brüt Kâr

Gayrisafi üretim değeri ile değişen masraflar arasındaki müsbet değeri ifade eden işletme toplam brüt kârı, bitkisel üretim brüt kârı ile hayvansal üretim brüt kârından oluşmaktadır.

Bütün işletmeler ortalamasına göre işletme birimine düşen brüt kâr 64.536.000 TL olup bu değer %99,02'sini hayvansal üretim brüt kârı %0,98'ini bitkisel üretim brüt kârı oluşturmaktadır(Çizelge 5.212).

Çizelge 5.212. İşletmelerde Unsurlarına Göre Brüt Kâr(1000 TL)

Üretim Faaliyetleri	Gayrisafi Üretim Değeri		Değişen Masraflar		Toplam Brüt Kâr	
	Değer	%	Değer	%	Değer	%
Hayvancılık	113.697	98,90	49.792	98,75	63.905	99,02
Bitkisel Üretim	1.264	1,10	633	1,25	631	0,98
Toplam	114.961	100,00	50.425	100,00	64.536	100,00

Bütün işletmeler ortalamasına göre 63.905.000 TL olan hayvancılık brüt kârının %31,99'unu sığırılık; %65,65'ini koyunculuk ve %2,36'sını keçicilik üretim faaliyetleri oluşturmaktadır.

Hayvancılık üretim faaliyetlerinde sığır başına 4.048.000 TL; Koyun başına 723.000 TL ve keçi başına 503 000 TL brüt kâr elde edilmektedir(Çizelge 5.213).

Çizelge 5.213. Hayvancılık Üretim Faaliyetlerinde Brüt Kâr (1000 TL)
ve Hayvan Başına Brüt Kâr(1000 TL)

Hayvancılık Üretim Faaliyetleri	Üretim Faaliyetleri Brüt Kârı		Hayvan Başına Brüt Kâr
	Değer	%	
Süt İnekciliği	20.444	31,99	4.048
Koyunculuk	41.951	65,65	723
Keçicilik	1.509	2,36	503
Toplam	63.905	100,00	-

5.6.3.4. Gayrisafi Hasıla

İşletme gayrisafi hasılası, gayrisafi üretim değeri ile işletme dışı tarımsal gelir toplamıdır.

Bütün işletmeler ortalaması işletme birimine düşen gayrisafi hasıla değeri 115.368.000 TL olup bu değerın %99,64'ünü gayrisafi üretim değeri, %36'sını işletme dışı tarımsal gelir oluşturmaktadır(Çizelge 5.214).

Çizelge 5.214. İşletmelerde Unsurlarına Göre Gayrisafi Hasıla

Birim	Gayrisafi Üretim Değeri	İşletme Dışı Tarımsal Gelir	Gayrisafi Hasıla
1000 TL	114.941	407	115.368
%	99,64	0,36	100,00

5.6.3.5. İşletme Masrafları

İşletme masrafları, toplam sabit masraflar ile toplam değişen masraflar toplanarak hesaplanmıştır.

Toplam sabit masraflara aile işgücü çalışma ücret karşılığı, daimi yabancı işçilik masrafı, tamir-bakım masrafları ve amortisman masrafları dahil edilmiştir.

İncelenen işletmeler ortalamasında işletme birimine düşen işletme masrafları 76.161.000 TL'dir. İşletme masraflarının %33,79'unu sabit masraflar, %66,21'ini değişen masraflar oluşturmaktadır(Çizelge 5.215).

Çizelge 5.215. İşletme Masrafları

Birim	Toplam Sabit Masraflar	Toplam Değişen Masraflar	İşletme Masrafları
1000 TL	25.736	50.425	76.161
%	33,79	66,21	100,00

5.6.3.6. Saf Hasıla

Saf hasıla, gayrisafi hasıladan işletme masrafları çıkartılarak hesaplanmaktadır.

Bütün işletmeler ortalamasında işletme birimine düşen saf hasıla değeri 39.207.000 TL'dir. Saf hasılanın gayrisafi hasılaya oranı %33,98'dir(Çizelge 5.216).

Çizelge 5.216. İşletmelerde Göre Saf Hasıla

Birim	Gayrisafi Hasıla	İşletme Masrafları	Saf Hasıla
1000 TL	115.368	76.161	39.207
%	100,00	66,02	33,98

5.6.3.7. Rantabilite

Rantabilite, işletme yıllık kârının işletme aktif sermayesine oranının 100 ile çarpımıdır. Bu oran işletmelerin başarı seviyelerini gösterir.

İncelenen işletmeler ortalamasında saf hasıla değeri 39.207.000 TL'den aktif sermayenin normal faiz karşılığı olarak hesaplanan 11.502.000 TL çıkartılarak, 27.705.000 TL kar hesaplanmıştır. Bu kâr, ortalama aktif sermaye değerine bölünüp 100 ile çarpılarak %12,04 rantabilite oranı bulunmuştur(Çizelge 5.217).

Çizelge 5.217. İşletmelerde Kâr ve Rantabilite Oranı

Saf Hasıla (1000 TL)	Aktif Sermaye Faiz Karşılığı (1000 TL)	Kâr (1000 TL)	Rantabilite Oranı(%)
39.207	11.502	27.705	12,04

5.6.3.8. Tarımsal Gelir

Tarımsal gelir, işletme içinden elde edilen tarımsal gelir ile işletme dışından elde edilen tarımsal gelirler toplamıdır.

Tüm işletmeler ortalamasında işletme birimine düşen tarımsal gelir 56.206.000 TL'dir. Tarımsal gelirin %99,28'ini işletme için tarımsal gelir ve %0,72'sini işletme dışı tarımsal gelir oluşturmaktadır(Çizelge 5.218).

Çizelge 5.218. İşletmelerde Tarımsal Gelir

Birim	İşletme İçi Tarımsal Gelir	İşletme Dışı Tarımsal Gelir	Toplam Tarımsal Gelir
1000 TL	55.799	407	56.206
%	99,28	0,72	100,00

5.6.3.9. Tarım Dışı Gelir ve Aile Geliri

Tarım dışı işlerden elde edilen gelir, tarım dışı gelir olarak ifade edilir.

Aile geliri, tarımsal gelir ile tarım dışı gelirler toplamıdır. İncelenen tüm işletmeler ortalamasında işletme birimine düşen aile geliri 58.933.000 TL'dir. Bu aile gelirinin %95,37'sini tarımsal gelir ve %4,63'ünü tarım dışı gelir oluşturmaktadır(Çizelge 5.219).

Çizelge 5.219. İşletmelerde Tarım Dışı Gelir ve Aile Geliri

Birim	Tarımsal Gelir	Tarım Dışı Gelir	Aile Geliri
1000 TL	56.206	2.727	58.933
%	95,37	4,63	100,00

5.6.4. Hayvansal Ürünlerin Değerlendirilmesi

İşletmelerde hayvancılık üretim faaliyetlerinden elde edilen sütün değerlendirilmesi öztüketim, satılan ve diğer şekillerde olmaktadır. İncelenen işletmeler ortalamasına göre işletme biriminde 11.088 kg süt üretilmektedir. Üretilen bu sütün %62,62'si süt olarak kullanılırken; %20,73'ü peynir; %16,65'i yoğurt ve yağa işlenmektedir.

İşletmelerde üretilen süt ve süt ürünlerinin %7,60'ı öztüketim; %92,15'i satılan ve %0,25'i diğer şekilde değerlendirilmektedir(Çizelge 5.220).

Çizelge 5.220. İşletmelerde Sütün Değerlendirilmesi

Süt ve Süt Ürünleri	Öz-Tüketim (kg)	Satılan (kg)	Diğer (kg)	Toplam	
				Miktar(kg)	%
Süt	270	6.664	9	6.943	62,62
Peynir	181	2.111	7	2.299	20,73
Yoğurt ve Yağ	392	1.443	11	1.846	16,65
Toplam	843	10.218	27	11.088	100,00
Oran %	7,60	92,15	0,25	100,00	

Not: Peynir, yoğurt ve yağ miktarları süt miktarı olarak verilmiştir.

6. ADANA İLİ SULANAN ALANLARDAKİ TARIM İŞLETMELERİNİN EKONOMİK ANALİZİ

6.1. İşletmelerin Sosyo-Ekonomik Yapısı

6.1.1. İşletme Arazisi

6.1.1.1. İşletme Arazi Genişlikleri

Adana ilinde 69 tarım işletmesinden anket uygulanarak bilgi toplanmıştır. İşletmeler 1-50, 51-100, 101-200 ve 201-500 dekar genişlik grupları şeklinde dört gruba ayrılarak incelenmiştir.

1-50 dekar işletme genişlik grubunda 23; 51-100 dekar işletme genişlik grubunda 25; 101-200 dekar işletme genişlik grubunda 13 ve 201-500 dekar işletme genişlik grubunda 8 adet işletme mevcuttur.

Toplam işletme arazisinde 1-50 dekar işletme genişlik grubunun payı %11,26; 51-100 dekar işletme genişlik grubunun payı %27,08; 101-200 dekar işletme genişlik grubunun payı %23,02 ve 201-500 dekar işletme genişlik grubunun payı %38,64'dür.

İşletme genişlik gruplarında ortalama işletme arazi genişliği sırasıyla 34,43 dekar, 76,20 dekar, 124,54 dekar, 339,75 dekar ve bütün işletmeler ortalaması 101,94 dekar hesaplanmıştır (Çizelge 6.1).

Çizelge 6.1. İşletme Arazi Genişlikleri ve Dağılımı

İşletme Grupları (da)	İşletme		İşletme Arazisi	
	Adet	%	%	Ortalama (da)
1-50	23	33,33	11,26	34,43
51-100	25	36,23	27,08	76,20
101-200	13	18,84	23,02	124,54
201-500	8	11,60	38,64	339,75
Toplam/Ortalama	69	100,00	100,00	101,94

6.1.1.2. Arazi Mülkiyeti ve Kullanma Şekilleri

İşletme arazileri mülk, kiracılık ve ortakçılık şeklinde işletilmekte olup, incelenen işletmelerde ortalama işletme arazisinin %60,61'ini mülk, %36,27'sini kiracılık ve %3,13'ünü ortakçılık ile işletilen araziler oluşturmaktadır.

İşletme genişlik gruplarında ortalama işletme arazileri içinde mülk arazilerin payı %39,78 ile %73,96 arasında değişmekte, kiracılıkla işletilen arazilerin payı %26,04 ile %54,05 arasında değişmektedir. 51-100 dekar işletme genişlik grubunda ortakçılıkla işletilen arazi mevcut olmayıp, 101-200

dekar işletme genişlik grubu, ortakçılıkla işletilen arazi oranının en yüksek (%6,18) olduğu işletme genişlik grubudur (Çizelge 6.2).

Çizelge 6.2. Arazi Mülkiyeti ve Kullanma Şekli

İşletme Grupları (da)	Mülk		Kira		Ortak		Toplam	
	Alan (da)	%	Alan (da)	%	Alan (da)	%	Alan (da)	%
1-50	24,09	69,95	9,04	26,26	1,30	3,79	34,43	100,00
51-100	56,36	73,96	19,84	26,04	0,00	0,00	76,20	100,00
101-200	49,54	39,78	67,31	54,05	7,69	6,18	124,54	100,00
201-500	207,00	60,93	121,50	35,76	11,25	3,31	339,75	100,00
Ortalama	61,78	60,61	36,97	36,27	3,19	3,13	101,94	100,00

6.1.1.3. Arazi Sulama Durumu

İşletme arazileri sulu ve kuru araziler şeklinde sınıflandırılarak işletme genişlik gruplarına göre incelendiğinde 1-50 dekar işletme genişlik grubunda arazinin %89,90'ını sulu, %10,10'unu kuru; 51-100 dekar işletme genişlik grubunda %93,70'ini sulu %6,30'unu kuru; 101-200 dekar işletme genişlik grubunda %96,29'unu sulu, %3,71'ini kuru; 201-500 dekar işletme genişlik grubunda %81,60'ını sulu, %18,40'ını kuru ve bütün işletmeler ortalamasında %89,20'sini sulu, %10,80'ini kuru araziler oluşturmaktadır (Çizelge 6.3).

Çizelge 6.3. İşletmelerde Sulu Kuru Arazi Miktarı ve Dağılımı

İşletme Grupları (da)	Sulu		Kuru		Toplam	
	Alan (da)	%	Alan (da)	%	Alan (da)	%
1-50	30,96	89,90	3,48	10,10	34,43	100,00
51-100	71,40	93,70	4,80	6,30	76,20	100,00
101-200	119,92	96,29	4,62	3,71	124,54	100,00
201-500	277,25	81,60	62,50	18,40	339,75	100,00
Ortalama	90,93	89,20	11,01	10,80	101,94	100,00

6.1.1.4. İşletmelerde Arazi Parsel Sayısı ve Parsel Büyüklüğü

İşletme genişlik gruplarına göre işletme parsel sayısı 1-50 dekar işletme genişlik grubunda 1,52 adet; 51-100 dekar işletme genişlik grubunda 2,40 adet; 101-200 dekar işletme genişlik grubunda 2,69 adet; 201-500 dekar işletme genişlik grubunda 4,00 adet ve bütün işletmeler ortalamasında 2,35 adet olup, işletme genişlik grupları büyüdükçe işletme parsel sayısı artmaktadır.

İşletme başına düşen ortalama parsel genişliği, işletme genişlik gruplarına göre 1-50 dekar işletme genişlik grubunda 22,65 dekar, 51-100 dekar işletme genişlik grubunda 31,75 dekar, 101-200 dekar işletme genişlik

grubunda 46,30 dekar, 201-500 dekar işletme genişlik grubunda 84,93 dekar ve bütün işletmeler ortalamasında 43,37 dekar olup, işletme genişlik grupları büyüdükçe ortalama işletme parsel genişliği de artmaktadır (Çizelge 6.4).

Çizelge 6.4. İşletmelerde Parsel Sayısı ve Parsel Genişliği

İşletme Grupları (da)	Parsel Sayısı (Adet)	Parsel Genişliği (da)	İşletme Genişliği (da)
1-50	1,52	22,65	34,43
51-100	2,40	31,75	76,20
101-200	2,69	46,30	124,54
201-500	4,00	84,93	339,75
Ortalama	2,35	43,37	101,94

6.1.2. İşletmelerde Nüfus ve İşgücü

6.1.2.1. İşletmelerde Nüfus Yapısı

İşletme başına düşen aile nüfus sayısı, işletme genişlik gruplarına göre 4,38 ile 6,08 kişi arasında değişmekte olup, bütün işletmeler ortalamasında 5,41' kişidir.

İşletme genişlik gruplarına göre erkek nüfusun toplam nüfusa oranı %50,00 ile %58,23 arasında değişirken, kadın nüfusun toplam nüfusa oranı %41,77 ile %50,00 arasında değişmektedir. Bütün işletmeler ortalamasına göre nüfusun %52,28'ini erkek nüfus; %47,72'sini kadın nüfus oluşturmaktadır (Çizelge 6.5).

Çizelge 6.5. İşletmelerde Aile Nüfus Sayısı ve Nüfusun Cinsiyete Göre Dağılımı

İşletme Grupları (da)	Erkek		Kadın		Toplam	
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
1-50	2,70	50,00	2,70	50,00	5,39	100,00
51-100	2,76	51,11	2,64	48,89	5,40	100,00
101-200	3,54	58,23	2,54	41,77	6,08	100,00
201-500	2,25	51,43	2,12	48,57	4,38	100,00
Ortalama	2,83	52,28	2,58	47,72	5,41	100,00

6.1.2.2. İşletmelerde Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

İşletmeci ailenin nüfusu 0-14, 15-64, 65 ve daha yukarı yaş grupları şeklinde üç ayrı yaş grubuna ayrılarak incelenmiştir.

Bütün işletmeler ortalamasına göre 5,41 kişi olan aile nüfus sayısının %22,79'unu 0-14 yaş grubu; %73,73'ünü 15-64 yaş grubu; %3,49'unu 65 ve daha yukarı yaş grubu oluşturmaktadır. Bu oranlar işletme büyüklük grupları itibariyle farklılık göstermektedir (Çizelge 6.6).

Çizelge 6.6. İşletmelerde Aile Nüfusunun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

İşletme Grupları (da)	0-14		15-64		65+		Toplam	
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
1- 50	0.87	16,13	4.30	79,84	0.22	4,03	5.39	100,00
51-100	1.68	31,11	3.68	68,15	0.04	0,74	5.40	100,00
101-200	0.85	13,92	4.69	77,22	0.54	8,86	6.08	100,00
201-500	1.50	34,29	2.88	65,71	-	-	4.38	100,00
Ortalama	1.23	22,79	3.99	73,73	0.19	3,49	5.41	100,00

6.1.2.3. İşletmecilerin Eğitim Düzeyi

İşletmecilerin eğitim düzeyi işletme genişlik grupları itibariyle Çizelge 6.7'de incelenmiştir. Tüm işletmeciler içinde okur yazar olmayanlar %1,45; okur yazar ve ilkokul mezunu olanlar %82,61; ortaokul ve lise mezunu olanlar %14,49; yüksek okul mezunu olanlar %1,45 paya sahiptir.

İşletme genişlik grupları büyüdükçe, okur-yazar ve ilkokul mezunu işletmecilerin oranı azalma göstermekte, ortaokul ve lise mezunu işletmecilerin oranı ise 101- 200 dekar işletme genişlik grubuna kadar artma göstermektedir.

1-50 dekar işletme genişlik grubunda bir işletmecinin okur-yazar olmadığı; 201-500 dekar işletme genişlik grubunda ise bir işletmecinin yüksek okul mezunu olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 6.7. İşletmecilerin Eğitim Durumu

İşletme Grupları (da)	Eğitim Düzeyi									
	1		2		3		4		Toplam	
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
1-50	1	4,35	20	86,96	2	8,70	-	-	23	100,00
51-100	-	-	21	84,00	4	16,00	-	-	25	100,00
101-200	-	-	10	76,92	3	23,08	-	-	13	100,00
201-500	-	-	6	75,00	1	12,50	1	12,50	8	100,00
Topl./Ort.	1	1,45	57	82,61	10	14,49	1	1,45	69	100,00

1: Okur-yazar olmayan; 2: Okur-yazar ve ilkokul mezunu;
3:Ortaokul ve lise mezunu; 4: Yüksek okul mezunu.

6.1.2.4. İşletmelerde İşgücü Varlığı ve Kullanım Durumu

6.1.2.4.1. İşletmelerde Aile İşgücü Varlığı ve Kullanımı

İşletmelerdeki aile işgücü, aile fertlerinin cinsiyeti ve yaş grupları dikkate alınarak Erkek İşgücü Birimi (EİB) katsayıları toplamı şeklinde belirlenmiştir. İşletme birimine düşen aile işgücü değerleri Çizelge 6.8'de verilmiştir.

Çizelge 6.8 İşletmelerde Mevcut Aile İşgücü

İşletme Grupları (da)	EİB
1-50	4,00
51-100	3,60
101-200	4,70
201-500	2,90
Ortalama	3,80

EİB: Erkek İşgücü Birimi

İşletmeci ve aile işgücü kendi işletmesinde, işletme dışı tarımsal işlerde ve tarım dışı işlerde çalışmaktadır. Kullanılan işgücü, günü olarak belirlenmiştir.

İşletme genişlik gruplarına göre kullanılan aile işgücü Çizelge 6.9'da verilmiştir.

Bütün işletmeler ortalamasına göre, aile işgücünün %51,19'u işletme içinde; %19,50'si işletme dışı tarımsal işlerde; %33,31'i tarım dışı işlerde kullanılmaktadır. İşletme genişlik grupları büyüdükçe işletme içinde kullanılan aile işgücü kullanım oranı %45,72 ile %72,15 arasında değişmekte, işletme dışı tarımsal işlerde kullanılan aile işgücü kullanım oranı %7,25 ile %34,84 arasında değişmekte, tarım dışı işlerde kullanılan aile işgücü kullanım oranı azalmaktadır. 201-500 dekar işletme genişlik grubunda tarım dışı işlerde kullanılan aile işgücüne rastlanmamıştır (Çizelge 6.9).

Çizelge 6.9. İşletme Aile İşgücü Kullanım Durumu

İşletme Grupları (da)	İşletme İçi İşler		İşletme Dışı Tarımsal İşler		Tarım Dışı İşler		Toplam	
	Gün	%	Gün	%	Gün	%	Gün	%
1-50	114,43	45,72	24,35	9,73	111,52	44,55	250,30	100,00
51-100	111,89	52,09	15,60	7,26	87,32	40,65	214,81	100,00
101-200	125,08	51,04	85,38	34,84	34,62	14,12	245,08	100,00
201-500	116,60	72,15	45,00	27,85	-	-	161,60	100,00
Ortalama	115,77	51,19	35,07	19,50	75,33	33,31	226,17	100,00

6.1.2.4.2. İşletmelerde İşgücü Kullanımı

İşletmelerde kullanılan işgücü, aile işgücünden ve geçici yabancı işgücünden karşılanmaktadır. İşletmelerde daimi yabancı işgücüne rastlanmamıştır.

İşletme genişlik grupları büyüdükçe, işletmelerde kullanılan işgücü 254,06 gün ile 1.509,04 gün arasında artmakta, bütün işletmeler ortalamasında 559,84 gün olmaktadır.

İşletme genişlik grupları büyüdükçe işletmede kullanılan işgücü içinde aile işgücünün payı %45,04 ile %7,73 arasında azalırken, geçici yabancı işgücünün payı %54,96 ile %92,27 arasında artmaktadır. Bütün işletmeler ortalamasına göre, işletmede kullanılan işgücünün %20,68'i aile işgücünden, %79,32 geçici yabancı işgücünden karşılanmaktadır(Çizelge 6.10).

Çizelge 6.10. İşletmelerde işgücü kullanımı

İşletme Grupları (da)	Aile İşgücü		Geçici Yabancı İşgücü		Toplam	
	Gün	%	Gün	%	Gün	%
1-50	114,43	45,04	139,63	54,96	254,06	100,00
51-100	111,89	24,87	338,00	75,13	449,89	100,00
101-200	125,08	17,18	603,03	82,82	728,11	100,00
201-500	116,60	7,73	1392,44	97,27	1509,04	100,00
Ortalama	115,77	20,68	444,07	79,32	559,84	100,00

6.1.2.4.3. İşletmelerde Dekara İşgücü Kullanımı

İşletmede dekara kullanılan işgücü, toplam kullanılan işgücünün işletme arazi genişliğine bölünerek bulunmuştur. Dekara kullanılan işgücü saat cinsinden verilmiştir.

İşletme genişlik gruplarına göre dekara kullanılan işgücü 1-50 dekarda 59,04 saat; 51-100 dekarda 47,44 saat; 101-200 dekarda 46,72 saat; 201-500 dekarda 35,52 saat ve bütün işletmeler ortalamasında 44,00 saattir.

Dekara kullanılan işgücü miktarı işletme genişlik grupları büyüdükçe azalmaktadır. Bu azalmaya, işletmeler büyüdükçe makina kullanım düzeylerinin yükselmesi neden olarak gösterilebileceği gibi, işletmeler büyüdükçe toplam kullanılan işgücü içinde, hayvancılıkta kullanılan işgücü payının azalması'nda gösterilebilir(Çizelge 6.11).

Çizelge 6.11. İşletmelerde Dekara İşgücü Kullanımı

İşletme Grupları (da)	Aile İşgücü		Yabancı İşgücü		Toplam	
	Saat	%	Saat	%	Saat	%
1-50	26,56	45,04	32,48	54,96	59,04	100,00
51-100	11,92	24,87	35,52	75,13	47,44	100,00
101-200	8,00	17,18	38,72	82,82	46,72	100,00
201-500	2,72	7,73	32,80	92,27	35,52	100,00
Ortalama	9,12	20,68	34,88	79,32	44,00	100,00

6.1.3. Sermaye

İşletmelerdeki sermaye, sermayenin fonksiyonlarına göre sınıflandırılması esas alınarak aktif sermaye ve pasif sermaye şeklinde iki ana grupta incelenmiştir.

6.1.3.1. Aktif Sermaye

Üretime doğrudan veya dolaylı olarak iştirak ettirilen toprak, arazi islahı, bina, bitki, alet-makina, hayvan, ambar mevcudu (stoklar) ve para sermayesi toplamı aktif sermayeyi oluşturmaktadır.

İncelenen işletmelerde aktif sermaye, mevcut sermaye unsurlarından arazi, bina, alet-makina, hayvan ve döner işletme sermayeleri toplanarak hesaplanmıştır (Çizelge 6.12). Aktif sermayeye dahil olan diğer sermaye unsurlarına rastlanmamıştır.

6.1.3.1.1. Arazi Sermayesi

İşletme birimine düşen arazi sermayesi, işletme genişlik grupları büyüdükçe artmaktadır (Çizelge 6.12).

Arazi sermayesinin aktif sermayeye oranı da, işletme genişlik grupları büyüdükçe artmaktadır. Bu oran 1-50 dekar işletme genişlik grubunda %69,44; 51-100 dekar işletme genişlik grubunda %72,29; 101-200 dekar işletme genişlik grubunda %76,78; 201-500 dekar işletme genişlik grubunda %83,93 ve bütün işletmeler ortalamasında %77,03'dür.

6.1.3.1.2. Bina Sermayesi

Tarımsal üretime dolaylı olarak katkıda bulunan bina sermayesini, çiftçi ailesinin ikamet ettiği binalar, hayvan bannakları, ambarlar, depolar ve diğer binaların değerleri oluşturmaktadır.

İşletme birimine düşen bina sermayesi, işletme genişlik grupları büyüdükçe artmaktadır (Çizelge 6.12).

Bina sermayesinin aktif sermayeye oranı, işletme genişlik grupları büyüdükçe azalmaktadır. Bu oran 1-50 dekar işletme genişlik grubunda %13,41; 51-100 dekar işletme genişlik grubunda %8,64; 101-200 dekar işletme genişlik grubunda %7,85; 201-500 dekar işletme genişlik grubunda %4,95 ve bütün işletmeler ortalamasında %7,81'dir.

Çizelge 6.12. Aktif Sermaye (1000 TL)

İşletme Grupları (da)	Arazi		Bina		Alet-Makina		Hayvan		Döner Sermaye		Toplam	
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%
1-50	180956,52	69,44	34946,09	13,41	31351,04	12,03	9086,96	3,49	4253,30	1,63	260593,91	100,00
51-100	360924,00	72,29	43117,44	8,64	64328,36	12,88	15968,00	3,20	14941,49	2,99	499279,29	100,00
101-200	530807,69	76,78	54269,23	7,85	70862,46	10,25	5192,31	0,75	30178,12	4,37	691309,81	100,00
201-500	1629000,00	83,93	96050,00	4,95	95943,63	4,94	15750,00	0,81	104224,45	5,37	1940968,07	100,00
Ortalama	479965,22	77,03	48631,83	7,81	58232,52	9,35	11618,84	1,86	24601,08	3,95	623049,48	100,00

6.1.3.1.3. Alet-Makina Sermayesi

İşletme birimine düşen alet-makina sermaye değeri, işletme genişlik grupları büyüdükçe artmaktadır(Çizelge 6.12).

Alet-makina sermayesinin aktif sermayeye oranı, 1-50 dekar işletme genişlik grubu hariç, işletme genişlik grupları büyüdükçe azalmaktadır. Bu oran 1-50 dekar işletme genişlik grubunda %12,03; 51-100 dekar işletme genişlik grubunda %12,88; 101-200 dekar işletme genişlik grubunda %10,25; 201-500 dekar işletme genişlik grubunda %4,94 ve bütün işletmeler ortalamasında %9,35'dir.

6.1.3.1.4. Hayvan Sermayesi

İncelenen işletmelerde tarımsal üretimin önemli kısmını bitkisel üretim oluşturmaktadır. Bu nedenle işletme başına düşen hayvan sermaye değeri ve hayvan sermayesinin aktif sermaye içindeki payı düşüktür.

İşletme genişlik gruplarına göre işletme birimine düşen ortalama hayvan sermayesi 5.192.310 TL ile 15.968.000 TL arasında değişmekte olup bütün işletmeler ortalamasında 11.618.840 TL'dir.

İşletme genişlik gruplarına göre hayvan sermayesinin aktif sermayeye oranı %0,75 ile %3,49 arasında değişmektedir. Bütün işletmeler ortalamasında bu oran %1,86'dır.

6.1.3.1.5. Döner Sermaye

İşletmedeki ambar mevcudu (stoklar) sermayesi ile para sermayesi toplamı, işletme döner sermayesi olarak kabul edilmiştir.

İşletme birimine düşen döner sermaye değeri, işletme genişlik grupları büyüdükçe 4.253.300 TL ile 104.224.450 TL arasında artmakta, bütün işletmeler ortalamasında 24.601.080 TL olmaktadır.

Döner sermayenin aktif sermayeye oranı, işletme genişlik grupları büyüdükçe %1,63 ile %5,37 arasında artmaktadır. Bütün işletmeler ortalamasında döner sermayenin aktif sermayeye oranı %3,95'dir.

6.1.3.2. Pasif Sermaye

Pasif sermaye; kiracılık veya ortaklıkla işletilen arazi değeri, borçlar ve öz sermaye şeklinde incelenmiştir(Çizelge 6.13).

6.1.3.2.1. Kira ve Ortak Arazi Sermayesi

Kiracılık veya ortaklıkla işletilen arazilerin değeri, işletme genişlik grupları büyüdükçe 67.739.130 TL ile 628.750.000 TL arasında artmaktadır. Bütün işletmeler ortalamasına göre işletme başına düşen kira ve ortak arazi değeri 171.610.140 TL'dir.

İşletme başına düşen kiracılıkla veya ortaklıkla işletilen arazi değerinin pasif sermayeye oranı, işletme genişlik gruplarına göre %15,05 ile %37,55 arasında değişmektedir. Bütün işletmeler ortalamasında bu oran %27,54'dür.

6.1.3.2.2. Borçlar

İşletme başına düşen borç miktarı işletme genişlik gruplarına göre 3.378.840 TL ile 6.902.170 TL arasında değişmekte olup bütün işletmeler ortalamasında 4.957.700 TL'dir. Borçların pasif sermayeye oranı işletme genişlik gruplarına göre %0,18 ile %2,65 arasında değişmekte olup bütün işletmeler ortalamasında %0,80'dir.

6.1.3.2.3. Özsermaye

İşletme pasif sermaye toplamının aktif sermaye toplamına eşitliğini sağlamak için özsermaye, pasif sermaye kısmında gösterilmektedir. İşletme genişlik grupları büyüdükçe, işletme birimine düşen özsermaye değeri mutlak olarak artmaktadır. Bütün işletmeler ortalamasına göre işletme özsermaye değeri 446.481.640 TL dir (Çizelge 6.13).

Çizelge 6.13. Pasif Sermaye (1000 TL)

İşletme Grupları (da)	Kira-Ortak Arazi		Borçlar		Özsermaye		Toplam	
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%
1-50	67.739,13	25,99	6902,17	2,65	185952,60	71,36	260593,91	100,00
51-100	75124,00	15,05	3378,84	0,68	420776,45	84,28	499279,29	100,00
101-200	259615,38	37,55	5508,46	0,80	426185,96	61,65	691309,81	100,00
201-500	628750,00	32,39	3406,25	0,18	130881,82	67,43	1940968,07	100,00
Ortalama	171610,14	27,54	4957,70	0,80	446481,64	71,66	623049,48	100,00

6.2. İşletmelerde Üretim Tekniği ve Üretim Ekonomisi

6.2.1. Bitkisel Üretim

6.2.1.1. İşletme Arazisinde Yetiştirilen Ürünlerin Alanı ve Verimleri

İşletme genişlik gruplarına göre, 1-50 dekar işletme genişlik grubunda ortalama işletme arazisinin %43,56'sında buğday, %15,91'inde pamuk, %23,74'ünde mısır, %11,36'sında karpuz ve %5,43'ünde diğer ürünler; 51-100 dekar işletme genişlik grubunda ortalama işletme arazisinin %36,43'ünde buğday, %34,91'inde pamuk, %22,68'inde mısır ve %5,98'inde karpuz; 101-200 dekar işletme genişlik grubunda ortalama işletme arazisinin %39,90'ında buğday, %27,49'unda pamuk, %15,13'ünde mısır, %10,99'unda soya, %4,63'ünde karpuz ve %1,85'inde diğer ürünler; 201-500 dekar işletme genişlik grubunda ortalama işletme arazisinin %45,20'sinde buğday, %25,23'ünde pamuk, %7,57'sinde mısır, %2,73'ünde soya, %5,68'inde karpuz ve %13,59'unda diğer ürünler yetiştirilmektedir. Bütün işletmeler ortalamasına göre işletme arazisinin %41,41'inde buğday, %26,88'inde pamuk, %13,98'inde mısır, %3,56'sında soya, %6,06'sında karpuz ve 9,11'inde diğer ürünler yetiştirilmektedir (Çizelge 6.14).

İşletmelerde buğday yetiştirilen alanlarda ikinci ürün olarak mısır ve soya yetiştirilmektedir. İşletme genişlik gruplarına göre 1-50 dekar işletme genişlik grubunda ortalama 10,65 dekar ikinci ürün mısır, 1,39 dekar ikinci ürün soya; 51-100 dekar işletme genişlik grubunda ortalama 18,58 dekar ikinci ürün mısır; 101-200 dekar işletme genişlik grubunda ortalama 40,77 dekar ikinci ürün mısır ve 0,77 dekar ikinci ürün soya; 201-500 dekar işletme genişlik grubunda ortalama 77,86 dekar ikinci ürün mısır yetiştirilmektedir. Bütün işletmeler ortalamasına göre 26,36 dekar ikinci ürün mısır ve 0,63 dekar ikinci ürün soya yetiştirilmektedir.

İkinci ürün mısır yetiştirilen arazinin işletme arazisine oranı işletme genişlik gruplarında %22,92 ile %32,74 arasında değişmekte olup bütün işletmeler ortalamasında bu oran %25,86'dır. 51-100 dekar ve 201-500 dekar işletme genişlik grubunda ikinci ürün soya yetiştirilmemektedir. Tüm işletmeler ortalamasında ikinci ürün soya yetiştirilen arazinin işletme arazisine oranı %0,62'dir (Çizelge 6.15).

Çizelge 6.14. İşletme Arazisinde Yetiştirilen Ürünlerin Alanı ve Oranı

İşletme Grupları (da)	Buğday		Pamuk		Mısır		Soya		Karpuz		Diğer		Toplam	
	Alan (da)	%	Alan (da)	%	Alan (da)	%	Alan (da)	%	Alan (da)	%	Alan (da)	%	Alan (da)	%
1-50	15,00	43,56	5,48	15,91	8,17	23,74	0,00	0,00	3,91	11,36	1,87	5,43	34,43	100,00
51-100	27,76	36,43	26,60	34,91	17,28	22,68	0,00	0,00	4,56	5,98	0,00	0,00	76,20	100,00
101-200	49,69	39,90	34,23	27,49	18,85	15,13	13,69	10,99	5,77	4,63	2,31	1,85	124,54	100,00
201-500	153,57	45,20	85,71	25,23	25,71	7,57	9,29	2,73	19,29	5,68	46,18	13,59	339,75	100,00
Ortalama	41,19	40,41	27,40	26,88	14,25	13,98	3,63	3,56	6,18	6,06	9,29	9,11	101,94	100,00

Çizelge 6.15. İşletme Arazisinde Yetiştirilen İkinci Ürünlerin Alanı ve Oranı

İşletme Grupları (da)	Mısır		Soya		Toplam İşletme Arazisi	
	Alan(da)	%	Alan(da)	%	Alan(da)	%
1-50	10,65	30,93	1,39	4,04	34,43	100,00
51-100	18,58	24,38	-	-	76,20	100,00
101-200	40,77	32,74	0,77	0,62	124,54	100,00
201-500	77,86	22,92	-	-	339,75	100,00
Ortalama	26,36	25,86	0,63	0,62	101,94	100,00

Dekara ortalama buğday verimi, işletme genişlik grupları büyüdükçe 421,43 kg/da ile 559,21 kg/da arasında artmakta, bütün işletmeler ortalamasında 472,55 kg/da'dır.

Dekara ortalama pamuk verimi, işletme genişlik grupları büyüdükçe 204,86 kg/da ile 312,50 kg/da arasında artmakta, bütün işletmeler ortalamasında 249,88 kg/da'dır.

Dekara ortalama mısır verimi, işletme genişlik gruplarında 696,30 kg/da ile 1025,00 kg/da arasında değişmekte, bütün işletmeler ortalamasında 805,65 kg/da'dır.

Dekara ortalama soya verimi, 101-200 dekar işletme genişlik grubunda 264,81 kg/da, 201-500 dekar işletme genişlik grubunda 400,00 kg/da ve bütün işletmeler ortalamasında 298,61 kg/da'dır.

Dekara ortalama karpuz verimi, işletme genişlik gruplarında 3143,00 kg/da ile 5425,00 kg/da arasında değişmekte, bütün işletmeler ortalamasında 3917,60 kg/da'dır.

Dekara ortalama ikinci ürün mısır verimi, işletme genişlik gruplarında 544,86 kg/da ile 747,67 kg/da arasında değişmekte, bütün işletmeler ortalamasında 617,22 kg/da' dir.

Dekara ortalama ikinci ürün soya verimi, 1-50 dekar işletme genişlik grubunda 170,00 kg/da, 101-200 dekar işletme genişlik grubunda 200 kg/da ve bütün işletmeler ortalamasında 185,00 kg/da'dır (Çizelge 6.16).

Çizelge 6.16. İşletmelerde Bitkisel Ürünlerin Dekara Verimleri (kg/da)

İşletme Grupları (da)	Buğday	Pamuk	Mısır	Soya	Karpuz	Mısır-II	Soya-II
1-50	421.43	204.86	913.33	-	4560.00	656.25	170.00
51-100	460.01	237.64	696.30	-	3230.00	592.46	-
101-200	508.20	267.57	746.75	264.81	3143.00	544.86	200.00
201-500	559.21	312.50	1025.00	400.00	5425.00	747.67	-
Ortalama	472.55	249.88	805.65	298.61	3917.60	617.22	185.00

6.2.1.2. Bitkisel Ürünlerde Üretim Girdileri Kullanma Durumu

İncelenen işletmelerde üretilen önemli bitkisel ürünlerde, bir dekara kullanılan üretim girdileri olarak işgücü, makina gücü, kimyasal gübre, tohum ve sulama gibi girdiler incelenmiştir.

Dekara kullanılan girdi miktarları, işgücünde saat, makina gücünde saat, tohumda kilogram, kimyasal gübrede saf azot ve saf fosfor olarak kilogram ve sulama sayısında adet cinsinden belirlenmiştir.

6.2.1.2.1. Pamukta Dekara Kullanılan Girdiler

İşletme genişlik gruplarına göre pamuk üretilen işletmelerde pamukta dekara kullanılan girdi miktarları Çizelge 6.17'de verilmiştir.

Kullanılan işgücü miktarı işletme genişlik gruplarına göre, 59,37 saat ile 50,47 saat arasında değişmekte, bütün işletmeler ortalamasında 54,52 saat olmaktadır.

Kullanılan makina gücü miktarı işletme genişlik gruplarına göre, 1,36 saat ile 4,00 saat arasında değişmekte, bütün işletmeler ortalamasında 2,23 saattir.

Kullanılan tohum miktarı işletme genişlik gruplarına göre, 4,69 kg ile 5,57 kg arasında değişmekte, bütün işletmeler ortalamasında 5,14 kg'dır.

Kullanılan azot miktarı işletme genişlik gruplarına göre 17,29 kg ile 27,81 kg arasında artmakta, aynı şekilde fosfor miktarı 7,14 kg ile 10,17 kg arasında artmaktadır. Bütün işletmeler ortalamasına göre, 20,09 kg azot ve 8,51 kg fosfor kullanılmaktadır.

Çizelge 6.17. Pamukta Dekara Kullanılan Girdi Miktarları

İşletme Grupları (da)	İşgücü (saat)	Alet Makina (saat)	Tohum (kg)	Azot (kg)	Fosfor (kg)	Sulama Sayısı (adet)
1-50	59,37	1,15	5,34	17,73	7,14	3,43
51-100	50,47	2,09	4,69	17,29	8,52	3,15
101-200	57,64	1,36	5,57	22,70	8,71	3,43
201-500	53,89	4,00	5,50	27,81	10,17	3,40
Ortalama	54,52	2,23	5,14	20,09	8,51	3,31

İşletme genişlik gruplarına göre yapılan sulama sayısı 3,43 adet 3,15 adet arasında değişmektedir. Bütün işletmeler ortalamasında 3,31 adet sulama yapılmaktadır.

6.2.1.2.2. Buğdayda Dekara Kullanılan Girdiler

Buğday üretilen işletmeler ortalaması olarak buğdayda dekara 0,93 saat işgücü; 0,63 saat makina gücü; 28,90 kg tohum; 21,49 kg azot; 7,08 kg fosfor kullanılmakta ve 0,35 adet sulama yapılmaktadır.

İşletme genişlik gruplarına göre buğdayda dekara 0,65 saat ile 1,18 saat arasında değişen işgücü; 0,46 saat ile 0,78 saat arasında değişen makina gücü; 27,75 kg ile 29,60 kg arasında değişen tohum; 18,11 kg ile 26,02 kg arasında değişen azot; 5,87 kg ile 9,20 kg arasında artma gösteren fosfor kullanılmakta ve yapılan sulama sayısı 0,29 adet ile 0,45 adet arasında değişmektedir.(Çizelge 6.18).

Çizelge 6.18. Buğdayda Dekara Kullanılan Girdi Miktarları

İşletme Grupları (da)	İşgücü (saat)	Alet Makina (saat)	Tohum (kg)	Azot (kg)	Fosfor (kg)	Sulama Sayısı (adet)
1-50	0,76	0,78	29,29	18,11	5,87	0,40
51-100	1,00	0,66	29,60	19,66	5,90	0,42
101-200	1,18	0,46	27,75	26,02	8,18	0,29
201-500	0,65	0,46	29,33	25,10	9,20	0,45
Ortalama	0,93	0,63	28,90	21,49	7,08	0,35

6.2.1.2.3. Mısırdaki Dekara Kullanılan Girdiler

Mısır üretilen işletmeler ortalaması olarak mısırdaki dekara 8,30 saat işgücü; 1,56 saat makina gücü; 2,51 kg tohum; 27,31 kg azot; 10,24 kg fosfor kullanılmakta ve 3,55 adet sulama yapılmaktadır.

İşletme genişlik gruplarına göre mısırdaki dekara 6,55 saat ile 12,87 saat arasında artan işgücü; 1,19 saat ile 2,30 saat arasında değişen makina gücü; 2,38 kg ile 2,62 kg arasında değişen tohum; 25,18 kg ile 31,20 kg arasında değişen azot; 8,67 kg ile 13,52 kg arasında değişen miktarda fosfor kullanılmakta ve yapılan sulama sayısı 3,12 adet ile 4,50 adet arasında değişmektedir.(Çizelge 6.19).

Çizelge 6.19. Mısırdaki Dekara Kullanılan Girdi Miktarları

İşletme Grupları (da)	İşgücü (saat)	Alet Makina (saat)	Tohum (kg)	Azot (kg)	Fosfor (kg)	Sulama Sayısı (adet)
1-50	6,55	1,19	2,38	27,93	13,52	3,33
51-100	7,49	1,63	2,62	25,18	8,67	3,12
101-200	10,17	2,30	2,50	29,00	9,12	4,00
201-500	12,87	2,03	2,50	31,20	10,50	4,50
Ortalama	8,30	1,56	2,51	27,31	10,24	3,55

6.2.1.2.4. Soyada Dekara Kullanılan Girdiler

Soya üretilen işletmeler ortalaması olarak soyada dekara 7,14 saat işgücü, 1,16 saat makina gücü, 10,38 kg tohum; 5,87 kg azot; 5,87 kg fosfor kullanılmakta ve 4,00 adet sulama yapılmaktadır.

İşletme genişlik gruplarına göre soyada dekara 7,89 saat ile 5,23 saat arasında değişen işgücü; 1,10 saat ile 1,20 saat arasında artan makina gücü; 10,17 kg ile 11,00 kg arasında artan tohum; 7,30 kg ile 3,00 kg arasında azalan miktarda azot ve fosfor kullanılmaktadır. Yapılan sulama sayısı 4,00'dür(Çizelge 6.20).

Çizelge 6.20. Soyada Dekara Kullanılan Girdi Miktarları

İşletme Grupları (da)	İşgücü (saat)	Alet Makina (saat)	Tohum (kg)	Azot (kg)	Fosfor (kg)	Sulama Sayısı (adet)
1-50	-	-	-	-	-	-
51-100	-	-	-	-	-	-
101-200	7,89	1,10	10,17	7,30	7,30	4,00
201-500	5,23	1,20	11,00	3,00	3,00	4,00
Ortalama	7,14	1,16	10,38	5,87	5,87	4,00

6.2.1.2.5. Karpuzda Dekara Kullanılan Girdiler

Karpuz üretilen işletmeler ortalaması olarak karpuzda dekara 60,50 saat işgücü; 1,03 saat makina gücü; 0,30 kg tohum; 22,54 kg azot; 9,61 kg fosfor kullanılmakta ve 3,00 adet sulama yapılmaktadır.

İşletme genişlik gruplarına göre karpuzda dekara 48,06 saat ile 71,31 saat arasında artan işgücü; 0,44 saat ile 1,52 saat arasında değişen makina gücü; 0,11 kg ile 0,42 kg arasında değişen tohum; 30,00 kg ile 12,35 kg arasında azalan azot; 7,50 kg ile 11,30 kg arasında değişen miktarda fosfor kullanılmakta ve yapılan sulama sayısı 2,50 adet ile 3,50 adet arasında değişmektedir(Çizelge 6.21).

Çizelge 6.21. Karpuzda Dekara Kullanılan Girdi Miktarları

İşletme Grupları (da)	İşgücü (saat)	Alet Makina (saat)	Tohum (kg)	Azot (kg)	Fosfor (kg)	Sulama Sayısı (adet)
1-50	48,06	1,33	0,42	30,00	9,00	3,00
51-100	49,90	0,44	0,33	26,50	11,30	3,50
101-200	89,56	1,52	0,11	19,35	8,75	2,50
201-500	71,31	1,24	0,12	12,35	7,50	2,50
Ortalama	60,50	1,03	0,30	22,54	9,61	3,00

6.2.1.2.6. İkinci Ürün Mısırdaki Dekara Kullanılan Girdiler

İkinci ürün mısır üretilen işletmeler ortalaması olarak ikinci ürün mısırdaki dekara 9,21 saat işgücü; 1,28 saat makina gücü; 2,61 kg tohum; 24,55 kg azot; 8,85 kg fosfor kullanılmakta ve 3,89 adet sulama yapılmaktadır.

İşletme genişlik grupları olarak ikinci ürün mısırdaki dekara 6,85 saat ile 13,86 saat arasında değişen işgücü; 0,32 saat ile 1,72 saat arasında değişen makina gücü; 2,26 kg ile 2,93 kg arasında değişen tohum; 19,74 kg ile 29,07 kg arasında artan azot; 7,71 kg ile 10,71 kg arasında değişen miktarda fosfor kullanılmakta ve sulama sayısı 3,56 adet ile 4,53 adet arasında artmaktadır(Çizelge 6.22).

Çizelge 6.22. İkinci Ürün Mısırdaki Dekara Kullanılan Girdi Miktarları

İşletme Grupları (da)	İşgücü (saat)	Alet Makina (saat)	Tohum (kg)	Azot (kg)	Fosfor (kg)	Sulama Sayısı (adet)
1-50	6,85	1,65	2,93	19,74	7,71	3,56
51-100	6,57	1,72	2,52	24,31	8,88	3,85
101-200	13,86	0,32	2,26	26,17	10,71	3,88
201-500	11,09	0,75	2,74	29,07	8,38	4,43
Ortalama	9,21	1,28	2,61	24,55	8,85	3,89

6.2.1.2.7. İkinci Ürün Soyadaki Dekara Kullanılan Girdiler

İkinci ürün soya üretilen işletmeler ortalaması olarak ikinci ürün soyadaki dekara 4,09 saat işgücü; 0,80 saat makina gücü; 10,50 kg tohum; 10,05 kg azot; 5,30 kg fosfor kullanılmakta ve 5,00 adet sulama yapılmaktadır.

İşletme genişlik gruplarına göre ikinci ürün soyadaki dekara 4,75 saat ile 3,42 saat arasında değişen işgücü; 0,50 ile 1,00 saat arasında değişen makina gücü; 9,00 kg ile 12,00 kg arasında değişen tohum; 10,90 kg ile 9,20 kg arasında değişen azot; 6,00 kg ile 4,00 kg arasında değişen miktarda fosfor kullanılmakta ve 5,00 adet sulama yapılmaktadır(Çizelge 6.23).

Çizelge 6.23. İkinci Ürün Soyadaki Dekara Kullanılan Girdi Miktarları

İşletme Grupları (da)	İşgücü (saat)	Alet Makina (saat)	Tohum (kg)	Azot (kg)	Fosfor (kg)	Sulama Sayısı (adet)
1-50	4,75	0,50	9,00	10,90	6,00	5,00
51-100	-	-	-	-	-	-
101-200	3,42	1,00	12,00	9,20	4,00	5,00
201-500	-	-	-	-	-	-
Ortalama	4,09	0,80	10,50	10,05	5,30	5,00

6.2.1.3. Üretim Girdilerini Temin Yerleri ve Şekilleri

Bitkisel üretimde kullanılan çeşitli üretim girdilerinden tohum ve gübrenin işletmeciler tarafından nerelerden temin edildiği, temin edildiği yerlere göre değerleri ile temin ediliş şekilleri ve temin ediliş şekillerine göre değerleri işletme genişlik gruplarına göre incelenmiştir.

6.2.1.3.1. Tohumluk Temin Yerleri ve Temin Şekilleri

İncelenen işletmeler ortalamasına göre, üretimde kullanılan tohumluk değeri 9.370.250 TL'dir. Bu değer %7,99'u kendi işletmesinden; %72,31'i bayi veya tüccardan; %4,99'u kooperatiften; %2,71'i TİGEM'den; %0,16'sı TMO'den ve %11,83'ü diğer yerlerden (akraba, komşu vb.) temin edilmektedir.

İşletme genişlik gruplarına göre tohumluk değeri içinde, kendi işletmesinden sağlanan tohum değeri payı %2,97 ile %14,33 arasında artmakta; bayi veya tüccardan sağlanan tohumluk değerinin payı %64,54 ile %82,52 arasında değişmekte; kooperatiften sağlanan tohumluk değerinin payı %0,74 ile %9,79 arasında değişmekte; TİGEM'den sağlanan tohumluk değerinin payı %1,76 ile %6,44 arasında değişmekte; TMO'den temin edilen tohumluk değerinin payı %1,63 ve diğer yerlerden temin edilen tohumluk değerinin payı %0,28 ile %21,07 arasında değişmektedir(Çizelge 6.24).

İncelenen işletmeler ortalamasına göre kendi işletmesi dışındaki yerlerden temin edilen tohumluğun değer olarak %41,88'i peşin ve %58,12'si kredili olarak satın alınmaktadır.

İşletme genişlik gruplarına göre satın alınan tohumluk değeri içinde, peşin alınan tohumluk değerinin payı %29,68 ile 63,18 arasında ve kredili alınan tohumluk değerinin payı %36,82 ile %70,32 arasında değişmektedir(Çizelge 6.25).

Çizelge 6.24. Temin Yerlerine Göre Tohum Değeri (1000 TL) ve Oranı

İşletme Grupları (da)	Kendi İşletmesi		Bayi+Tüccar		Kooperatif		TİGEM		TMO		Diğer		Toplam	
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%
1-50	68,86	2,97	1497,71	64,54	227,24	9,79	-	-	37,87	1,63	488,91	21,07	2320,58	100,00
51-100	472,44	6,49	5097,78	70,05	327,66	4,50	198,12	2,72	-	-	1181,10	16,23	7277,10	100,00
101-200	1357,49	10,03	11171,24	82,52	99,63	0,74	871,78	6,44	-	-	37,36	0,28	13537,50	100,00
201-500	6081,53	14,33	31970,48	75,34	2106,45	4,96	747,45	1,76	-	-	1528,88	3,60	42434,78	100,00
Ortalama	748,25	7,99	6775,88	72,31	468,00	4,99	254,35	2,71	14,80	0,16	1108,97	11,83	9370,25	100,00

Çizelge 6.25. Temin Şekline Göre Tohum Değeri(1000 TL) ve Oranı

İşletme Grupları (da)	Peşin		Kredili		Toplam	
	Değer	%	Değer	%	Değer	%
1-50	1077,66	47,86	1174,06	52,14	2251,72	100,00
51-100	2019,30	29,68	4785,36	70,32	6804,66	100,00
101-200	5131,05	42,13	7048,96	57,87	12180,01	100,00
201-500	22967,10	63,18	13386,15	36,82	36353,25	100,00
Ortalama	3621,94	41,88	5025,96	58,12	8647,90	100,00

6.2.1.3.2. Gübre Temin Yerleri ve Temin Şekilleri

Bütün işletmeler ortalamasına göre, üretimde kullanılan kimyasal gübre değeri 13.511.070 TL'dir. Bu değer %77,86'sı bayi veya tüccardan ve %22,14'ü kooperatiften temin edilmektedir. İşletme genişlik gruplarına göre, üretimde kullanılan gübre değeri içinde bayi veya tüccardan temin edilen gübre değerinin payı %61,73 ile %88,35, kooperatiften temin edilen gübre değerinin payı %11,65 ile %38,27 arasında değişmektedir (Çizelge 6.26).

İncelenen işletmeler ortalamasına göre üretimde kullanılan gübrenin %56,10'u peşin olarak satın alınmakta ve %43,90'ı kredili olarak satın alınmaktadır. İşletme genişlik gruplarında, peşin şekilde satın alınan gübre payı %49,20 ile %68,49 arasında değişmekte ve kredili olarak satın alınan gübre payı %31,51 ile 50,80 arasında değişmektedir (Çizelge 6.27).

Çizelge 6.26. Temin Yerlerine Göre Gübre Değeri(1000 TL) ve Oranı

İşletme Grupları (da)	Bayi+Tüccar		Kooperatif		Toplam	
	Değer	%	Değer	%	Değer	%
1-50	1666,41	61,73	1032,90	38,27	2699,31	100,00
51-100	8023,86	76,30	2491,74	23,70	10515,60	100,00
101-200	18892,72	88,35	2490,80	11,65	21383,52	100,00
201-500	60339,60	84,53	11041,88	15,47	71381,48	100,00
Ortalama	10519,92	77,86	2991,16	22,14	13511,07	100,00

Çizelge 6.27. Temin Şekline Göre Gübre Değeri(1000 TL) ve Oranı

İşletme Grupları (da)	Peşin		Kredili		Toplam	
	Değer	%	Değer	%	Değer	%
1-50	1335,88	49,49	1363,43	50,51	2699,31	100,00
51-100	5173,98	49,20	5341,62	50,80	10515,60	100,00
101-200	14645,90	68,49	6737,61	31,51	21383,52	100,00
201-500	43521,98	61,00	27825,53	39,00	71347,50	100,00
Ortalama	7579,63	56,10	5931,44	43,90	13511,07	100,00

6.2.1.4. Üretim Maliyetleri

Araştırma alanındaki işletmelerde üretilen önemli tek yıllık bitkisel ürünlerden buğday, pamuk, mısır, soya, karpuz, ikinci ürün mısır ve ikinci ürün soyada bir dekara düşen üretim maliyetleri hesaplanmıştır.

Üretim maliyet unsurları arazi kirası, işçilik, tohum, gübre, ilaç, alet-makina kirası, su, taşıma, idari ücret karşılığı ve masraflar faiz karşılığı olmak üzere 10 masraf unsuru şeklinde gruplandırılarak incelenmiştir.

Üretim maliyet unsurlarından olan arazi kirası, işçilik, alet-makina kira bedeli masrafları fırsat maliyeti esasına göre; tohum, gübre, ilaç taşıma masrafları fiili gerçekleşme esasına göre; idari ücret karşılığı ve masraflar faiz karşılığı ise hesaplanarak bulunmuştur.

İdari ücret karşılığının (yönetim masrafı) hesaplanmasında toplam masrafların %3'ü, masraflar faiz karşılığının hesaplanmasında, arazi kira bedeli masrafı hariç toplam masrafa, TC Ziraat Bankasının çevirme kredilerine uyguladığı faiz oranının yarısı uygulanmıştır.

6.2.1.4.1. Buğday Üretim Maliyeti

Buğday üretilen işletmeler ortalaması olarak, dekara buğday üretim maliyeti 357.270 TL'dir. Bu buğday üretim maliyeti içinde arazi kirası %43,38; işçilik %2,44; tohum %9,96; gübre %14,45; ilaç %0,83; alet-makina kirası %14,66; su %0,68; taşıma %2,91; idari ücret karşılığı %2,67 ve masraflar faiz karşılığı %8,22 paya sahiptir(Çizelge 6.28).

Bir kilogram buğday üretim maliyeti ortalama 756,04 TL/kg hesaplanmıştır.

6.2.1.4.2. Pamuk Üretim Maliyeti

Pamuk üretilen işletmeler ortalaması olarak, dekara sulu pamuk üretim maliyeti 1.076.520 TL'dir. Sulu pamuk üretim maliyeti içinde arazi kirası %16,26; işçilik %22,56; tohum %1,14; gübre %5,07; ilaç %20,42; alet-makina kirası %7,92; su %1,34; taşıma %10,56; idari ücret karşılığı %2,56 ve masraflar faiz karşılığı %12,17 paya sahiptir(Çizelge 6.28).

Bir kilogram kütlü pamuk üretim maliyeti ortalama 4308,14 TL/kg hesaplanmıştır.

6.2.1.4.3. Mısır Üretim Maliyeti

Mısır üretilen işletmeler ortalaması olarak, dekara mısır üretim maliyeti 709.700 TL'dir. Mısır üretim maliyeti için de arazi kirası %36,73; işçilik %5,79; tohum %8,94; gübre %12,55; ilaç %2,06; alet-makina kirası %15,25; su %1,97; taşıma %4,73; idari ücret karşılığı %2,64 ve masraflar faiz karşılığı %9,18 paya sahiptir(Çizelge 6.28).

Bir kilogram mısır üretim maliyeti ortalama 709,70 TL/kg hesaplanmıştır.

6.2.1.4.4. Soya Üretim Maliyeti

Soya üretilen işletmeler ortalaması olarak, dekara soya üretim maliyeti 1.315.020 TL'dir. Soya üretim maliyeti içinde arazi kirası %19,10; işçilik %8,57; tohum %14,77; gübre %5,38; ilaç %2,69; alet-makina kirası %23,89; su %4,01; taşıma %7,26; idari ücret karşılığı %2,57; ve masraflar faiz karşılığı %11,76 paya sahiptir(Çizelge 6.28).

Bir kilogram soya üretim maliyeti ortalama 1315,02 TL/kg hesaplanmıştır.

6.2.1.4.5. Karpuz Üretim Maliyeti

Karpuz üretilen işletmeler ortalaması olarak, dekara karpuz üretim maliyeti 1.062.590 TL'dir. Karpuz üretim maliyeti içinde arazi kirası %30,59; işçilik %27,08; tohum %7,11; gübre %5,24; ilaç %6,18; alet-makina kirası %8,00; su %1,36; taşıma %1,73; idari ücret karşılığı %2,62 ve masraflar faiz karşılığı %10,09 paya sahiptir(Çizelge 6.28).

Bir kilogram karpuz üretim maliyeti ortalama 271,23 TL/kg hesaplanmıştır.

6.2.1.4.6. İkinci Ürün Mısır Üretim Maliyeti

İkinci ürün mısır üretilen işletmeler ortalaması olarak, dekara ikinci ürün mısır üretim maliyeti 596,760 TL'dir. İkinci ürün mısır üretim maliyeti içinde arazi kirası %14,17; işçilik %10,55; tohum %8,87; gübre %11,92; ilaç %10,29; alet-makina kirası %20,75; su %2,38; taşıma %5,96; idari ücret karşılığı %2,55 ve masraflar faiz karşılığı %12,46 paya sahiptir(Çizelge 6.28).

Bir kilogram ikinci ürün mısır üretim maliyeti ortalama 965,23 TL/kg hesaplanmıştır.

6.2.1.4.7. İkinci Ürün Soya Üretim Maliyeti

İkinci ürün soya üretilen işletmeler ortalaması olarak, dekara ikinci ürün soya üretim maliyeti 400.790 TL'dir. İkinci ürün soya üretim maliyeti için arazi kirası %18,70; işçilik %7,60; tohum %10,67; gübre %8,61; ilaç %0,44; alet-makina kirası %28,10; su %2,00; taşıma %9,50; idari ücret karşılığı 2,57 ve masraflar faiz karşılığı %11,81 paya sahiptir(Çizelge 6.28).

Bir kilogram ikinci ürün soya üretim maliyeti ortalama 2166,43 TL/kg hesaplanmıştır.

Çizelge 6.28. Bitkisel Ürünlerde Dekara Üretim Maliyetleri(1000 TL) ve Oranı

Masraf Unsurları	Buğday		Pamuk		Mısır		Soya		Karpuz		2. Ürün Mısır		2. Ürün Soya	
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer	%
Arazi kirası	155,00	43,38	175,00	16,26	210,00	36,73	75,00	19,10	325,00	30,59	85,00	14,27	75,00	18,70
İşçilik	8,73	2,44	242,88	22,56	34,01	5,95	33,64	8,57	287,79	27,08	62,88	10,55	30,45	7,60
Tohum	35,58	9,96	12,26	1,14	51,09	8,94	58,00	14,77	75,57	7,11	52,87	8,87	42,75	10,67
Gübre	51,62	14,45	54,62	5,07	71,73	12,55	21,13	5,38	55,63	5,24	71,01	11,92	34,50	8,61
İlaç	2,95	0,83	219,83	20,42	11,76	2,06	10,56	2,69	65,72	6,18	61,29	10,29	1,75	0,44
Alat-makina kirası	51,65	14,66	85,26	7,92	87,19	15,25	93,83	23,89	85,04	8,00	123,63	20,75	112,63	28,10
Su	2,43	0,68	14,44	1,34	11,26	1,97	15,75	4,01	14,47	1,36	14,16	2,38	8,00	2,00
Taşıma	10,38	2,91	113,70	10,56	27,05	4,73	28,52	7,26	18,37	1,73	35,52	5,96	38,01	9,50
İdari Ücret Karşılığı	9,55	2,67	27,54	2,56	15,12	2,64	10,09	2,57	27,83	2,62	15,19	2,55	10,29	2,57
Masraflar faiz Karşılığı	29,39	8,22	130,99	12,17	52,56	9,18	46,16	11,76	107,17	10,09	74,21	12,46	47,36	11,81
Toplam	357,27	100,00	1076,52	100,00	571,77	100,00	392,68	100,00	1062,59	100,00	595,76	100,00	400,79	100,00

6.3. İşletmelerde Kredi Kullanımı

6.3.1. İşletmelerde Kullanılan Kredi Miktarları ve Kredi Kaynakları

Tarımsal üretimde, üretim dönemi boyunca işletmelerin yaptıkları harcamalarla, elde ettikleri gelirlerin zaman bakımından uyumsuz olması, tarım işletmelerini yıl içerisinde nakit açığıyla karşı karşıya bırakmakta, bu açığın kapatılmasında işletme dışı finansman kaynaklarından kredi kullanılması neredeyse zorunlu olmaktadır. Bu durum, sadece bir üretim dönemiyle ilgili kısa vadeli kredi ihtiyacı için geçerli değil, aynı zamanda; tarımda sermaye birikiminin yavaş ve yetersiz olması nedenleriyle, orta ve uzun vadede işletmelerin genişletilmesi ve geliştirilmesi için gerekli olan orta ve uzun vadeli finansman gereksinimleri için de geçerlidir.

Çukurova bölgesinde; ova kesiminde yer alan tarım işletmelerinin göreceli olarak daha entansif tarım yapmaları, pazara dönük çalışmaları ve girdi kullanım düzeylerinin yüksek olmaları nedeniyle kredi kullanımlarının yaygın olduğu söylenebilir. İncelenen 69 işletmeden 43'ü 1991-92 üretim döneminde çeşitli kaynaklardan, çeşitli miktarlarda kredi kullanmışlardır. İncelenen işletmelerin yaklaşık %38'ini oluşturan 26 işletme arasında sadece 5 işletme kredi kullanmamaya neden olarak ihtiyaç duymama ve dinsel inançları göstermişlerdir.

Çizelge 6.29'da, incelenen işletmelerin kullandıkları kredi miktarları verilmiştir.

Çizelge 6.29. Kredi Kullanılan İşletmelerde İşletme Başına Ortalama Kredi Miktarları (1000 TL)

İşletme Grupları (da)	Ayni		Nakdi		Toplam	
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%
1- 50	1.021,7	23,0	3.413,0	77,0	4.434,8	100,0
51-100	2.251,5	35,3	4.120,0	64,7	6.371,5	100,0
101-200	3.961,5	45,8	4.692,3	54,2	8.653,8	100,0
201-500	7.000,0	19,0	29.125,0	80,6	36.125,0	100,0
Ortalama	2.714,3	28,3	6.891,3	71,7	9.605,6	100,0

Çizelgenin incelenmesiyle görülebileceği gibi genişlik gruplarına göre değişmekle beraber %28'i aynı, %72'si nakdi olmak üzere ortalama işletme başına 9,6 milyon TL kredi kullanılmıştır. İncelenen işletmelerde kullanılan kredinin kaynaklarına göre dağılımı Çizelge 6.30'da verilmiştir. Kullanılan krediler, Ziraat Bankasından, Tarım Kredi ve Tarım Satış Kooperatiflerinden ve şahıslardan sağlanmıştır. Bir kredi kaynağı olarak şahıslar kullanılan kredi miktarı bakımından en büyük payı almışlardır. Şahıslardan sağlanan kredilerin payı %47'dir. Ziraat Bankası ve Kooperatifler aşağı yukarı aynı paya sahiptirler. Şahısların payının yüksek olması, banka ve kooperatiflerin arzulan miktarda ve zamanında kredi sağlamada yetersiz kalmalarına bağlanabilir. 201-500 dekar işletme büyüklüğü grubunda şahısların payı %69'u bulmaktadır. Bu grupta kullanılan dolayısıyla ihtiyaç duyulan kredi miktarının fazla olması, işletmecileri yeterli miktarda ve zamanında kredi sağlamak üzere kredi kaynağı olarak şahıslara yönelmektedir.

Çizelge 6.30. İşletmelerde Kullanılan Kredilerin (1000 TL) Kaynaklarına Göre Dağılımı

İşletme Grupları(da)	Ziraat Bankası		Kooperatifler		Şahıslar		Toplam	
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%
1- 50	500,0	11,3	2.847,8	64,2	1.087,0	24,5	4.434,8	100,0
51-100	1.708,8	26,8	1.942,7	30,5	2.720,0	42,7	6.371,5	100,0
101-200	3.615,4	41,8	3.500,0	40,4	1.538,5	17,8	8.653,9	100,0
201-500	9.375,0	26,0	1.750,5	4,8	25.000,0	69,2	36.125,0	100,0
Ortalama	2.553,9	26,6	2.515,5	26,2	4.536,2	47,2	9.605,6	100,0

Kredi kullanan üreticiler bankadan kullandıkları kredileri ortalama 9,3 ay vade ve bu süre için %49 faiz oranıyla, kooperatiflerden ise 9,1 ay vade ve %40 faiz oranı ile kullanmışlardır.

Çizelge 6.31. Kredi Kaynaklarına Göre Ortalama
Vade ve Faiz Oranları*

Kredi Kaynağı	Vade (ay)	Faiz Oranı(%)
Ziraat Bankası	9,3	48,8
Kooperatifler	9,1	40,1
Şahıslar	6,0	68,5

(*) Faiz oranları yıllık değil vade sonunda ödenen oranlardır.

Şahıslardan alınan kredilerde vade ortalama 6 ay olarak bulunmuştur. Burada vade kredinin alındığı zaman ile geri ödendiği zaman arasında geçen süreyi ifade etmektedir. Şahıslardan alınan kredinin vadesinin, banka ve kooperatife göre daha kısa olması büyük ölçüde, faiz yükünün ağır olmasına bağlanabilir. Bu yükten kaçınmak isteyen üreticiler şahıslardan daha kısa süreler için borç yada kredi almaktadır. Ortalama 6 ay bir vade için %68,5 oranında faiz ödenmesi oldukça yüksek bir oran olarak kabul edilebilir. Bu ağır koşullara rağmen üreticilerin yine de kredi edinmede şahıslara büyük ölçüde bağımlı, bir anlamda zorunlu olmaları Çukurova'da iyi bilinen yaygın bir olgudur. İncelenen üretim yılında kullanılan kredilerin hemen hemen tamamı kısa vadeli kredilerdir. Üreticiler yabancı işçilik (özellikle pamukta çapa ve toplama işlerinde), gübre, ilaç ve akaryakıt gibi cari üretim giderlerini karşılamada çektikleri nakit yada işletme sermayesi sıkıntısını hafifletmede krediye başvurmaktadırlar. İncelenen 69 işletme arasında 1991-1992 üretim döneminde bir yıldan daha uzun vadeli kredi kullanan işletmeye rastlanılmamıştır. Bu durum işletmelerin yapısal anlamda iyileştirilmesi ve geliştirilmesi bakımından oldukça ciddi bir sorun olarak değerlendirilebilir. Tarımdaki gelir kararsızlığı ve belirsizliği, üretimi gerçekleştirmede işletmelerin büyük bir çoğunluğunun kısa vadeli kredi kullanmasının her yıl neredeyse bir zorunluk haline gelmesi, orta ve uzun vadeli kredi kullanmadan kaçınmanın başlıca nedenleri arasında sayılabilir. Bu nedenler işletmelerin geri ödeme gücünü olumsuz etkilemekte orta ve uzun vadeli borçlanmanın yükünü ağırlaştırmaktadır.

Kullanılan bu kısa süreli kredilerin, kullanım yerleri incelendiğinde, kredilerin genel olarak birden fazla cari üretim gideri ve ürün için kullanıldığı görülebilir. İncelenen işletmelerin kullandıkları kredi içinde ancak %16,7'si sadece gübre alımı için kullanılmıştır. Geriye kalan %83,3'ü gübre ve diğer üretim girdileri için birlikte genel amaçlı kullanılmıştır (Çizelge 6.32.). İşletmelerin ilaç bayilerinden vadeli olarak aldıkları tarım ilaçları, kredi kapsamı dışında tutulmuş, bayilerin sağladığı satış kolaylığı olarak değerlendirilmiştir. Yine işletmelerde çoğunlukla birden fazla ürün yetiştirildiğinden, alınan kredi çoğunlukla birden fazla ürün için kullanılmıştır. Alınan kredilerin yaklaşık %20'si sadece pamuk, %2'si sadece mısır ve karpuz %1,6'sı ise sadece II. Ürün mısır için kullanılmıştır. Geriye kalan %74,3'ü ise yukarıda adı geçen ürünler de dahil birden fazla ürün için kullanılmıştır (Çizelge 6.33.). Buna göre pamuğun en fazla kredi ihtiyacı olan ve en fazla kredi kullanılan ürün olduğu söylenebilir.

Çizelge 6.32. Alınan Kredinin Kullanım Yerlerine Göre Dağılımı (1000 TL)

İşletme Grupları(da)	Genel		Tohumluk		Gübre		İlaç		Toplam	
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%
1- 50	4.000,0	90,2	-	-	434,8	9,8	-	-	4.434,8	100,0
51-100	5.571,5	87,4	-	-	800,0	12,6	-	-	6.371,5	100,0
101-200	5.576,9	64,4	-	-	3.076,9	35,6	-	-	8.653,8	100,0
201-500	31.000,0	85,8	-	-	5.125,0	14,2	-	-	36.125,0	100,0
Ortalama	7.996,9	83,3	-	-	1.608,7	16,7	-	-	9.605,6	100,0

Çizelge 6.33. Alınan Kredinin Kullanıldığı Ürünlere Göre Dağılımı(1000 TL)

İşl. Grup.(da)	Pamuk		Mısır		Karpuz		İl. Ür. Mısır		Genel		Toplam	
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%
1- 50	326,1	7,4	413,0	9,3	-	-	456,5	10,3	3.239,1	73,0	4.434,8	100,0
51-100	1.608,8	25,3	200,0	3,1	400,0	6,3	-	-	4.162,7	65,3	6.371,5	100,0
101-200	4.000,0	46,2	-	-	269,2	3,1	-	-	4.384,6	50,7	8.653,8	100,0
201-500	4.000,0	11,1	-	-	-	-	-	-	3.2125,0	88,9	36.125,0	100,0
Ortalama	1.909,0	19,9	210,1	2,2	195,7	2,0	152,2	1,6	7138,6	74,3	9.605,5	100,0

Bölgede kredi talebinin yoğun olduğu aylar büyük ölçüde kredi kaynağına göre değişmektedir. Banka ve kooperatiflere olan kredi talebi en fazla kredi kullanımı gerektiren pamuğun toprak hazırlığı ve taban gübreleme dönemi öncesi olan Ocak-Şubat aylarında yoğunlaşmaktadır. Bu dönemler aynı zamanda banka ve kooperatiflerin yaygın bir şekilde kredi dağıttıkları dönemlerdir. Şahıslardan talep edilen kredilerin ise yarı nisan ayında alınmıştır. Bölgede nisan ve onu izleyen aylar pamuk ve mısırdaki ekim seyreltme ve çapa, sulama, karpuzda çapa ve sulama gibi işgücü isteği fazla olan işlerin yapıldığı dönemlerdir. Üreticiler, ücret ödemeleri, akaryakıt giderleri ve diğer materyal giderleri için bu dönemde şiddetle nakite ihtiyaç duymaktadırlar.

6.3.2. İşletmelerde Ziraat Bankasından Kredi Kullanma Durumu

Ziraat Bankasının, tarım sektörünün finansmanı açısından oldukça önemli bir yere ve role sahip olduğu açık bir gerçektir. Ülke tarım politikası hedeflerinden bazılarını gerçekleştirmede büyük görevler yüklenen banka ile üreticilerin kredi ilişkilerinin ayrıntılı ve ayrıca ele alınıp incelenmesi yararlı görülmektedir.

İncelenen işletmelerin yaklaşık %35'i Ziraat Bankasından çeşitli sıklıklarda kredi kullandıklarını bildirmişlerdir (Çizelge 6.34.). Bu oran işletme

büyüklik grubu büyüdükçe artmaktadır. 201-500 dekar işletme büyüklük grubunda bu oran %62,5'i bulmaktadır.

Alan çalışması sırasında küçük çiftçilerin, kredi alınırken bankanın istediği teminatın sağlanmasında ve banka personeliyle iyi ilişkilerin kurulmasında önemli yakınmalarının olduğu saptanmıştır.

Çizelge 6.34. İşletmelerde Ziraat Bankasından Kredi Kullanma Durumu

İşletme Grupları(da)	Kredi Kullananlar		Kredi Kullanmayanlar		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
1- 50	7	30,43	16	69,57	23	100,0
51-100	6	24,00	19	76,00	25	100,0
101-200	6	46,15	7	53,85	13	100,0
201-500	5	62,50	3	37,50	8	100,0
Topl./Ort.	24	34,78	45	65,22	69	100,0

Çizelge 6.35. Ziraat Bankasından Kredi Kullanan İşletmelerde Kredi Kullanma Sıklığı

İşletme Grupları (da)	A		B		C		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
1- 50	2	28,57	4	57,14	1	14,29	7	100,0
51-100	5	83,33	1	16,07	0	-	6	100,0
101-200	5	83,33	1	16,67	0	-	6	100,0
201-500	4	80,00	1	20,00	0	-	5	100,0
Topl./Ort.	16	66,67	7	29,16	1	4,17	24	100,0

A: Her yıl kredi kullananlar

B: 2-3 yılda bir kredi kullananlar

C: Daha uzun aralıklarla kredi kullananlar

Çizelge 6.35 incelendiğinde Ziraat Bankasından kredi kullanan işletmelerin yaklaşık %67'sinin her yıl, %29'unun 2-3 yılda bir %4'ünün ise daha da uzun aralıklarla bankadan kredi kullandıkları görülmektedir. 50 dekadardan büyük işletme genişliğine sahip işletmelerde bankadan her yıl kredi kullananların oranı %80'in üzerindedir. Ziraat Bankasından kredi kullanma durumu, kredi kullanım sıklığı ile birlikte değerlendirildiğinde 50 dekar işletme genişliğinden küçük işletmelerde bankadan kredi kullanımının daha da düşük düzeyde olduğu söylenebilir.

6.3.3. İşletmelerde Ziraat Bankasından Kredi Kullanmamanın

Nedenleri

İncelenen 69 işletmenin 45'i (%65,22) Ziraat Bankasından kredi kullanmadığını bildirmiştir. (Çizelge 6.34). Anketlerde, üreticilerin Ziraat Bankasından kredi kullanmıyorlarsa nedenini soran bir soruya da yer verilmiştir. Bu soruya alınan cevaplar Çizelge 6.36'da sunulmuştur. Buna göre Ziraat Bankasından kredi almamaya en önemli neden olarak teminat yetersizliği gösterilmiştir. Teminatının yetersiz olduğunu bu nedenle Ziraat bankasından kredi kullanmadığını 15 üretici bildirmiştir. Bu nedenle bankadan kredi kullanmayan üreticiler, toplam içinde %33'lük bir kitleyi oluşturmaktadır. Önem sırasına göre diğer kredi kullanmama nedenleri de şöyle sıralanabilir. Başka yerden kredi kullanma (7 kişi, %15,56), kredi faizini yüksek bulma (5 kişi, %11,11), ihtiyaç duymama (4 kişi, %8,89), işlemleri uzun bulma (2 kişi, %4,44). Bu nedenlerin dışında bankadan kredi kullanmayanların yaklaşık %27'si (12 kişi) diğer nedenlerle kredi kullanmadıklarını bildirmişlerdir. Bu başlık altında, geçmiş yıllarda alınan kredinin geri ödenmemesi, kiracılık ve ortaklıkla arazi işleme yüzünden teminat gösterememe, hazine arazisini işleme, mütesessil kefaletle alınan kredilerde kefillerden bir veya bir kaçının borcunu ödememesi, formaliteleri bilememe, faizin haram oluşu gibi dinsel inanışlar, krediyi geri ödeyememe kaygısı gibi nedenler gösterilmiştir. Nedenler işletme gruplarına göre incelendiğinde göze çarpan en belirgin özellik küçük işletmelerin teminat yetersizliği, büyük işletmelerin ise kredi faizini yüksek bulmaları nedeniyle bankadan kredi kullanmadıklarını bildirmeleridir. Aslında, şahıslardan alınan kredilere ödenen faizle kıyaslandığında, makul sayılabilecek banka faiz oranının yüksek bulunması, üreticilerin kredi kullanımı konusunda yeterince bilinçli olmamalarından kaynaklanmaktadır. Çoğu üretici kredi kullanmanın koşulları, ödeyecekleri faizin ne olduğu konusunda pek bilgi sahibi değildirler. Ayrıca ödemelerdeki gecikmeler yüzünden, artan faiz yükü de, faiz oranının yüksek olmasını neden gösterme üzerinde etkili olan diğer bir faktördür.

Çizelge 6.36. Ziraat Bankasından Kredi Kullanmayan İşletmelerin Kredi Kullanmama Nedenleri

İşletme Grupları(da)	A		B		C		D		E		F		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
1- 50	1	6,25	-	-	2	12,50	7	43,75	2	12,50	4	25,00	16	100,00
51-100	-	-	1	5,26	-	-	7	36,84	4	21,05	7	36,84	19	100,00
101-200	3	42,86	1	14,29	1	14,29	-	-	1	14,29	1	14,29	7	100,00
201-500	-	-	-	-	2	66,67	1	33,33	-	-	-	-	3	100,00
Topl./Ort.	4	8,89	2	4,44	5	11,11	15	33,33	7	15,56	12	26,67	45	100,00

A: Krediyeye ihtiyaç duymama

B: İşlemleri uzun

C: Faiz çok yüksek

D: Teminat yetersizliği

E: Başka yerlerden kredi kullanma

F: Diğer nedenler

6.3.4. İşletmelerde Kooperatifleşme Durumu

Kooperatifler, Ziraat Bankasından sonra tarım sektörünün finansmanında en önemli yere sahip örgütlenmiş kredi kaynaklarıdır. Özellikle gübre, tohumluk, ilaç gibi aynı kredilerin kullanılmasında üstlendikleri işlevin önemi büyüktür. İncelenen 69 işletmeden 45'i diğer bir anlatımla %65'i kooperatif üyesidir (Çizelge 6.37). Üye oldukları kooperatifler Tarım Kredi ve Tarım Satış Kooperatifleridir. Kooperatif üyesi 45 işletmenin 28'i (%62) Tarım Kredi Kooperatiflerine, 11'i (%25) bir Tarım Satış Kooperatifi olan Çukobirlik'e, 6'sı (%13) her iki kooperatife birden üyedir.

Çizelge 6.37. İşletmelerde Kooperatifleşme

İşletme Grupları(da)	Üye Olanlar		Üye Olmayanlar		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
1- 50	13	56,52	10	43,48	23	100,00
51-100	20	80,00	5	20,00	25	100,00
101-200	8	61,54	5	38,46	13	100,00
201-500	4	50,00	4	50,00	8	100,00
Toplam/Ortalama	45	65,22	24	34,78	69	100,00

Çizelge 6.38. Kooperatif Üyesi İşletmelerde, Kooperatiflerden Kredi Kullanma Durumu (1000 TL)

İşletme Grupları(da)	Kredi Kullananlar		Kredi Kullanmayanlar		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%
1- 50	9	69,23	4	30,77	13	100,00
51-100	15	75,00	5	25,00	20	100,00
101-200	4	50,00	4	50,00	8	100,00
201-500	2	50,00	2	50,00	4	100,00
Toplam/Ortalama	30	66,67	15	33,33	45	100,00

Kooperatife üye olan işletmelerin yaklaşık %67'si kooperatiflerden kredi kullanmaktadır (Çizelge 6.38.). Bu oran, kooperatif üye ilişkileri açısından oldukça zayıf kabul edilebilir. Ancak kooperatif üyesi işletmelerin %25'inin asıl amacı kredi veremeyen Tarım Satış Kooperatifine üye olmaları göz önünde bulundurulduğunda, Tarım Kredi Kooperatifleri üyesi işletmelerde bu oranın %90'ların üzerinde olduğu rahatlıkla söylenebilir. 100 dekarın altındaki işletmelerde, kredi kullanma oranı, daha büyük işletme grubuyla kıyaslandığında oldukça yüksek olduğu görülebilir. Buradan, küçük işletmelerin daha çok gübre, tohumluk ilaç gibi aynı kredi sağlayan Tarım Kredi Kooperatiflerine, büyük işletmelerin ise, kredi gereksinimlerinin oldukça yüksek olması nedeniyle, Ziraat Bankası ve şahıslara yöneldiği sonucu çıkartılabilir. Yine Tarımsal Kooperatiflerin küçük üreticilerin kredi ile desteklenmesinde etkili bir araç olarak kullanılabilmesi öne sürülebilir.

6.3.5. İşletmelerde Son Beş Yılda Yapılan Yatırımlar

Yatırımlar, işletmelerin mevcut üretim gücünün korunması ve geliştirilmesi açısından oldukça önemli ve gereklidir. İşletmelerin üretim gücü ancak aşınan eskiyen sabit varlıkların yenilenmesiyle korunabilir. İşletmenin sahip olduğu varlıklara eklemeler yapmak amacıyla yapılan yeni yatırımlar da işletmenin üretim gücünü artırmaktadır. Yatırımlarla ilgili davranışlar bir yandan da işletmelerin finansman dolayısıyla kredi politikalarını da yakından etkilemektedir. Bu yüzden işletmelerin son beş yılda yaptıkları yatırımlar incelenmiştir. Yatırımlarla ilgili işletmelerden sağlanan bilgiler Çizelge 6.39'da verilmiştir. İncelenen 69 işletmeden 45'i son beş yılda herhangi bir yatırım yapmadığını bildirmiştir. İşletmelerin ancak %35'i son beş yıl içinde yatırım yaptıklarını ifade etmişlerdir. Son beş yılda 24 işletmenin yaptığı yatırım tutarı

1992 fiyatları ile toplam 2.239 milyon TL'dir. Bunun ancak 177 milyon TL'si (%7,9) yabancı kaynaklardan sağlanmıştır (Çizelge 6.39). 1-50 dekar işletme genişlik grubunda yapılan yatırımların %37,5'i yabancı kaynaklardan sağlanmıştır. Buradan küçük işletmelerin yatırımların finansmanında işletme dışı yabancı kaynaklara daha fazla ihtiyaç duydukları sonucu çıkarılabilir.

Çizelge 6.39. İşletmelerde Son Beş Yılda Yapılan Yatırımlar ve Finansman Kaynağı (1992 Fiyatlarıyla, Milyon TL.)

İşletme Grupları (da)	Arazi		Alet-Makina		Diğer		Tarım Dışı		Toplam		Öz Kaynak		Yabancı Kaynak	
	Mikt.	%	Mikt.	%	Mikt.	%	Mikt.	%	Mikt.	%	Mikt.	%	Mikt.	%
1- 50	-	-	160	100,0	-	-	-	-	160	100,0	100	62,5	60	37,5
51-100	348	50,7	330	48,1	8	1,2	-	-	686	100,0	656	95,6	30	4,4
101-200	270	51,7	72	13,8	30	5,8	150	28,7	522	100,0	522	100,0	-	-
201-500	311	35,7	210	24,1	-	-	350	40,2	871	100,0	784	90,0	87	10,0
Topl./Ort.	929	41,5	772	34,5	38	1,7	500	22,3	2.239	100,0	2.062	92,1	177	7,9

İncelenen 69 işletmenin yalnızca %35'inin son beş yılda yatırım yapması ve 5 yıl gibi bir süre içinde ancak 2,2 milyar TL. dolayında yatırımın yapılmış olması, Çukurovada son yıllarda tarım işletmelerinde yatırım eğilimlerinin ciddi bir şekilde gerilediği biçiminde yorumlanabilir. Yapılan yatırımların %41,5'i arazi alımına, %34,5'i alet ve makina alımına, %1,7'si bahçe tesisi ve hayvan alımı gibi diğer tarımsal yatırımlara, %22,3'ü ise tarım dışı alanlara yapılmıştır. Çizelge 6,39'da görülebileceği gibi 1-50 dekar işletme grubunda sadece alet-makina için yatırım yapılmıştır. Bu üreticiler, bu yatırımlarla, kullanılamaz ölçüde eskiyen alet-makina donanımlarını ancak yenilemeye çalıştıklarını, çoğunlukla yenilemekte güçlük çektiklerini bildirmişlerdir. Tarım dışına yapılan yatırımlar da 101-200 dekar ve 201-500 dekar işletme genişlik grubunda ve şehirde gayri-menkul edinme şeklinde gerçekleşmiştir.

Görüşülen işletmeciler işletmelerinde sahip oldukları varlıklardan daha etkin yararlanmak için en çok nakit sermayeye ihtiyaç duydukları görüşündedirler. Bu görüş tüm işletme gruplarında en yaygın olan görüştür. İkinci derecede alet-makinaya ihtiyaç duyduklarını bildirmişlerdir. İşletmenin sahip olduğu kaynaklardan etkin yararlanabilmek için ihtiyaç duyulan üretim unsurları arasında teknik bilgi seçeneği de ankette yer almıştı. Ancak 69 işletmeci arasında sadece 1'i teknik bilginin, kaynaklarını etkin kullanmada en çok ihtiyaç duyduğu üretim unsuru olduğunu belirtmiştir. Bu konudaki üretici görüşleri Çizelge 6.40'da verilmiştir.

Çizelge 6.40. Üreticilerin, İşletmelerindeki Varlıkları Daha Etkin Kullanma İçin İhtiyaç Duydukları Üretim Unsurları Konusundaki Görüşleri

İşletme Grupları(da)	A		B		C		D		E		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
1-50	15	62,22	3	13,04	1	4,35	-	-	4	17,39	23	100,00
51-100	15	60,00	8	31,00	1	4,00	1	4	-	-	25	100,00
101-200	7	53,85	3	23,08	2	15,38	-	-	1	7,69	13	100,00
201-500	7	87,50	1	12,50	-	-	-	-	-	-	8	100,00
Topl./Ort.	44	63,77	15	21,74	4	5,80	1	1,45	5	7,25	69	100,00

A: Nakit sermaye   B: Alet makina   C: Kaliteli tohumluk
D: Teknik Bilgi   E: Diğer

6.3.6. İşletmelerde Son Beş Yılda Yapılan Sabit Sermaye Satışları

Tarım işletmelerinde kimi zaman çeşitli nedenlerden ötürü işletmelerin sabit varlıkları satılmaktadır (örneğin alet-makina için eskime, arazi için miras, hayvan için bakamama gibi). Ancak bu nedenlerin dışında çoğunlukla işletmelerin karşılaştıkları finansman darboğazlarını aşmak, diğer bir deyişle nakit sıkıntısını gidermek için, sabit varlıkların satılması yoluna gidilmektedir. Bu nedenle yapılan satışlar, kredi politikaları, işletmelerin kredi kullanımı ve kredi ile ilgili davranışları açısından oldukça önemli sayılmalıdır. Çünkü, bu tür satışlar üreticilerin kredi ile desteklenmesi gereğinin bir göstergesi kabul edilebilir. Zaman, miktar ve geri ödeme koşulları açısından uygun bir kredi mekanizması ve onun etkin işleyişiyle, işletmelerde arzulanmayan sabit sermaye kayıpları bir ölçüde önenebilir.

İncelenen 69 işletmenin 29'u yani %42'si son beş yıl içerisinde sahip oldukları sabit işletme varlıklarından bir bölümünü sattıklarını, bildirmişlerdir. Bu satışların toplam tutarı 1992 fiyatlarıyla 1.086 milyon TL. dolayındadır. Toplam tutar içinde en büyük payı yaklaşık %43 ile alet-ekipman satışları almaktadır. Alet ekipmanın satış nedeni olarak, nakit sıkıntısı, borç ödeme, zararı kapatma gibi finansal nedenler büyük oranda etkili olmuştur. Ancak iki işletmeci, alet-makina varlığını yenilemek amacıyla elindeki eskimiş alet-makina varlığından bir bölümünü sattığını bildirmiştir. Alet-makina satışlarını anaç hayvan satışları izlemektedir. Hayvan satışlarının değeri 444 milyon TL'yi bulmaktadır. (1992 fiyatlarıyla). Bu miktarla toplam tutar içinde yaklaşık %41 pay almaktadır. Hayvan satışları en yaygın yapılan sabit varlık satışlarıdır. Sözkonusu 29 işletmenin 20'si (%69) son beş yılda büyük ölçüde nakit ihtiyacı ve borçları yüzünden hayvan sattıklarını bildirmişlerdir. Arazi işletmelerin en düşük oranda sattıkları varlıktır. Son beş yılda 29 işletmenin sadece 3'ü (%10)

arazi satmıştır. Bu satışların tutarı 177 milyon TL'dir (Çizelge 6.41). Bu miktar toplam tutar içinde %16 pay almaktadır. Arazi satan üç işletmeden ikisi miras ile ilgili problemleri nedeniyle, biri de alet-makina alabilmek için arazi sattıklarını bildirmişlerdir. Arazi, işletmelerin zorda kalmadıkça satmayı düşünmedikleri, ya da zorunluluklar nedeniyle en son satmayı düşündükleri işletme varlığıdır.

Çizelge 6.41. İşletmelerde Son Beş Yılda Yapılan Sabit Sermaye Satışları
(1992 Fiyatlarıyla Milyon TL)

İşletme Grupları(da)	Arazi		Alet-Ekipman		Hayvan		Toplam	
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%
1- 50	3	1,3	120	50,4	115	48,3	238	100,0
51-100	110	22,0	245	49,1	144	28,9	499	100,0
101-200	64	22,1	100	34,6	125	43,3	289	100,0
201-500	-	-	-	-	60	100,0	60	100,0
Toplam/Ortalama	177	16,3	465	42,8	444	40,9	1086	100,0

6.4. İşletmelerin Ekonomik Faaliyet Sonuçları

6.4.1. Gayrisafi Üretim Değeri

İşletme gayrisafi üretim değerini, bitkisel ve hayvansal gayrisafi üretim değerleri oluşturmaktadır.

İşletme birimine düşen gayrisafi üretim değeri, işletme genişlik grupları büyüdükçe 51.076.390 TL ile 414.596.250 TL arasında artmaktadır. Bütün işletmeler ortalamasında işletme birimine düşen gayrisafi üretim değeri 125.035.090 TL'dir.

İşletme genişlik gruplarına göre, toplam gayrisafi üretim değeri içinde bitkisel gayrisafi üretim değerinin payı %86,89 ile %98,74 arasında, hayvansal gayrisafi üretim değerinin payı %1,26 ile %13,11 arasında değişmektedir. Bütün işletmeler ortalamasına göre toplam gayrisafi üretim değerinin %94,29'unu bitkisel gayrisafi üretim değeri, %5,71'ini hayvansal gayrisafi üretim değeri oluşturmaktadır.

İşletme genişlik gruplarında dekara düşen gayrisafi üretim değeri 1-50 dekar işletme genişlik grubunda 1.483.480 TL; 51-100 dekar işletme genişlik grubunda 1.278.390 TL; 101-200 dekar işletme genişlik grubunda 1.050.360 TL; 201-500 dekar işletme genişlik grubunda 1.220.290 TL; ve bütün işletmeler ortalamasında 1.226.550 TL'dir (Çizelge 6.42).

Çizelge 6.42. İşletmelerde Gayrisafi Üretim Değeri (1000 TL) ve Oranı, Dekara Gayrisafi Üretim Değeri (1000 TL)

İşletme Grupları (da)	Bitkisel GSÜD		Hayvansal GSÜD		Toplam GSÜD		Dekara GSÜD
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer
1-50	47.156,83	92,33	3.919,56	7,67	51.076,39	100,00	1483,48
51-100	84.646,36	86,89	12.767,20	13,11	97.413,56	100,00	1278,39
101-200	129.158,08	98,74	1.653,84	1,26	130.811,92	100,00	1050,36
201-500	406.896,25	98,14	7.700,00	1,86	414.596,25	100,00	1220,29
Ortalama	117.898,42	94,29	7.136,67	5,71	125.035,09	100,00	1226,55

6.4.2. Değişen Masraflar

İşletmenin toplam değişen masraflarını bitkisel üretim değişen masrafları ve hayvansal üretim değişen masrafları oluşturmaktadır.

İşletme birimine düşen değişen masraf işletme genişlik grupları büyüdükçe 20.759.830 TL ile 187.719.500 TL arasında artarak bütün işletmeler ortalamasında 56.911.090 TL'dir.

Bitkisel üretim değişen masraflarının toplam değişen masraflardaki payı işletme genişlik gruplarına göre %84,68 ile %98,58 arasında; hayvansal üretim değişen masraflarının payı %1,42 ile %15,32 arasında değişmektedir. Bütün işletmeler ortalamasına göre toplam değişen masraflar içinde, bitkisel üretim değişen masrafları payı %93,24, hayvansal üretim değişen masrafları payı %6,76'dır(Çizelge 6.43).

Çizelge 6.43. İşletmelerde Unsurlarına Göre Değişen Masraflar ve Dekara Değişen Masraf (1000 TL)

İşletme Grupları (da)	Bitkisel Üretim Değişen Masrafı		Hayvansal Üretim Değişen Masrafı		Toplam Değişen Masraf		Dekara Değişen Masraf
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer
1-50	18.716,35	90,16	2.043,48	9,84	20.759,83	100,00	602,96
51-100	38.238,41	84,68	6.920,00	15,32	45.158,41	100,00	592,63
101-200	62.082,50	98,58	892,31	1,42	62.974,81	100,00	505,66
201-500	183.469,50	97,74	4.250,00	2,26	187.719,50	100,00	552,52
Ortalama	53.061,81	93,24	3.849,28	6,76	56.911,09	100,00	558,28

6.4.3. Brüt Kâr

İşletme birimine düşen brüt kâr, işletme genişlik grupları büyüdükçe 30.316.560 TL ile 226.876.750 TL arasında artmaktadır(Çizelge 6.44).

Bütün işletmeler ortalaması 68.124.000 TL olan toplam brüt kârın %95,17'sini bitkisel üretim brüt kârı, %4,83'ünü hayvansal üretim brüt kârı oluşturmaktadır.

İşletme genişlik gruplarında dekara brüt kâr, 544.700 TL ile 880.530 TL arasında değişmektedir. Bütün işletmeler ortalamasında dekara düşen brüt kâr 668.280 TL'dir (Çizelge 6.44).

Çizelge 6.44. İşletmelerde Unsurlarına Göre Brüt Kâr ve Dekara Brüt Kâr(1000 TL)

İşletme Grupları (da)	Bitkisel Üretim Brüt Kârı		Hayvansal Üretim Brüt Kârı		Toplam Brüt Kâr		Dekara Brüt Kâr
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	
1-50	28.440,47	93,81	1.876,09	6,19	30.316,56	100,00	880,53
51-100	46.407,95	88,81	5.847,20	11,19	52.255,15	100,00	685,76
101-200	67.075,58	98,88	761,54	1,12	67.837,12	100,00	544,70
201-500	223.426,75	98,48	3.450,00	1,52	226.876,75	100,00	667,78
Ortalama	64.836,61	95,17	3.287,39	4,83	68.124,00	100,00	668,28

6.4.4. Gayrisafi Hasıla

İşletmenin gayrisafi hasılası, gayrisafi üretim değeri ile işletme dışı tarımsal gelir toplanarak bulunmuştur.

İncelenen işletmelerde işletme birimine düşen gayrisafi hasıla değeri, işletme genişlik grupları büyüdükçe 52.441.610 TL ile 416.783.750 TL arasında yükselmekte, bütün işletmeler ortalaması 126.687.260 TL'dir.

İşletme genişlik gruplarına göre, dekara gayrisafi hasıla değeri 1.080.380 TL ile 1.523.240 TL arasında değişmekte, bütün işletmeler ortalaması 1.242.760 TL'dir.

İşletme genişlik gruplarına göre gayrisafi hasıla değeri içinde gayrisafi üretim değerinin payı %97,22 ile %99,48 arasında değişirken, işletme dışı tarımsal gelirin payı %0,52 ile %2,78 arasında değişmektedir. Bütün işletmeler ortalamasında gayrisafi hasılanın %98,70'ini gayrisafi üretim değeri, %1,30'unu işletme dışı tarımsal gelir oluşturmaktadır(Çizelge 6.45).

Çizelge 6.45. İşletmelerde Unsurlarına Göre Gayrisafi Hasıla ve Dekara Gayrisafi Hasıla(1000 TL)

İşletme Grupları (da)	Gayrisafi Üretim Değeri		İşletme Dışı Tarımsal Gelir		Gayrisafi Hasıla		Dekara Gayrisafi Hasıla
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer
1-50	51.076,39	97,40	1.365,22	2,60	52.441,61	100,00	1.523,24
51-100	97.413,56	99,33	660,00	2,78	98.073,56	100,00	1.287,06
101-200	130.811,92	97,22	3.738,46	2,78	134.550,38	100,00	1.080,38
201-500	414.596,25	99,48	2.187,50	0,52	416.783,75	100,00	1.226,74
Ortalama	125.035,09	98,70	1.652,17	1,30	126.687,26	100,00	1.242,76

6.4.5. İşletme Masrafları

İşletme masrafları sabit masraflar ve değişen masraflar toplamıdır.

İncelenen işletme genişlik gruplarında, işletme birimine düşen işletme masrafları 31.068.750 TL ile 254.571.870 TL arasında yükselmekte, bütün işletmeler ortalaması 80.739.320 TL'dir. İşletme genişlik grupları büyüdükçe işletme masrafları içinde değişen masrafların payı (51-100 dekar işletme genişlik grubu hariç) %66,82 ile %73,74 arasında yükselmekte, sabit masrafların payı %33,18 ile %26,26 arasında düşmektedir. Bütün işletmeler ortalamasına göre işletme masraflarının %70,49'unu değişen masraflar ve %29,51'ini sabit masraflar oluşturmaktadır.

İşletme genişlik grupları büyüdükçe dekara düşen işletme masrafları 902.370 TL ile 746.620 TL arasında değişmekte bütün işletmeler ortalaması 792.030 TL'dir(Çizelge 6.46).

6.4.6. Saf Hasıla

İşletme Saf Hasılası gayrisafi hasıladan işletme masrafları çıkartılarak hesaplanmıştır.

Saf hasıla arazi kirası ve borç fazini içerdiğinden, işletmeler arası saf hasıla karşılaştırmasında, işletmeler aynı baza getirilmiş olurlar.

İncelenen işletmelerde genişlik grupları büyüdükçe, işletme birimine düşen saf hasıla değeri 21.372.860 TL ile 162.211.880 TL arasında yükselmekte, bütün işletmeler ortalaması 45.947.940 TL olmaktadır(Çizelge 6.47).

Çizelge 6.46. İşletmelerde Unsurlarına Göre İşletme Masrafları ve Dekara İşletme Masrafları(1000 TL)

İşletme Grupları (da)	Toplam Değişen Masraflar		Toplam Sabit Masraflar		İşletme Masrafları		Dekara İşl. Masrafı
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer
1-50	20.759,83	66,82	10.308,92	33,18	31.068,75	100,00	902,37
51-100	45.158,41	70,08	19.283,93	29,92	64.442,34	100,00	845,70
101-200	62.974,81	67,73	30.009,69	32,27	92.984,50	100,00	746,62
201-500	187.719,50	73,74	66.852,37	26,26	254.571,88	100,00	749,29
Ortalama	56.911,09	70,49	23.828,24	29,51	80.739,32	100,00	792,03

Çizelge 6.47. İşletmelerde Saf Hasıla ve Dekara Saf Hasıla (1000 TL)

İşletme Grupları (da)	Gayrisafi Hasıla		İşletme Masrafları		Saf Hasıla		Dekara Saf Hasıla
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer
1-50	52.441,61	100,00	31.068,75	59,24	21.372,86	40,76	620,76
51-100	98.073,56	100,00	64.442,34	65,71	33.631,22	34,29	441,35
101-200	134.550,38	100,00	92.984,50	69,11	41.565,89	30,89	333,76
201-500	416.783,75	100,00	254.571,87	61,08	162.211,88	38,92	477,44
Ortalama	126.687,26	100,00	80.739,32	63,73	45.947,94	36,27	450,74

6.4.7. Rantabilite

Bir işletmenin rantabilite oranı, bir üretim yılında elde edilen kârın yatırılan sermayeye oranıdır.

İşletmenin kârı, saf hasıladan aktif sermayenin normal faiz karşılığı çıkartılarak bulunmaktadır. Bulunan bu kârın 100 ile çarpılıp aktif sermayeye bölünmesi sonucu rantabilite oranı elde edilmektedir.

İncelenen işletme genişlik gruplarında işletme birimine düşen kâr 1-50 dekarda 8.343.160 TL; 51-100 dekarda 8.667.260 TL; 101-200 dekarda 7.000.400 TL; 201-500 dekarda 65.163.480 TL ve bütün işletmeler ortalamasında 14.795.470 TL'dir.

İşletme genişlik gruplarına göre rantabilite oranı 1-50 dekarda %3,20; 51-100 dekarda %1,73; 101-200 dekarda %1,01; 201-500 dekarda %3,36 ve bütün işletmeler ortalamasında %2,37'dir(Çizelge 6.48).

Çizelge 6.48. İşletmelerde Rantabilite

İşletme Grupları (da)	Saf Hasıla (1000 TL)	Aktif Sermayenin Faiz Karşılığı (1000 TL)	Kâr (1000 TL)	Rantabilite %
1-50	21.372,86	13.029,70	8.343,16	3,20
51-100	33.631,22	24.963,96	8.667,26	1,73
101-200	41.565,89	34.565,49	7.000,40	1,01
201-500	162.211,88	97.048,40	65.163,48	3,36
Ortalama	45.947,94	31.152,47	14.795,47	2,37

6.4.8. Tarımsal Gelir

Tarımsal gelir, işletme içi tarımsal işler ile işletme dışı tarımsal işlerden elde edilen gelirin toplamıdır.

1-50 dekar işletme genişlik grubunda 23.990.840 TL; 51-100 dekar işletme genişlik grubunda 35.386.200 TL; 101-200 dekar işletme genişlik grubunda 46.546.660 TL; 201-500 dekar işletme genişlik grubunda 165.565.380 TL ve bütün işletme ortalamasında 48.783.680 TL, tarımsal gelir elde edilmektedir.

Bütün işletmeler ortalamasına göre toplam tarımsal gelirin %94,26'sı işletmeden, %5,74'ü işletme dışı tarımsal işlerden sağlanmaktadır.

Dekara düşen tarımsal gelir en az (373.750 TL) 101-200 dekar işletme genişlik grubunda, en fazla (696.800 TL) 1-50 dekar işletme genişlik grubundadır. Bütün işletmeler ortalamasında dekara tarımsal gelir 478.550 TL'dir (Çizelge 6.49).

Çizelge 6.49. İşletmelerde Unsurlarına Göre Tarımsal Gelir ve Dekara

İşletme Grupları (da)	Tarımsal Gelir (1000 TL)						
	İşletme İçi Tarımsal Gelir		İşletme Dışı Tarımsal Gelir		Toplam Tarımsal Gelir		Dekara Tarımsal Gelir
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer
1-50	22.625,62	94,31	1.365,22	5,69	23.990,84	100,00	696,80
51-100	34.726,20	98,13	660,00	1,87	35.386,20	100,00	464,39
101-200	42.808,19	91,97	3.738,46	8,03	46.546,66	100,00	373,75
201-500	163.377,88	98,68	2.187,50	1,32	165.565,38	100,00	487,32
Ortalama	47.131,50	96,61	1.652,17	3,39	48.783,68	100,00	478,55

6.4.9. Tarım Dışı Gelir ve Aile Geliri

Aile geliri, tarımsal gelir ile tarım dışı gelirler toplamıdır.

Tarım dışı geliri, kiraya verilen bir kısmı işletme arazi kira gelirleri ile çiftçi ve aile fertlerinden bir kısmının tarım dışı çeşitli işlerde çalışmaları sonucu elde ettikleri gelirler oluşturmaktadır.

İşletme birimine düşen aile geliri, işletme genişlik gruplarına göre 29.910.840 TL ile 165.565.380 TL arasında değişmektedir. Bütün işletmeler ortalaması 53.723.680 TL aile gelirinin %90,80'ini tarımsal gelir, %9,20' sini tarım dışı gelir oluşturmaktadır.

İşletme genişlik gruplarına göre aile geliri içinde tarımsal gelirin payı %80,21 ile %100,00 arasında, tarım dışı gelirin payı sıfır ile %19,79 arasında değişmektedir (Çizelge 6.50).

Çizelge 6.50. İşletmelerde Unsurlarına Göre Aile Geliri ve Dekara Aile Geliri (1000 TL)

İşletme Grupları (da)	Tarımsal Gelir		Tarım Dışı Gelir		Aile Geliri		Dekara Aile Geliri
	Değer	%	Değer	%	Değer	%	Değer
	1-50	23.990,84	80,21	5.920,00	19,79	29.910,84	100,00
51-100	35.386,20	86,41	5.564,00	13,59	40.950,20	100,00	537,40
101-200	46.546,66	90,22	5.046,15	9,78	51.592,81	100,00	414,27
201-500	165.565,38	100,00	-	-	165.565,38	100,00	487,32
Ortalama	48.783,68	90,80	4.940,00	9,20	53.723,68	100,00	527,01